

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂDİS
(İNCELEME-METİN)**

Melike ŞENTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER

HAZİRAN - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂDİS
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike ŞENTÜRK

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : Türk-İslam Edebiyatı

“Bu tez 13/06/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Kenan MERMER	Başarılı
Doç. Dr. Ahmet YEŞİL	Başarılı
Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Melike ŞENTÜRK

13/06/2024

ÖN SÖZ

Bu tezi çalışma sürecim boyunca her türlü desteği ve motivasyonu sağlayan, yaptığı tashihleriyle de çalışmamı iyileştiren çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Kenan Mermer'e, metni okuma safhasında önemli yardımlarda bulunan Arş. Gör. Betül Elmacı Çetin'e, ilim tahsili yolculuğumda her türlü destek olan ve beni teşvik eden kıymetli aileme teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışmamı direnişin öncüsü olan şerefli Filistin halkına ithaf ediyorum.

Melike ŞENTÜRK

13/06/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA’NIN HAYATI VE ESERLERİ	6
1.1 Hayatı	6
1.2. Eserleri.....	9
2. BÖLÜM: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂDİS	18
2.1. Eserin Şekil Özellikleri.....	18
2.1.1. Nazım Şekilleri	18
2.1.2. Vezin.....	18
2.1.3. Dil ve Üslup.....	19
2.1.3.1. Edebî Sanatlar.....	19
2.1.3.2. Atasözleri ve Deyimler.....	40
2.2. Eserin Muhtevâ Özellikleri.....	43
2.2.1. Düğümlü Baba’nın Kimliği	43
2.2.2. Düğümlü Baba Tekkesi	47
2.2.3. Eserde Adı Geçen Şahıslar	48
2.2.3.1. Dinî Şahsiyetler	49
2.2.3.2. Devlet Erkânı.....	52
2.2.3.3. Çağdaşı Bazı Kimseler	54
2.2.4. Menkıbelerin Sınıflandırılması	55
2.2.4.1. Kerâmât-ı Kevniyye:	57
2.2.4.2. Kerâmât-ı İlmiyye:	72
3. BÖLÜM: METİN	76
3.1. Metne Kaynaklık Eden Nüsha ve Tavsifi.....	76
3.2. Neşir Esasları.....	76

3.3. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâdis.....	78

SONUÇ	269

KAYNAKÇA.....	271

SÖZLÜK	278

EK	290

ÖZ GEÇMİŞ	293

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
h.	: Hicrî Takvim
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
K.	: Kıt'a
KAS.	: Kasîde
K.B.	: Kıt'a-i Kebîre
m.	: Milâdî Takvim
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
O.M.	: Osmanlı Müellifleri
O.R.	: Osmanlı Erkân ve Ricâli
ö.	: Ölüm tarihi
S.O.	: Sicill-i Osmânî
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkikleyen
vd.	: ve diğerleri
vr.	: Varak
yay.	: yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	: Ā, ā	ض	: Ḍ, ḍ, Ṽ, ṽ
ء	: ' (glottal stop)	ط	: Ṭ, ṭ
ب	: B, b	ظ	: Ṣ, ṣ
ت	: T, t	ع	: ' (glottal stop)
ث	: Ṣ, ṣ	غ	: Ġ, ġ
ج	: C, c	ف	: F, f
ح	: H, h	ق	: K, k
خ	: Ĥ, ĥ	ك	: K, k, G, g, Ñ, ñ
د	: D, d	ل	: L, l
ذ	: Ṣ, ṣ	م	: M, m
ر	: R, r	ن	: N, n
ز	: Z, z	و	: V, v, Ū, ū, ~
س	: S, s	ه	: H, h
ش	: Š, š	ي	: Y, y, Ī, ī
ص	: Š, š		

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserlerinin Nüshaları ve Eserlerinin Bulunduğu Kütüphaneler.....	15

ÖZET	
Başlık: Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâdis (İnceleme-Metin)	
Yazar: Melike ŞENTÜRK	
Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER	
Kabul Tarihi: 13/06/2024	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 289 (ana kısım) + 3 (ek)
Bu çalışmanın konusu 1824-1892 yılları arasında yaşamış olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Hacı Hâfız Mustafa Efendi'nin, nâm-ı diğer "Düğümlü Baba" isimli meczup şahsiyetin hayatı ve gösterdiği kerametleri hakkında yazmış olduğu manzum menâkıb-nâme türünde olan ve 10 ciltten müteşekkil "Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba" isimli eserinin altıncı cildi üzerinedir. Düğümlü Baba hayattayken eseri yazmaya başlamış olan müellif vefatından sonra da yazıya devam etmiştir. Sâdık Kemâl edip, şair ve hattattır. Aynı zamanda yüksek devlet görevlerinde de bulunmuştur. Tezin amacı rik'a hattıyla yazılmış olan bu eserin altıncı cildinin transkribe edilmesi ve tahlilinin yapılmasıdır. Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı ve eserleri alt başlığıyla yazılmış, ilk başlıkta ailesi ve eğitim hayatı ile ilgili de bilgiler verilmiştir. İkinci alt başlıkta ise müellifin Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserinin yanında yazmış olduğu diğer eserler de aktarılmıştır. İkinci bölümün başlığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'dır. Bu başlık altında ise "Eserin Şekil Özellikleri" ve "Eserin Muhteva Özellikleri" anlatılmıştır. Eserin şekil özellikleri incelenirken nazım şekli, vezni, dili ve üslubu ele alınmıştır. Eserin muhteva özelliklerini belirleme esnasında ise Düğümlü Baba'nın hayatı, tekkesi, eserde yer alan şahsiyetler ve sınıflandırma yapılarak eserde geçen menkıbeler incelenmiştir. Son olarak üçüncü bölümde metnin transkibe edilmiş hali neşir esaslarıyla birlikte verilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Menâkıbnâme, Manzum, Düğümlü Baba, İsmâil Sâdık Kemâl, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Kemal-name-i Dugumlu Baba Jild 6 (Text and Analysis)	
Author of Thesis: Melike SENTURK	
Supervisor: Assoc. Prof. Kenan MERMER	
Accepted Date: 13/06/2024	Number of Pages: vii (pre text) + 289 (main body) + 3 (add)
The theme of this study is the sixth volume of the 10 - volume work “Kemal-name-i Dugumlu Baba”, which is in a verse menaqipname, regarding the life and miracles of Hacı Hafız Mustafa who was known as “Dugumlu Baba”, was written by İsmail Sadık Kemal Pasha who lived between 1824 and 1892. İsmail Sadık Kemal Pasha had begun to write this work when Dugumlu Baba was alive and had continued writing after his death. İsmail Sadık Kemal was a poet, calligrapher and also had held a high government positions. The aim of the thesis is to analyze and transcribe the sixth volume of this work which was written in Ruq’ah script. This thesis consists of three main parts. In the first part, İsmail Sadık Kemal Pasha’s life and works are described and analyzed under two sub-headings. The first title is included information related to his educational life and family. Under the second title, his other works are cited in addition to Kemal-name-i Dugumlu Baba. The title of the second chapter is Kemal-name-i Dugumlu Baba. Under this title “Form Features of the Work” and “Content Features of the Work” are explained. As analyzing form features of the work , the verse forms, meter and language are discussed. While determining content features of the work, Dugumlu Baba’s life, lodge, the people stated in the work are studied and legendary stories mentioned in the work are examined by classification. Finally in the third part, the principles of the publication of the work and transcription of the text are granted.	
Keywords: Menaqipname, Verse, Dugumlu Baba, İsmail Sadık Kemal, Kemal-name-i Dugumlu Baba	

GİRİŞ

Çalışma konumuz olan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın yazdığı Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba isimli eserin altıncı cildi, tezin metin bölümünü oluşturmaktadır. Bu eserin menâkıb-nâme türünde yazılmış olması sebebiyle öncelikle menkabe kavramının ve menâkıb-nâme türünün kısmen de olsa açıklanması gerekmektedir. Menkabe, “ne-ka-be” fiil kökünden türemiş olan Arapça bir kelimedir. Sözlük manası “delik, oyuk, delik açmak, oymak, kazmak” olan menkabe kavramı Türk halk diline “menkıbe” olarak geçmiştir.¹ Terim anlamı ise “Övgü maksadıyla dini şahsiyetlerin faziletlerini ve meziyetlerini vasf ve sena etmek yoluyla söylenilen sözlerdir.” Bu şahsiyetler genellikle bir tarikatların kurucuları veya şeyhleridir. Menâkıb-nâme türünde yazılan eserlerde veli kulların gösterdikleri kerametler anlatılır.² Menkıbe kavramı hicretin üçüncü yılında ilk defa hadis kitaplarında sahabelerin faziletlerinin anlatıldığı “Kitâbu'l-menâkıb” bölümlerinde kullanılmıştır. H.3. (m.9) yüzyıldan sonra tasavvufun İslam dünyasında yayılmasıyla şeylerin ve velilerin faziletlerinin anlatıldığı, sonrasında tarikatların da kurulması ile birlikte tarikat pirlерinin hikmetli söz ve davranışlarının anlatıldığı bir gelenek halini almıştır. Türk edebiyatında ise ilk menâkıb-nâme olarak tanımlanabilecek *Tezkire-i Satuk Buğra Han* eserinde Karahanlı hükümdarından bir evliya gibi bahsedilmiş, kerametleri aktarılmıştır.³

“Tekrîm ve ikrâm” kelimelerinden türemiş olan keramet kavramının terim anlamı, “Hakk'ın izni dâhilinde velî kullar aracılığıyla gerçekleştirilen harikulade olaylar” şeklinde ifade edilebilir. Tasavvuf ilmi içerisinde yer alan bu meseleye bilim dünyası tarafından eleştirel bir bakış söz konusudur. Aklın ötesinde hadiseler bütünü söz konusu olduğu için mutasavvıflar tarafından bu meseleye açıklık getirilmiş ve kerametlerin evliyalar tarafından gerçekleşmesinin imkanı defaatle dile getirilmiştir. Bu konu ile ilgili verilen örnek, mucizelerdir. Peygamberlerin Allah'ın inâyeti ile gösterdikleri mucizeler aklen mümkün olmamakla birlikte tarihî olarak yaşanmış kabul edilerek anlatıldığı gibi velî kulların da yine Cenâb-ı Hakk'ın kudreti ile ilk bakışta sünnetullâha aykırı görünen

¹ Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Mektep Yayınları, 2015), 1202. Mütercim Âsım Efendi, Haz. Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, *el-Okyânûsu'l-Basût fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (İstanbul: TürkiyeYazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 1/688.

² Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 231. Mehmed Salâhî, Haz. Ali Birinci, *Kâmûs-ı Osmânî* (İstanbul: TürkiyeYazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 2/382.

³ Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/112-113.

olayları yaşaması ihtimal dahilindedir. Fakat belirtmek gerekir ki mucize ve keramet kavramları arasında tam anlamıyla bir benzerlik kurmak söz konusu değildir. Ayrıca özellikle parapsikoloji biliminin⁴ yaptığı araştırmalar ve telekinezi⁵ hadiseleri her meselenin aklî izahlarının bulunmadığına da başka bir cihette delalet olarak gösterilebilir.⁶

Peki, bu menkıbelerin Türk toplumu için önemi nedir? İslamiyet'in yayılması ile birlikte tabii bir sonuç olarak Allah'a olan bağlılığı fazla, ahiret inancı yüksek ve dünyanın gelip geçici olduğunu düşünerek ibadetlerini artıran kimseler ortaya çıktı. Ve bu kişilerin kurdukları tekkeler Türk toplumu arasında İslam ile yeni tanışmış olmanın verdiği heyecan ile saygınlık kazandı. Musikî ve şiir ile Allah aşkının anlatıldığı bu tekkeler toplum içinde yayıldı ve benimsendi. Eski geleneklerinde de yaygın olan bu iki unsur Türklerin tekkelere olan bağlılığını artırdı. Bununla birlikte pirlar, veliler veya tarikat şeyhleri gibi halkın arasında manevî boyutta izler bırakan kişiler ile ilgili menkıbeler anlatıldı. Bu menkıbelerin bazıları gerçekten yaşanmış olayların malum zat hayattayken kâh tarihî gerçeklik mantalitesi ile anlatıldı kâh da hayal gücü ile birlikte efsane veya destan tarzında yazılarak yani muhayyile kanalıyla nesiller boyu aktarıldı.⁷

Söz gelimi Sadık Kemal mezkûr eserini manzum olarak ve menâkıb-nâme türünde yazmıştır. Müellif küçük yaşlarda tanıştığı Düğümlü Baba'ya manevî anlamda intisap etmiş ve onun kerametlerini nâkilleri ile birlikte eserinde işlemiştir. Rivayetlerin sıhhatine büyük bir özen göstermiş ve bu konudaki hassasiyetini beyitlerinde örneğin şu şekilde belirtmiştir:

Yine ol Hakkı-i hak-güdan olur mervî kim

Birine sâ'ati kaçda diyü kılmışdı su'âl

Söyledikde aña sâ'atçilik itdi himmet

Ki fakîr idi bula anıñ ile vüs'-i nevâl⁸

⁴ Bazı insanlarda gözlenen normal dışı yetenek ve davranışları inceleyen bilim dalı, hârikulâde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/parapsikoloji> (Erişim 17.05.2024).

⁵ Cisimlerin temas olmadan yalnızca zihin gücü ile hareket ettirilmesi. <https://www.lugatim.com/s/TELEKİNEZİ> (Erişim 17.05.2024).

⁶ Abdülkerim Kuşeyrî, Haz. Süleyman Uludağ, *Kuşeyrî Risâlesi* (Dergah Yayınları: 1991), 531-532. Suad el-Hakîm, Çev. Ekrem Demirli, *İbnu'l-Arabî Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004), 410-412.

⁷ Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, 2018), 41-42. Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2020), 77.

⁸ K.B.2/1-2.

Bu örneğe bakıldığında da hak-gû şeklinde vasıflandırdığı Hakkı Efendi'nin rivayetinin doğru olduğunu çünkü kendisinin gerçekleri duyarak kerametleri rivayet ettiğini söylemiştir. Müellifin beyitlerinden ve iddiasından anlaşılacağı üzere bu eser, mümkün mertebe sahih rivayetlerden oluşmuş menkıbeleri içermektedir.

Sâdık Kemâl Paşa, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserini 1867 yılından sonra yazmaya başlamıştır. Altıncı cildini ise h. 1294/ m. 1877-78 yılında yazmıştır. Müellifin eseri yazdığı dönemde önemli olaylar yaşanmış ve bu olaylar etkisini uzun süre sürdürmüştür. 1839 yılında Sultan II. Mahmut'un vefatından sonra padişah olan Sultan Abdülmecid döneminde “Tanzimat Fermanı” yayınlanmış ve Osmanlı Devleti içerisinde siyasî, sosyal, tarihî gibi birçok açıdan değişimler yaşanmıştır. Devlet “Batılılaşma” ile karşı karşıya kalmış ve bunun sonucu olarak bazı yönlerden beklenmedik değişimlere maruz kalmıştır. Bu süreçte saray içinde yapılan harcamalarla birlikte ekonomik olarak da zorluk çeken devlet, bir yandan katıldığı savaşların getirdiği zorluklarla mücadele etmiştir. Bu süreç dairesinde yeni kurumların temeli atılmış, ordular kurulmuş, tersaneler yapılmıştır. Halkın bir kısmı kıyafetlerini Avrupa modeline uydurmaya çalışmış, müzik aleti olarak piyano öğrenmeye başlamış, alafranga sofraları kurmuştur. Aynı zamanda eskiyi bırakmak bir anda mümkün olmayacağı için daha önceki yaşantılarından da izler barındırmıştır. Halkın bir diğer kısmı ise bu yeniliğe karşı durmuş ve geleneği sürdürmeye çalışmıştır.⁹ Sâdık Kemâl'in böyle bir dönemde geleneği benimseyen taraf olduğu Divan Edebiyatı şekilleri olan kaside ve kıt'ayı mezkûr eserinde işlemesinden ve Düğümlü Baba'nın kerametlerinin işlendiği bir eser yazmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca tekkelere olan hassasiyetin azaldığı bir dönemde ömrünü Arabacıbaşı Tekkesi'nde geçirmiş, evliyâ menkıbesi yazmış, geleneksel sanat olan hüsn-i hat ile de uğraşmıştır.¹⁰

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu 19. yüzyılda yaşamış, Düğümlü Baba lakabıyla tanınan ve mecâzib-i Hüdâ'dan Hacı Hafız Mustafa Efendi'nin hayatı ve kerametlerini menâkıb-nâme türünde yazan İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın 10 ciltten oluşan Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserinin 6. cildinin transkripsiyonunu ve tahlilini yapmaktır.

⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı* (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), 129-136.

¹⁰ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), 5/842.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışmanın konusu olan eser eski ile yeni arasında bir geçiş süreci yaşanan Tanzimat döneminde yazılmış olması sebebiyle süreç ile ilgili bilgiler vermesi açısından önemlidir. Nihayi noktaya ulaşmasa da 10 ciltten oluşan Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eseri, içerisinde kendi döneminin tarihî, sosyal ve siyasî özellikleri hakkında malumat bulundurması açısından araştırılmaya değerdir. Ayrıca ifade etmeliyiz ki hem devlet erkânından olan hem de edebiyat, tasavvuf gibi ilimlerle ve hüsn-i hat sanatıyla ilgilenen İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında yeterince çalışma yapılmamıştır. Dönemin meczuplarından olan, maddî ve manevî kerametler göstererek tasavvufi mertebesinin yüksek olduğu anlaşılan Düğümlü Baba ile ilgili de literatürde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple mezkûr eserin altıncı cildinin transkripsiyonunu yapmak ve metni tahlil etmeye çalışmak oldukça mühimdir. Diğer ciltlerin de çalışılması ve külliyyatın tamamlanması bu açıdan önem arz eder.

Çalışmanın Amacı

19. yüzyıl Osmanlı Devleti hakkında bilgi veren Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserin altıncı cildinin transkribe ve tahkik edilmesi, ayrıca eser içinde verilen mesajların çözümlenmesi -özellikle kerametler ve mahalli unsurlar bakımından- bu çalışmanın amacıdır. Sâdık Kemâl'in manzum tarzda ve aruz ölçüsüyle yazmış olması sebebiyle okurken zevk uyandıran bu yazma eseri, hem Düğümlü Baba'nın menkıbelerini hem de müellifin ve eserin konusu olan şahsiyetin öğütlerini içermektedir. Çalışmanın amacı yalnızca metni transkribe etmek değil; aynı zamanda bahsi geçen menkıbelerde ortaya konan ahlaki muhtevayı serimlemek, nihayetinde müellifin edebî maharetini incelemeye çalışmaktan ibarettir.

Çalışmanın Yöntemi

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin çalışma konumuz olan altıncı cildinin tek bir nüshası tespit edilebilmiştir. Rik'a hattıyla yazılmış olan bu eser Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba koleksiyonunda bulunmaktadır. 564-6 numaralı bu nüsha üzerinden okuma yapılarak metnin transkripsiyonu yapılmıştır. Eseri hazırlama aşamasında bağlamı sağlam tutmak maksadıyla çalışılmış olan birinci, ikinci, üçüncü, beşinci ciltler incelenmiştir. Hemen ifade etmeliyiz ki araştırmamızda

Dilbilimsel/Biçimci Yaklaşımlar metoduna mümkün mertebe başvurulmuştur. Okuduğumuz metinde yer alan sözcükler morfolojik açıdan değerlendirilmiştir.

Çalışmamız üç ana başlıktan müteşekkildir. Birinci başlığı İsmâil Sadık'ın hayatı ve eserleri oluşturmaktadır. Bu bölümde müellifin yaşadığı dönem, icraatları ve edebî yönü incelenirken betimsel ve anlatısal çözümleme metodları uygulanmıştır.

İkinci başlıkta Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eseri hakkında ön bilgiler sunulmuştur. Metnin içeriği, dil özellikleri ve müellifin üslubu incelenmiştir. Metnin arka planını çözümlemek için ontolojik tahlil metodu kullanılmıştır. Eserde yer alan söz sanatları birkaç örnek ile birlikte incelenmiş, atasözleri ve deyimler anlamları ile beraber verilmiştir. Metinde adı geçen şahsiyetler tespit edilmeye çalışılmış ve bahsi geçen menkıbeler konularına göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca Düğümlü Baba'nın hayatı ve tekkesi ile ilgili bilgiler de bu bölümde aktarılmıştır.

Son olarak üçüncü başlıkta Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin altıncı cildinin nüsha tavsifi ve neşir esasları ile birlikte transkribe edilmiş hali verilmiştir.

1. BÖLÜM: İSMÂİL SÂDİK KEMÂL PAŞA’NIN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

İsmâil Sâdık Kemâl Paşa’nın hayatı hakkında 19. yüzyıl kaynaklı eserlerde bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler kendisinin yazmış olduğu *Âsâr-ı Kemâl* isimli eserinde de mevcuttur. H. 1240/ m.1824/25 yılında Edirne’de doğan müellifin tam adı İsmâil Sâdık Kemâl bin Muhammed Vecîhî Paşa’dır. Babası Osmanlı devlet erkânından Yozgatlı Muhammed Salih Vecîhî Paşa (ö.1284), annesi Bünyamin Ayaşî soyundan gelen Müslime Hatun’dur (ö.1281).¹¹ Sâdık Kemâl’in tasavvufa olan ilgisinin annesinin etkisiyle oluştuğu buradan anlaşılmaktadır. Kemâl-nâme’nin çalışma konumuz olan altıncı cildinde annesinin, yanında bir kadın ile birlikte hacca gitmeden evvel Düğümlü Baba’yı ziyarete gittiğini ve babanın da kendisine Hicaz’da vefat edeceğini bildirdiği anlatılmaktadır. Nitekim öyle de olmuştur.¹² Müellifin babasının ismi ise bazı kaynaklarda¹³ Vecîhî Mehmed Paşa olarak geçer, bunun sebebi Muhammed isminin zamanla Türk fonetik tarzına yakınlaştırılarak Mehmed’e dönüşmesidir.¹⁴ Vecîhî Paşa pek çok bölgede kaymakamlık, valilik, Meclis-i Vâlâ azalığı gibi devlet görevlerinde bulunmuştur. Vefat etmeden evvelki yaptığı son görevi ise Cidde valiliğidir.¹⁵ Müellifin kardeşlerinin isimleri ise Rızâ ve Aziz Bey’dir. Kaynaklara göre Sâdık Kemâl’in eşi Hasnâ Hatun’dur. Zehra isminde bir kızı ve Necmeddin ile Kemâl isminde de iki torunu vardır.¹⁶ Fakat Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin birinci cildi incelendiğinde çocuk sayısının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷

¹¹ İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal, 1050), 256a.

¹² K.4.

¹³ Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali* (1839-1922) (İstanbul: İsis Yayınları, 1999), 106. Havva Koç, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 2/25. Mehmed Süreyya, Haz. Nuri Akbayan, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 5/1655.

¹⁴ M.Muhsin Kalkışım, “Allah” ve “Muhammed” isimlerinin Türkçeleştirilmesi Sürecinde Ses ve Anlam Değişimlerini Tahlil Denemesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7/12 (Aralık 2020), 237.

¹⁵ Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 5/1655.

¹⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk* (İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942), 1/260.

¹⁷ Nazım Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 13.

Sâdık Kemâl, altmış sekiz yıllık ömrüne birçok meslek ve eser sığdırmıştır. Kendisi alim, müellif, şair ve hattattır. Ayrıca Ayan Meclisi azalığı, maliye nazırlığı ve Rumeli beylerbeyliği gibi devlet görevlerinde de bulunmuştur. Kaynaklardan ve yazdığı eserlerden anlaşıldığı üzere kendisi dindar ve dini ilimlere son derece vakıf bir zattır. Dini ilimler icâzetini es-Seyyid Sâdık bin Muhammed el-Kaysaravî'den almıştır. Bu diploma Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu'nda mevcuttur. Hadis, tefsir, kelim, tasavvuf ilimlerinde bilgi sahibi olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilde şiir yazma becerisine sahiptir. Eserlerinde “Kemâl” ve “Sâdık” mahlaslarını kullanmıştır. Ayrıca eserlerini Düğümlü Baba Tekkesi'nde tesis ettiği kütüphaneye bağışlamış ve malının bir kısmını da buraya vakfetmiştir.¹⁸ Eserin altıncı cildinde hüsn-i hat ile ilgili kavramların bulunduğu beyitler yazması da bu sanata önem verdiğini ve hat ile ilgili usullere hakim olduğunu gösterir.¹⁹ Bunun yanı sıra tâlik ve celî tâlik çeşitlerinde hüsn-i hat yazmıştır. Bu eserleri ise Ankara'da bulunan Bünyamin Ayaşî Hazretleri Camii'nde mevcuttur.²⁰ Ayrıca Sâdık Kemâl ebced hesabı konusunda da oldukça başarılıdır. Düğümlü Baba'nın doğumu, ölümü ve tekkesinin yapılışı gibi önemli tarihler üzerine birçok mısralar yazmıştır. İsmâil Sâdık'ın tasavvufa olan ilgisinin annesine dayandığını söylemiştik. Bunun yanında manevî anlamda intisab ettiği Düğümlü Baba'nın da kendisini bu ilme adamasına vesile olduğunu 10 ciltten müteşekkil menâkıb-nâme türünde ve manzum tarzda yazdığı Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinden anlayabiliriz. Bu eserde ve özellikle altıncı ciltte pekçok tasavvufî kavramlar, yine bu güne kadar neşredilen ciltlere nispetle daha yoğun görülen ayet ve hadis iktibaslarına rastlanmaktadır. Eserde yer alan tasavvuf kavramlarının tespit edildiği kadarı verilecek ve bu kavramların yer aldığı bazı beyitler de kavramların nasıl işlendiğini göstermek maksadıyla konu edilecektir. Salık, şeyh, veli, tekke, himmet, nefis, zühed, rıza, sabır, feyz, cezbe, gayb, tevbe, zikir, irade, keramet, tevessül, tevekkül, vahdet-i vücud, rihlet, irsâd, inziva, kutb, kutbü'l-aktâb eserde yer aldığı tespit edilen tasavvuf kavramlarıdır. Buradan da müellifin tasavvuf ilmine hakimiyeti anlaşılmaktadır. Eserden bazı örnekler verebiliriz:

¹⁸ Koç, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 25.

¹⁹ K.62.

²⁰ Hüseyin Subaşı, *Ayaş ve Bünyamin Ayaşî* (Ankara: Ayaş Belediyesi Yayınları, 1993), 190.

Lenger-endāz olarak baħr-i *tevekkül*de gönül
Hıfz ola şarılaraq *şabra* be-*feyz*-i Mevlā²¹

Sālikīñ rābıtası öyle olup *mürşid*ine
Zāhir-i şer‘ u Fütūhāt’da dimez bir şey añā²²

Güneşin kurşu degil nūrı geçer cām u kava
İşte *vahdetiñe vüçüd* da denilür bu gūnā²³

Sa‘y-i *zıkr*-i Hāk ile cem‘a-i cem‘u‘l-cem‘a
Var ezān-ı *himem*-i ehl-i Hūdā pür-da‘vet²⁴

Müellif, Dügümlü Baba’nın “ölmeden önce ölenlerden” yani dünyayı terk ile zâhidlerden olduğunu belirtmiştir:

Sırr-ı (mütü) da idi vaqt-i hayâtında da ol
Ya‘ni mevtinde hayâtında da feyzi eclā²⁵

Dügümlü Baba’dan manevî feyz aldığını ve ona ne kadar hürmet gösterdiğini de beyitlerinde işlemiştir:

Ma‘nevî feyzi Dügümlü Baba Hâzretleri’niñ
Yine bî-hadd ise de olamaz o derc-i maķāl²⁶

Kabr-i pâkinde de her yirde de Qur‘ân şalavât
Okuyup rûhına kıl ecr-i celîlin ihdā²⁷

İsmâil Sâdık’ın yaşadığı dönem Sultan II. Mahmud, Abdulmecid, I. Abdulaziz, V. Murad ve II. Abdulhamid’in hükümdar olduğu 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu devridir. Bu dönemlerde devlet içerisinde siyasî ve sosyal açıdan bazı değişimler söz konusudur. 1839 yılında ilan edilen “Tanzimat Fermanı” ile birlikte Batı’ya ve Batı dillerine özen artmış, bu değişim halkı ikiye bölmüştür. “Geleneği önemseyen” ve “Batılı tarzı benimseyen”

²¹ K.B.5/21.

²² K.B.7/27.

²³ K.B.7/34.

²⁴ K.119/6.

²⁵ K.B.5/12.

²⁶ KAS.1/17.

²⁷ K.204/3.

şeklinde ifade edebileceğimiz iki kesim meydana gelmiştir. Bu sırada değişen ortamda yenilikler yapılmaya ve yeni bir düzen kurulmaya çalışılmıştır.²⁸ Bu “Garplılaşma” hareketi çökmek üzere olan bir imparatorluğu kurtarma çalışmasıdır.²⁹ Konumuz itibarıyla kurulmak istenen yeni düzeni edebiyat alanında incelemek yerinde olacaktır. Tanzimat Fermanı ile birlikte medrese ve tekkelere karşı olumsuz bir bakış oluşmuştur. Tanzimat Edebiyatı ile de sahaya gazete, tiyatro, makale gibi yeni edebî türler girmiş ve yazarlar bu türlerde eserler yazmıştır.³⁰ Böyle bir ortamda hem bir tekkeye mensup olan hem de eserlerinde kaside ve kıt’a gibi Divan Edebiyatı nazım şeklini kullanan Sâdık Kemâl’in geleneğe bağlı kalmayı önemseydiği anlaşılmaktadır. Hatta bunun bir bedeli olarak da Tanzimat Fermanı sonrası memuriyet görevinden azledilmiştir.³¹

Âlim, müellif, dindar vasıflarıyla nitelendirilen; rütbesi gereği pek çok devlet erkânıyla tanışan ve bıraktığı eserler ile geleceğe dokunan Sâdık Kemâl 10 Safer 1310/ 3 Eylül 1892 yılında vefat etmiş ve vasiyeti olarak İbrahim Paşa Camii’nin içindeki Düğümlü Baba Tekkesi’nde yer alan türbeye, Düğümlü Baba’nın kabrinin yakınına defnedilmiştir.³² Bahsi geçen tekkenin olduğu yer bugün İbrahim Paşa Sarayı içerisinde bulunan Türk ve İslam Eserleri Müzesi olmuş ve mezarı sarayın restorasyon çalışmaları nedeniyle taşınmıştır. Fakat Sâdık Kemâl ve eşinin kabrinin nereye taşındığı ne yazık ki bilinmemektedir.³³ İsmâil Sâdık Kemâl Paşa’nın Tercümân-ı Hakîkât Gazetesi’nde yayınlanan vefat haberi, eserin dördüncü cildini yüksek lisans tezi olarak hazırlayan Zeynep Tekin Bakan tarafından transkribe edilmiş ve tahlili yapılmıştır. Tez halen yayınlanma sürecindedir.

1.2. Eserleri

Ardında birçok eseri miras bırakan İsmâil Sâdık Paşa önemli bir şair-yazardır. Bu eserlerin içerisinde yalnızca Âsâr-ı Kemâl’in matbu/basım halleri bulunmaktadır. Eserleri hakkında inceleme ve araştırma yapan Nazım Taşan yüksek lisans tezi olarak çalıştığı

²⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 88-91.

²⁹ Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalcık, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2006), 14.

³⁰ Mehmet Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I* (İstanbul: Alfa Yayınevi, 2018), 375-376.

³¹ Melek Dikmen, *Son Dönem Osmanlı Şuarasından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl’i* (Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016) 1/37.

³² Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü’l-Ârifin Esmâü’l-Müellifin ve Âsârü’l-Musannifin* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951), 1/223.

³³ Melek Dikmen, *İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl’i*, 1/38.

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba'nın birinci cildinde Sâdık Kemâl'e atfedilen bazı eserlerin isimleri ile ilgili oluşan çelişkileri gidermiştir. Aynı eserin ikinci cildini yine yüksek lisans tezi olarak çalışan Nergis Önce ise mezkûr müellife ait olan “Hayru'l-Kasas” isimli eserini bulmuş ve “Ebcedli Manzûme” şeklinde yanlış yazılan başlığını düzeltmiştir. Verilen bu bilgilere ve kaynaklara dayanarak Sâdık Kemâl'in eserleri başlıklar altında incelenecek ve içerikleri tespit edildiği kadarıyla aktarılacaktır. Son olarak eserlerin bulunduğu kütüphane ve bölümler tablo şeklinde verilecektir.

1. Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba

Milli Kütüphane'de eserin iki cilt olarak bulunması sebebiyle biyografik kaynaklarda da eser iki cilt olarak geçmektedir.³⁴ Fakat Konyalı'ya bakıldığında eserin 10 cilt olduğu söylenir.³⁵ Şöyleki mezkûr eser aslında 11 ciltten müteşekkildir fakat 11. cildinin diğer ciltlerin tekrarı mahiyetinde toplama bir metin olması sebebiyle 10 cilttir diyoruz. Esası itibariyle 10. cildin sonunda diğer ciltleri bitirdiğinde “Hatime” bölümü yazarak cildin sonu olduğuna dair yaptığı açıklamalar gibi kesin bir cümle ile külliyatı tamamladığıyla ilgili bir açıklamasının bulunmaması müellifin bu esere devam etmek istediğini ancak ömrünün vefa etmediğini ve işinin yarım kaldığını gösterir.

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin birinci cildi Nazım Taşan, ikinci cildi Nergiz Önce, üçüncü cildi Şeydanur Küçük, beşinci cildi ise Dilara Can tarafından çalışılmış ve yayımlanmıştır. Dördüncü cildi Zeynep Tekin, yedinci cildi Betül Söğüt ve sekizinci cildi Birol Yılmaz tarafından Doç. Dr. Kenan Mermer danışmanlığında çalışma aşamasındadır. Eserin yapısı ve muhtevası ile ilgili bilgiler metin tahlili sırasında verileceği için bu bölüm daha kısa tutulmuştur.

a- Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Hakkında Yazılan Makaleler

Şeydanur Küçük, “Bir Menâkıbın Aynasından 19. yüzyıl Osmanlısında Siyasi ve Sosyal Hayat Kemal-Nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâlis Örneği”, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 6/3 (Aralık 2022), 377-398.

³⁴ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 5/842.

³⁵ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 1/260.

2. Âsâr-ı Kemâl

Daha önce bahsi geçtiği gibi Âsâr-ı Kemâl, İsmâil Sâdık'ın tek matbu/basılı eseridir. Süleymaniye Kütüphanesi ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde birçok nüshası bulunmaktadır. Eser üç ciltten ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci cildinde Şerh-i Esmâ-i İlâhî, Şerh-i Esmâ-i Nebî, Kasîde-i İtikâdiyye, Kıssa-i Enbiyâ, Mucizât-ı Nebî ve Hilye-i Nebî; ikinci cildinde Bin On Bir Ehâdis Şerhi; üçüncü cildinde ise Kıssa-i Ashâb, Kıssa-i Evliyâ, Na't-ı Şerifler ve sonunda İsmâil Sâdık Kemâl'in anne ve babasının terceme-i hâlleri yer almaktadır.

a- Âsâr-ı Kemâl Hakkında Yazılan Tezler

1. Gökçe Betül Taşkaya, Die tarihs des Vecihişpaşazade auf den Tod des Dügümlü Baba (1283-1866-67) nach einer Handschrift der Süleymaniye Bibliothek aus dem Jahr 1294-1877-78, Viyana Üniversitesi, Master Tezi, Viyana, 2013.
2. Fatih Işıl, Edebiyatımızdaki Hadis-i Şerifler ve Âsâr-ı Kemâl'deki Bin Ehâdis Şerhi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.
3. Yasin Karakuş, Âsâr-ı Kemâl'deki Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî ve Na't-ı Enbiyâ (İnceleme- Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk- İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2015.
4. Melek Dikmen, Son Dönem Osmanlı Şuarâsından İsmail Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i (1-2), Fakülte Kitabevi, Isparta, 2016.
5. Zeliha Erçen, Âsâr-ı Kemâl'deki Şerh-i Esmâ-i Evliyâ'nın Kıssası (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), Çukurova Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamit Dikmen, Adana, 2018.

b- Âsâr-ı Kemâl Hakkında Yazılan Makaleler

1. Halil İbrahim Şener, “Âsâr-ı Kemâl'de Yer alan Manzûm Esmâü'l-Hüsnâ”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1987), 227-240.

2. Bekir Tatlı, “İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’deki Hadisçiliği”, *Dinî Araştırmalar*, 18/46 (Haziran, 2015), 45-65.

3. Yasin Karakuş, “19. Yüzyıl Şâirlerinden İsmâil Sâdık Kemâl’in Âsâr-ı Kemâl’de Yer Alan Manzûm Hilyesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2018), 569-595.

3. Rûh-ı Kemâl

H. 1291/m. 1874 yılında yazılmış olan Rûh-ı Kemâl, Âsâr-ı Kemâl’in bir muhtasarı mahiyetindedir. Eserin içerisinde 80 beyitlik bir hilye, Esmâ-i Hüsnâ Kasîdesi ve Esmâ-i Nebî Kasîdesi, Şerh-i Delâ’il-i Keşf-i Düğümlü Baba isimli manzum bir metin bulunmaktadır.

a- Rûh-ı Kemâl Hakkında Yazılan Tezler

Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl’in Rûh-ı Kemâl Adlı Eseri (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Kenan Mermer, Sakarya, 2020.

b- Rûh-ı Kemâl Hakkında Yazılan Makaleler

1. Bekir Belenkuyu, Vecîhîzâde İsmâ’il Sâdık Kemâl (Ö. 1892) ve Rûh-ı Kemâl’de Yer Alan Manzûm Esmâ-i Nebî Metni, *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, 5/49 (Temmuz 2017), 389-419.

2. Furkan Terzioğlu, İsmâil Sâdık Kemâl’in Delâilü’l-Hayrât Şerhi: Rûh-ı Kemâl, *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 10 (Nisan 2020), 57-77.

4. Tefsîr-i Âyât-ı Kur’ân

3 ciltten oluşan bu eserde müellif, Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan 114 surenin tefsirini manzum şekilde yazmıştır.

a- Tefsîr-i Âyât-ı Kur’ân Hakkında Yazılan Tezler

Rıdvan Çetin, İsmâil Sâdık Kemâl Paşa’nın Tefsîr-i Kemal’i (İnceleme-Metin-Dizin), Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Danışman: Zülfikar Güngör, Ankara, 2021.

b- Tefsîr-i Āyât-ı Kur'ân Hakkında Yazılan Makaleler

Rıdvan Çetin, İsmâîl Sâdık Kemâl Paşa'nın Manzum Tefsîr-i Kemâl'i, Turkish Studies - Religion, 17/4 (Aralık 2022), 359-377.

5. Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba

Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî' nin yazdığı ve halk arasında “Delâi'lü'l Hayrât” olarak bilinen eserin manzum tercümesidir. Muhtevasını ise Hz. Peygamber'e söylenilen salât ve selamlar oluşturur.

6. Şerh-i Nuṭṭ-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn

Dört halifenin sözlerinin Türkçe'ye çevrilerek şerhedildiği eser, Şerh-i Kelimât-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn isimli esere benzer bir şerhtir. Hz. Ebû Bekir'e yazılmış bir na't ile başlar. Sonrasında Hz. Ebû Bekir'in rivayetleri aktarılacak kısaca açıklanmıştır.

7. Zikr-i Ashâb-ı Küllî Dügümlü-i Kemâl

9 ciltten oluşan eser, Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba'dan sonra müellifin yazdığı en uzun ikinci eserdir. İbnü'l-Esir'in “Üsdü'l-ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe” eserinden esinlenen eserde sahabe ve din büyüklerinin terceme-i halleri anlatılmaktadır.

8. Tefeyyüz

Üç ciltten oluşan eser, Muhammed Bahaüddin Buhârî'ye ait olan Evrâd-ı Bahâiyye isimli eserin manzum tercümesidir. Nakşibendî tarikatine ait zikir ve virdler barındırmaktadır.

9. Terceme-i Fıkhu'l-Ekber

Her mısrası ebcedli yazılan eser, İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'nin Fıkhu'l-Ekber isimli eserinin manzûm tercümesidir. 9 varak, 18 sayfadır.

10. Şiir Mecmuaları

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Dügümlü Baba Koleksiyonu'nda bulunan 447 numaralı nüshada 33 na't, 33 münâcât, Nâbî'nin na'tına tahmis, Kasîde-i Emâlî Tercümesi, Zülkifl'e (a.s) yazılmış bir na't, Kemâl mahlasına dair bir mahlas-nâme ve Hâşim mahlaslı bir şairin na'tı bulunmaktadır. Aynı koleksiyonda 448 numarada kayıtlı

nüşhada ise 27 na‘t alfabetik olarak sıralanmış, münâcâtlar, tarihler, mesnevîler ve Arapça manzumeler bulunmaktadır.

11. Diğer Eserleri

İsmâil Sâdık Kemal’e ait eserlerden biri de Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî’nin Mecnû‘atü’l-Ahzâb isimli eserin manzûm tercümesi olan “Müflihîn-i Hazîne”dir. “Sâdıkü’l-Makâl Mecma‘u’l- Kemâl” isimli başka bir eseri de olmakla birlikte bu eserle ilgili bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır:

Fatih Samet Okumuş, İsmâil Sâdık Kemâl Vecîhî Paşazâde (ö. 1310/1893)’nin İhlâs Sûresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İnceleme, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Faruk Güney, Kırklareli 2019.

Eser İsmi	Kütüphane	Bölüm	Numara	Özellikler
Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba	Ankara Milli Kütüphane		06 Hk 157 (1-4)	540 y. 11.cilt Vakıf t. 1299 müellif hattı
	Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	699	1.cilt
			634	11.cilt
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	564 (1-10) 564 M1-M2	1 ve 2. Cilt intinsah edilmiş, müstensihsi z
	Süleymaniye Yazma Eserler	Yazma Bağışlar	1986-1	1.cilt
			1986-2	2.cilt
Âsâr-ı Kemâl	Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	428	1.cildin bir kısmı
	Beyazıt Devlet Kütüphanesi	Veliyyüddin Efendi	3514	Vakıf t. 1284 437 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	66	366 vr.
			67	377 vr.
			634	177vr.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Hacı Mahmud Efendi	4314	4314: 81 s.
			4507	vakıf t. 1284, 258s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	İbrahim Efendi	175	vakıf t. 1284, 502 s.
Rûh-ı Kemâl	Süleymaniye Yazma Eserler	Laleli	3766	matbu: Şeyh Vefa Matbaası. vakıf t. 1284, 502 s.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Pertevniyal	1050	matbu y.y, t.y, vakıf t. 1284, 114 s.v
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	746	Matbu y.y, t.y, vakıf t. 1284, 510 s.
	İBB Atatürk Kitaplığı	Osman Ergin Türkçe Yazmalar Kataloğu	284	16 st, 78 vr, istinsah t. 1217/1802, vakıf t.1291.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	620	115 s. vakıf t. 1291.
			621	18 st, 75 vr, vakıf t. 1291.
Tefsîr-i Âyât-ı Kur'ân			623	198 vr.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Süleymaniye	636	1.cilt, 226 s., müellif hattı, vakıf t. 1296.
			637	2.cilt,107 vr, müellif hattı, vakıf t. 1296.
			623	3.cilt,139vr., müellif hattı, vakıf t. 1296.

	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 159	6 cilt, 753 vr., müellif hattı, vakıf t. 1294/1876.
Şerh-i Delâ'il-i Keşf-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 153	138 vr., müellif hattı, telif t. 1297/1881.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	622	274 s., müellif hattı.
Şerh-i Nutk-ı Çehâr-yâr-ı Güzin	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 155	58 vr., istinsah t. 1307/1888.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	176 vr., müellif hattı, vakıf t. 1307.
Tefeyyüz	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	626	1.cilt, 176 vr., müellif hattı, vakıf t.1307.
			624	2.cilt, 168 vr., müellif hattı, vakıf t.1300.
			625	3.cilt, 29 vr., müellif hattı, vakıf t.1301.
Terceme-i Fıkhu'l-Ekber	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/2	9 vr., müellif hattı, telif t. 1307/1891.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	642	18 s., müellif hattı.
Zikr-i Ashâb-ı Külli-i Dügümlü Baba	Milli Kütüphane	Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi	06 Hk 158/1 (1-9)	1476 vr., müellif hattı, telif t. 1301/1885.
	Süleymaniye Yazma Eserler	Dügümlü Baba	635	1.cilt, 171 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			632	2.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1302.
			639	3.cilt, 147 vr., müellif hattı, vakıf t. 1303.
			630	4.cilt, 182 vr., müellif hattı, vakıf t. 1301.
			640	5.cilt, 193 vr., müellif hattı, vakıf t. 1304.
			633	6.cilt, 189 vr., müellif hattı, vakıf t.?
			641	7.cilt, 172 vr., müellif hattı, vakıf t. 1305.
			631	8.cilt, 181 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
			642	9.cilt, 124 vr., müellif hattı, vakıf t. 1306.
Şiir Mecmuaları	Süleymaniye	Dügümlü Baba	447	42 vr., müellif hattı, vakıf

	Yazma Eserler			t. 1284.
			448	34 vr., müellif hattı, vakıf t. 1291.
Sâdık'ı'l-Makâl Mecma'u'l-Kemâl	Süleymaniye Yazma Eserler	Düğümlü Baba	16	56-63 vr., Arapça.
Müflihîn-i Hazîne /Mecmû'atü'l- Ahzâb	Süleymaniye Yazma Eserler	Düğümlü Baba	628	367-776 vr.

Tablo 1: İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Eserleri ve Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler

Kaynak: Nazım Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 14-24.

2. BÖLÜM: KEMÂL-NÂME-İ DÜĞÜMLÜ BABA CİLD-İ SÂDİS

2.1. Eserin Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekilleri

Nazım; bir musîkî-i beyândır ki sâmi‘a-i zevke olan tesiri nesirden ziyadedir.³⁶ Yani nesirden ziyade nazım, kulağa daha hoş gelen ahenkli bir müziktir. Bu sebeple olacaktı ki İsmâil Sâdık Kemâl Paşa, manzum şekilde eserler yazmıştır. Çalışma konumuz olan *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba* eserinin 6. cildinde 1 kasîde, 203 kıt‘a ve 25 kıt‘a-i kebîre nazım şekillerini kullanmıştır. En kısa beyit sayısı 2, en uzununu ise 67’dir. Diğer ciltlere nazaran bu ciltte kasîde sayısı azalmış ve gazel, rubâî, murabba‘ gibi nazım şekilleri kullanılmamıştır. Metnin ilk başında ve bir yerde geçen kasîde, bilinen diğer kasîdelerden farklıdır. Kasîdenin girizgah, tegazzül, fahriye ve dua gibi bölümlerini içermemekle birlikte konu olarak mecazi aşk ve sevgiliden ziyade tasavvufi meseleler işlenmiştir.

Üzerinde çalıştığımız 6. ciltte neşrolunan diğer ciltlerde olduğu gibi kıt‘a nazım şekli bazen kıta‘-i kebîre formunda olmakla birlikte deyim yerindeyse ana arter olarak kullanılmıştır. Kelime anlamı “parça” demek olan kıt‘a, beyitlerden oluşan ve tek kafiyeli olan nazım şekillerindendir. Beyit sayılarına göre kıt‘a veya kıta‘-i kebîre adını alır ve bu sayılarla ilgili farklı görüşler mevcuttur.³⁷ Bu konu ile ilgili bir ayrıma gidilmesinin de gerekli olup olmadığı dahi tartışılmıştır.³⁸ İki beyitten fazlasının “kebîre” olarak adlandırılması daha yaygın olsa da diğer ciltlerle uygunluk olması bakımından bu ciltte de 12 beyitten fazla olanlara “kıt‘a-i kebîre” denilecektir. Kafiye örgüsü “xa xa xa xa” olan bu nazım şeklinde matla ve makta beyit bulunmaz. Kıt‘aların konusu tasavvufî, felsefî, tarihî vd. olabilir.³⁹

2.1.2. Vezin

Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin tamamı aruz vezni ile yazılmıştır. Altıncı ciltte kullanılan tek vezin çeşidi, remel bahrinden olan *Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Fe‘ilâtün*

³⁶ Tâhirü’l-Mevlevî, *Tedrisât-ı Edebiyye’den Nazm u Eşkâl-i Nazm* (Der-saadet: Mahmud Bey Matbaası, 1329), 1/2.

³⁷ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2019), 73. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992), 203.

³⁸ Tâhirü’l-Mevlevî, *Nazm u Eşkâl-i Nazm*, 2/8.

³⁹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2019), 53-54.

Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fa‘lün) kalıbıdır.⁴⁰ Diğer ciltlerde farklı nazım şekilleri bulunmakla birlikte vezin çeşitliliği de görülmektedir. Fakat ilerleyen ciltlerde bu şekil ve çeşitler daha tekdüze bir hale gelmiştir. Eserde aruz kusuru pek az bulunmakta ve bu konuda müellifin mahir olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.3. Dil ve Üslup

Sözlük manası “metot, usul, tarz, tutum olan üslup, manevî veya duygusal olarak gidilen yol ve tutulan tavır” demektir.⁴¹ Müellifin tecrübe ve birikimleri sonucu kendine özgü kurmuş olduğu bir tarzıdır.⁴² Bu bağlamda incelendiğinde İsmâil Sâdık Kemâl’in üslubunun da oldukça sade ve anlaşılır olduğu görülür. Bununla birlikte bazı yerlerde devrik cümleler kurmayı ve yoğun söz sanatları kullanmayı tercih etmiştir. Fesahat açısından değerlendirildiğinde müellifin dolaylı anlatımı çok sık kullanmadan direkt olarak meseleyi aktarma yolunu tercih etmesi bakımından fasih ve belli bir vasatta belîğ olduğu söylenebilir. Dil bakımından ele alındığında ise Sâdık Kemâl, eserinin tamamını Türkçe yazmıştır. Arapça ve Farsça kelimelere sıkça rastlanılan 6. ciltte on dokuzuncu yüzyıla ait olan Kropp topu,⁴³ Revolver,⁴⁴ elektrik,⁴⁵ fotoğraf,⁴⁶ beton⁴⁷ gibi yabancı kelimeler de kullanmıştır. Şiirlerin Türk topumu için önemini ve tekkelerin bu hususta dikkat çektiğini söylemiştik. Bu sebeple insanın iç dünyası ve maneviyatı ile yakından ilgilenen din için kişinin ruh halini yansıtan sanatlar da önem arz eder. Altıncı ciltte yer yer dini sohbet tarzında yazdığı beyitlere bakıldığında müellifin daha etkileyici bir anlatım olması bakımından şiiri tercih ettiği düşünülebilir.⁴⁸

2.1.3.1. Edebî Sanatlar

“Belâgat, hiss-i beyândır ki kelâmı/ cümleyi hâlin ve makâmın muktezâsına mutâbık olarak söylemekten ibarettir.”⁴⁹ Bu sözü uygunluğuna göre aktarmak biçimi bir yetenek

⁴⁰ Beyhan Kesik-Özer Şenödeyici, *Aruz Teori ve Uygulama* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2019), 117.

⁴¹ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît*, 464. Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 582.

⁴² Kenan Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslup Kasîde-i Bürde Örneği* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 24.

⁴³ K.22/10.

⁴⁴ K.203/3.

⁴⁵ K.B.5/17.

⁴⁶ K.B.7/24.

⁴⁷ K.96.

⁴⁸ K.B.7.

⁴⁹ el-Hâc İbrâhîm, *Şerh-i Belâgat* (İstanbul: Matba'a-i Osmâniyye, 1301), 3.

meselesidir. Kişide bulunan melekeler sayesinde aktarımın gücü artar. İlim olarak belâgat ise sözün açık ve fasîh olması ile ilgili kaideleri inceler. Burada önemle belirtmek gerekir ki kelâmın belîğ olması için lafzın fasîh olması şarttır. Belâgat ilminin üç alt dalı vardır: İlm-i Me‘ânî, İlm-i Beyân ve İlm-i Bedî‘. Bu alt dalları sırasıyla ve birbiri ile aşamalı ilerleyen bir vaziyettedir. Öncelikle İlm-i Me‘ânî ile düzgün ve yerli yerinde cümle kurmaya odaklanılır. Sonrasında İlm-i Beyân ile ifadelere tabaka atlatarak farklı anlatım yolları ile -mecaz gibi- anlatım yapılır ve nihayetinde İlm-i Bedî‘ ile sanat icra etme aşamasına geçilir.⁵⁰ Edebî sanatlar ile ilgili tasniflerde farklı görüşler mevcuttur. “Heyecana ve Fikre Bağlı Olan Sanatlar”; “Mecazlar, Sözle İlgili ve Anlamla İlgili Sanatlar”; “İlm-i Beyân ve İlm-i Bedî‘” vd. gibi başlık altında sanatlar sınıflandırılmıştır. Çalışma konumuz olan eserde yer alan edebî sanatlar İlm-i Beyân ve İlm-i Bedî‘ başlıkları ile incelenmiş ve ilgili sanatlar bu başlıklar altında sıralanmıştır.

2.1.3.1.1. İlm-i Beyân

“Beyân, farklı anlatım yollarından ve ifade biçimlerinden faydalananak zihinde kastolunan tekil manayı (=lafz-ı müfred) açık bir şekilde ortaya koyabilmektir.”⁵¹ Anlatılmak istenilen mananın farklı işaret yollarıyla okuyucunun anlamasını sağlamaktır. Bu yollar mecazî anlatım yaparak, benzetmeler kurarak ya da kinaye ile olabilir. Bu konunun alt başlıklarında verilen her bir anlatım yolu, çalışma konumuz olan 6. ciltten örnekler alarak aktarılmaya çalışılmıştır.

2.1.3.1.1.1 Mecâz-ı Mürsel

Mecâz, bir kelimeyi hakikî manasının dışında kullanmaya denir. Mecâz ifadeler ile mecâz-ı mürsel arasında ise fark vardır. Mecâz-ı mürselde amaç, mecâzi ifadeleri sanatsal bir biçimde ortaya koymaktır. Bunun için hem söz gerçek anlamı dışında kullanılmalı hem de sözün gerçek anlamını düşünmeye engel bir şey (karine-i mâni‘a) bulunmalıdır. Ayrıca mecâz-ı mürsel yapmak için seçilen kelimeler benzetme maksadıyla kullanılmamalıdır. Aksi halde bu isti‘âre veya teşbih olur. Benzetme amacıyla kurulmayan mecâzlı ifadelerin birçok vechi bulunmaktadır. Bu vecihler “parça-bütün, durum-yer, sebebiyet-müsebbebiyet, genel-özel, lâzımiyet-melzûmiyet, öncelik, sonralık,

⁵⁰ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 39-40.

⁵¹ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 59.

alet ilgisi, hazfıyyat, isnâd ilgisi ve masdariyyet ilgisi” olmak üzere 11 alt başlıkta incelenmiştir.⁵²

Bu söz sanatı ile ilgili eserden verdiğimiz örnekte Düğümlü Baba kendisine hac ibadeti için gelen Dağıstanlı Yusuf Efendi’yi Hicaz’a göndermiştir. Burada parça-bütün yönü ile kurulan bir mecâz-ı mürsel söz konudur. Çünkü hac ibadeti maksadıyla Hicaz’ın Mekke şehrine gidildiği için bütün olarak Hicaz’dan parça olarak Mekke kastedilmiştir:

*Niyyet-i hacc ile vâsıl olup İstanbul’a
Göricek keşf ile kıldı beni daği şādān*

*Didi ayırmaya Mevlā seni de imāndan
İki oğluñ olacak təcir idecek Yezdān*

*Gelmemek ile cihāna benim evlādım hīç
Ārzū eyliyor idim anı daği her ān*

*Mübrem olmakla kader memleketiñ kalmayacak
Ol ‘ibādetle didi sen de Hicāz’da iskān⁵³*

Eserde hazfıyyat ile kurulmuş bir örnek de vardır. Hazfıyyat ile kurulmuş mecâzi ifadelerde söylemek istenilen kelimenin çıkarılması ve başka ifadelerle maksûdun anlatılması söz konusudur. Dikme eylemi kişi tarafından iğne ile yapılmaktadır fakat burada “iğne elbiseleri dikiyor” şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Elbiseleri dikmek için iğneyi kullanacak kişiden beyitte bahsedilmemektedir. Ayrıyeten esbâb kelimesi “sebepler” ve “elbiseler (esvab)” manasına gelmektedir:

*Şafvet-i zāt ile iğne dikiyor esbābı
Sādece bir göriniş olsa sivā-yı kūtñū⁵⁴*

Ağışındaki örnekte ise genel olarak ordularda bulunan askeri birlik manasında kullanılan “alay” kelimesi ile özel olarak o dönemdeki padişahın kurmuş olduğu alay kastedilmiştir:

*Geziyordum taleb-i rızk ile İstanbul’da
Hem temāşāda idim oldı alay-ı a‘zam*

⁵² Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2022), 21-31.

⁵³ K.44/3-6.

⁵⁴ K.47/7.

Ol zamānda bulunan şāhiñ alayı idi

Seyr iderken didi ol zāt-ı kerāmet-tev'em⁵⁵

Mecâz-ı mürsel eserde genel olarak deyimler üzerinden kurulmuştur. Verdiğimiz örnekte dil uzatmak ibaresi masdariyet ilgisi yönünden 'kötü söz söylemek' manasıyla kullanılmıştır. Çünkü sözler dil ile söylenir, dili uzatmak ise olması gereken yerde veya şekilde sözü söylememek demektir:

Dil qarīb olsa Medīne'dir uzak olsa da ten

Dil uzatma ki o hāzır turur ammā ġā'ib⁵⁶

2.1.3.1.1.2. Teşbih

Hakîkî ve mecâzi olmak üzere iki çeşidi olan benzetme sanatında; benzetilen iki şey arasında bir ilişki bulunursa hakîkî, bulunmazsa mecâzi teşbih olur. Bir sanat teşkil etmesi bakımından ele alacağımız mecâzi benzetme, birbirinden farklı olan iki şeyi mânâca birleştirmek üzere yapılır.⁵⁷ Teşbih sanatı icra edilirken kullanılacak olan iki şeyden nitelik veya nicelik olarak zayıf olan kuvvetli olana benzetilir. Benzetme sanatının dört ögesi vardır:

- 1. Benzetilen (müşebbeh):** Birbirine benzetilen şeylerden daha zayıf olandır.
- 2. Benzetmelik (müşebbehün bih):** Birbirine benzetilen şeylerden daha üstün olandır.
- 3. Benzetme yönü (vech-i şebah):** Birbirine benzetilen şeylerin arasındaki ilgi ve benzerlik yönüdür. Benzetme yönü de nitelik ve nicelik bakımından ikiye ayrılır. Nitelik bakımından, aklî, hissî, hayalî ve vehmî olarak dörde; nicelik bakımından da müfred, mürekkebe ve müteaddid olarak üçe ayrılır.
- 4. Benzetme edatı (edat-ı teşbih):** Benzetme kurarken aradaki bağlamı oluşturan ve edat görevinde olan sözcüklerdir. Türkçe'den gibi, sanki, benzer; Farsça'dan -âsâ, -veş, mânend; Arapça'dan ise misl, âdetâ benzetme edatlarına örnektir.⁵⁸

Teşbih sanatı, unsurlarının durumuna göre sınıflandırılmıştır: "Teşbih-i mufasssal (dört unsurun bulunması), teşbih-i mücmel (vech-i şebahin bulunmaması), teşbih-i belîğ (yalnızca müşebbeh ve müşebbehün bihin bulunması), teşbih-i cem (tek müşebbeh ve birden çok müşebbehün bih bulunması), tesviye (çok müşebbeh ve çok müşebbehün bih

⁵⁵ K.51/2-3.

⁵⁶ K.80/6.

⁵⁷ Tâhirü'l-Mevlevî, neşr. Kemâl Edip Kürkçüoğlu, *Edebiyat Lügati* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), 169,170.

⁵⁸ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 405-406.

bulunması), müşebbeh ve müşebbehün bihin ikisinin de birden çok olması, tahkikî teşbih (vech-i şebihin hem müşebbeh hem de müşebbehün bih ile ilgili olması), tahayyülî teşbih (vech-i şebihin müşebbeh ve müşebbehün bih ile hayali bir ilgisinin olması), tehekkümî teşbih (birbirine zıt unsurlarla benzetme yapılması), temsilî teşbih (taraflar arasındaki benzetme yönlerinin sıralanması ve ardından temel unsurun açıklanması), sade teşbih (vech-i şebihin tek yönlü olması), amiyâne teşbih (çok kullanılmış vech-i şebihler ile yapılması), edibâne teşbih (müşebbeh ve müşebbehün bih arasındaki benzerliğin özel bir beceri gerektirmesi), teşâbüh (müşebbeh ve müşebbehün bihin vech-i şebih yönünden üstünlük oluşturmaması).”⁵⁹

Eserde teşbih-i mufassalaya (dört unsuru da bulunan) örnek olan beyitte, ümitsiz cesetlerin hayat bulması meselesi ile Hz. İsa’nın ölüyü bile diriltten, hayat veren nefesi arasında benzetim yapılmıştır. Benzetme yönü olarak her ikisi de Allah’ın izni ile gerçekleşecek olmasıdır. Benzetme edatı ise ‘gibi’ anlamına gelen ‘-âsâ’dır:

Nefî-i himmetle *dem-i Hâzret-i ‘Îsâ-âsâ*
İzn-i Hakk ile *hayât bulur* ümîdsiz ecsâd⁶⁰

Aynı bağlamda örnek verebileceğimiz diğer bir beyitte müşebbeh; gönül, müşebbehün bih; yayık, vech-i şebih; yağ bağlamak, ve edât-ı teşbih; gibi şeklinde bir kullanım söz konusudur:

Çala *yayık gibi* ammâ ki *gönül yağ bağlar*
Süzilür sūziş-i zâhirle olur dil i ‘zâz⁶¹

Düğümlü Baba’nın manevi eli güneş ışığına benzetilmiştir. Güneş gökte olduğu hâlde nasıl nuru arza ulaşıyorsa onun da eli değmese bile himmeti adeta her yere ulaşabilmektedir:

Ma ‘nevî dest daği pertev-i şemse beñzer
Ki güneş gökde iken *nûr*ı ider arza vürûd⁶²

Aşağıdaki beyitte ise müellif dünyayı, biten ve yok olan bir rüyaya benzetmiştir:

Çâh u zindân olur câh u murâda meydân
Şıkma kendüni ki *rü’yâ gibi dünyâ da nefâd*⁶³

⁵⁹ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 36-47.

⁶⁰ K.B.22/11.

⁶¹ K.B.10/13.

⁶² K.1/10.

⁶³ K.B.25/10.

2.1.3.1.1.3. İstiâre

Bir kelimeyi kendi anlamı dışında farklı biçimlerden benzediği başka bir kelime ile anlatmaktır. Bu yönüyle aralarında farklar bulunmakla birlikte hem mecaz hem de benzetme sanatına dayanır. Benzetme amacı gütmesiyle mecazdan, benzetmenin temel unsurları olan benzetilen veya benzeyenden yalnızca birini kullanması yönüyle de teşbihten ayrılır.⁶⁴ İstiare, sınıflandırma konusunda ilm-i beyân içerisinde en geniş yer alan sanattır.⁶⁵ “İstiâre-i musarraha (açık istiâre), istiâre-i mekniyye (kapalı istiâre), istiâre-i tahyîliyye, istiâre bi'l-kinâye, istiâre-i mürâşşaha ve istiâre-i tebe'îyye.”⁶⁶ Aşağıda verilen beyitte kaderin mutluluk vermesi anlatılırken ‘dikmek, biçmek’ kelimeleri kullanılarak terziye benzetilmiştir. Benzetilen (terzi) burada zikredilmediği için istiâre-i mekniyyeye (kapalı istiâreye) örnektir:

*Dikdi merbûṭ-ı kader kisve-i kâmin virdi
Biçerek aña göre luṭf ile misl-i mikrâş⁶⁷*

Açık istiâre eserde daha çok Düğümlü Baba’ya övgü ibaresi ile kullanılmış; güzel, yüce, kudretli, aziz gibi vasıflar ile Düğümlü Baba’nın ismi zikredilmeden yani benzeyen hazfedilerek oluşturulmuştur:

*Vâsıta eyledi ol zât-ı celîle de recâ
Kıldı himmet yine gelsün yirine diyerek ol⁶⁸*

Aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed’den bahsedilmiş fakat adı zikredilmeden “sevilen, sevgili zat” diyerek istiare sanatı icra edilmiştir:

*Her şalât ile selâmı da kemâl ile ide
Zât-ı maḥbûbına hep âline maḥbûl îşâl⁶⁹*

2.1.3.1.1.4. Kinâye

Kinâye, anlatılmak istenen şeyi hem gerçek anlamıyla hem de mecâz anlamıyla birlikte kullanmaktır. Mecâzlar içerisinde yer alan bu sanatta diğerlerinden farklı olarak gerçek mananın da kullanılmasıyla birlikte mecazî mananın kastedilmesidir. Hakikî manayı düşünmeye engel olacak bir şeyin bulunmaması gerekir. Kinayenin mekniyyün bih

⁶⁴ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 412.

⁶⁵ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 120.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 344-354.

⁶⁷ K.17/3.

⁶⁸ K.3/6.

⁶⁹ KAS.1/2.

(kinayenin yapıldığı söz) ve mekniyyün anı (kinayenin dalalet ettiği mana) olmak üzere iki ögesi vardır. Kinayenin çeşitleri ise şunlardır:

A) Mana yönüyle yapılan kinâler: Öğücü, ayıplayıcı, çirkini güzel gösteren ve kabalığı hafifleten, çok vasıtalı, az vasıtalı, vasıtası ve gizliliği az kinâyeler.

B) Kasd yönüyle yapılan kinâyeler: Müfred, mürekkebe, gizli, açık ve nispet kastıyla yapılan kinâyeler.⁷⁰

Eserde birine dışarıdan bakarak yargıda bulunmamak gerektiği anlatılmak için yük çuvalının içinde kıymetli eşyalar konulduğunda bunda bir ziyanın olmadığını söyleyerek dış görünüşün önemsizliği kastedilmiştir:

Bâtin u sîrete bak zâhir u şûret boşdur

*Zî- kıyem olsa hamûle çuval içre ne ziyân*⁷¹

Aşağıdaki beyit kabalığı hafifleten kinâyeye örnektir. Basur problemi çeken çocuğun yaşadığı hal, üstü kapalı bir tabirle ifade edilmiştir:

Henüz üç dört yaşında idi kaldı bî-tâb

Dübürin hârice ihrâcda idi ol 'illet'⁷²

Öğücü kinâyeye örnek olan aşağıdaki beyitte evliya için nefes-i pâk denilmesi zikrullâh ile onların nefeslerinin ve kalplerinin temiz olması kastedilmiştir:

Doğru kıl dil çıbığın koyma zifîr-i gâflet

Evliyânın *nefes-i pâki* ide hoş cereyân⁷³

2.1.3.1.1.5. Teşhis

Teşhis, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkları, düşünen, duyan ve hareket eden bir insan kişiliğinde göstermek, onları kişileştirmektir. Bu sanat yapılırken diğer mecâz sanatlarından olan teşbih ve istiâreden de faydalanılır.⁷⁴ Eserde bakıp ibret almak eylemi öküze atfedilerek teşhis yapılmıştır:

Ahmağ öküzdür o göz kim bakar *'ibret almaz*

Sen kuzum kalma *'amel-mânde* kış ile yaz oku vü yaz⁷⁵

⁷⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 68-73.

⁷¹ K.B.3/6.

⁷² K.70/2.

⁷³ K.B.11/7.

⁷⁴ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 419.

⁷⁵ K.B.10/ 9.

Diğer bir örnekte de insan dışı varlık olan kalbin ruha beşik taşıdığı söylenerek teşhis sanatı icra edilmiştir:

*Kalbdır rûha beşik taşıyor ammâ ki seni
Belle çocuk gibi nenni ile itme gâflet*⁷⁶

2.1.3.1.2. İlm-i Bedî‘

Daha önce geçen başlıklarda belirtildiği gibi ilm-i me‘ânînin ve ilm-i beyânın gereklilikleri yerine getirildikten sonra artık manada derinleşme ve sözleri güzelleştirme yoluna girilir. Bedî‘ ilminin altında söz ve anlam sanatları yer alır. Fakat özellikle belirtmek gerekir ki sanatların tümü belagat ilimleri çatısı altında oldukları için birbiri ile bağlantılıdır ve kesin bir ayırım yapmak doğru değildir.⁷⁷ Bu çalışmamızda ise klasik usul ele alınacak, eserde yer alan ve bedî‘ ilmi içerisinde yer alan sanatlar “söz ve anlam sanatları” olmak üzere iki başlık altında incelenecek, eserden tespit edildiği kadarıyla örnekler verilecektir.

2.1.3.1.2.1. Anlamla İlgili Sanatlar

2.1.3.1.2.1.1. Tenâsüp

Tenâsüp, aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelime, terim veya deyimleri birbiri ile uyumlu bir şekilde fakat sıralama amacı gütmeyen bir arada kullanma sanatıdır. Kullanılan kavramların birbiri arasında bir zıtlık bulunmaması icap eder.⁷⁸ Müellif, çalışma konumuz olan eserinde tenâsüp ve îhâm-ı tenâsüp sanatını ilgili kavramların üstünü çizerek göstermiştir. Aşağıdaki örnekte Celaleddin Efendi’nin kaşıkcı olduğu söylendikten sonra kaşık, çatal, bıçak, kepçe vd. gibi birbiri ile uyumlu kelimeler kullanılarak tenâsüp sanatı yapılmıştır:

Bir efendi didi ismi de Celâle’-d-dîn’dir
Pederim idi *kaşıkcı* baña da şan‘at ü kâr

Didi *kaşıkcı*dır ammâ pederiñ sen kâtib
Olarak rızkı virir Hâzret-i Rabb-i Gaffâr

⁷⁶ K.119/5.

⁷⁷ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 65-67.

⁷⁸ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 431. Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 221.

Bu daği öyle zühür itdi diyüp hamd idiyor
Rızkı ol vech-ile çıkdı aşığında bisyār

Kişiniñ aşığı ağına göre olmalı kim
Küçük olursa toyurmaz büyük olsa yırtar

aç atal şan‘atı olsa bıçak-āsā keskin
Bereket loğması lāzım hemān ol işe yarar

Levhi süzgi gibi gözden geçirüp misl-i tabak
Evliyā’ keğçe-i rızkı buyururlar iğbār⁷⁹

Bir diğerk örnekte de horoz, mâkiyân (tavuk), beyza (yumurta) gibi aralarında münasebet bulunan kelimeler bir arada kullanılmıştır:

Horos-āsā çıkarak başa öter sâhte şuver
Mâkiyân gibi yayılmağ düşürür ızrāra

Beyza-i va‘di çürük yatma uluğga gibi kim
Kām-ı civcisini iğdām idemez izhāra⁸⁰

Eserde tenâsüp sanatı birçok yerde ustaca kullanılmıştır. Müellif, beyitlerinde kerametleri rivayet eden şahısların mesleklerini söyleyerek bu mesleklerle ilgili kelimeleri bir arada kullanmış ve tenâsüp sanatını işlek bir biçimde icra etmiştir. Bir rivayeti aktarırken zikredilen kişinin sandıkçı olduğunu söylemiş ve kıt‘a içerisinde “ağaç, sandık, kapak, anahtar, kilit, oyuk” gibi sandıkçılıkla ilgili sözcükleri kullanmıştır.⁸¹ Diğerk bit kıt‘ada râvî kaptandır ve müellif beyitlerinde “deniz, gemi, rüzgar, dümen, kaptan” kelimelerini kullanmıştır.⁸²

2.1.3.1.2.1.2. İhâm-ı tenâsüp

Birkaç anlamı olan kelimenin kastedilmeyen manası ile arasında uyumluluk bulunan bir kelimenin kullanılmasıdır.⁸³ Örnek olarak verdiğimiz kıt‘ada ismi zikredilmeyen bir

⁷⁹ K.121.

⁸⁰ K.B.12/6-7.

⁸¹ K.B.3.

⁸² K.B.4.

⁸³ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 425.

kimsenin yazıya başladığından ve oğlunun da babasının peşinden gideceğinden bahsedilmiştir. Beyitlerin devamında elf, sayı olarak “bin” manasında kullanılmıştır. Elifin beyitte kastedilmeyen harf manasıyla meşk, kilik, yazmak gibi hüsn-i hat kavramları ile ihâm-ı tenasüp sanatı yapılmıştır:

Meşelâ *elf* sevâb-ı pederiñ *qaddinden*
Bilinür *nokta* kadar tûl u kaşırse *qaddi*

Pederi *meşk*-i meşakkeatle vücûda çıkarır
Nuş u ta‘lîmini derk ile gerek taqlîdi

Andan ahsen yazar iseñ ol olur senden şen
Lîk uşûli bozarak qaralama *kilk* ü yedi”⁸⁴

Aşağıda verilen örnekte medrese, tekye, dergah gibi dinî-mimarî yapılar olarak uygunluk oluşsa da cami kelimesi beyitte “toplamak” manasında kullanıldığı için ihâm-ı tenâsüp sanatı icra edilmiştir:

Mekteb ü *medrese* vü *tekye*-i hayrî *câmi* ‘
Dergeh-i himmet ü feyzinden olur istikmâl⁸⁵

2.1.3.1.2.1.3. Leff ü neşr

Beytin ilk mısraında en az iki şey söylenip ikinci mısraında bu söylenilenlerle ya ilgili ya da karşıtı olan sözcük kullanmaktır. Bu sanat yapılırken kelimelerin benzerlik ya da karşıtlıkları sıralı bir şekilde düzenli veriliyorsa leff ü neşr-i müretteb, düzenli verilmiyorsa leff ü neşr-i gayr-i müretteb denir.⁸⁶ Eserde bir hadisin açıklaması yapılırken aralarında zıtlık bulunan kelimeler kullanılarak leff ü neşr-i müretteb icra edilmiştir:

Var hadîs “hep cesedi *şâlih* ider kalb de *şalâh*
Olsa *fâsid* hep ider cisme *fesâd*ı cereyân⁸⁷

Aşağıda verilen örnekte de uzağı görmek ve gözetlemek ile ilgili kelimeler ilk mısrada verilmiş, nuru ve hakkı görmek ile ilgili ibareler de ikinci mısrada kullanılmıştır:

⁸⁴ K.62/5-7.

⁸⁵ K.81/7.

⁸⁶ Cem Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 438-439.

⁸⁷ K.22/5.

Ya‘ni *dūrbīn* u *raşadda* da esâsdır dīde
Oluyor *nūr-ı başīrin* derece *hak-bīni*⁸⁸

Diğer bir beyitte sıcaklık ve soğukluk ile ilgili birbirine zıt olan kelimeler kullanılarak sıcaklığın yakıcı olması ve soğukluğun da üşütmesinden bahsedilmiştir:

Kalup esbāb-ı ta‘ayüşden açıkda diledi
Germ u serd ile yanup üşümeden bula hālāş⁸⁹

2.1.3.1.2.1.4. Tezat

Bir düşünceyi zıddı veya karşılığı ile anlatmak edebiyatın ana arterlerinden biri kabul edilebilir. Tezat sanatı dilbilgisi bakımından birbirine zıt olan sözcüklerin aralarında ilgi bulundurarak bir arada kullanmaktır.⁹⁰ Eserde uyanık ve uyuyan anlamında kullanılan iki zıt kelime talih ile ilişkilendirilmiştir:

Didi İskenderun’a git vire Hak rızk-ı keşir
Oldı *bī-dār* hemān tāli‘im iken *nā‘im*⁹¹

Aşağıda zikrettiğimiz beyitte gülmek ile ağlamak aynı yerde kullanılmış ve Dügümlü Baba’ya gülmenin ağlamaya neden olabileceğini işaret etmiştir:

Nā-be-cā *ḍahki* te‘ākub idiyor hūzn ü *būkā*
Bā-ḥuşuş ‘ayn-ı *būkā* vü zarar öyle *gülmek*⁹²

Bir diğer örnekte ise zıt kavramlar olan kuru ve yaş bir arada kullanılmıştır. Aynı zamanda “Kurunun yanında yaş da yanar” dab-ı meseli iktibas edilmiştir:

Müştehiridir ki dinür *kurı* ile *yaş* da yanar
Tekye anıñ evi gibi idi yakdı Allāh⁹³

2.1.3.1.2.1.5. İhâm-ı tezat

İhâm-ı tezat, bir kelimenin kastedilmeyen anlamı ile karşıt anlamının bir arada bulunması sanatıdır.⁹⁴ Aşağıdaki örnekte küçük yaşta hafız olduğu ve vücut olarak da küçük olduğu için kendisine Küçük Hâfız Efendi denilen zatın büyük bir âlim olduğu söylenirken büyük

⁸⁸ K.23/6.

⁸⁹ K.17/2.

⁹⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 83.

⁹¹ K.125/3.

⁹² K.197/8.

⁹³ K.186/4.

⁹⁴ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 427.

kelimesi çok bilgili manasında kullanılmış ve hakikî anlamı ile de küçük kelimesi arasında ihâm-ı tezat icra edilmiştir:

Kayseriyyeli *Ḳüçük* Hâfız Efendi de şehîr
Ki *kibâr*-ı ‘ulemâdandır o da nakl idiyor⁹⁵

Bir diğer beyitte ise germiyyet kelimesinin uzak olan himmet manası kullanılmıştır. Kastedilmeyen sıcaklık anlamı ve tebrîd ile ihâm-ı tezat sanatı yapılmıştır:

Vaqt-i takdîriñi *germiyyet*-i kalb ile gözet
İtme *tebrîd*le ızâ‘a gezerek âvâre⁹⁶

2.1.3.1.2.1.6. Tenvîye

Kelime anlamı “örtmek” olan tenvîye edebî sanat olarak iki veya daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyerek uzak manayı kastetmektir. Bir kelimenin birden çok manaya gelmesiyle yapılan sanat olan ihâm ile benzerlik gösteren tenvîyenin ihâmdan farkı kelimenin bütün anlamının beyitte kullanılmamasıdır.⁹⁷ Eserde müellif bu sanatı genel olarak Dügümlü Baba’ya veya kendisine gönderme yapmak maksadıyla kullanmıştır. Örneğin aşağıda zikrettiğimiz beyitte ipin ucuna dikiş tutması için düğüm atılır derken asıl manayı ya da ilk anlamı kast etmekle birlikte gönül bağını tutturmak için Dügümlü Baba’ya ihtiyaç olduğunu hatırlatarak sanatını icra etmiştir:

Rişteniñ ucu dikiş tutmağa *dügümlü* gerek
Hakk’a dil rabtını imâda o kuşb-ı dil-cû⁹⁸

Aşağıdaki beyitte de eserinin yedinci cildine başladığını bildiren Sâdık Kemâl, Allah’ın izniyle bu cildin kendisi tarafından tamamlanmasını istemektedir:

Başladım sâbi‘ine Hakk ide ikmâl-i *kemâl*
İsti‘âne iderim melce’im ol gavs-ı Hudâ⁹⁹

2.1.3.1.2.1.7. İltifat

Beyit içerisinde konu dışına çıkmadan anlık doğan duygularla hitabı başka yöne çekmektir. Muhatap, bir şahıs da olabilir canlı-cansız varlıklar da olabilir. Ayrıca her

⁹⁵ K.30/1.

⁹⁶ K.B.12/9.

⁹⁷ Külekçi, Edebî Sanatlar, 94, 105.

⁹⁸ K.47/6.

⁹⁹ K.204/2.

zaman bir mutatap da olmak zorunda değildir, gâipten de bahsedilebilir.¹⁰⁰ Eserde tekil şahıs kipi ile mesele aktarılırken bu meselenin vesilesi olarak Dügümlü Baba'dan bahsetmeye başlanır:

Şan'atım evvelā şandıkçılık İstanbul'da
Hep Dügümlü Baba Hâzretleri'niñdir ihsân¹⁰¹

2.1.3.1.2.1.8. İstifham

İstifham, bir meseleyi soru sorarak aktarmaktır. Fakat soru, cevap almak için değil manayı kuvvetlendirmek ve istenilen şeye dikkati çekmek için sorulur. Cevap almak üzere sorulan sorulara “istifham-ı âdî” denir.¹⁰² Eserde müellif ahiretin iki günlük dünyaya neden değişildiğini sorarak aslında bunun mantıksız olduğunu anlatmaya çalışmıştır:

Didi *niçün* iki günlük bu cihāna ‘uqbā
Böyle şeyle değışilüp de izā'a olmak¹⁰³

Aşağıda verilen örnekte ise Dügümlü Baba hamallık yapan Zekeriyyâ Efendi'nin kendisine yazık ettiğini söylemiş ve İzmit'e gitmesiyle vüsat bulacağını bildirerek kendisine himmet etmiştir:

Nuşh idüp didi *degil mi* saña yazık böyle
Git İzmid'de refāhı vire Hâkķ 'azze vü cell¹⁰⁴

Aşağıdaki istifham sanatları ise sorulan soruların cevabının aslında olumsuz olduğunu belirtmek için yapılmıştır:

Ba'zılar medfenini şordı bu tekye buyurup
Ėayb-ı ĥamse didiler vāķıf olur mı aślā¹⁰⁵

Ya'ni tıngırdıya meyliñ var olur mı ĥā'il
Ėidmetiñ anda olacak mı seniñ daĥi meliħ¹⁰⁶

¹⁰⁰ Kûlekçi, *Edebî Sanatlar*, 178-179.

¹⁰¹ K.B.3/11.

¹⁰² Kûlekçi, *Edebî Sanatlar*, 120.

¹⁰³ K.185/2.

¹⁰⁴ K.120/2.

¹⁰⁵ K.B.5/3.

¹⁰⁶ K.B.9/3.

2.1.3.1.2.1.9. Mezheb-i Kelâmî

İleri sürülen bir düşünce ve görüşe ispat için delil getirmektir.¹⁰⁷ Ayet ve hadislerden deliller getirilerek meydana gelen bu sanat eserde birçok yerde kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte fitratı değiştirmeye yönelik yapılan kaş aldırma ve sakalı kesme gibi işlemlerin şeriatte men edildiğine dair hadis kaynağı verilmektedir:

*Bıyığı kaş' u şakal hâli ile kalmak için
Var hadîs ustura mikrâşla niçün düzlerler*

*Süs için kaşını gayrı da düzeltmek memnû'
Var hadîs hilâti tebdîl dimekdir anlar¹⁰⁸*

Diğer bir örnekte nikâhsız olarak cariye kullanmanın şeriatte olmadığı fakat bunun mu'tad/alışılmış olduğu söylenmektedir:

*Bî-nikâh pek çoğı şer'an olamaz istifrâş
Vüs'at-i rızkıñı Mısr içre virir Rabb-i 'ibâd¹⁰⁹*

Aşağıdaki beyitte öncelikle cimrilik men edilerek infak etmenin önemi anlatılmıştır. Sonrasında her başağında yüz tane bulunan yedi başağın çıkması gibi Allah yolunda harcama yapanların mallarının bereketleneceği örneğini veren ayet ile bu görüş ispat edilmiştir:

*Cümle Kur'an ile me'mûr-ı 'ameldir herkes
Hisseti men' ile te'kîd dimek añadır kâr
Yediyüz mişli de ihsân olur ecr-i şidқа
Daha da çok oluyor âyet o da bak nice kâr¹¹⁰*

Son olarak verilen örnekte de israf ve borcun öncelikle şer'an ve aklen kınanılacak bir şey olduğu görüşü ortaya atılmış, sonrasında bununla ilgili ayet ve hadisler ile bu görüş ispatlanmıştır. Ayetlerin manası sırasıyla “Allah israf edenleri sevmez.” ve “Savurganlar şeytanların dostlarıdır.” Hadisin manası ise; “Borç dindarlığın lekesidir.”

*Lîk isrâf ile borç şer'an u 'aklen mezmûm
Vardır âyet ki “değil müsrife hubb-i Rahmân”*

¹⁰⁷ Yekta Saraç, *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları*, ed. Abdulkadir Gürer (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 54.

¹⁰⁸ K.64/10-11.

¹⁰⁹ K.26/6.

¹¹⁰ K.136/5-6.

Dİger āyetde mübezzirleri taḳdīh ile Ḥaḳ
Anları didi “*ṣeyāṭīn ile ḥaḳḳā ihvān*”

Var ḥadīs-i Nebevī “deyn oluyor (*ṣeynu ‘d-dīn*)”
Zīnetiñ ‘aksi dimeḳ şeyn olur andan ‘iṣyān¹¹¹

2.1.3.1.2.1.10. İktibas

Sözün anlamını kuvvetlendirmek amacıyla ayet veya hadislerden örnekler vermektir. İktibas, eserde kullanılan ayet ve hadislerin hem tamamı verilerek hem de içlerinden parçalar alınarak yapılabilir.¹¹² Ayet iktibası yapılan beyitte Allah, Ademoğullarına şan, şeref ve nimetler verdiğini buyurduğu aktarılmıştır:

Ki *benī-Ādem* içündür ve *leḳad kerremnā*
Kendü ḡafletle *kerāmātdan* oluyor meb‘ūd¹¹³

Dİger bir örnekte ise Hz. İbrahim’in Allah’a eşini ve çocuğunu (Hz. Hacer ve Hz. İsmail) tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdiğini, bu sebeple onlara çeşitli rızıklar vermesi için dua ettiğini anlatan ayet kullanılarak iktibas yapılmıştır:

Küllü şey’in *semerātı* ile *vādī-i derun*
Ḡayr-ı zī-zer‘ ise de rızḳı *cibāyet eyler*¹¹⁴

Aşağıda verilen örnekte “Ameller niyetlere göredir.” manasındaki hadis, iktibas yoluyla beyitte işlenmiştir:

Rāst gelmeklik içün niyetiñi *rāst eyle*
Var ḥadīs çün hemān *a ‘mālīñ esāsı niyyāt*¹¹⁵

“Günahından dönerek tevbe eden kimse, onu hiç işlememiş gibidir.” manasına gelen hadis örneği şudur ki burada hadisin bir kısmı lafız olarak, bir kısmı ise mana itibarıyla alınmıştır:

Tā’ib- i zenb olan *bī-günehe* beñzer kim
Var şeref-şadır olup böyle ḥadīs-i Nebevī¹¹⁶

¹¹¹ K.B.4/9-11.

¹¹² Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 465.

¹¹³ K.1/9.

¹¹⁴ K.10/1.

¹¹⁵ K.79/7.

¹¹⁶ K.76/8.

2.1.3.1.2.1.11. İrâd-ı mesel

İrâd-ı mesel, bir sözü ya da düşünceyi pekiştirmek maksadıyla söze bir atasözü ya da bir özlü söz eklemek ve örnek göstermektir. Bu sanata irsâl-i mesel ya da darb-ı mesel de denilmektedir. Darb-ı meseller, toplumun dil mayasını yansıtan bir ruha sahiptir.¹¹⁷ Eserde irâd-ı mesel yapıldığı müellif tarafından söylenmiştir:

Bozsa destârını bād münkir aña ıtarılmaz
Bozsa insân ıtarılır işte odur istisnâ
Mesnevî’de bu dahi Hâzret-i Mevlânâ’nın
Kavl-i ‘âlîleri *irâd-ı mesel* nuşh-ârâ¹¹⁸

“Kişinin kendine ettiğini kimse (alem bir araya gelse) edemez” atasözünün kullanılması da irsâl-i mesele örnektir:

Kendü kendüye kişi itdigini gâyr idemez
Oturır hüzn ile kim olsa ‘inâden kı’im¹¹⁹

“Vakitsiz öten horozun başı kesilir.” atasözü beyitte işlenmiştir:

Kesilir vakitsiz ötse horosın başı dinür
Şâhibiñ vaqti ile yem virir anı ara¹²⁰

“Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez” atasözü de aşağıdaki beyitte örnek verilmiştir.

Hâzret-i Hızır irişür kul sıkılınca meşhûr
İrdi Hızır himemi der-‘akb itdi ten ‘im¹²¹

2.1.3.1.2.1.12. Tekrîr

Söylenen sözü daha etkili kılmak için kullanılan söz veya söz öbeklerini tekrarlamaktır.¹²² Verilen örnekte ilk mısrada Dügümlü Baba’ya övgü ifadesi olarak “gevher” sözcüğü ve ikinci mısrada “cam” sözcüğü tekrarlanmıştır:

Eski bez ile Dügümlü yine *gevher gevher*
Cām yine *cām* bakup virse aña yüz şâhân¹²³

Bir diğer örnekte belde ve ben kelimeleri yinelenmiştir:

¹¹⁷ Dilçin, Türk Şiir Bilgisi, 464.

¹¹⁸ K.B.7/56-57.

¹¹⁹ K.85/5.

¹²⁰ K.B.12/10.

¹²¹ K.114/4.

¹²² Dilçin, Türk Şiir Bilgisi, 452.

¹²³ K.B.3/7.

*Belde ol belde yine ben ben iken bi'l-îkâz
Orada haste-i fakr olmayup oldum kâ'im*¹²⁴

Aşağıda verilen üç beytin her birinde “evliyâ” kelimesi tekrarlanmıştır:

*Ya'ni İslâm bol olup yine bu İslâmbol'da
Evliyâdan daği çok zât defn oldu aña*

*Hak defn itmeyecekdir seni İstanbul'da
Evliyâ pertevi var sen ise maḥrûm-ı ziyâ*

*Evliyâ medfen-i pâkine civâr defn olana
Nûr virir mü'min ise her biri pertev-efzâ*¹²⁵

2.1.3.1.2.1.13. Telmih

Telmih, herkes tarafından malum bir meseleyi yalnızca birkaç cümle veya hatıra getirecek birkaç ifade ile anımsatma sanatıdır. İktibas ve îrâd-ı mesel ile karıştırılabilir fakat telmihte okuyucuya bilgi direkt olarak verilmez ve bir incelik kurarak okuyucunun bulması istenir.¹²⁶ Eserde yer alan telmih örneğinde iki tane tarihî şahsiyet ve bir tane efsaneye gönderme yapılmıştır:

*Şahmerân ismi yalan cismi daği olsa yılan
Baḏdı Fir'avn ile Hāmân yüzi üzre merdûd*¹²⁷

Bir beyitte ise Hz. Hızır ve Hz. Musa kıssası içerisinde önemli kavramlara yer verilmiştir:

*Ya'ni nice kıssaş-ı pür-hışaşı var hattâ
Fülk ü dīvâr u şabî kıssaşı içün âyet*¹²⁸

Aşağıdaki beyitte ise Ashâb-ı Kehf'e gönderme yapılmıştır. Beyitte bahsedilen şahsiyetin Tarsus'da olması ile bağlantı kurulmuş ve Ashâb-ı Kehf Mağarası'nın Tarsus'da olduğu bilgisini okuyucunun bulunması istenmiştir:

¹²⁴ K.125/5.

¹²⁵ K.B/6-8.

¹²⁶ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 381.

¹²⁷ K.153/7.

¹²⁸ K.B.6/19.

Kām-yāb oldu ru'ūs ile gidüp ʾarsus'a
Kehfīn aşhābı gibi rāḥat ile oldu niṣīn¹²⁹

2.1.3.1.2.1.14. Mūlemma‘

Türkçe yazılan bir eserin içerisinde kısmen ya da tamamen Arapça veya Farsça kelimeler kullanmaktır. Bu sanata telmī‘ de denilmektedir. İktibas yoluyla aktarılmış olan hadis ve ayetlerin bulunduğu beyitler de bu sanata dahildir.¹³⁰ Aşağıda verilen beyitte Farsça ve Arapça ifadeler kullanılmıştır:

Lāzım-est neṣr-i ‘ulūm tā ki konī ḥayru’n-nās
Halka ḥayr iste idüp eyle Kemāl istikmāl¹³¹

Aşağıdaki beytin ikinci mısrasında “korku” kelimesinin Arapça ve Farsça karşılığı verilmiştir:

Ol ḳabūl itmedi bu zāt didi vir pād-ṣāha
Nice olur diyerek geldi baña ḥavfu bīm¹³²

Aşağıdaki beyitte ise “görmek” fiilinin hem Arapça hem de Farsça karşılıkları verilmiştir:

Ya‘ni dūrbīn u raṣadda da esāsdır dīde
Oluyor nūr-ı baṣīrīn derece ḥaḳ-bīnī¹³³

2.1.3.1.2.2. Sözle İlgili Sanatlar

2.1.3.1.2.2.1. Cinas

Söylenişleri ve yazılışları bir, anlamları ayrı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır. Cinas, Arap harflerinin yazılışına göre; *cinas-ı tam*, söylenişi ve yazılışı aynı anlamları farklı kelimelerle yapılan; *cinas-ı mürekkeb*, sözcüklerden birinin iki ayrı sözcük olması; *cinas-ı muharref*, Arap harflerine göre yazılışları aynı okunuşları farklı olan sözcüklerle yapılan; *cinas-ı nâkıs*, cinaslı sözcüklerin birinde fazla harf bulunması; *cinas-ı lâhık*, cinaslı sözcüklerde bir harfi değişik olması; *cinas-ı mükerrer*, cinaslı sözcüklerden birinin ötekinin son hecesiyle ses ve yazılış bakımından olması; *cinas-ı hat*, Arap harflerine göre

¹²⁹ K.40/5.

¹³⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 215.

¹³¹ K.B.1/12.

¹³² K.59/2.

¹³³ K.23/6.

cinaslı sözcüklerde, yazılışta nokta değişikliği bulunması olmak üzere 7 çeşittir.¹³⁴ Tam cinasa örnek olan aşağıdaki beyitte yazılışları aynı olan “kalb” kelimelerinden biri organ, diğeri ise değişmek manasında kullanılmıştır:

Kalb çok kalboluyor anıñ için kalb ismi

*Hak muqallibdir aña rācī olup nācī tūr*¹³⁵

Yarım cinasa örnek olan aşağıdaki beyitte “düzd” kelimesi hırsız, “düzde” ise fark edileceği üzere düz yerde, düzlükte anlamlarında kullanılmıştır:

Düzde tağ gibi açık vādī-i levh anlar için

*Sırkat-i düzd şeyātiniñ oluyor tardı*¹³⁶

Sözcüklerden biri iki ayrı sözcük olan “bûy” ve “âbâd” kelimeleri ile “Boyabad” kelimesi arasında cinas-ı mürekkeb söz konusudur. Ayrıca aynı kelime “bûy” veya “boy” şeklinde okunabildiği için cinas-ı muharrefe de örnek kabul edilebilir:

Bûy-ı vaşfı ile âbâd oluyor yine nihâd

Eyliyor gülşen-i takdîre o rāvī ityân

Geldi Maḥmūd Efendi idi Boyabadlı

*Bahre batmış idi eşyâlara kaldı ḥayrân*¹³⁷

Aşağıdaki beyitte geçen borçlu anlamında kullanılan “dâyin/dâ’in” ile akraba ilişkisi bakımından “dayın” kelimesi arasında cinas-ı muharref vardır:

Dümen almaz dümen ü yek kişide dāyin ise

*Olsa da dayıñ u ‘ammuñ olıcak bī-iḥsân*¹³⁸

Aşağıdaki örnekte birden fazla kelimedede cinas vardır. Yar (ağızdaki tükürük), yâr (dost), yarmak (ayırmak), yarın kelimeleri ile hem cinas-ı nâkıs hem de cinas-ı muharref sanatı vardır:

Yarayup yarı daḥi yarasına yārānıñ

Yarmadan yarı degil tām irişür luṭf-ı Hudā

¹³⁴ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 467-480.

¹³⁵ K.B.21/15.

¹³⁶ K.19/6.

¹³⁷ K.8/1-2.

¹³⁸ K.B.4/6.

Qalmayup *yarına* ol günde de var te'sîri
Hendeğ ü *yar-ı* 'ilelden giçirir morğ-âsâ¹³⁹

Aşağıda zikrettiğimiz son örnekte ise üç kelimedede (derk, terk, berk) cinas-ı lâhık örneği vardır:

Derk idüp kendüyi de birbirini de iz'âc
İtmegi *terk* ile *berk* olmalı haqqa diller¹⁴⁰

2.1.3.1.2.2.2. İştikak

Beyit içerisinde aynı kökten türeyen kelimeleri bir arada kullanmaya iştikak denir.¹⁴¹ Eserde Arapça 'ölmek' manasına gelen "mâte" kökünden türemiş kelimeler aynı beyitte kullanılmıştır:

Ki emel *mevt* ile Haq rü'yeti dervîşlikde
Qabl-i *mevt* eyledi (*mūtū*)da hayâtı îmâ¹⁴²

Diğer örnekte de 'toplamak' anlamına gelen "ceme'a" kökünden türemiş iki kelime kullanılmıştır:

Cem 'i cā'iz tıruqıñ *mecma* '-ı bahriyye fuyūz
Hem bu nuṭkı da muḥāṭap için irşād-efzâ¹⁴³

Aşağıdaki beyitte yer alan hüsn ve ihsan kelimeleri Arapça "hasüne (güzel veya iyi oldu)" anlamına gelen fiil kökünden türetilmiştir:

Şordurup söyleyicek *hüsn*-i qabûl itdi hemân
Beni talṭif ile *ihsân* ile kıldı ten'im¹⁴⁴

Aşağıdaki beyitlerde ise Arapça "hakeme (yönetmek, hüküm vermek)" fiilinden türemiş birden fazla kelime yer almaktadır:

Hükmini maḥkeme-i muḥkeme-i taqdîriñ
İder i'lām aña ilhām ile Rabb-i Ekber

¹³⁹ K.112/5-6.

¹⁴⁰ K.158/5.

¹⁴¹ Dilçin, Türk Şiir Bilgisi, 483.

¹⁴² K.B.7/3.

¹⁴³ K.B.7/9.

¹⁴⁴ K59/4.

Zāhiren maḥkemedede olmasa aḥkām iḥkām

Şer‘-i Hâk *muḥkem* anıñla yine *ḥükm-i maḥşer*¹⁴⁵

2.1.3.1.2.2.3. Reddū’l-acûz ale’s-sadr

Reddū’l-acûz ‘ale’s-sadr, îade ve akis, kelime tekrarına bağı gelişen söz sanatlarıdır. Beyitlerin birinci mısraının ilk parçasına “sadr”, ortasına “haşiv” ve son kısmına acûz denir. Dolayısıyla reddū’l-acûz sanatının kelime manası: “Sondaki cüzün alınarak baş tarafa getirilmesidir.” Cem Dilçin, reddū’l-acûz ‘ale’s-sadr ile îadenin aynı olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁶ Fakat aralarında farklar vardır. Îade sanatı bütün şiir için söz konusu edilir. Reddū’l-acûzda ise beytin bir parçası üzerinde bulunur. Bu sanatın da altı çeşidi bulunmaktadır.

1. Aynı anlamı taşıyan bir kelimenin sadr ve acûzda bulunmasıdır:

Yine ol *rāvī*-i ḥâk-bîn olur kim *rāvī*

Böylece eyledi tebşîrle berâber iḥtâr¹⁴⁷

2. Cinaslı bir kelimenin sadr ve acûzda bulunmasıdır:

Yarayup yarı daḥi yarasına *yārāmī*

Yarmadan yarı değil tām irişür lutf-ı Hūdā¹⁴⁸

3. Aynı anlamı taşıyan bir kelimenin haşvde bulunmasıdır:

‘Aczini rütbe-i *idrākden idrāk idrāk*

Zāt-ı Hâk sırrını baḥs itmesidir şîrk-i Hūdā¹⁴⁹

4. Cinaslı iki kelimenin haşv ve acûzda bulunmasıdır.

5. Aynı kökten türemiş iki kelimenin sadr ve acûzda bulunmasıdır.

6. Aynı kökten türemiş gibi görünen iki kelimenin sadr ve acûzda bulunmasıdır.¹⁵⁰

2.1.3.1.2.2.4. İade

Beytin sonunda bulunan bir sözcüğü, diğer beytin ilk sözcüğü olarak tekrar kullanmaktır.¹⁵¹

¹⁴⁵ K.200/5-6.

¹⁴⁶ Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, 486.

¹⁴⁷ K.24/1.

¹⁴⁸ K.112/5.

¹⁴⁹ K.B.7/67.

¹⁵⁰ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 294-297.

¹⁵¹ Külekçi, *Edebî Sanatlar*, 291.

Öyle himmet buyurup da taleb eyler iseñ
Seniñ ‘ömrüñi de Mevlā virecek aña *didi*

Didi “āmīn” pederim rāzı olup itdi vefāt
Baña Hāḳ ‘ömr-i tavīli kerem ü luṭf itdi¹⁵²

Bir efendi de faḳīr ismi de ‘Abdu’r-Raḥmān
Nezd-i ‘ālīsine geldi olarak himmet-cū

Cū degil baḥr-ı fuyūzāta sebepdir himemi
Yine ammā ki olur menbağ-ı taḳdīrle ḳamu¹⁵³

2.1.3.2. Atasözleri ve Deyimler

2.1.3.2.1. Atasözleri

Allah kulundan geçmez: “İşi kötü giden bir kimsenin karamsalığa kapılmaması gerekir. Çünkü Allah kulunun yardımcısıdır.”¹⁵⁴

Kem söz, kalp (kem) akça sahibinindir:¹⁵⁵ “Kötü sözü, kalp akçeyi kimse kabul etmez. Bunlar yine sahiplerine çevrilir.”

Kişinin kendine ettiğini kimse (âlem bir araya gelse) edemez:¹⁵⁶ “Bazı kişiler tedbirsiz davranması sebebiyle çok fazla yanlış şeyler yapar, başı derde girer. Öyle ki bu duruma düşen birine başka hiç kimse bu denli zarar veremez.”

Kul sıkılmayınca (bunalmayınca) Hızır yetişmez:¹⁵⁷ “İnsan, başı dara düşmedikçe bütün gücüyle çalışıp sıkıntısına çare bulmaz.”

Kurunun (arasında) yanında yaş da yanar. (Yaşın yanında kuru da yanar):¹⁵⁸ “Beğenilmeyen tutumlarından dolayı cezalandırılan kişiler içinde suçsuzlar da suçlular gibi hırpalanırlar.”

¹⁵² K.147/3-4.

¹⁵³ K.9/2.

¹⁵⁴ K.97/6. Atasözlerinin tamamı için bkz. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1988), 1.

¹⁵⁵ K.28/6.

¹⁵⁶ K.85/5.

¹⁵⁷ K.114/4.

¹⁵⁸ K.96/6. K.186/4.

Niyet hayır, akıbet hayır (selamet):¹⁵⁹ “Hayırlı/ iyi niyetle girilen işlerin sonu da hayırlı olur.”

Sabreyle işine, hayır gelsin başına:¹⁶⁰ “Bir iş yapılırken sabredilirse o işte hayırlı sonuçlara ulaşılır.”

Vakitsiz öten horozun başını keserler:¹⁶¹ “Söylenilen her söz zamanında ve yeri geldiğinde söylenmelidir. Eğer söylenmemesi gereken bir vakitte söylenirse problemlere sebep olur. Bu sebeple düşünmeden konuşan kimse bu hatasının cezasını çeker.”

2.1.3.2.2. Deyimler

Arayıp taramak: “Her yeri dikkatle inceleyerek aramak.”¹⁶²

Ayağı düze basmak: “Güçlüklerden kurtularak işi kolay yürür duruma gelmek.”¹⁶³

Ayağını kaydırmak (Ayağının altına karpuz kabuğu koymak): “Bir yolunu bulup birini işinden uzaklaştırmak, işini olmaz noktaya sürüklemek için manialar koymak.”¹⁶⁴

Başta taşımak: “Çok saygı göstermek.”¹⁶⁵

Bel bağlamak: “Birisine inanmak, güvenmek.”¹⁶⁶

Canına tak demek (tak etmek): “Dayanılmaz hâle gelmek.”¹⁶⁷

Canını sıkmak: “Neşenin kaçmasına, keyfinin bozulmasına sebep olacak bir olay, bir şey, bir kimse ile karşılaşmak.”¹⁶⁸

Dil uzatmak: “Bir kimse için kötü şeyler söylemek.”¹⁶⁹

El etek (ayak) öpmek: “1. Bir iş için yalvarmak. 2. Yaltaklanmak.”¹⁷⁰

El pençe divan durmak: “Elleri göbeğin üstünde kavuşturup ayakta durmak.”¹⁷¹

El vermek: “Birisini kabul edip tarikate almaya denir.”¹⁷²

¹⁵⁹ K.202/6.

¹⁶⁰ K.83/7.

¹⁶¹ K.B.12/10.

¹⁶² K.128/6. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988), 2/579.

¹⁶³ K.78/7. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/595.

¹⁶⁴ K.B.10/10. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/598.

¹⁶⁵ K.89/7. Başka bir kaynak verilmeyen deyimler için bkz. Aysan (Ediskun) Türkhan, *Konuşan Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010).

¹⁶⁶ K.34/5. M. Ertuğrul Saraçbaşı-İbrahim Minnetoğlu, *Örnekli ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2002), 135.

¹⁶⁷ K.128/1. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 184.

¹⁶⁸ K.137/2. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 186.

¹⁶⁹ K.80/6. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 234.

¹⁷⁰ K.116/5.

¹⁷¹ K.193/7.

¹⁷² K.B.1/13. K.B.16/14. Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004), 107.

Gönül vermek (bağlamak): “Sevmek.” ¹⁷³

Gıcırı bükme: “Zorla; zoraki, anında ve süratle yetiştirme.” ¹⁷⁴

Gözlerine fer gelmesi: “Gözlerinin parlayıp canlılık kazanması.” ¹⁷⁵

Gözleri dolmak (dolu dolu olmak): “Ağlayacak kadar duygulanmak.” ¹⁷⁶

Gözüne dizine dursun!: “Nankörlük eden kimseye karşı söylenen bir ilenme.” ¹⁷⁷

Haber almak: “Kendisine bildirilmek.” ¹⁷⁸

Hulus çakmak: “Bir kimseye, dalkavukluk edencesine yaranacak sözler söylemek, saygı ve hayranlık göstermek.” ¹⁷⁹

İbret almak: “Kötü bir olaydan etkilenecek ders almak.” ¹⁸⁰

İğne ipliğe dönmek, (İğne iplik kalmak), (Bir iğne bir iplik kalmak), (İğne yemiş ite dönmek): “Çok zayıflamış olmak.” ¹⁸¹

İki yakası bir araya gelmemek: “Geçim sıkıntısı çekmek, borçtan kurtulamamak.” ¹⁸²

Kıssadan hisse (almak): “Bir öyküden ders ve ibret çıkarmak.” ¹⁸³

Kulağına küpe olmak: “Yaşanılan bir olaydan alınan dersi hiç unutmamak.” ¹⁸⁴

Parmakla gösterilmek: “Benzeri az bulunan, herkes tarafından beğenilen ünlü bir kimse olmak.” ¹⁸⁵

Rast gelmek: “1. (Biriyle) Karşılaşmak. 2. (Bir şey) Düşünülmediği halde kendisini bulmak. 3. (İş) İsteğine uygun olmak. 4. (Atılan şey) Hedefi bulmak.” ¹⁸⁶

Ölçüp biçmek: “Bir işin önünü ardını iyice düşünmek.” ¹⁸⁷

Ümidini kesmek: “Artık ummaz olmak.” ¹⁸⁸

Yol vermek: “1. Geçmesi için yol açmak, 2. İşten çıkarmak.” ¹⁸⁹

¹⁷³ K.125/10.

¹⁷⁴ K.156/7.

¹⁷⁵ K.130/8.

¹⁷⁶ K.130/3.

¹⁷⁷ K.B.19/15.

¹⁷⁸ K.2/3.

¹⁷⁹ K.B.11/12. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/861.

¹⁸⁰ K.157/4.

¹⁸¹ K.17/4. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/874.

¹⁸² K.B.25/8. Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 2/877.

¹⁸³ K.B.9/1.

¹⁸⁴ K.B.19/14.

¹⁸⁵ K.34/3. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 559.

¹⁸⁶ K.B.12/3.

¹⁸⁷ K.145/4.

¹⁸⁸ K.126/2.

¹⁸⁹ K.B.6/5. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 701.

Yola gelmek: “Ters tutumunu düzeltmek, akla uygun duruma girmek.”¹⁹⁰

Yüzüne bakmamak: “1. Önem vermemek. 2. Darılmış olmak.”¹⁹¹

Zahmet çekmek: “Sıkıntıya katlanmak.”¹⁹²

2.2. Eserin Muhtevâ Özellikleri

2.2.1. Düğümlü Baba’nın Kimliği

Asıl adı Hacı Hafız Mustafa olan Düğümlü Baba’ya, kıyafetlerine ve esasına attığı düğümler sebebiyle “Düğümlü”, insanların çocuk sahibi olmasını himmet ettiği ve neslin devamının sağlanmasına vesile olduğu için de “Baba” denildiği çalışma konumuz olan altıncı ciltte yazmaktadır.¹⁹³ Bahsi geçen kıtada Allah’ın veli kullarına genel anlamda bu sebeple baba vasfı verildiği de söylenmektedir. Düğümlü Baba’ya bir de “meczip” denilmiştir.¹⁹⁴ Kendisi cezbe halinde iken iplerle düğümler atmış ve birtakım kerametler göstermiştir ki çalışmamız olan eser de bu minval üzeredir. Cezbe; kelime anlamı olarak “çekmek, çekim” demektir. Kulun Allah’a yakınlaşmasına vesile olan İlâhî bir yardımdır. Bu hal ile kulun manevî mertebeleri yükselir, sonrasında ihtiyaç duyduğu ve ulaşılması zor olan her şey kendisine kolaylıkla ihsan edilir.¹⁹⁵ Yani kendisine güçlükler hoş görünür ve gönül rahatlığına ulaşır.¹⁹⁶ Bu cezbe hali geçici ya da sürekli de olabilir. Cezbeye tutulan kişiye de meczup denir. Meczup, Allah’ın kendisini dost edindiği veli kullardır.¹⁹⁷ Hacı Hâfız Mustafa Efendi, h.1200/m.1786 yılında Amasra/Viranşehir’de dünyaya gelmiştir. Alemdar-zâde ailesinden olan Düğümlü Baba’nın babası Viranşehir’deki Nakşibendi Tekkesi’nin şeyhi olan ve neebi Hz. Ömer’e dayanan Şeyh Yahya Efendi’dir.¹⁹⁸ Annesinin adının Hanife veya Havva olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır ve kendisi de seyyittir.¹⁹⁹ Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin birinci cildinde fiziki özellikleri şu şekilde anlatılır:

¹⁹⁰ K.152/6. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 702.

¹⁹¹ K.127/5.

¹⁹² K.81/6. Saraçbaşı-Minnetoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, 722.

¹⁹³ K.30.

¹⁹⁴ Koç, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 381.

¹⁹⁵ Abdurrezzak Kâşânî, Çev. Ekrem Demirli, *Tasavvuf Sözlüğü Letâifu’l-a’lâm fî işârâti ehli’l-ilhâm*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 185.

¹⁹⁶ Şihâbü’-d-dîn Sühreverdî, Haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, *Avârifü’l-meârif Tasavvufun Esasları* (İstanbul: Vefa Yayıncılık, 1990), 11.

¹⁹⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 89, 240.

¹⁹⁸ Necdet Sakaoğlu, *Çeşm-i Cihân Amasra* (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999), 113.

¹⁹⁹ Koç, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 381-382.

“Orta boylu, beyaz tenli, doksan yaşında iken dahi belinde bükülme olmadan dik duran bir kimsedir. Saçları daima traşlı ve sakalları bir tutam uzunluktadır. Sakallarının çene kısmı hariç hepsi beyazdır. Bıyıklarını kısaltır. Kaşları birleşik değildir. Burnu hafif yassı ve çekmedir. Kulakları ve ağzı mutedil olup gözleri sarı ela renklidir. Dişleri dökülmüştür. Göğsü ve karnı düzdür, az kıllı bir vücudu vardır. Cildi yumuşaktır, vücudunda şeker hastalığından dolayı bazı izler kalmıştır. Karnında Rus Harbi’nde aldığı üç yara izi bulunur ve parmaklarından biri incinmiş olduğu için eğridir. Kerametli bir söz söyleyeceği zaman gökyüzüne bakar. Yürüyüşü sakın ve sessizdir. Göğüs hizasına bir kemer bağlar. Cezbe örtse dahi yüzü ve yaşayışı güzeldir.”²⁰⁰

İkinci ciltte Sâdık Kemâl, Dügümlü babanın adını “Hacı Hâfız Gazi Seyyid Mustafa Baba” olarak zikreder.²⁰¹ Menkıbelerden anlaşıldığına göre kendisi hafız olmuş ve hadis, tefsir, siyer gibi temel dini bilgileri öğrenmiştir.²⁰²

Sâdık Kemâl, Baba için “gavs,²⁰³ kutb²⁰⁴ ve kutbu’l-aktâb²⁰⁵” ifadelerini kullanır. Gavs, kendisine sığınıldığı zaman o kimseye kutup olan kişidir.²⁰⁶ Dügümlü Baba da kendisine himmetini dilemek üzere gelen kişileri geri çevirmediği için müellif bu vasfı layık görmüştür. Kutb ise manevî mertebelerin en yüksek derecesine ulaşan velilere denir. Bu kişiler Allah’ın izin vermesi ile birlikte batınî sırlara ulaşır ve Hakk’a yaklaşır. Ulaştığı bu makam ile insanlara da ışık tutmaya başlar ve burada bahsedilmesi gereken önemli nokta, kutb olarak adlandırılan kişi medet dileyene icabet ettiği zaman “gavs” adını alır. Kutb; tıpkı çemberin ortasına konulan merkez nokta gibi insan-ı kâmil dairesinin ekseni, zahirî ve batınî âlemin idarecisidir. Yani Allah’ın iradesini dünyada temsil eden kişidir. Kutbu’l-aktâb ise kutub ile aynı anlama geldiği söylendiği gibi kutubların reisi manasında da kullanılır.²⁰⁷

Dügümlü Baba ile ilgili kaynaklarda pek fazla malumat bulunmamakla birlikte elde edilen bilgilerin çoğu Kemâl-nâme’den alınmıştır. Hacı Hâfız Mustafa Efendi, 1806-1812

²⁰⁰ Taşan, Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin), 42.

²⁰¹ Nergiz Önce, Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin), (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 75.

²⁰² Taşan, Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin), 35.

²⁰³ K.10, K.21/8, K.78/4.

²⁰⁴ K.10/7, K.40/1, K.111/5.

²⁰⁵ K.21/4, K.90/3, K.128/3.

²⁰⁶ Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Kitâbü’t-ta’rîfât Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*, Çev. Ali Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 167.

²⁰⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993), 1/330-331. Gölpinarlı, *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*, 199.

Osmanlı-Rus Harbi'ne gönüllü olarak katılmış ve savaşa giderken bindiği gemide Rus sulhu ve kendisinin gözüpekliği sebebiyle azledilecek olan Sadrazam Laz Ahmet Paşa²⁰⁸ ile tanışmıştır. Kendisinin ezan okurken sesini beğenmiş ve imamı olmasını istemiştir. Daha sona Dügümlü Baba ordunun imamı olmuştur hatta bu sebeple günümüzde mezar taşına eksik bir ibare de olsa “Ordu Müftüsü” yazılmıştır. Savaş sırasında Sa’dî şeyhi Masum Halil Efendi ile tanışmıştır. Şeyh, Dügümlü Baba’nın savaşta vurulacağını ve esir olacağını keşfen bilmiş, kendisine de haber vermiştir. Bildirdikleri aynen vukû bulunca Dügümlü Baba çok etkilenmiş ve esirlikten kurtulduktan sonra şeyhinin yanına gelerek ona intisap etmiştir. Şeyhi ile yaklaşık bir saat kadar halvette kaldıktan sonra kendisinde cezbe hali zuhur etmiştir. Dügümlü Baba, Masum Halil Efendi’nin vefatının ardından İstanbul’a gelmiş ve yaklaşık 9-10 yıl sonra hacca gitmiştir. Bu sebeplerle kendisine “Gazi” ve “Hacı” denilmiştir.²⁰⁹ İstanbul’a döndükten sonra Arabacıbaşızâde Arif Baba’ya intisap etmiş ve ömrünün geri kalanını İbrahim Paşa Sarayı’ndaki Nakşibendî Tekkesi’nde geçirmiştir. Dügümlü Baba’nın Arif Baba’nın hizmetinde bulunduğu ve vefatına değin yanında olduğu altıncı ciltte bulunan beyitlerden de anlaşılmaktadır:

Raşad-ı kuvvet-i kudsiyesi İstanbul’dan
Kıldı ‘Ārif Baba’ya Ka’be-i ‘ulyā-yı celī

Hidmet-i ‘āliyesinde bulunurdu pek çok
İrtilhāline qarīb öyle de şād itdi anı²¹⁰

Dügümlü Baba Arif Baba’nın ölümünden sonra da dergahta kalmaya devam ettiği için artık bu “Dügümlü Baba Tekkesi” olarak anılmaya başlanmıştır.

Eserin dördüncü cildinin der-kenar kısmında, Dügümlü Baba’nın adının bulunduğu Sa’diyye tarikatına ait bir silsile yazmaktadır.²¹¹ Beşinci ciltte, Kâdirî tâcı taktığı rivayet edilmektedir.²¹² Altıncı cildin 7. kıt’a-i kebîresinde ise Dügümlü Baba’nın Nakşibendîlik ve Sa’dîlik tarikatını benimsediği kendi sözleri ile ifade edilir. Dügümlü Baba’nın, Hazret-i Hızır ile irşâdını nakl ve Üveys hazretlerine de senâ ettiği anlatılır. Kemâl-nâme’nin diğer ciltlerinde Sa’diyye tarikatına bağlı olduğunun nakledildiği ve silsile-

²⁰⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972), 101.

²⁰⁹ Nejdî Sakaoğlu, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 381-382.

²¹⁰ K.23/2-3.

²¹¹ 4. cilt yayın aşamasında olduğu için kaynak bilgisi verilememiştir.

²¹² Dilara Can, *Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba Cild-i Hâmis (İnceleme-Metin)*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 66.

nâmede isminin zikredildiği ifade edilir. Ayrıca ipler ile elbiselerine düğümler atmasının da Nakşîlik ile alakalı olduğu ifade edilir. Bahsi geçen konuların yer aldığı beyitlerden bazıları şöyledir:

Ki o kûṭb-ı şeref-efzâ ṭuruk-ı ‘âliyeden
Nakşibendî didi pek hoş görünmekde baña²¹³

Nakşî tâcî giyinür idi görürdün pek çok
Anı evvelleri de eyliyor imiş iksâ²¹⁴

Nakşibend-i ten idüp kendüye bağlardı düğüm
Nakşibend-i dil ü dil eyledi zikri ebedâ²¹⁵

Arif Baba’dan “turuk-ı ‘âliye” diyerek bahsedilir çünkü kendisi birçok tarikte seyr-i sülûkunu tamamlamıştır.²¹⁶ Düğümlü Baba bir tarike intisap etmenin önemli olduğunu söylemiş ve kendisi de bu yolda birçok tarikat ile rabitası olmuştur. Bağlı olduğu tarikatların Kâdirîlik, Nakşibendîlik ve Sa’dîlik olduğu Kemâl-nâme’den anlaşılmaktadır. Bir keresinde salihlerden bir kimseyi dolgun bir gonca güle benzetmiş ve eğer yalnız kalır da bir yola girmezse sararıp solacağını söylemiştir.²¹⁷

83 yaşında vefat eden Düğümlü Baba vefat etmeden önce kaldığı odaya birkaç şeyh ve derviş gelmiş, Düğümlü Baba ile birlikte zikir ile iştikâl etmişlerdir. Üç saatin sonunda baba, Hakk’ın Yâ Hayy ism-i celîli ile zikri tamamlamış ve H. 1 Şaban 1283/m. 9 Aralık 1866 tarihinde son nefesini vermiştir. Keşfen haber verdiği gibi bulunduğu tekkeye defnolunmuştur.²¹⁸ Cenazesini tarif eden Sadık Kemâl At Meydanı’nı dolduracak kadar kalabalık olduğunu söylemiştir.²¹⁹ Mezar taşının üstünde vefat tarihine denk düşen “Elâ inne evliyâ’a’llâhi lâ havfun ‘aleyhim ve lâ-hüm yahzenûn” âyet-i kerîmesi ile “âşe sa’iden ve mâte şehîden” terkibi yazılıdır.²²⁰ Günümüzde Düğümlü Baba’ya ait olduğu

²¹³ K.B.7/2.

²¹⁴ K.B.7/4.

²¹⁵ K.B.7/8.

²¹⁶ Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, 1/308.

²¹⁷ K/101.

²¹⁸ İlber Ortaylı vd., *Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti* (İstanbul: Eminönü Belediyesi Yayınları, 2008), 2/300.

²¹⁹ Taşan, *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*, 44.

²²⁰ Bursalı Mehmet Tahir, Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi), 1/88.

tespit edilen mezar taşında ise “HÜVEL BAKİ / DÜĞÜMLÜ BABA HZ. / ORDU MÜFTÜSÜ / M. KEMAL PAŞA / 1783-1866” ibareleri yer almaktadır.

2.2.2. Düğümlü Baba Tekkesi

Tekke şeyhi olan Düğümlü Baba hazretlerinin yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti’nin hüküm sürdüğü çoğu zamanlar gibi tasavvuf ve tarikatlara büyük önem verilirdi. Bunun sebebi tekkelerin medreseler gibi şeriat hükümlerinin savunulduğu bir yer olmamasıdır. Dolayısıyla çok fazla tekke kurulmuş ve bu tekkelerde çok sayıda şeyhler ve müridler manevi hizmetlerde bulunmuşlardır.²²¹ Tarikatların bu denli yayılma sebeplerinden bir diğeri ise devletin kurulma yıllarında teşkilat kurma işleri cami ve tekkeler yoluyla olmasıdır.²²² Diğer bir sebep de elbette dinî boyuttadır. Türkler İslam’ı dervişler yoluyla öğrenmişlerdir. Türklerin İslamiyet ile yeni tanıştıkları zamanlarda köylerde bulunan halka dini anlatma görevi dervişlere düşmüştür. Bu sebeple toplum içinde ve saray zümresi arasında tasavvuf ilmine bakış olumlu yönde olmuştur. Osmanlı imparatorluğu süreci boyuca padişahlar dönemin müridleri ile iletişim kurmuş ve onlara hürmet göstermişlerdir.²²³ Düğümlü Baba’nın da dönemin padişahları ile iyi iletişimi olduğu ve hükümdarlar tarafından hürmet gördüğü okuduğumuz beyitlerden anlaşılmaktadır. Misâlen kendi isminin padişaha verilmesini söyleyerek bir kimsenin saraydaki işini kolaylaştırmıştır.²²⁴

Düğümlü Baba’nın tekkesinin kaynaklardan alınan bilgilere göre Atmeydanı’nda bulunan İbrahim Paşa Sarayı’nın içerisinde yer aldığı bilinmektedir fakat tekke 1965 yılında yıkılmıştır.²²⁵ Düğümlü Baba’nın mezarı ise Sultan Ahmet Türbesi’ne gömülmüştür. Tekke, Sultan Abdulaziz zamanında “Elbise Anbarı” olarak adlandırılmıştır. II. Mahmut devrinde arabacı ahır olarak kullanılan mesken kendisinin arabacıbaşı olan Arif Ağa’ya verilmiştir. Düğümlü Baba’nın kendisine intisabı sonrasında tekke Arabacı başı-Düğümlü Baba Tekkesi olarak meşhur olmuştur. Tekkenin şehliğine Arif Baba’nın oğlu olan Rıfâiyye’den Mehmed Râgıb Efendi geçtiği için bazı

²²¹ Agah Sırrı Levend, *Halk ve Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Türk Dili Dergisi 18/207 (Aralık 1968), 184.

²²² Mustafa Kara, *Din Hayatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1977), 114.

²²³ Osman Türer, *Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetine Dair Tarihî Bir Örnek*, Türk Dünyası Edebiyatçıları 28 (Şubat 1984), 442.

²²⁴ K.187.

²²⁵ Koç, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, 382.

kaynaklarda Rıfâiyye tekkesi olarak geçer.²²⁶ Dügümlü Baba'nın vefatından sonra müntesibi olan Sâdık Kemâl tekkeyi tamir ettirmiştir. İçerisinde türbe, medrese, kütüphane ve kadın mahfili bulunmaktadır. Daha sonra tekke “Milli Emlak” idaresine geçmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatıldığı dönemde bu tekkeye de mühür vurulmuş ve zamanla unutulmuştur.²²⁷ Dügümlü Baba Tekkesi postnişinleri 20. yüzyıla kadar şu şekilde sıralanabilir :

1. Arabacıbaşı Arif Baba (ö. 1843)
2. Arif Baba'nın oğlu Muhyiddin Efendi (ö. 1869)
3. Arif Baba'nın diğer oğlu Mehmed Ragıp Efendi (ö. 1875)
4. Mehmed Ragıp Efendi'nin oğlu Ahmet Raşid Efendi (ö. 1892)
5. Mustafa Efendi (ö. 1900)
6. Mehmet Arif Efendi (ö. 1902)
7. Hacı Mahmud Efendi (ö. 1903)
8. Halepli Mehmed Sırrî Efendi (ö. 1906)
9. Şeyh İhsan Efendi (?)
10. Şeyh Şihabeddin Efendi (?)²²⁸

2.2.3. Eserde Adı Geçen Şahıslar

Kemâl-nâme-i Dügümlü Baba eserinin 6. cildinde peygamberler, sahabeler, meşhur âlim ve şeyhler gibi dini şahsiyetlerden ve bunun yanında dönemin padişahları, vezirleri, valileri gibi devlet erkânından bahsedilmiştir. Metin incelendiğinde müellifin, dönemin tarihi ve sosyal hayatı hakkında önemli bilgiler verdiği fark edilmiştir. Bu sebeple çalışmamızda eserde zikredilen şahsiyetler de ele alınmıştır. Dügümlü Baba kendisine himmet dilemek üzere gelen veya farklı sebeplerle yolunun kesiştiği kişilerin makam, rütbe ve iş/mansıb elde etmelerine vesile olmuştur. Şahıslara yeni meslekler tayin ederek veya onları farklı beldelere -özellikle Hicâz'a- göndererek rızık bulmalarını

²²⁶ Mustafa Tahralı, Ed. Semih Ceyhan “Rıfâiyye”, Türkiyede Tarikatlar Tarih ve Kültür (İstanbul: İSAM Yayınları 2015), 39.

²²⁷ Konyalı, İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, 1/262-263.

²²⁸ M. Şefik Korkusuz, İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri, (İstanbul: IQ Sanat Yayınları, 2016), 152-153.

sağlamıştır.²²⁹ Bunun yanı sıra yine beyitlere bakıldığında Cezayir'in işgali,²³⁰ Kırım Savaşı,²³¹ Girit Kuşatması gibi tarihî meselelere de rastlanmaktadır.

Eserde her rivayet, râvîsi/nâkili ile birlikte aktarılmıştır. Müellif meseleyi anlatırken bunu kimden duyduğunu hatta bazı kıt'alarda râvînin de olayı kimden işittiğini yazmıştır. Bu sebeple eserde birçok şahıs ismi geçmektedir. Fakat bazı yerlerde şahıs ismi söylenilmeden yalnızca rivayet aktarılmıştır. Bunun sebeplerinden biri ve hatta en önce zikredilmesi gerekeni müellifin gıybet etmekten imtinâ etmesidir.²³² Diğer bir sebebi de rivayet eden kişinin kadın olmasıdır. Kadınlarla ilgili mesele anlatılırken ya da meselenin aktaranı kadın iken isim zikredilmeden yazılmıştır. Bir kıt'ada annesinden de bahsetmiş ve ismini yazmamıştır.²³³ Çalışmamızda, kaynaklarda hakkında bilgi bulunan kimselerin isimleri zikredilecek olup diğer şahıslardan yalnızca birkaçının isimleri örnek teşkil etmesi bakımından verilecektir. Adı, memleketi veya mesleği birlikte eserde ismi zikredilen ve hakkında bilgi bulunamayan şahısların bazıları şunlardır: Kaptan Muhammed, Dağıstanlı Yusuf Efendi, Turhallı Osman Efendi, Kahvecibaşı Mahmud Ağa, Kâtip Celâleddin, Azadlı Köle Edhem Ağa, Ejdehanlı Asil Ahmed Bey, Mersinli Muhammed, Erzincanlı Muhammed Ağa, Antakyalı Salih Efendi.²³⁴

2.2.3.1. Dinî Şahsiyetler

2.2.3.1.1. Peygamberler ve Sahabeler

Müellif, eserde Hz. Muhammed'den (s.a.s) hadis rivayetlerini naklettiği sırada bahsetmiştir. Hz. Peygamber'in adını bizzat yazmamış onu âlî vasıflarla zikretmiştir. "Hazret-i Fahr-i Rusûl, Hazret-i Şâh-ı Rusûl, nebî ve nebevî gibi ifadeler kullanmıştır.²³⁵ Hz. İsmail'den küçük yaşta annesi Hz. Hacer ile birlikte babası Hz. İbrahim tarafından Mekke'nin yakınında bulunan çöle bırakılması ve susuzluktan ölmek üzere iken Hz. İsmail'in ayağının olduğu yerden zemzem suyunun çıkması olayına telmihte bulunurken bahsetmiştir.²³⁶ Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atıldıktan sonra bir esircinin

²²⁹ K.84.

²³⁰ K.48.

²³¹ K.44.

²³² K.B.1/7.

²³³ K.4.

²³⁴ K.B.4. K.44. K.60. K.79. K.121. K.122. K.124. K.B.16. K.141. K.152.

²³⁵ K.48/51/52.

²³⁶ K.5.

onu bulması sonucu esir olması dolayısıyla zikretmiştir. Onun esirliğinin yalnızca görünüşte olduğunu asıl esaretin nefse bağıllık olduğunu söylemiştir.²³⁷ Hz. Musa hakkında onun Firavun ile mücadelesinden, yed-i beyzâdan (elinin nurani bir şekle bürünmesi), yılanı dönüşen asa mucizelerinden²³⁸ ve Hz. Hızır ile kıssasından bahsetmiştir.²³⁹ Hz. Hızır ile Hz. İlyas'ın himmetlerini de iki yerde zikretmiştir.²⁴⁰ Hz. Süleyman'ın da mührü bir yerde mevzu bahis olmuştur.²⁴¹ Ayrıca Hz. İsa'nın nefesi ile çamurdan yaptığı kuş heykelinin canlanması ve ölümlerin dirilmesi mucizeleri aktarılmıştır.²⁴²

Müellif, sahabelerden Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin Allah'ın zatı hakkında düşünmekle ilgili söyledikleri sözlerini aktarmıştır.²⁴³ Hz. Osman'ın da hafızların sayısını az görüp Kuran'ı çoğaltması meselesine telmihte bulunmuştur.²⁴⁴ Hz. Halid Ebu Eyyüp el-Ensârî'nin²⁴⁵ ve Hz. İbn Abbas'ın türbesi²⁴⁶ mevzu bahis olmuştur. Medine'de Hz. Hamza tarafında bir yer bildirmiştir.²⁴⁷

2.2.3.1.2. Mezhep İmamları ve Meşhur Mutasavvıflar

Bu başlıkta zikredilecek isimler Dügümlü Baba'dan önce yaşamış olan meşhur zatlardır. Dügümü Baba'nın yaşadığı dönemdeki şahsiyetler “Çağdaşı Bazı Kimseler” başlığında incelenecektir. Mezhep imamları ve tasavvuf büyükleri ayrı paragraflarda kronolojik sıraya göre verilecektir. Mezhep imamlarından Nu'mân b. Sâbit'in (ö.150/767)²⁴⁸ ismi eserde bizzat zikredilmiş ve kendisinden “Bedenim Bağdad'da bulunsa da kalben Medine'deyim” dediği nakl edilmiştir.²⁴⁹ Başka bir beyitte de Gürcü Numan Efendi'nin meşhur bir alim olduğunu anlatmak için İmâm-ı A'zam'ın şöhreti örnek gösterilmiştir.²⁵⁰ Hz. Abdulganî b. İsmâil Nablusî'den (ö.1143/1731) ise nargile içmek ile ilgili bir konu

²³⁷ K.21.

²³⁸ K.B.17.

²³⁹ K.B.6.

²⁴⁰ K.B.16 ve K.162.

²⁴¹ K.50.

²⁴² K.B.22.

²⁴³ K.B.7/66.

²⁴⁴ K.B.7/36.

²⁴⁵ K.127.

²⁴⁶ K.34.

²⁴⁷ K.34.

²⁴⁸ Ölüm tarihleri *TDV İslam Ansiklopedisi*'nden alınmıştır.

²⁴⁹ K.80.

²⁵⁰ K.90.

işlenirken kendisinin tütün içmenin mübah olduğu hükmünü verdiği risalesi örnek gösterilerek zikredilmiştir.²⁵¹

Tasavvuf büyüklerinden Veysel Karanî (ö.37/657) eserde Üveysî tabiriyle zikredilmiştir. Düğümlü Baba'nın Nakşbendî yolunu seçtiğine dair sözleri aktarılırken irşadını Hz. Hızır'dan aldığından ayrıca Üveysî'yi de hazret olarak medh ettiğinden bahsedilmiştir.²⁵² Bâyezid-i Bistâmî (ö.234/848[?])'nin asıl muradın ru'yetullâh ve hubbullâh olduğu görüşü zikredilmiştir.²⁵³ İbn Arabî'nin (ö.638/1240) *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* isimli eserinden ve müellifin her yaratılmışın ruh sahibi olduğunu zikrettiği felsefesinden bahsedilmiştir.²⁵⁴ Mevlana (ö.672/1273) hazretlerinin *Mesnevî-i Ma'nevî* eserinden kulun iradesi ile ilgili güzel örnek teşkil edecek bir hikaye ele alınmıştır.²⁵⁵ Bahâeddin Nakşibendî'den (ö.791/1389) şahsen bahsedilmemiş, Düğümlü Baba'nın *kendisine Nakşibendîlik'in hoş görüldüğünü* söylediği sözü aktarılmıştır. Nakşibendîlik ile esasına ve elbiselerine attığı düğümlerin bağlantılı olduğu söylenmiştir. Bahsi geçen kıt'a-i kebîrenin devamında mensup olduğu tarikatin Sa'dîlik olduğu da yazmaktadır.

2.2.3.1.3. Şeyhler ve Veliler

1. Yahya Efendi (Bektaşî): Üveysîlik yoluna mensup olan Yahya Efendi Trabzon'da doğmuş ve h.978/m.1570 yılında vefat etmiştir. Hem zahirî hem de batınî ilimleri bilmesinden dolayı “Zü'l-cenahayn/iki kanatlı” olarak anılan bir zattır. Beşiktaş'ta inzivaya çekilerek irşad hizmetlerinde bulunmuştur.²⁵⁶ Rivayetlere göre Kanuni Sultan Süleyman, Yahya Efendi'nin annesi Afife Hanım'dan süt emmiş bu sebeple şehzade Süleyman ve babası Yavuz Sultan Selim, Afife Hanım ve oğluna ehemmiyet göstermiştir.²⁵⁷ Kemâl-nâme'de Yahya Efendi “asrının kutbu” olarak vasıflandırılmıştır. Düğümlü Baba dönemin alimlerinden Hasan Efendi'ye Yahya Efendi'nin türbesine gitmesini himmet buyurmuş ve Hasan Efendi oraya giderek imam olmuştur.²⁵⁸

²⁵¹ K.B.11/9. Nablusî, Hanefî-Osmanlı âlimi ve mutasavvıfıdır. Süleyman Uludağ vd., *Sahabeden Günümüze Allah Dostları* (İstanbul: Şule Yayınları, 1996), 321-322.

²⁵² K.B.7/5-6.

²⁵³ K.B.14/14.

²⁵⁴ K.B.7/23.

²⁵⁵ K.B.7/5-6. K.B.14/14. K.B.7/23. K.B.7/55-58.

²⁵⁶ Mehmet Tahir, *O. M.*, 1/227.

²⁵⁷ Süleyman Uludağ vd., *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, 321-322.

²⁵⁸ K.119.

2. Nureddin Muhammed Cerrahî: Halveti Cerrahiye şubesinin kurucusudur. İstanbul'un Cerrahpaşa semtinde doğduğu için Cerrahî lâkabı verilmiştir. H. 1113/m.1720 yılında vefat etmiş ve Karagümrük yakınlarına gömülmüştür. Vefatının ardından oğlu Aziz Efendi şeyh olmuştur. İsmi yazılış tarihini gösteren “Mürşid-i Dervişan” isimli mensur ve basılmamış risalesi, dergâhında okunan “Vird-i Kebîr” ile “Vird-i Sagîr” i vardır.²⁵⁹ Eserde adı Şeyh Arif'in kendisinin tekkesine postnişin olduğu söylenirken geçer.²⁶⁰

3. Hacı Torun Efendi (Kayserî): Kayseri'den yetişmiş önemli alimlerdenidir. Küçük Hafız Efendi, Mesut Efendi, Keşfi Mustafa Efendi gibi önemli zatlara icazet vermiştir. H. 1302/ m. 1884 yılında vefat etmiş ve Hunat Hatun Camii'ne defnedilmiştir. Basılmamış Arapça eserleri bulunmaktadır. Risaletü'l-İndiraciye, Hissü'l-Hakkı ve Zahr, İşârât-ı Kur'ân, Tenbihul-Ağbiya, Risâletün fi tarîfeti'l-Ahkâmî's-Şer'iyye, Miftâhü'l-Hayat.²⁶¹ Kemâl-nâme'de müellif, Hacı Torun Efendi'den dönemin meşhur alimi olarak bahsetmiş ve Düğümlü Baba'nın kendisine ilim alma konusunda himmet ettiğini nakl etmiştir.²⁶²

4. Hacı Hâfız Efendi (Küçük Hâfız): 7 yaşında hâfızlığını tamamladığı ve bedenen de yaşlıtlarına göre küçük olduğu için kendisine “Küçüh Hâfız” lakabı verilen Hacı Hâfız Efendi Kayserilidir. Kendisine “ayaklı kütüphane” de denilmiştir. Arapça, tefsir, edebi sanatlar gibi ilimleri öğrenmiş, Hacı Torun Efendi'den ders almış ve müderrislik yapmıştır. M. 1890 yılında vefat etmiştir. Mezarı Hunat Hatun Camisi ve Hunat Hatun Türbesi arasındadır.²⁶³ Kemâl-nâme'de Hâfız Efendi, Düğümlü Baba'ya neden “baba” denildiğini merak ettiğini ve yanına vardığında cevabını himmet ile verdiğini anlatmıştır. Çocuğu olmayan bir kadına kahve taneleri ve nohut vermiş, bunları ekmesini söylemiş ve himmetiyle kadının ikiz bebeği olmuştur.²⁶⁴

2.2.3.2. Devlet Erkânı

1. Sultan Mahmud (II): Otuzuncu Osmanlı padişahı olan Sultan Mahmud, I. Abdulhamid'in oğludur. H. 1223'de (m. 1808) tahta çıkmıştır. H. 1255'de (m. 1839) vefat

²⁵⁹ Süreyya, S.O., 4/1266.

²⁶⁰ K.82.

²⁶¹ Mehmet Tahir, O. M., 1/333-334.

²⁶² K.B.10.

²⁶³ Mustafa Işık, *Kayseri Ansiklopedisi* (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), 2/949-950.

²⁶⁴ K.31.

eden sultan, Çemberlitaş yakınında kendi adına yapılan türbeye defn edilmiştir. Saltanat müddeti 31 sene, 10 ay, 14 gündür. Bilgili, güçlü, ağırbaşlı, onurlu, heybetli ve cesurdur. Birçok kale, kışla, cami, medrese, türbe yaptırmıştır.²⁶⁵ Eserde Sultan Mahmud'dan bizzat bahsedilmemiştir. Sultan, Mustafa Paşa adında bir zatı kendisine damat olarak seçmiş, Mustafa Paşa Düğümlü Baba'ya saygısızlık yapmış ve bu yüzden padişaha damat olamamıştır. Fakat Mustafa Paşa hatasından tevbe etmiş ve Düğümlü Baba'ya intisap etmiştir.²⁶⁶

2. Mehmed Vecihî Paşa: Yozgatlı Vecihî Mehmet Paşa İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın babasıdır. Diğer iki oğlu da Aziz Bey ve Rıza Bey'dir. 1797 yılında doğmuş ve 1867 yılında vefat etmiştir. Hayatı azillerle geçen Vecihî Paşa Edirne, Konya, Halep, Bağdad, Bosna gibi illerde valilik yapmıştır. Medfeni Karacaahmet'tir.²⁶⁷ Sâdık Kemâl'in bu menkıbeyi "müteveffâ pederim" demesi sebebiyle babasının vefatından sonra yazdığı anlaşılmaktadır. Vecihî Paşa bir gün Düğümlü Baba'yı ziyaret etmiş, baba da kendisine dua ve güzel niyazlarda bulunmuştur. Neslinden de faydalı kimseler çıkacağı müjdesini vermiş ve paşa hangi evladından fayda göreceğini sorunca "Kemâl" demiştir. Müellif bu olay yaşanırken yanlarında İsmâil ve Saffet Paşa'nın da bulunduğunu nakletmiştir.²⁶⁸

3. Osman Paşa (Muhassıl): Haleplidir. Halep'te devletin vergi memurluğunu yapmıştır. H. 1144'de (m.1731) mîrimîrân olmuş, ve birçok devlet görevinde bulunmuştur. Oğlunun adı İsmâil Paşa'dır. H. 1163 (m. 1750) yılında vefat etmiştir.²⁶⁹ Eserde Osman Paşa'nın da Cidde valisi olduğu ve menkıbede adı geçen şahsiyete Düğümlü Baba'nın vesilesiyle hürmet gösterdiği anlatılmıştır.²⁷⁰

4. Davud Paşa: Bağdad valisi Süleyman Paşa'nın kölesi ve damadı olan Davud Paşa h. 1231/ m. 1815 yılında vezirlikle Bağdad, Basra ve Bosna valisi olmuştur. Şeyhülharem olarak da görev yapmış, bilgili, faziletli ve kudretli bir zattır.²⁷¹ Kemâl-nâme'de Davud Paşa'nın yalnızca ismi zikredilmiş ve kendisinden şeyhülharem olarak bahsedilmiştir.²⁷²

5. Rüşdî Mehmed Paşa(İbn Şirvanî): Nakşibendî şeyhlerinden Şirvanî İsmâil Sirâceddin Efendi'nin oğludur. H. 1245/ m. 1829/30'da doğmuştur. İstanbul'a gelip icâzet

²⁶⁵ Süreyya, S.O., 1/21.

²⁶⁶ K.183.

²⁶⁷ Süreyya, S.O., 5/1655. Kunalalp, O.R., 106.

²⁶⁸ K.B.23.

²⁶⁹ Süreyya, S.O., 4/1308.

²⁷⁰ K.171.

²⁷¹ Süreyya, S.O., 2/408.

²⁷² K.45.

aldıktan sonra bir müddet Bâyezid Camii'nde ilim öğretmiş, h. 1291/ m. 1874'de Taif'de vefat etmiştir.²⁷³ Kemâl-nâme'ye göre Hazret-i İbn Abbas Türbesi'ne defn edilmiştir. Bâyezid Medresesi'ni sorduğu Düğümlü Baba kendisine ilim tahsili konusunda parmakla gösterilecek bir şahsiyet olacağını keşfen bildirmiş ve bu keramet Rüşdî Paşa tarafından anlatılmıştır.²⁷⁴

6. Hacı İbrahim Sâib Paşa: Doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefat yılı 1848'dir. Maliye nâzırı, meclis-i ahkâm-ı adliye reisi ve Silistre valisi olmuştur.²⁷⁵ Düğümlü Baba Hacı Sâib Paşa'nın kethudâsının oğlunun kendisine damat olacağını bildirmiştir.²⁷⁶

7. Abdulkerim Paşa: Doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefat tarihi 1863'tür. Arabistan ve Anadolu ordu komutanı olmuştur. Gösterdiği başarılarından dolayı h. 1272'de (m. 1855) kendisine vezirlik verilmiştir. Daha sonra padişahın övgüsüne layık olmuştur. Arabistan ve Anadolu müşiri olmuştur. H. 1279'da (m. 1863) görevinden azledilmiş ve emekli olmuştur. H. 1280 (m. 1863) yılında Üsküdar'daki yalısında vefat etmiştir. Oğullarının isimleri Mahmud Bey ve Aziz Bey'dir.²⁷⁷ Kemâl-nâme'ye göre Düğümlü Baba, Abdulkerim Paşa'ya Üsküdar'da bir ev yapmasını söylemiş ayrıca Muhammed Ali Paşa'nın da kendisinin damadı olacağını haber vermiştir.²⁷⁸

2.2.3.3. Çağdaş Bazı Kimseler

1. Hacı Ârif Baba: II. Mahmud'un arabacıbaşısı olan Arif Baba, ömrünü Sultanahmet'teki tekkesinde geçirmiş bir şahsiyettir. Birçok tarikattan gelen zevât, Düğümlü Baba dahil olmak üzere kendisine intisap etmiştir. Arif Baba, h. 1259/ m. 1843 yılında vefat etmiştir. Oğullarının isimleri Mühiddin Efendi ve Hacı Ragıp Efendi'dir. Ârif Baba'nın tekkesi, vefatının ardından "Düğümlü Baba Tekkesi" olarak şöhret bulmuştur.²⁷⁹ Eserde Arif Baba iki yerde geçmektedir. Bir yerde Düğümlü Baba'nın kendisine hürmet gösterdiği ve başka bir yerde de Arif Baba'nın sarhoş olan bir zata nasihatte bulunduğu aktarılmıştır.²⁸⁰

²⁷³ Süreyya, S.O., 5/1406.

²⁷⁴ K.34.

²⁷⁵ Kunalp, O.R., 83.

²⁷⁶ K.77.

²⁷⁷ Süreyya, S.O., 1/125.

²⁷⁸ K.181.

²⁷⁹ Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları*, 260-261.

²⁸⁰ K.23. K.B.13.

2. İsmâil Hakkı Efendi: H. 1200/ m. 1785-86 yılında İstanbul'da doğmuş h. 1279/ m. 1862-63 yılında vefat etmiştir. Kıbrısîlerden olan İsmail Hakkı Efendi, Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eserinin altıncı cildinde râvî olarak adı en çok zikredilen zattır. Her daim hakkı söyleyen, hakkı işiten ve hakkı gören bir kimse olarak vafedilir.²⁸¹ Kendisi Sâdık Kemâl ile biraraya gelir ve öğrendiği menâkıbı müellife aktarır. Bir keresinde Sâdık Kemâl ile anlaştıkları gün İsmail Efendi gitmemiş ve o gece rüyasında Düğümlü Baba'yı görmüştür. Düğümlü Baba kendisine, Sâdık Kemâl'in sözüne uyması gerektiğini söylemiştir.²⁸²

3. Harputlu Mustafa Hilmi Efendi: Nakşibendî âlim ve şeyhlerinden bir zat olan Nuri Muhammed Şemseddin Efendi'nin halifelerindendir. Harputlu Mustafa Hilmi Efendi, fazilet sahibi bir zat olmakla birlikte Yahya Efendi türbesindeki kütüphanede Arapça "Zübdetü'l-Ulûm ve Hulâsâtü'l-Fünûn" isminde bir eseri mevcuttur. H. 1284 yılında vefat etmiş ve mezkûr türbenin karşısına defnolunmuştur.²⁸³ Eserde Düğümlü Baba'nın Hilmi Efendi'nin turuk-i âliyye yani Arif Baba'ya intisap etmesine vesile olduğu ve ilim neşredeceğini himmeti ile kendisine bildirdiği Hilmi Efendi tarafından nakledilmiştir.²⁸⁴

2.2.4. Menkıbelerin Sınıflandırılması

Evliyâ menkıbeleri, içerik ve nitelik bakımından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.

a) Tarihî gerçeğe dayanan menkıbeler, b) Hayalî menkıbeler. Menkıbeler, toplumun inanç ve maneviyatını artırmak açısından önemli görülmüş, özellikle tarikat pirlerinin ve tasavvufî zatların göstermiş olduğu kerametler menâkıb-nâme adı altında yazıya aktarılmıştır. Menâkıb-nâmelerin ise biyografik ve toplama olmak üzere iki türü vardır. Menâkıb-nâmelerin, kerametleri aktarılan velinin hayatta olduğu dönemde yazılan ve bu zatın hayatı, manevî yolculuğu, intisabı türüne "Biyografi mâhiyetinde menâkıb-nâmeler"; velinin vefatından sonra yazılmış ve olayların belirli bir konu bütünlüğü oluşturmadığı türüne ise "Toplama menâkıb-nâmeler" denir.²⁸⁵

Bahsi geçen sınıflandırmalar ile birlikte Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eseri incelendiğinde, eserin Düğümlü Baba'nın hayatı ve kerametleri merkezinde, gerçek tarihî olaylarla bağlantılı yahut onlara istinaden kaleme alındığı görülebilir. Çalışma metnimiz

²⁸¹ K.11/1. K.B.2/1. K.37/1.

²⁸² K.57. İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 3/487.

²⁸³ Mehmet Tahir, *O. M.*, 1/170.

²⁸⁴ K.118.

²⁸⁵ Ocak, *Osmanlı Süfiliğine Bakışlar*, 231-232.

olan altıncı ciltte müellifin, anlatılan menkıbeleri aktaran kimseleri “*râvî*”²⁸⁶ olarak nitelendirmesi, ilgili aktarımın güvenilirliğine önem verdiğini belgeler. Ayrıca müellif *râvî*lerini “hak-gû, hak-bîn ve hak gören” gibi vasıflarla zikrederek aktarılan kerametlerin sıhhatine dikkat çeker:

Şimdi o nakl idiyor kendüsi de *şâlih*adır
Ya ‘ni anıñ dañi kızb olmadıñı emr-i mübîn²⁸⁷

Pür- ‘iber bunı da nakl itmededir ol *râvî*
Kıışsadan hışse gerek ismine lâzım taşrîh²⁸⁸

İtdi ol Hakkı-i *hak-gû* bunı da böyle beyân
Yine nefsince garaşsız bu dañi ğayr-i hafî²⁸⁹

Yine nakl itdi o *râvî* kütüb-i vaşfindan
Sâde bu şanma *tevâtür* ile sâbit anlar²⁹⁰

Bir kıt‘ada ise diğerlerinden farklı olarak nakilleri *tevâtür*²⁹¹ yoluyla aktardığını ifade etmiştir. Bu beyitlerden yola çıkarak müellifin tıpkı muhaddisler gibi bir hadis rivayetinin sıhhati belirlenirken gösterilen özen ve titizlik ile çalıştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca altıncı ciltte çoğunlukla ismi geçen şahıslar İsmail Hakkı Efendi ve Şeyh Hasan’dan nakl edilen rivayetler bulunmaktadır ki bu şahısların hakkı söyleyen dürüst kimseler olduğu sıklıkla beyitlerde vurgulanmaktadır:

Yine nakl itdi o *râvî* kütüb-i vaşfindan
Sâde bu şanma *tevâtür* ile sâbit anlar

²⁸⁶ Hadis rivayetini aktaran kişiye denir. Mehmet Efendioğlu, “*Râvî*”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007) 34/472-474.

²⁸⁷ K.4/ 2.

²⁸⁸ K.B.9/1.

²⁸⁹ K.23/ 1.

²⁹⁰ K.13/1.

²⁹¹ Bir hadis rivayetinde haberin Hz. Muhammed (a.s)’ a kesin dayanmasıdır. H. Yunus Apaydın, “*Mütevâtir*”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007) 32/ 208-211.

Dinilür şıdk-ı tevâtürle ‘aleyhi’l-fetvâ

Bâ-ıuşuş eski yeñi şehr-i dilimde azhâr²⁹²

Kerametler, konusu itibarıyla harikulâde meseleler içerdği için destan, masal gibi diğer edebî türlerle benzerlik gösterebilir. Fakat kerametler, gerçek tarihî şahsiyetleri konu edinmesi bakımından destan, efsane ve masallardan ayrılır.²⁹³ Bunun yanı sıra peygamberlerin gösterdiği mucizeler ile de karıştırılabilir. Husûsen belirtmek gerekir ki mucizeler Allah’ın izni ile peygamberler tarafından gösterilir. Kerametler ise Allah’ın yardımını ile veli kullar aracılığıyla gerçekleşir. Dolayısıyla kerametleri tasavvuf ilmi içerisinde ve kendisine has tarzda anlatılan bir tür olarak düşünmek gerekir. Zeki Pakalın’ın tasnifine göre ise kerametler kevnî/fanî ve manevî/ilmî olmak üzere ikiye ayrılır.²⁹⁴

2.2.4.1. Kerâmât-ı Kevniyye: Maddî, fanî ve sûrî şeklinde de ifade edilen kevnî kerametler, adetullah’a yani tabiat kanunlarına aykırı görünen durumların gerçekleşmesidir. Deryada yürümek, havada uçmak, geleceği keşfen bilmek gibi doğaüstü olayların gerçekleşmesidir.²⁹⁵ Burada belirtmek gerekir ki veliler maddî kerametleri bir övünç sebebi olarak görmez ve kendileri bizzat bu meseleleri anlatmaz, buna şahit olanlar veya o veliye bağlı olan kimseler aktarırlar. Eserde de sıklıkla kerametlerin anlatılmasının insanlara ibret için olduğu ifade edilir. Düğümlü Baba’nın bir kimsenin öleceği zamanı bilmesi, bazı insanları rızkını bulacağı yere göndermesi, bir kadının çocuğunun olup olmayacağını söylemesi onun takdir-i ilahiye bir müdahalede bulunduğu anlamına gelmez. Levh-i mahfuzda her şey yazılıdır, cüz’î irade haricinde kadere hiçbir etki söz konusu değildir. Bahsedilecek olan bütün kerametler Hakk’ın inayeti ile gerçekleşir ve Allah bazı veli kullarına -ayette de belirttiği üzere- dilediği şekilde sır perdesini aralayarak levh-i mahfuzdaki bilgileri verebilir. Bu mesele altıncı ciltte şu şekilde işlenmiştir:

Kullarından diledigine dañi bildirerek

Söylemez kendü saña vâsıta eyler Mevlâ²⁹⁶

²⁹² K.13/1-2.

²⁹³ Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, 232.

²⁹⁴ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 242-243.

²⁹⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 242-243.

²⁹⁶ K.B.13/12.

Buyurup ğaybı egerçi bilür ancak Mevlā
Diledigine daħı bildirir anı yine Hāk²⁹⁷

2.2.4.1.1. Tayy-i mekân: Bir anda uzaklığı ne kadar olursa olsun farklı iki mekanda birden olabilmek demektir. Eserde bir kıt‘ada bu keramet şekli geçmektedir. Düğümlü Baba Arif Baba’nın irtihaline yakın bir zamanda ona Kabe’yi göstermiştir:

Haccı itmiş idi ‘Ārif Baba zāhirce de līk
Bāṭinen zāhir olup gördi yine ol beyti²⁹⁸

2.2.4.1.2. Şahsın öleceği zamanı veya yeri bildirme: Eserde bu keramet motifi 8 kıt‘a ve 1 kıt‘a-i kebîrede geçmektedir. Bu motif ile ilgili beyitler aynı zamanda gelecekte olacakları haber veme başlığı altında da incelenebilir. Bahsettiğimiz kıt‘alardan hareketle şunu ifade edebiliriz ki Düğümlü Baba kendi medfeni dahil olmak üzere birçok kişinin ve bazı hasımlarının dahi öleceği yeri ve zamanı söylemiştir. Hacca gitmeden evvel kendisini ziyarete gelen Sadık Kemal’in annesi Müslime Hatun’un da Hicaz’da vefat edeceğini bildirmiş hatta annesi bu müjdeli habere sevinmiştir. Hakikaten de Müslime Hatun hac ibadetini ifa ettikten sonra Hicaz’da kalmış ve orada vefat etmiştir. Hz. Amine’nin türbesi yakınına defn edilmiştir. Bu bilgilerin hepsi mezkûr kıt‘ada geçmektedir:

Vālidem ‘azm-i Hicāz eyleyecek olduğda
Gitdi birlikde vedā‘ itmek için bir kadın

Şimdi o naql idiyor kendüsi de şālihadır
Ya‘ni anıñ daħı kızb olmadığı emr-i mübîn

Ki dimiş vālideme orada ƙal gidüp de
Ṭül-i meksi orada fevti de remzen tebyîn

Gerçi defn olması anda emelin fevtine līk
Ƙalb-i nā-çizim ile çok kişi olurdu hāzîn

²⁹⁷ K.185/6.

²⁹⁸ K.23/4.

Aña mebnî oluyorsa da o gūnā remzī
Vālidem fehm ile şād olmuş işitdikde hemîn

Haccıñ erkānını itmām u vefāt eyleyerek
Hāzret-i Āmīne’niñ türbesi kurbında defīn²⁹⁹

Babañ evvel ölerək soñra dañi sen giderek
Şeyh olur ol büyüğüñ sen o emelden kâşir

Ser-tā-ser itdi zuhūr nuṭḡ-ı pūr-ilhāmı yine
Haṭar-ı a’zāmı kesb itmede kesr-i hāṭır³⁰⁰

2.2.4.1.3. Aklından geçenleri bilme, düşünceyi okuma: Düğümlü Baba kendisine gelen kişilerin aklından ve kalbinden geçenlerin ne olduğunu veya hangi himmeti arzulayarak yanına geldiğini keşfen anlamıştır. Bazı kimselerin içinden gizli olarak geçirdiği hakaret cümlelerini de okumuştur. Bu şekildeki menkıbeler eserde 16 kıt‘ada ve 3 kıt‘a-i kebîrede geçmektedir. Eserden örnekler şu şekildedir:

Didi ben ‘azm idüp İstanbul’a maḡşūdum idi
Yeñçeri ‘askerine kendümi itmek imlā

Hāl-i ātīsini keşfen didi İstanbul’uñ
Yeñçeri olma yine beldeñe git didi baña³⁰¹

Anı Zeyrek Yokışı’nda göricek sormuş-idim
Seyf-i sāṭı‘ gibidir didiler anda himmet

Ben ḡafiyyen o nedir kim kılıcından ne olur
Diyerek soñra dañi böylece itdim cür’et

²⁹⁹ K.4.

³⁰⁰ K.199/9-10.

³⁰¹ K.53/ 2-3.

Yaklaşınca bize yol vir çekilüp soğakdan
Diyü taḥḳırle didim kendüme virdim zillet

Sûḳ geniş ise daḥi debdebem olmakla benim
O çekilsün didi nefsim idiyordı naḥvet

Ḥaḳ Te‘ālā yolunı kesdi O virmez saña yol
Buyurup virdi ḥafî söze cevāb pür-‘ibret³⁰²

2.2.4.1.4. Başka yerde vuku bulan olayları bilme; olayla ilgili mevcut kişileri görme yahut başkalarına gösterme: Eserde 6 kıt‘a ve 2 kıt‘a-i kebîrede bu örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bu keramet motifi daha çok bazı kişilere atılan iftiraları ve kendisine veya başkalarına söylenilen yalanları ortaya çıkarmak şeklinde görülmektedir. Uzun süre seferde olan kardeşini bulamayan Emin Ağa öncelikle başka bir meczuba kardeşinin yerini sormuş, meczup da Düğümlü Baba’yı tarif ederek ona göndermiştir. Düğümlü Baba hem bu olayı görmüş ve bunu belirtmiş hem de Emin Ağa’ya kardeşini sorduğu sırada onun Eminönü’de bir gemi ile geldiğini haber vermiştir:

Evvelā zāt-ı muḳaddeslerini görmeyerek
Sordı bir bildigi zāta o da meczūb-ı Ḥudā

Ğit su‘āl eyle Düğümlü Baba Ḥaẓretleri’ne
Diyü ta‘rîf u ḥuzûrına o kılmış isrā

Gelicek söylemeden didi fülān zāt seni
Ol kadar şey’i ḥaber virmedi gönderdi baña

Dāderiñ şimdi Emînönü’ne bā-fülk-i ‘Arab
Geldi ğit eyle mülākāt diyü kıldı ibnā

Varıcağ gördi henüz itmiş o fülk ile vürüd
Görüşüp oldu kerāmetleri yine eclā³⁰³

³⁰² K.B.6/3-7.

³⁰³ K.2/ 4-8.

Düğümlü Baba oğluna katil damgası vurulan Halil Ağa'ya yardım ederek işin gerçek yüzünü şöyle bildirmiştir:

Naql olur bu daği Sağızlı Halil Ağa'dan
Habs olunmuş idi oğlum olarak katil isnād

Fevt olmuşdı refikı denilen habs içre
Olmadı çäre idersem de bükā vü feryād

Nışf-ı diyyet virecek hem yedi yıl habs olacağ
Diyü kat'ice cevābı baña oldı irād³⁰⁴

2.2.4.1.5. Gizli veya çalınan eşyaların yerini bilme: Bu motiften eserde 16 kıt'a ve 1 kıt'a-i kebîrede geçmektedir. Bazen kişilere malının nerede olduğunu söyleyerek bazen de kendisine attığı düğümlerden bir tanesini vererek eşyaların bulunmasını sağlamıştır. Dönemin tarihinden bilgiler de vermiş olan beyitlerde hem hac yolculuğu esnasında malları çalınan hem de Rusyalı hırsızlar tarafından sefere çıktıklarında soyguna uğrayan kişilere mallarının yerini bildirdiği ve geri almalarını himmet ettiği de anlatılmaktadır:

Sādeli-nām cemā'at ki Dağısitān'da olup
Ümerā-zādelerinden idi hoş-ḥāl o da pek

İtdi emlākini anıñ daği Moskov mağısüb
Şurba yir idi 'imāretlere nā-çār giderek

Bir noḥud ezdi didi āb ile emlākiñe saç
Si'a-i ḥālını de böyle aña bildirerek

Varıcağ beldeñe Moskov saña rağbetle yine
Ahz u ğasb itdigi emlākiñi redd eyleyecek

Varıcağ böyle idüp buldı refāh u rağbet
Mübrem olduğda ne mümkün anı nām virdirmek³⁰⁵

³⁰⁴ K.156/1-3.

³⁰⁵ K.132/2-6.

Aynı keramet motifi bağlamında Erzurumlu Reşid Bey’e kaybettiği cariyesinin yerini söylemesi de zikredilebilir:

Erzurumlu bir efendi didi ismi de Reşid
Geldim İstanbul’a itdim aña ‘azm-i dergâh

Erzurum içre didim cāriyemi ğayb itdim
Kıldı ilhām ile taşrîh u <y>irinden āgāh

Oraya git diyerek gitdim oradan buldum
Kıldı Hâk kalb-i şeref-celbini āgāh her gāh³⁰⁶

2.2.4.1.6. Gelecekte olacakları haber verme: Bu motife, kişilerin öleceği yeri ve zamanı bilmesi ile ilgili kerametler dahil edilmeyecektir. Gelecekte olacakları haber vermesi ile ilgili kerametler eserde 29 kıt’a ve 1 kıt’a-i kebîrede geçmektedir. Kişilerin makam ve evlat sahibi olacağını, bir işte hayır görüp göremeyeceğini veya rızkına bereketin nereden geleceğini manen keşfedip haber vermiştir. Ayrıca Düğümlü Baba Kırım Savaşı’nın ne zaman başlayacağını haber vermiş ve Osmanlı ile Rusya arasında yapılan bu savaş h. 1269/ m. 1853 yılında başlamıştır.³⁰⁷

Moskov’da harb sözi altmış toğuz içre olıcağ
İş-bu zāt himmet ü tebşîr idüp oldu nuşret

Anı da gūş iden çok olup itdim taḥrîr
Ber-ḥayāt biri mecîd ḥ̣āce-i şāhib-şöhret³⁰⁸

Düğümlü Baba kendisine himmet dileyen bir kadına kızının servet sahibi biriyle evleneceğini söylemiş ve dediği aynen gerçekleşmiştir:

Söyledi böylece Kāsımpaşa’da ‘Ārif Beg
Vālidem ile me‘an gitmiş-idim nezdine ben

Māderim himmet-i ḳudsiyyesini itdi niyāz
Didi keşfen beni ne rütbe vü manşib ide şen

³⁰⁶ K.B.18/ 1-3.

³⁰⁷ Sabri Can Sannav, “Kırım Savaşı’nın (1853-1856) Balkanlar’daki Milliyetçilik Hareketlerine Etkileri”, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi* 5/9, (2022), 257.

³⁰⁸ K.138/ 7-8.

Anı sen öyle görüp hem kızını bir şālīh
İdecek ‘aḳd ü tezevvüc o da zī-servetden

Bende şar‘a var idi elbīsesi parçasını
Virdi didi koyup āba serine sık andan

Def‘i müşkilken o ‘illet giderek gelmedi hīç
Ol merātible münāşib daḥi oldu rüşen

Öyle bir zāta naşīb eyledi hemşiremi Hāḳ
Ber-ḥayāt vālidemiz şıḥḥat ile oldu şen³⁰⁹

Başka bir kıt‘ada kaleme yani kitabet memurluḡuna gitmek isteyen Tal‘at Efendi’nin rızkının sarayda olduḡunu haber vermiştir. Önce kaleme giden Tal‘at Efendi sonrasında da saray hizmetinde bulunmuştur:

Naḳl ider Tal‘at Efendi ki odur şimdi şeyḥ
Çocuk iken ḳaleme gitmegi oldum ṭālīb

Didi ḳaḡı ḳaleme ister iseñ git aña līk
Görinür rızḳı sarāyca gidüp olmaḳ kāsib

Tekye vü medrese-veş ḥayra idüp şarf-ı māl
Ḳıldı himmet ki şalāḥı olayım ben cālīb

Ṭuruḳ-ı ‘āliyeden ḳaḡısın istek itseñ
Diyü sen eyle duḥūl cümle ki feyzi cāzīb

Ḳaleme soñra sarāy ḥidmetine itdi duḥūl
Yalısın tek ye idüp eyledi ḥālīn şā’ib³¹⁰

³⁰⁹ K.113.

³¹⁰ K.166/1-5.

2.2.4.1.7. Kısır yahut yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma: Eserde bu keramet motifinden 11 kıt'a ve 1 kıt'a-i kebîrede bahis açılmıştır. Genellikle Dügümlü Baba'nın uzun yıllar çocuk hasreti çeken insanları çocuk sahibi olması için vesile olduğu, onlara bu yolla duasıyla himmet ettiği görülür. Dügümlü Baba mezkûr dertten muztarip olan kişilere nohut, kahve taneleri veya elbisesinin bir parçasını vererek anne-baba olmalarına vesile olmuştur. Aşağıda verdiğimiz örnekte Dügümlü Baba, Küçük Hafız Efendi'nin kendisine neden 'Baba' denildiğini içinden düşünürken onu biliyor ve çocuğu olmayan kadının da, verdiği kahve taneleri ile ikiz çocuk sahibi olmasını himmet ediyor:

Kayseriyeli Kûçük Hâfız Efendi de şehîr
Ki kibâr-ı 'ulemâdandır o da naql idiyor

Geldi zihnime niçün kendüye dinür Baba
Nezd-i pâkinde idim hikmeti gösterdi nûr

Çocuğı olmadığın didi gelüp bir hatun
Bir nohud virdi didi ekli çehâr-şenbe olur

Kahveniñ dânelerinden de dirüp birisini
Penç-şenbe anı da ekl ile bul didi sürür

Olmaz iken çocuğı hâmil olup hem tev'em
Oğı çâr-şenbe kızı yevm-i hamîs itdi zühûr

Cedd-i a'lâ-yı himemdir o fuyûzîñ kânı
Evliyâ böyle de Baba ile tavşîf oluyor³¹¹

Bu kıt'adan hareketle Dügümlü Baba'ya, insanların çocuk sahibi olmasına vesile olduğu için "Baba" denildiği anlaşılır . Bir diğer örnekte de Ali Ekber adında İranlı birinin hem ev hem de evlat sahibi olmasını himmet etmiştir:

Kıldı ol Hakkı Efendi bunu da tahkiye kim
İstedi himmetin ĩrānlu biri bit-ta'zīm

³¹¹ K.30/1-6.

‘Alî Ekber dinilür olmaz imiş evlâdı
Hânesi de yog-imiş eyledi arz u tefhîm

İkisi-içün daği pek itdi niyâz-ı himmet
Bî-dirîğ eyledi kim böyle Hudâ lutfı ‘amîm

Arası geçmedi çok itdi zühûr evlâdı
Hâne de virdi aña Hâzret-i Hallâk-ı Kerîm³¹²

2.2.4.1.8. Hastalıkları iyileştirme: Eserde bu keramet motifi 22 kıt’a ve 1 kıt’a-i kebîrede yer almaktadır. Dügümlü Baba sara, baygınlık, basur gibi dahilî hastalıkların ve total veya aksaklık gibi sakatlıkların iyileşmesine vesile olmuştur. Şifa bekleyen kişilere bakla, nohut gibi gıdalar vermiş ve bu kimselerden bazı sureleri okumalarını istemiştir. Ayrıca kendi ağız suyu ve elbisesinin parçasını vererek de bazı kişilerin hastalıklarının giderilmesini himmet etmişti. Verdiğimiz örnekte Dügümlü Baba’nın Kayserili Hüseyin Bey’in total olan oğlunun yürümesini sağladığı anlatılmaktadır. Dügümlü Baba çocuğun ayaklarına babasının sarığından bir bezi sarmış ve bu yolla ayağındaki illeti gidermiştir:

Faķat ‘âlemde bir oğlum olup iki ayağı
Üstüh’ânsız gibi gezmez yine olmazdı nihâd

Bir ‘işâbe kuşâğımla şarup ayaklarını
Didi yarın vire şıhîhât aña da Rabb-i ‘ibâd

Öylece irtesi gün başladı meşye o daği
Kuvvet-i himmetidir cümlemizi eyledi şâd³¹³

Diğer bir kıt’ada da Dügümlü Baba Ahmet Bey’in baygınlık hastalığına yakalanan eşinin ve konuşamayan kızının iyileşmesine vesile olmuştur. Bu hastalıkların tedavisi için çok para harcayan Ahmet Bey, müdürlükten de azledilince kendisine fakirlik gelmiştir. Dügümlü Baba Ahmet Bey’e Vakıa ve Fetih surelerini okuyup eşi ve kızına üflemesini istemiştir. Bu vesile ile anne ve kız şifa bulmuş ayrıca Ahmet Bey de işine geri dönmüştür.

³¹² K.93.

³¹³ K.33/2-4.

Didi Aḥmed Beg anıñ kendü olup ‘Ayntābī
Germir’e oldı müdür ‘azl olarak gelmiş-idi

Zevcemiñ ‘illet-i ğaşıy olarak hem kızımıñ
Söylemez idi lisānı baña pek hūzn irdi

Şarf idüp anlara yiz biñ ğuruş oldum medyun
Sā’iliyyet derece destime ıarlık geldi

Yine Germir’e müdür oldum o himmet idicek
Sūre-i Vākı‘a vü Feth’i oku üfle didi

Emri üzre idicek düḡterim oldı inṭāk
Zevcemiñ ‘illet-i ğaşıy de şavısup gitdi³¹⁴

2.2.4.1.9. Bereket Getirme: Kemāl-nāme’nin altıncı cildinde en çok bu keramet motifi yer almaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 83 kıt’a ve 11 kıt’a-i kebîrede geçmektedir. Özellikle kendisine maişet kaygısı sebebiyle gelenlere “Bereket virdi.”, “Teberrük etti.” şeklinde ibareler yer alır. Bereket vesilesi olarak da kişilere okunmuş su, nohut, salatalık, yoğurt, kavun, mısır buğdayı gibi gıdalar, bazen toprağa gömülmesi için kestiği tırnağı yahut üzerindeki düğümlelerinden birini vermektedir. Bu kerametlerin çoğunda Düğümlü Baba birtakım kişileri Hicaz bölgesine veya kendi memleketlerine göndermiş; yanlarına yol harçlığı veya teberrük olarak az miktar da para (bir bakıma uğur parası) koymuştur. Bazen de kişileri başka birilerine yönlendirerek o kimseler aracılığıyla bereket veya iş bulmalarını sağlamıştır. Aşağıdaki örnekte iki çiftliğinden birini fakirlere tahsis eden Hamza Efendi’nin oğlunun kendisi öldükten sonra malından infakta bulunmadığı anlatılır. Faydasız işlerle uğraşarak felakete uğramasından sonra tevbe edip Düğümlü Baba’ya gelmiş ve o da iki nohudu vererek malının üzerine saçmasını söylemiştir. Nihayetinde kendisine Fatiha, Vakıa ve Fetih surelerini okumasını emretmiştir. Bahsi geçen kişi bunları yapınca gerçekten de malına bereket gelmiştir:

³¹⁴ K.155.

Gelüp İstanbul'a itmişdi tese''ül hattā
Soñra olmuşdı nedāmet ile tevbet-efken

Zā'ir olduğda ezüp iki nohud virdi didi
Oķu kazğana koyup saç anı emlākiñe sen

Süre-i Fātiħa vü Vāķı'a vü Feth'i aña
Ya'ni emr itdi kıra'at ide eyler iken

Öyle itdikde Hudā'dan bereket irdi hemān
Servet-i sābıkasıyla yine oldu dil-şen³¹⁵

Naķl ider Şākir Efendi ki o Mağnisalu
'Askere yazılacak idim olup da efķar

Ben hazine-i 'alā-yı Nebevī'ye seni
Eyledim didi mücellid o da oldu aźhar

İķtizā itdi mücellid ola irsāl oraya
Haķ beni dillere iħtār ile gönderdiler

Gelüp anıñla Medīne'de ta'ayyüşle yesār
Harc-ı rāhı daħi evvelce baña virdiler

Bā-refāh o da Medīne'de mücāvir hālā
İzīrābıñ pürüzi koymadı anda da eser

Şıķılup cendere-i faķr ile İstanbul'da
Cild-i şan'at bozılacak idi olsa 'asker³¹⁶

³¹⁵ K.164/ 4-7.

³¹⁶ K.189/1-7.

Bir diğ er örnekte Düğümlü Baba, insanların dış görünüşüne bakarak dilenci zannettiği Ahmet Bey'in asil bir zat olduğunu keşfen bilmiş ve kendisinin derhal şam'a gitmesini tevcih etmiştir. Tam da bu vesileyle Ahmet Bey'e askerlik rütbesi verilmiştir:

Ejdeh nlu olarak hem de Aş l A med Beg
Kendü h liyle me'an itmede böyle ta'rif

Der-sa'adet'de ayağımda pab c eskiyerek
Almadan 'aciz idim fakr ile ol rütbe za'if

Galebelik idi bir gün anı göstermemeye
S kda oturdum o k tb itdi oraya teşrif

Beni şorduğda dilenci didiler amm  kim
Bildi ilh m ile h lim didi ol z t-ı şerif

Ki dilenci degil ol anda aş let vardır
şam'a git didi himemle beni kıldı tal f

Bi's-suh let gelerek şam'a gidüp 'askere ben
Vüs'at-i rızk u r teb virdi H d vend-i La f

H bl-i fakr ayağa ka karsa daği ma v oluyor
Ejdeh lık da 'aş -yı himeme göre za'if³¹⁷

2.2.4.1.10.  kaz yoluyla bazı insanları kötülüğe, tehlikeye düşmekten kurtarma: Bu keramet motifi eserde 10 kıt'a ve 1 kıt'a-i keb rede geçmektedir. Genellikle bu ikazlar, Düğümlü Baba'nın rüyada görünmesi ve tehdit ettiği şeyi rüyada göstermesi veya kendisinin selamını iletmesi şeklinde önümüze çıkar. Aşağıdaki  rnekte Cezayirli Abdülkerim Efendi'yi Medine'ye göndererek kendisini iş/mevki sahibi yapmış ayrıca Fransızların Cezayir'i işgal edeceklerini keşfen bilip beldesine gitmesinden alıkoymuştur. Bu durum mezk r şahsı devam eden savaştan da kurtarmıştır:

³¹⁷ K.124.

Harem-i muhterem-i Hazret-i Fahr-i Rusül'e
Kıldı ikinci imamlıkla beni Haq şadân

Eyledi hâl-i refâh ile Medîne'de muķîm
Diyü şükr ile sitâyişlerin itdi ityân

Hâl-i pür-ḥüzn-i Cezâyir'den o oldu maḥfûz
Mübrem olmakla kazâ itdi Frenk zabt u ziyân³¹⁸

Aşağıdaki örnekte de Düğümlü Baba, vali tarafından zor duruma düşürülen İdris Efendi'den sıkışmış nargile marpucunu düzeltmesini istemiştir. Emrini yerine getirince valiye şu sözlerini iletmesini emretmiştir: “Malının gitmesini mi gözünün kör olmasını mı yoksa oğlunun ölmesini mi istersin?” Vali, Düğümlü Baba'nın sözünü dinlemeyerek İdris Bey'i hapse attırmış fakat Düğümlü Baba valiye rüyasında oğlunu göstererek başına gelebilecek tehlikeyi haber vermiştir. Bunun üzerine vali hatasından dönerek Baba'nın emrini ifa etmiştir:

Didi İdrîs Efendi ki Selanikli'dir
Beni nâ-ḥaḳḳ olarak eyledi vâlî ızrâr

Bir taraftan yine şıkışdırıyordu şadışup
Geldim İstanbul'a ol kuṭb-ı güzîn virdi mesâr

Nârgîle mârḫîci şıkışmış ayıkla diyerek
Emrin itdikde edâ didi yine beldeñe var

Mâlîñi virmegi mi dîdesi kör olmağı mı
Oğlı ölmekligi mi ister ola istifsâr

Korkmayup böyle su'âl eyle buyurmuş idi
Söyledim tarılarak eyledi ḥabse tesyâr

³¹⁸ K.48/6-8.

Der-‘aķab oğlını rü‘yāda buyurmuş tehdīd
Çıķarup mālımı virdi baňa yine tekrār³¹⁹

2.2.4.1.11. Tehlike ve felakete maruz kalanları fiilen kurtarma: Bu keramet motifi eserde 5 kıt‘ada geçmektedir. Dügümlü Baba doğum esnasında zor durumda kalan bir kadının yanına giderek manevi eliyle destek olmuş, doğumunu kolaylaştırarak anneyi ve yeni doğan sabîyi selamete kavuşturmuştur:

Zevcesi hamlını vaz‘ idemeyüp itti telāş
Kendüye eyledi tebşīr o zāt-ı mes‘ūd

Tođdı bir ođluň o da vālidesi de sālīm
Buyurup hānesine döndi meserret-ālūd

Zevcesi didi gelüp ma‘nevī bir dest-i şerīf
Gögsümi şıgadı der-hāl tođup itdi vürūd³²⁰

2.2.4.1.12. Hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezalandırma: Bu keramet motifi 18 kıt‘a ve 2 kıt‘a-i kebîrede yer almaktadır. Dügümlü Baba kendisini tahkir edenleri çeşitli şekillerde cezalandırmış hatta bazı kimseler söyledikleri kötü sözler sebebiyle canlarından dahi olmuşlardır. Aşağıdaki örnekte Dügümlü Baba kendisine hakaret eden bir paşayı lutf edip evine gitmemesi konusunda uyarmış fakat paşa yine onu tahkir etmiş ve evine gitmiştir. Ardından evinde katl edilmiş bir vaziyette bulunmuştur:

İtdi ol Hākķı-i haķ-gū bunı da taķkiye kim
İsmi de didi ammā ki ne lāzım inbā

ķışr-ı ğıybet çıkarılup ķala lübb-i ‘ibret
Şaħn-ı nuşhıñ ķapağı sofraya olmaz isrā

Ya‘ni taķķīr iderek anı ‘iyāzen bi’llāh
Hānesine gidiyor idi ‘anūd bir paşa

³¹⁹ K.201.

³²⁰ K.1/3-5.

Yine luṭf ile buyurđı ki didiñ böylece lĩk
Ḥāneñe gitme bu ŧeb baŧka yiri kıl sũknā

İsti'āze iderim yine o taḥkĩr iderek
Beytine gitdi o ŧeb katlı olup buldı cezā

Ėayretu'llāh ider 'afv olmasa dā'im te'dĩb
Kat kat eyledi kendũsine o celb-i belā³²¹

Baŧka bir örnekte de bir ŧeyh DüĖümlũ Baba'ya haddi olmayan sözler söylemiŧ ve o gece kendi tekkesi yanmıŧtır.³²²

2.2.4.1.13. Rũyada görünme: Bu keramet motifi 7 kıt'ada geçmektedir. Rũyada görünmek, ŧahısları ikaz etmek ve himmet göstereceğini bildirmek yoluyla gerçekteŧen bir keramet biçimidir. Aŧağıdaki örnekte Gülŧen Efendi'nin oğlunun attan düşerek eli ve ayağı kırılmıŧ, rũyasında da bir zatın oğluna ŧifa vereceğini görmüŧtür. Kendisi öncelikle bu zatın ya Hz. Hızır olduğunu ya da kendilerine himmet edecek baŧka bir zat olduğunu düşünmüŧtür. Sonrasında DüĖümlũ Baba'yı bizzat görünce rũyasında gördüğü zatın o olduğunu anlamıŧtır:

Didi oğlum düşüp atdan kırılıp pāy u eli
Kıldı rũ'yāmda bir zāt aña tebŧĩr-i ŧifā'

Oldı ta'bĩr o zāt Ḥāzret-i Ḥızır olmalıdır
Yāḥud o Ėavs-ı zamāndır idecek himmet aña

ŧimdi gördükde hemān bildim o rũ'yāmda benim
Gördüğũm zāt-ı celilĩñ seniñ iŧte ḥaḳḳā³²³

Baŧka bir örnekte de eserdeki rivayetleri en fazla aktaran kiŧi olan Hakkı Efendi yer almaktadır. Sādik Kemal kendisine belirli bir Ėün söyleyip o zamanda DüĖümlũ Baba'nın kerametlerini yazmalarını istemiŧ fakat Hakkı Efendi o Ėün gitmeyince DüĖümlũ Baba rũyasında görünmüŧ ve Sādik Kemal'in sözünü dinlemesini söylemiŧtir:

³²¹ K.100.

³²² K.186/ 1-5.

³²³ K.38/2-4.

Sen didiñ vaşf-ı celîlini fülân gün yazalım
Gelmemişdim baña te'kîdle göründi rû'yâ

Ki Kemâl'in didigi üzre aña 'âzim ol
Didi tevbîh ile rû'yâmda o ğavs-ı Mevlâ³²⁴

2.2.4.2. Kerâmât-ı İlmiyye: Kerâmât-ı ilmiyyeye, kerâmât-ı tabî 'iyye, kerâmât-ı manevî ve hakiki keramet de denilir. İlmî keramet, veli zatların insanların kalbine bir şekilde tesir etmesidir. Ayrıca ilmî, ahlakî, edebî ve manevî yönleri ile ilgili kerametler de bu türe dahil edilebilir.³²⁵ Kendisini tahkir edene dahi lutfedip ikazda bulunmak, kerametlerin Hakk'ın izni ve inayetiyle gerçekleştiğini vurgulamak, tevazu göstererek kibirden uzak durmak, bazı kimseler için Alla'a dua ve niyazda bulunmak, yanlış yolda olana nasihat etmek keza bu keramet biçimine birer örnektir. Mutasavvıflara göre ilmî keramet, kevnî kerametden daha üstündür. Çünkü kerametlerin sebebi, manevi bir hikmettir. Bu bağlamda manevi boyut her zaman daha önemli görülmüştür. Sâdık Kemâl de beyitlerinde bu meseleye dikkat etmiş ve rivayetleri aktarırken “Hak verdi, Hüda nasip etti, Allah verdi” şeklinde ifadeler kullanmıştır. Ayrıca eserin hiçbir kıt'asında ne bizzat Dügümlü Baba'nın ne de sadık müridi Sâdık Kemâl'in bu kerametlerle övündüğüne dair beyitler söz konusudur. Her bir rivayetin ibret için olduğu ve asla gıybetin maksat olmadığı çoğu yerde söylenmektedir. Hatta özellikle Dügümlü Baba'ya hakaret edilmesi ile ilgili olaylar anlatılırken şahısların isimleri bilindiği hâlde eserde yazmamaktadır. Aşağıdaki örnekte Sâdık Kemâl'in bir kişi hakkında kötü bir olayı anlatırken ne kadar hassas davrandığı görülür. Dügümlü Baba zenginlerin birinden akçe istemiş -ki kendisi için değil himmeti gereği o kişiye faydası sebebiyle- fakat o kişi vermemiştir. Burada hem kişinin ismi bilinse dahi zikredilmemiş hem de tahkir ifadeleri aktarılırken “iyazen billâh” diyerek Allah'a sığınmıştır:

İtdi ol Hakkı Efendi bunu da tahkiye kim
Ağniyâdan birini gördi o daği ma'lûm

Mağşad 'ibret olarak gıybeti varmamak için
İstemez ismi şarâhatle olunmak merķûm

³²⁴ K.57/3-4.

³²⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 242-243.

Pek çok akçe götürenler var iken istemeyüp
Az bile isteyüp olurdı ledünni bu ‘ulüm

Kimden akçe taleb eyler ise ni‘metdir aña
Derk u güş olmağla her kese oldu meczüm

Bu kişiden taleb itdikde ‘iyāzen bi’llāh
Akçe çok sende didi ya‘ni ki taḥkīr mefhūm³²⁶

Aşağıdaki örnekte Dügümlü Baba’nın her zaman kendisini misafir olarak gördüğünü, tevazu sahibi olduğunu ve herkese kendi ihtiyacına göre nasihatle bulunduğunu söyleyen bir kimsenin rivayeti yer almaktadır:

Kıldı ol Ḥaḥkī Efendi bunu da nuṣḥ-āmīz
Güş idüp kendülerinden yine böyle tibyān

Ki buyurmuş idi ḥubb itmedeyim bir miḳdār
Tutup emsāline nisbetle bu hoş ḥālī fülān

Ya‘ni maḥzūz misāfir olarak kendüyi hem
Cümleden aşağı görmekle tevāzu‘-efṣān

Ḥasteye daḥi ri‘āyetle o gūnā söyler
İş-bu nuṭkıyla murād ‘ibret ala ‘aksi olan

Çünkü keşf eyleyüp aḥvāl-i muḥāṭabları hep
İktizāsına göre nuṣḥı iderdi ityān

Yine āyāt ü eḥādīsī mü’eyyed bu daḥi
Kıldı teşvīk olup ilhām-ı zuhūli bulunan³²⁷

³²⁶ K.142/1-5.

³²⁷ K.157.

Kişilerin kalplerinde bulunan korkuyu gidermesi veya içlerindeki sıkıntıya ferahlık vermesi de manevi kerametlere örnektir. Düğümlü Baba üzüntü ve korku içinde olan Ali Bey'i sözleri ile rahatlatmış ve himmeti ile kendisine memurluk vermiştir:

Naql ider 'Alî Beg k rkuyor idim pek çok
Ba'zılar eyleyecekdi beni g yet dil-h n

Himmete eyledim ol k tb  görüp bize niy z
Didi evk fca H k r z k ile eyler memn n

K rkma bir c nibe evk f-ı um rıyla seni
Gönderirler didi ol z t-ı ker met-me   n

Bi't-te' k b virilüp öylece me'm riyyet
K rkdu um olmadı andan da i oldum me'm n³²⁸

Bir seferinde de Düğümlü Baba mal  çalınan ve Moskovların kendisini öldürmesinden endişe eden Hacı A a Bey'in içindeki korku ve tela ı gidermi  ayrıca malının geri verilmesini de sağlamıştır:

Da sit n'dan K yal  H c  A a Beg didi kim
M l   eml kimi Rusiyalu zabt  itmiş-idi

Gelüp  stanbul'a  arlık çekerek ben da i
 stin d bol ise de para v  pulum yok idi

Gördüm ol k tb-ı g z n eyledi  albim tatm n
Ki olur m l   eml ki ni  istird dı

H lbukim yolda beni öldürecek Mos kovlar
Diyü  albine mu addemce tel   çok geldi

³²⁸ K.179.

Himemi vehmimi maḥv itdi gidüp geldim şağ

Ummaz idim baña cümlesi yine virildi³²⁹

Düğümlü Baba'nın mürşid ve sâliklerinin bir ayıbı olduğunda bunu ortaya çıkarmaması ve gizli tutması da kerâmât-ı ilmiyyeye örnek teşkil eder.³³⁰

³²⁹ K.194/1-5.

³³⁰ K.B.29.

3. BÖLÜM: METİN

3.1. Metne Kaynaklık Eden Nüsha ve Tavsifi

10 ciltten müteşekkil Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba eseri rik‘a hattı ile yazılmıştır. Eserin altıncı cildi, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Düğümlü Baba Koleksiyonu içerisinde yer alan 564-6 numarası ile bulunan nüshası üzerinden okunmuştur. Bu ciltte düzensiz satır sayısı bulunmakla birlikte, sayfa numaraları sağ üst köşelere yazılmıştır. Tek sayılı sayfalarda mühür basılmıştır. Sayfada yer alan metnin etrafında kırmızı mürekkeple çizilmiş çerçeve bulunmaktadır. Eserde 1/b numaralı varak öncesinde zahriye bölümü yer almaktadır. Bu bölümde ise eserin vakıf kaydı ilk varakta h.1294/m. 1877/78 olarak yazmaktadır.

3.2. Neşir Esasları

Çalışma konumuz olan eserin okuması Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Koleksiyonu’nda bulunan (564-6) numaralı nüsha üzerinden yapılmıştır. Metinde yer alan ayet ve hadis iktibaslarının kaynakları dipnotlarda belirtilmiş, atasözleri ve deyimler için ise ayrı bir başlık yapılmıştır. Der-kenarlarda yer alan beyitler ilgili numaralar ile metnin içerisine yerleştirilmiş ve bunun bilgisi dipnotlarda verilmiştir. Metinde yer alan bazı “vav” harfleri bağlaç olarak adeta bir virgöl şeklinde kullanılmıştır. Bu durumlarda dipnotta gerekli bilgilendirme yapılmıştır.

Neşir yapılırken varak numaraları köşeli parantez ile sayfanın sol kenarında yazılmıştır. Metinde yer alan kasîde KAS.; kı‘alar K.; ve kıt‘a-i kebîreler K.B. şeklinde kısaltılmıştır. Vezin sebebiyle oluşan kusurlar tespit edilebildiği kadarıyla dipnotta belirtilmiştir. Diğer ciltlerde de yaptığı üzere müellif her yeni menkıbeye geçtiğinde başlık yerine “kezâlik” ifadesini kullanmıştır. Büyük oranda Aruz veznine uymuş ve yapılan küçük tamirler haricinde manzum metni ustaca yazmıştır.

Tam transkripsiyonlu metinde kullanılan neşir esasları kısaca şu maddeler altında toplanabilir:

1. Metnin transkripsiyon aşamasında bazı vokal tercihleri haricinde büyük oranda metne bağlı kalınmış, ses veya harekeler ile belirtilen vokaller korunmuştur: Kendüyi, dimek, açup, delü vd.
2. Vokal veya harekenin olmadığı yerlerde uygulanan kurallar şu şekildedir:

- a- Geniş zaman ekleri dudak uyumuna ve ekin bitişişinde bulunan kelimenin vokaline bakılmadan yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: Tuttur, yanar, bilinür, yapdırır vd.
- b- Öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman eki dudak uyumuna ve ekin bitişişinde bulunan kelimenin vokaline göre yuvarlak veya dar ünlülü okunmuştur: Sormuş, görmüş, gitmiş vd.
- c- Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki üçüncü şahıslarda her durumda dar vokalli ve ünlü uyumuna bağlı kalınmadan okunmuştur: Buldı, oldu, dimişdi vd.
- d- Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki birinci ve ikinci şahıslarda ekin bitiştiğindeki kelimenin vokali dikkate alınarak ve dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: Buldum, oldum, didiñ, düşmedim vd.
- e- Birinci şahıs ekleri dar vokalli okunmuştur: N’ideyim, bulalım vd.
- f- İkinci çoğul şahıs emir eki dudak uyumu ve bitişişindeki kelimenin vokali gözetilerek okunmuştur: İdiñiz, öğreñ vd.
- g- Üçüncü tekil şahıs emir eki her durumda yuvarlak vokalli okunmuştur: Çekilsün, bilsün, kalmasun vd.
- h- Birinci ve ikinci şahıs ekleri dudak uyumu ve ekin bitişişindeki kelimenin vokali düzlük-yuvarlaklık/genişlik-darlık durumu gözetilerek okunmuştur: Bildigim, tıyduğum, kaderiñ, sevdiėiñiz vd.
- i- Üçüncü tekil şahıs iyelik eki her zaman dar vokalli okunmuştur: Gönli, levhi, sözi vd.
- j- Zarf-fiil eklerinden -Ip eki her zaman yuvarlak vokalli okunmuştur: Bilüp, gidüp, görüp, işidilüp vd.
- k- Zarf-fiil eklerinden -mAdAn yazıldığı şekilde okunmuştur: Söylemeden, üşümeden, çıkmadan, yarmadan vd.
- l- Zarf-fiil eklerinden -IcAk her zaman dar vokalli okunmuştur: Gelicek, idicek, olıcak, düşicek vd.
- m- Soru edatı daima dar vokalli okunmuştur: Degil mi, olabilür mi, oldu mı vd.
- n- İsimden isim yapan eklerden -II eki yuvarlaklaşma temayülünde olduğu kabul edilerek okunmuştur: Rütbelü, kuvvetlü, ignelü, bereketlü vd.
- o- Fiilden fiil yapan eklerden -In eki dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: Bulunur, olunur vd.

p- Şimdiki zaman ekinden önce gelen ünlüler dudak uyumu gözetilerek okunmuştur: Olmuyor, buluyor, düşüyor vd.

3. “ ile”, “içün” edatlarıyla “ise”, “iken”, “idi” gibi fiilin aldığı ekler ayrı ise ayrı yazılmış; bitişik ise tire ile gösterilmiştir: İtmış-iken, yog-ise, dimiş-idi, vech-ile, redd-içün vd.

4. Arapça ve Farsça terkiplerin yazımında şu hususlar gözetilmiştir:

a- Arapça terkipler şöyle yazılmıştır: Kuṭbu’l-aḫṭāb , ‘ālu’l-‘āl, nūrun ‘ale’n-nūr vd.

b- Farsça terkipler şöyle yazılmıştır: Nūr-efken, şeref-baḫṣā, pūr-fürṣāt vd.

c- Farsça birleşik kelimeler (isim yahut sıfat) şöyle yazılmıştır: Envār-efzā, lenger-endāz, şevk-ārā vd.

d- Arapça ve Farsça ön ek ve edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir: Be-feyz, dü-‘ālem, be-fuyūz, bi-ḥamdihī vd.

e- İki kelime arasına gelen ek ve edatlarla yapılan tamlamalarda her aralığa kısa çizgi getirilmiştir: Ser-tā-ser, pā-be-riḫab vd.

f- Farsça son ekler ve sona eklenen edatlar bitişik yazılmıştır: Şādān, Dağıstān vd.

g- Türkçe kelime ve kelime gruplarıyla sıkça kullanılan -āsā ve -veş ekleri kısa çizgiyle gösterilmiştir: Limonata-āsā, kibrit-āsā, sevb-veş, vezir-veş vd.

5. Metin içerisinde vezin uyumunu sağlamak için Türk diline uyarlanan ve iki sessiz arasındaki çoğalan sesler < > işareti içerisinde gösterilmiştir.

3.3. Kemāl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâdis

[Zahriyye/1a]

Bi’smi’llâhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm el-Ḥamdü li’llâhi Rabbi’l-‘ālemīn ve’s-şalātü ve’s-selāmü ‘alā melce’i men zeri’e ve mence’i men beri’e ecma’in ve ‘alā kâtıbeti Enbiyā’ihi’l-mu‘azzamīn ve ‘ibādet’il-muvahḫidīn. Ammā ba’d fe-ḫad vaḫaftü hāze’l-kitābe ve ehdeytü ecrahū li-ervāhi’l-kāffeti emvātīnā ve’l-fuyūzāti’d-dāreyni li-küllī aḫyā’inā ve ene ‘abdu’z-za’ifü’l-efḫar ila’llâhi’l-laṭīfi’l-ekberi’l-müte‘āl. es-Seyyid İsmā’il Şādık Kemāl nāzımu hāze’l-kitābu ve nāmıkuhū İbnu’l-Ḥac Muḥammed Şālih Vecihī Paşa -raḥimehu’llâhi te‘ālā-. “*Rabbenā ātinā fi’d-dünyā ḥaseneten ve fi’l-āḫireti ḥaseneten ve kınā ‘azābe’n-nār*”³³¹. Bi-ḥürmeti ḥabībıke’l-a‘zam -şalla’llāhu te‘ālā

³³¹ “İnsanlardan öyleleri de vardır ki, ‘Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru’ derler.” el-Bakara 2/201.

‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve şahbihī ecma‘īn ve sellim- kemā yuḥibbū ve yerzā ve’l-ḥamdü
li’llāhi Rabbi’l-‘ālemīn.

Fī sene 1294

[1b]

KAS.1.

(Fe‘ilātün [Fā‘ilātün] Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün [Fa‘lün])

1. Bi’sm-i a‘zam ki o muḥtār-ı nuḫūl ism-i Celāl
Luṭf-ı Ḥaḳ ḥamdimizi ide ḳabūl ü ikmāl
2. Her şalāt ile selāmı da kemāl ile ide
Zāt-ı maḥbūbına hep āline maḳbūl işāl
3. Cümle aşḫābına da ümmetine de eyle
İde tavṣīf hemān Ḥazret-i Rabb-i müte‘āl
4. Besmele ḥamdele bu dört maḥalle şalavāt
Vire şeş-hāne-i ḳalbe hedef-i feyze vişāl
5. Bu Kemāl-nāme Düğümlü Baba’nıñ vaşfıdır
Sırruhū ḳuddise Rabbī be-fuyūz u Cemāl
6. ‘Avn-i Ḥaḳ ile muḳaddem diyerek beş cildin
İş-bu altıncısına başladı nā-çiz Kemāl
7. Buldurur yümn ile yüsride teveccühde zahīr
Fevḳ-ı ser-māyesiniñ altı baña cāy-ı nevāl
8. Oldı anıñ ile ābād cihāt-ı sittem
Rūḥuma rūh-ı ḥayāt eyledi Rabb-i müte‘āl

9. Bak Kemāl-nāme ḥadīṣiñ *Kütüb-i Sittesine*
Ḥādim oldı ider anlarca daḥi ṣerḥ-i me’āl

[2a]

10. Ba’zı āyātı da taṣrīḥ ü remzen tefsīr
Eyliyor ‘aczim ile itmedeyim başt-ı maḳāl

11. Gelse bir ḥarf daḥi olmada ma’nāca müfīd
Ḥarf-i vāḥid gibidir gerçi bu ‘ācizde Kemāl

12. Lāzım-est neṣr-i ‘ulūm tā ki konī ḥayru’n-nās
Ḥalka ḥayr iste idüp eyle Kemāl istikmāl

13. Gevher-i ‘ilm-i şülāṣī-i mücerredse de tām
Līkin olmaḳla mezīd olmada çok istiḥṣāl

14. Artdı ta’līm ü ta’allūm ile baḳ isti’lām
Çok rubā’ī vü ḥumāsī vü sūdāsīde me’āl

15. Zāviye mühr-i Süleymān’da olur beş ü altı
Yine maḳṣad bir anıñ içi *Şu‘ab Şerḥi*³³² miṣāl

16. İş-bu cildi de yine bī-ğaraḫ itdim taḥḳīḳ
Ğaraḫ iḥsān u ḳabūl ide Ḥudā-yı müte’āl

17. Ma’nevī feyzi Dügümlü Baba Ḥazretleri’niñ
Yine bī-ḥadd ise de olamaz o derc-i maḳāl

18. Görünür idi aña rābıṭalı çok zātlar
Söylemek rābıṭasızlıḳdır olur maḥfī ḥāl

[2b]

³³² Ebû Abdullah el-Halîmî’nin “el-Minhâc fî Şu‘abî’l-Îmân”ı üzerine Hatîb Şîrbînî “*Şerhu Minhâci’d-Dîn*” eserini yazmıştır. Eserde imanın şubelerinden bahsedilmektedir. Metin Yurdagür, “el-Minhâc fî Şuabi’l-Îmân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020) 30/106-107.

19. Añlarıñ ba‘zısı da öğrenilüp yazıldı
Baħrden sıçradı cüz’ice hemān kaçre mişāl

20. Bātınen fā’ide-i rābıtası var ƙalbiñ
Olmuyor rābıta-i şevb-veş izhara mecāl

K.1.

Kezālik

1. Naƙl ider Şeyh Hasan ħüsn-i devāmla zā’ir
Çok füyūzāt u kerāmātı aña da meşhūr

2. Var idi Aħmed Efendi ki Vefā meydānı
Beytiniñ pīşgehi idi o eylerdi ƙu’ūd

3. Zevcesi ħamlını vaz’ idemeyüp itti telāş
Kendüye eyledi tebşir o zāt-ı mes’ūd

4. Toğdı bir oğluñ o da vālidesi de sālīm
Buyurup ħānesine döndi meserret-ālūd

5. Zevcesi didi gelüp ma’nevī bir dest-i şerīf
Gögsümi şığadı der-ħāl toğup itdi vürūd

6. Beñzemez birbirine nev’-i beşer bir ise de
Şüret ü sīretini ƙıldı müğāyir Ma’būd

7. Her olan bāliğ-i ƙudret bulamaz meblağ-ı kām
Ki ricāl ile nisā kimi ‘aƙīm kimi velūd

[3a]

8. Eyleme ƙābili nā-ƙabile ħaml u inkār
Ba‘zısı ƙuvvededir ba‘zısı fi’len mevcūd

9. Ki benî-Âdem içündür “ve leḳad kerremnâ”³³³
Kendü ğafletle kerāmâtdan oluyor meb‘ūd

10. Ma‘nevî dest daḫi pertev-i şemse beñzer
Ki güneş gökde iken nûrı ider arḫa vürüd

11. Top şadāsı ile şarşılmadadır pencereler
Kuvvet-i dest gibi olmada ya‘ni meşhūd

K.2.

Kezâlik

1. Yine ol Şeyḫ Ḥasan itdi ifâde bunı da
Dâderin şormak için geldi Emîn Ağa aña

2. Hızır Beg-nâm maḫallede o da sâkindir
Ḥazret-i Hızır gibi aña pek itmişdi recâ

3. Ki ḫarındaşı seferde olarak nice zamân
Ḥaberin alamayup düşdi telâşa evfâ

4. Evvelâ zât-ı muḫaddeslerini görmeyerek
Şordı bir bildigi zâta o da meczûb-ı Ḥudâ

5. Git su‘âl eyle Düğümlü Baba Ḥazretleri’ne
Diyü ta‘rîf u ḫuzûrına o kılmış isrâ

[3b]

6. Gelicek söylemeden didi fülân zât seni
Ol ḫadar şey’i ḫaber virmedi gönderdi baña

7. Dâderiñ şimdi Emînönü’ne bâ-fülk-i ‘Arab
Geldi git eyle mülâḫât diyü kıldı ibnâ

³³³ “Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” el-İsrâ 17/70.

8. Varıcağ gördi henüz itmiş o fülk ile vürüd
Görüşüp oldu kerāmetleri yine eclā
9. Ol-ķadar şey' i ħaber virmedi mi saña dimek
İltifāt aña ki keşf ile anı daħi senā
10. Hem anıñ söylemeyüp kendüye göndermesidir
Yine ta' zımi için ħünkü bu ħavş-ı yektā

K.3.

Kezālik

1. Yine ol Şeyħ Ħasan'dan oluyor kim mervī
Oldı medyūn Rızā Beg ķalarak ħok ma' zūl
2. Ki o eshāmda mümeyyiz olup ammā evvel
Rızķı eshāmı için oldu perīşān u melūl
3. İtdi bir zāt-ı vesāţatla recā ħaķķında
Bildı sehm-i ħāzaba uğradıħın keşf ile ol
4. Ki mecāzıb-i Ħudā'dan biri gücenmiş aña
Laķabıdır Boħacı o da kerāmet-meşmūl

[4a]

5. Ħaķķına kesb-i rızā itmeli yine andan
Didi ķalkar ķişi her ķande düşüp itse nüzūl
6. Vāsıta eyledi ol zāt-ı celīle de recā
Ķıldı himmet yine gelsün yirine diyerek ol
7. Ol tavassuţda olan 'avdet idince keşfen
Ķıldı tebşīr idicek nezd-i celīline duħūl

8. Ya‘ni barış olacaktır buyurup öyle hemân
Virilüp de ikisinden de himem itdi şümûl
9. Aña göndermesi hâşâ ki degil ‘aczinden
Kıldı tatyîb ile hürmet için öyle mersûl
10. Gücenürse küberâdan birisi bir kişiye
Pād(i)şâh lutf idicek buldurur ‘afvını huşûl
11. Küberâ kadridir elbet o kişiden a‘zam
İstemez pād(i)şehân aña da hüzün ide hülûl

K.4.

Kezâlik

1. Vâlidem ‘azm-i Hicâz eyleyecek olduğda
Gitdi birlikde vedâ‘ itmek için bir kadın
2. Şimdi o nakl idiyor kendüsi de şâlihâdır
Ya‘ni anıñ dañi kızb olmadığı emr-i mübîn

[4b]

3. Ki dimiş vâlideme orada ƙal gidüp de
Tûl-i mekşî orada fevti de remzen tebyîn
4. Gerçi defn olması anda emelin fevtine lîk
Ƙalb-i nâ-çîzim ile çok kişi olurdı hâzîn
5. Aña mebnî oluyorsa da o gûnâ remzî
Vâlidem fehm ile şâd olmuş işitdikde hemîn
6. Haccîñ erkânını itmâm u vefât eyleyerek
Hâzret-i Âmîne’niñ türbesi ƙurbında defîn

K.B.1

Kezâlik

1. Nakl ider Hakkı Efendi ki o çok hıdmet idüp
Çok vukûfı daği bulundığı olmuşdı beyân
2. Bir efendi gelüp ismi de idi ‘Abd-i Raḥīm
Aktaşlu idi kim o da yine Dağıstân
3. Kâlbenn ammâ ki ḥaṭâ itmiş ‘iyâzen bi’llâh
Keşf ü ihtâr u yine ‘afv ile kıldı şādân
4. İ’tirâf ile recâ eyledi ‘afv u himmet
Zîk-i fakr ile ḥazîn oldığın itdi tibyân
5. Vüs‘at-i rızkıñ olur Şâm tarafında buyurup
Himmetiyle orada gerçi refâh oldu ‘ıyân
6. Ba‘zı şûretle şakındı da çeküp vüs‘atde
Ol kuşûrına cezâ eyledi Rabb-i Mennân
7. Şanma ğıybet yine ‘ibret içün oldu taḥrîr
İstedi nargileye eyleye âteş ityân
8. Eli ile getürüp kalbi idüp istiḥfâf
Keşf ile itdi recâ eyledi ‘afv u iḥsân
9. Ğayretu’llâh o vüs‘atle me‘an itdi cezâ
Mârpuç gibi dil-i keç-revi toğrıla hemân
10. Nâr-ı ‘aşk ile nefes almalı ehlu’llâhdan
Lûle-i kalbiñe şevk âteşidir nûr-efşân
11. Çeşm-i dil olmasa pâk dîde-i tönbâkî olur
Kendü kendüye kıyar soñra olur başı tuman

[5a]

12. Nefesi pāk ise de ehl-i Hudā'nın bī-şek
Ġafletiñ sende zifır pākla ide tām cereyān

13. Qalmasun āb dil ü şīşe-i şadriñda kerīh
El virir elvirecek görse nazīf ü şāyān

14. 'Aşk-ı Hakk ile ider āha vesīle anlar
Keyf için nārgīle-veş laqlaqa vü borı cihān

(Este 'ızü bi'llāh ve in min şey'in illā yüsebbihu bi-ḥamdih)³³⁴

[5b]

15. Hakk'a tesbīhde her şey'i tayar ehl-i bāṭın
Zāhir-i ḥālde idrāk ide bilmez insān

16. Hızır-ı himmetleri ḥāzır oluyor her ānda
Baḥr-i pūr-mevci bulur kıatre cihānı fincān

17. İhtiyārsız idicek fā'idesizdir tesbīh
Līk vākıf olan 'ārifleredir ḥayr-efşān

K.B.2

Kezālik

1. Yine ol Hakkı-i ḥak-gūdan olur mervī kim
Birine sā'ati kaçda diyü kılmışdı su'āl

2. Söyledikde aña sā'atçilik itdi himmet
Ki fakīr idi bula anıñ ile vüs'-i nevāl

3. Kendü sā'atçiligi eylemez iken evvel
Eyledi sā'ik-i taqdīrle anı istikmāl

³³⁴ "O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur." el-İsrâ 17/44.

4. Toğrı işle bu keş-ā-keş ile kim ola şevāb
Ya‘ni cüz‘iyye irādeyle olur istiḥşāl
 5. Nefsiñiñ zenbelegi³³⁵ ‘aksi çeker ҡalma ʈurup
Şıdķ-ı zencīri ide merkez-i ḥayra īşāl
 6. Beyn-i ḥavfın vü recā ҡurmalı luṭf u ҡahrı
Çünki tefrīt ҡırar ifrātla ʈurur bī-ikmāl
- [6a]
7. Didi Allāh-ı Ğafūr olma baña da mağrūr
Ya‘ni kim iş-bu ğurūr virmeye sū‘-i ef‘āl
 8. Raḥmetinden de ümīd kesmemeye var āyāt³³⁶
Cümle şeyden o büyük kesbe çalış itme melāl
 9. Şabr u ta‘cīli irāde ide mīnā-yı derūn
Yelķovan bildirir aķrebe me‘an toğrıca ḥāl
 10. Şabrı medḥ eyledi āyāt ü eḥādīs ammā
Vardır anlar yine kim olmalı ḥayr isti‘cāl³³⁷
 11. Bozılur ilişilüp ilerü girü gidene
Cerḥ ider ba‘zı da miftāhsız engüş-t-i celāl

³³⁵ Kelime esas itibariyle “zenberek” tir. Fakat müellif kelimeyi Türkî ve mahallî söylemiştir.

³³⁶ “De ki (Allah şöyle buyuruyor): ‘Ey kendi aleyhlerine olarak günahıta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.’ ” ez-Zümer 39/53.

³³⁷ “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele! el-Bakara 2/ 155. “...Kim sabrederse, Allah ona sabır ihsan eder. Kimseye sabırdan daha hayırlı ve geniş hiçbir ihsan verilmemiştir.” Ebu’l-Hüseyin Müslim İbnü’l-Haccac el-Kuşeyrî en-Niysâbüri, *Sahih-i Müslim*, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1435/2014), “Zekat”, 42/124. “Şu altı şeyden önce (ibadet sayılan iyi) amelleri işlemeye devam ediniz; Güneşin batı tarafından doğması, Duhân, Dâbbetü’l-arz, Deccâl, her birinize mahsus olan (ölüm) ve (size verilecek) kamu hizmeti.” İbn-i Mâce, “Fiten”, 28/4056.

12. K̄albi bir s̄aniyece bozma daḳīka-bīn ol
Vaḳte ṭoḡrılık ile uymalıdır bī-iḡfāl

13. ‘Ufuḳ-ı şer‘a muvāfiḳ ola ya‘ni evḳāt
İdemez şubḥ u mesā sā‘ati üzre cūhhāl

14. Tırılur cüz‘i cihān oldu muvaḳḳit-ḥāne
İrtifā‘-ı ebedī itmege baḳ istiḥşāl

K.5.

Kezālik

[6b]

1. Zemzem-i vaşf-ı şeref-baḥşı ile ol rāvī
Ka‘be-i dilde olur böyle leṭāfet-efzā
2. ‘Ulemādan biri gelmiş idi ismi de Emīn
Şu ṭalep itdi virüp kıldı aña böyle du‘ā
3. Ya‘ni çok zemzemi nūş itmegi himmet buyurup
Bedel ü kendüliginden gidüp içdi evfā
4. Ki gidüp gelmiş idi ḥacca yigirmi def‘a
Hem anı kıldı Ḥudā himmeti ile iḡnā
5. Bi‘r-i zemzem gibidir memba‘-ı ihlās-ı derūn
Nice bir çāḥ ki ider cāḥ-ı dü-kevnî peydā
6. Pāy-ı himmetleri mişl-i ḳadem-i İsmā‘īl
Anı açmak ile kıldı eşer-i feyz-nümā

K.6.

Kezālik

1. Yine maḥkī oluyor bu daḥi ol nāḳilden
Geldi māliyyede ḥıdmetde olan ‘Ārif Aḡa

2. Kıldı ta‘zīm u iki çocuğı haste idügin
Söyleyüp himmet-i ‘ulyālarını itdi recā
3. El-Haḡ iksīr-i ḡaḡīḡī nefes enfūsīdir
Bī-dirīḡ oldu ikisi de yine buldı şifā
4. Kīmīyā daḡi ḡaḡīḡatde fuyūż-ı himemi
Zīḡ-i faḡrı var idi buldı anıñ ile rehā

[7a]

5. Kīmīyā zāhiren ancak olup ismen mevcūd
Bāṭınīde irişür oldıḡı dem ızñ-i Ḥudā
6. Zāhirī bāṭınī her şey daḡi taḡdīre menūt
Evliyānıñ nefes-i aḡdesi iksīr kīmīyā

K.7.

Kezālik

1. İrişüp sūkker-i şādī yine lezzet viriyor
Şıkılur ise de limon gibi ḡayd itme derūn
2. Bā-ḡuşūş artar ikisi de olunca lezzet
Āb şabr itmeli limonata-āsā meşḡūn
3. Sūkker-i şādīye aldanma ḡalup seng-nihād
Ḳalbi ezgin ü raḡīḡ feyze olur çün maḡrūn
4. Var ḡadīs dilleri meksūrların ‘indinde Ḥudā
Ya‘ni çok luṡfı ḡazīnesini bulur maḡzūn³³⁸

³³⁸“Rasulallah: ‘Şüphesiz ben sizin görmediḡiniz (gerçekler)i görürüm ve işitmediḡiniz(gerçekler)i işitirim. Gök (adeta) gıcırdadı ve gıcırdaması da ḡakkıdır. (Çünkü) gökte dört parmak yeri yoktur kibir melek Allah’a secde etmek üzere (o yere) alnını koymasın.. Allah'a yemin ederim ki benim bildiḡim(gerçekler)i siz bilseydiniz az gülerdiniz ve çok ağlardınız, yataklar üstünde kadınlardan da zevk duymazdınız ve (meskenlerinizden) yollara çıkıp Allah’a yüksek sesle yakarışta bulunurdunuz’ buyurdu.” [Ebu Zerr (radıyallāhu anh) sözüne devamla: ‘Vallahi ben kesilen bir ağaç olmamı temenni ettim.’ İbn-i Māce, “Zühd”, 19/4190.

5. Bu kabilden olarak naql idiyor ol rāvī
Haste için gidiyordu biri bā-hūzn-i derūn
6. Limonata getirüp fakrını da ‘arz itdi
Hastesi buldı şifā kalbi feraḥ gūn-ā-gūn
7. Ya‘ni hacc ile be-kām oldu ‘Azīz ismi daḥi
Şeyḥ-i İslām kapusunda da ma‘āşla memnūn

[7b]

K.8.

Kezālik

1. Būy-ı vaşfi ile ābād oluyor yine nihād
Eyliyor gülşen-i takdīre o rāvī ityān
2. Geldi Maḥmūd Efendi idi Boyabadlı
Bahre batmış idi eşyālara kaldı ḥayrān
3. Git Ḥicāz’a buyurup şerveti de himmet idüp
‘Azm ile buldı refāh oldu yeñiden şādān
4. Ğarḳ-ı aḥzān iken baḥr-ı taḥayyūr içre
Kurtarup kıldı yem-i feyz u yesāra pūyān
5. Ki ‘ibādāt-ı İlāh ile refāhı da bulup
Dürer-i feyz u yesār eyledi Mevlā iḥsān
6. Umulur ba‘zı kerīḥ gördüğünüz şey ola ḥayr
Buyurur naşş-ı celīlinde Cenāb-ı Yezdān
7. Umulur sevdiğiniz ba‘zı şey ola size şer
Diyü iḥṭār idiyorlar bizlere yine Qur’ān

8. Bize göre oluyor lafz-ı (‘asā) kim ummak
Hāzret-i Hakk’a göre cümle guyūb emr-i ‘ıyān³³⁹
9. İki ‘ālemde emān Hakk’a demek ile amān
Bir nefes aḥz u ‘atā itmede ‘āciz şāhān

[8a]

K.9.

Kezālik

1. İtdi taḳdīrle ḳalem şehir-i şahāyif naḳlen
Naḳl idüp böylece de yine o zāta ḥaḳ-gū
2. Bir efendi de faḳīr ismi de ‘Abdu’r-Raḥmān
Nezd-i ‘ālīsine geldi olarak himmet-cū
3. Cū degil baḥr-ı fuyūzāta sebeptir himemi
Yine ammā ki olur menbağ-ı taḳdīrle ḳamu
4. Mıṣr’a git soñra gidüp Mekke’ye soñra oradan
İdesin ‘azm-i Medīne didi taṣrīḥ ile o
5. Oldı ol gūne müyesser hem irüp yūs ü refāh
Her birinde daḥi gösterdi yesār kendüye rū
6. Şerveti buldı olup her birisinde de muḳīm
Dağıstānī idi pūr-ḳıḳ idi bunda kendü

K.10.

Kezālik

³³⁹ “Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz.” el-Bakara 2/216.

1. *Küllü şey'in semerâtı* ile vâdî-i derun³⁴⁰
Ğayr-ı zî-zer ' ise de rızk-ı cibāyet eyler

2. Evliyā 'ind-i ilāhîde ḥalîl olmağla
Himemiyle kerem-i Ḥaqq'a iderler mazhar

3. Mekke'de birisi ez-cümle Ḥasan Paşa kim
Mütefā'id olarak kendüsi daḥi söyler

[8b]

4. Ki Dügümlü Baba Ḥazretleri'niñ himmetidir
Buraya 'azm u refāhım virilen rütbelər

5. Bâ-ḥuşuş anda 'ibâdet olup a'lā-yı rüteb
İki 'âlemde daḥi rızk-ı ḥasendir aẓhar

6. Ḥarameyn-i şeref-ārâda 'ibâdet efḍal
Var ḥadîs-i Nebevî nice ki kât kât ekser³⁴¹

7. Bir tekâ'ud ki ḥaḳîkatde fuyûzâta kıyâm
Dest-gîri yine ol kuṭb olup öyle rehber

8. Faḥr-i kevniyye livâsında farîk fi'l-cenne
Vaşfına sa'y u şafâ bulmalı yevmü'l-maḥşer

K.11.

Kezâlik

1. Yine ol rāvî-i ḥaḳ-bîn ifâde idiyor
Bir efendi daḥi gelmişdi Edirneli idi

³⁴⁰ “Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar. İnsanların gönülleri onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinsinler.” el-İbrâhîm 14/57.

³⁴¹ “Peygamber (sallallahü aleyhi ve sellem): ‘Benim şu (Medine’deki) mescidimde kılınan bir namaz, (Mekke’deki) Mescid-i Haram müstesna olmak üzere, başka mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir.’ buyurmuşlar.” Sahîh-i Müslim, “Hacc”, 94/505.

2. İsmi de idi ‘Alī şan‘atı da sâ‘atçi
Toğrica sâ‘at-i rızkî aña da gösterdi
3. Ya‘ni nuṭkıyla gidüp Mekke’de Ṭā‘if’de o da³⁴²
Beyt-i ihlāşın olup ṭā‘ifi şervet irdi
4. Fakr ile kalbi şıkılmışdı koyun sâ‘ati-veş
Der ü dīvāra aşup kalbini fakrın derdi
5. Kefçe-i yedleri işlerde çok etrāfa şalup
Hāric-i rızkî kişi çalsa da bulamaz idi
6. Dest-i pür-feyz ile hayrı kura zencīr-i derūn
Saklı işlerle tenezzül den ide taş‘ıdı
7. Top kadar küre tenezzül çoğalır çaldıkda
Sanma hissolmaz anı halkın olur meşhūrı
8. Yiri egri olıcak işliyemez kefçe gibi
İstikāmetle muķīm olmalıdır kalp ebedī

[9a]

K.12.

Kezālik

1. Ṭā‘if-i menkıbe-i ‘āliyesidir kalemim
Oldı ol Hakkı-i haķ-bīn yine böyle delīl
2. Bir efendi daḥi gelmiş idi Mağnisalı
Nezd-i pür-feyz-i mu‘āllāsına ismi de Ḥalīl
3. Mekke’ye git buyurup kīse-i rızkî orada
Bereket bulmağı himmet ile kıldı tebcīl

³⁴² Metinde “Mekke’de vü Ṭā‘if’de” şeklinde geçmektedir. Fakat vezin sebebiyle “vü” nün virgül konumunda geldiği düşünülmektedir.

4. Pek refāhı bularak itdi iḳāmet orada
Nuṭḳı üzre bereket virdi Hüdāvend-i Celīl
5. Maḥv u işbāt olan levḥa göredir bereket
Münderic ümmü kitāpda ki odur bī-tebdīl³⁴³
6. Cümle eşyā gibi ya‘ni bereket anda yine
Ki hemān levḥa göre dinmesi tekşīr taḳlīl

[9b]

K.13.

Kezālik

1. Yine naḳl itdi o rāvī kütüb-i vaşfindan
Sāde bu şanma tevātür ile ḡābit anlar
2. Dinilür şıdḳ-ı tevātürle ‘aleyhi’l-fetvā
Bā-ḥuşuş eski yeñi şehr-i dilimde aẓhār
3. Geldi İbrāhim Efendi vaṭanı Eskişehir
Didi maḳşūd-ı ‘atīḳ-şehr dilim itdi maḳar
4. O heves itdi ḥarāb idemedim ben i‘mār
Nevbet ü sa‘y idicek redd idiyor ba‘zılar
5. Bāb-ı fetvāca diyüp maḳşadı ne oldığını
Himmet itmiş idi ol zāt-ı kerāmet-güster
6. Maṭlabı Eskişehir ḥāk-i beyāzī-āsā
Çāh-ı ṭard içre iken çıkarak oldı bihter

³⁴³ “Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap onun katındadır.” er-Ra’d 13/39.
“Kuşkusuz o, katımızdaki ana kitaptadır; çok yücedir, hikmetle doludur.” ez-Zuhruf 43/4.

7. Şabr olur terbiyet-i albe sebep ol g n 
Virüp  st z-ı himem z b u cil  hoş işler

K.14.

Kez lik

1. Enc m-i sa‘d ile burc-ı emele v şıl ider
Neyyir-i feyż-i  l h  kime olsa  li‘
2. Yine ol n kil-i ha-g  idiyor böyle bey n
Vaşf-ı ‘ l leridir n r-ı neh r-ı l mi‘

[10a]

3. Söyledi Es‘ad Efendi ki odur orumlu
Vatim olmakda idi far ile evvel z yi‘
4. Var ha s k sib-i hal ya‘ni habu‘ll hdır
‘‘M tek sil olarak kendüne dime  ni’’³⁴⁴
5.  li‘im sa‘d-ı su‘ d itdi olunca z ‘ir
Vaşf-ı adeslerini eyledi Mevl  s mi‘
6. Ki sehab ha‘il olup ba‘zılara göstermez
Güneşin n r  iken cümle-i kevne ş yi‘
7. Baa dimiş idi git Mışr’a olur hal-i yes r
Gelerek Mışr’a beni itdi aa Ha c mi‘

K.15.

Kez lik

1. Söyledi şeyh  Hasan o da m d vimdi aa
D nyev  urev  ‘izzet irer inse himmet

³⁴⁴ ‘‘alışıp kazanan Allah’ın sevgilisidir.’’ Mevl n  Cel ledd n-i R m , *Mesnev -i Ma‘nev *, ev. Derya  rs- Hicabi K rlang  ( stanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 1/915.

2. İhtisābda ketebeden iken ihrāc olunup
Bī-ma‘āş ‘İzzet Efendi’ye irişdi miḥnet
3. Ki ta‘ayyüşde idi anda ‘abālıyla me‘an
Zıḳ-i ḥāl güç ki degil ‘azl ile şūrī zillet
4. Var ḥadīs faḳr idiyor küfre qarīb bī-şabrı³⁴⁵
Şabr idemezse kişi ehvene lāzım ğayret

[10b]

5. Gördi ḥüzn içre anı didi ki üç güne degin
Hüseyn Beg gelüp alur seni itme ḥayret
6. İhtisāb nāzırı olmuşdı o üç gün olıcak
Eyledi anı mümeyyiz iderek pür-fürşāt

K.B.3.

Kezālik

1. Kūh-ı kibr üzre yabanī ağaç-āsā ḳalbi
Ḳoymayup kesmelidir taḥt-ı rızā-i Yezdān
2. Pürüzin rendeleyüp rabṭ ile iḥlāş üzere
Şandūk-āsā ola maḥfūz u ḳapağı da dehān
3. Çenberi şabr u ğilābīde sebāt olmaz ise
Ḳufl u miftāḥ-ı riyā pek ‘abeş açıkda yalan
4. Ḥabl-i şıdk ide seḥāre gibi kim rābıṭalu³⁴⁶
Vaz‘ u terfī‘e taḥammül ile olsun şādān
5. Sepet-āsā o za‘īf ise idüp fikri ḥarār
Hüsn-i ḥāle geçe iḥlāşa sarılmaḳla hemān

³⁴⁵ “Allah’ım, küfürden, fakirlikten sana sığınırım.” sözleriyle dua ettiğini duyan bir sahâbî kendisine, “İkisi birbirine denk mi?” diye sormuştu ve Allah’ın Rasulü “Evet.” diye cevap vermişti. Nesâî, “İstiâze”, 29.

³⁴⁶ Vezin sebebiyle “seḥḥāre” kelimesinde tahfif yapılmıştır.

6. Bâṭın u sîrete bak zâhir u şûret boşdur
Zî- kıyem olsa hamûle çuval içre ne ziyân

7. Eski bez ile Dügümlü yine gevher gevher
Câm yine câm bakup virse aña yüz şâhân

[11a]

8. Sen (ena'ḥṭâru) demek uygun anaḥtâr olmaz³⁴⁷
Ba' zı zer çekmece var vidası kurşûn-efşân

9. Borcuñ altında kıomaz kıarşuluk irüp artar
Çifte ḥûrc yûsr irişür 'usr oluyor tek pûyân

10. Didi ol râvî yine var bir efendi ki anıñ
Olup ismi de Ḥasan itmededir ḥüsn-i beyân

11. Şan'atım evvelâ şandıkçılık İstanbul'da
Hep Dügümlü Baba Ḥazretleri'niñdir iḥsân

12. Ki anıñ himmetidir soñra Medîne'ye gelüp
Bu büyük ḥâne ile serveti virdi Yezdân

13. Sâyesinde iderek ḥaccı yigirmi def'a
Didi râḥatdayım itmek ile şükri ityân

K.16.

Kezâlik

1. Kıldı ol râvî yine mihr-i beyâna îşâl
Bâṭınen himmet ile eyledi yûsri tevlîd

2. Vaz'ı ḥaml itmede pür-zaḥmet iken bir ḥatun
Toğdı âsân hemân himmeti olduḳda resîd

³⁴⁷ “Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilecek olana kulak ver.” et-Tâhâ 20/13.

3. “Baṭn u raḥm ile meṣīme olur üç kat zulumāt”
Diyü Qur’ân’da daḥi kıldı beyân Rabb-i Mecîd³⁴⁸

[11b]

4. Cehl ü ğaflet ü ‘inād içre olanlar da hemân
Öyledir eyleye taḥlîş Hudâvend-i Ḥamîd
5. Evliyâ himmeti elbette güneşden a‘lâ
Pertevi her zulumâtdan ider iḥrâc u reşîd
6. Vaz’ ider ehl-i havâş nârı kaşık içre küle
Kaşık altında libâsdan eşeri cisme bedîd
7. Ki libâsa da ağaç kaşığa da itmez eser
Ten yanup da kıbarır görmededir şahş-ı mezîd

K.B.4.

Kezâlik

1. Nakl ider Şeyḥ Ḥasan kim yine iḥlâşı ḥasen
Nezd-i pür-feyżine gelmişdi Muḥammed Kıpudan
2. Baḥr-ı deyne talup olmuşdı ğarîk-i ḥayret
Şamsun’a git didi oldu aña da feyż-efşân
3. Virdi Ḥakk anda müsâ‘id ne hevâ-yı erzāk
Te’ diye eyledi kat kat daḥi artmışdı hemân
4. Gemisin kırtarana dindi kıpudan ammâ
İde rîḥ-i nefes-i tayyibe aña cereyân
5. Rîḥ-i ‘âşif gibi dâyinler ağız açdıķça
Puşulayı şaşurur fırtınadan ḥâlî yaman

³⁴⁸ “Sizi annelerinizin karnında üç karanlık içinde türlü yaratılış safhalarından geçirerek yaratmaktadır.”
ez-Zümer 39/6.

[12a]

6. Dümen almaz dümen ü yek kişide dāyin ise
Olsa da dayıñ u ‘ammuñ olıcak bī-ihsān
7. Nefsi zālīm eline olmaması-y-çün manşüb
Fülk-i māl rahtalanur borç ile olma nālān
8. Rızkıñ irer saña olsañ da yetīm-i ‘āciz
Yapdırır kenziñe dīvārı Cenāb-ı Yezdān
9. Līk isrāf ile borç şer‘an u ‘aqlen mezmūm
Vardır āyet ki “degil müsriife hubb-i Raḥmān”³⁴⁹
10. Dīger āyetde mübezzirleri taqdīh ile Hāk
Anları didi “şeyāṭīn ile ḥaqqā ihvān”³⁵⁰
11. Var ḥadīṣ-i Nebevī “deyn oluyor (şeynu’ d-dīn)”³⁵¹
Zīnetiñ ‘aksi demek şeyn olur andan ‘işyān
12. İrtikāb ile günāhı kazanur anıñ içün
Hālbukim iş-bu kazandığı aña ‘ayn-ı ziyān
13. Bā-ḥuşuş borcu olan bence kanā‘at üzere
Şarfla te’ diyeyi kıldı ḥadīṣ emr ü beyān

K.17.

Kezālik

1. Yine ol Şeyḥ Ḥasan böyle ider ḥüsn-i beyān
Nezd-i pür-feyżine gelmiş idi Nu‘mān Qavvāş

[12b]

³⁴⁹ “Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyecek için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.” el A'râf 7/31.

³⁵⁰ “Çünkü savurganlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan da rabbine karşı çok nankördür.” el-İsrâ 17/27.

³⁵¹ Muâz bin Cebel (r.a.) rivayet ediyor: “Borç, dindarlığın bir lekesidir.” İmam Celâleddîn es-Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, 4303.

2. alup esbāb-ı ta‘ayüşden açıkda diledi
Germ u serd ile yanup üşümeden bula alāş
3. Dikdi merbūt-ı ader kisve-i kāmın virdi
Biçerek aña göre lu ile mişl-i mīkrāş
4. İgne iplik gibi pür-za‘f idi candan bezerek
Varmadı çoa ayāt buldı idince ihlāş
5. Ğam apis-ānesini itmiş iken gönli maar
Açılup bāb-ı refāh itdi hemān istiqlāş
6. Tarlığı dār-ağacından daı bed-ter diyerek
abl-i ‘işıyān ile şeytān dise de kendüni aş
7. Vardır āyet “o ider faqr ile va‘d u ihlāl”
“a ider mağfıret u fazlını va‘d eyle menāş”³⁵²
8. Yemm-i hırşā göz ağardup aa düşen yenilür
İncü ıarmadadır ‘ārif-i ebur-ı ğavvāş

K.18.

Kezālik

1. Yine ol aı Efendi buña rāvī oluyor
Bir efendi daı gelmiş idi ismi de Nazīf
2. Kendü Afġān’dan idi faqr ile efgānda idi
Zāhiren ġuş olunup olmadı yine talīf
3. İstiyor idi ma‘āş redd ile virildi cevāb
Hüzn ile idi za‘īf olmada idi taz‘īf

[13a]

³⁵² “Şeytan içinize yoksulluk korkusu düşürür ve çirkin şeyler yapmanızı emreder. Allah ise kendinden bir bağışlama ve lütuf sözü vermektedir. Allah her şeyi kuşatmakta ve her şeyi bilmektedir.” el-Bakara 2/268.

4. O daḥi himmet-i ‘ulyāsın idüp istiḥşāl
Redd idenler aña gösterdi hemān rūy-ı laṭīf
5. ‘Arz-ı ḥāl virmege de bulmamış iken akçe
Virdiler anı bile himmeti kıldı te’līf
6. İtdiler istediği üzre ma‘āşı taḥşīs
Bāṭinen rūḥsız olan şeyden ümīd re’-yi saḥīf

K.19.

Kezālik

1. Hıfz idüp ḳal‘e-i vaşfin didi ol rāvī kim
Bu da zeyn-āver-i Āṣār-ı Kemāl’i oldı
2. Geldi Zeynel Ağa faḳr ile perīşān olarak
Zeyni ḳande giyecek yiyeceği bulmaz idi
3. Celb idüp himmet-i pūr-merḥamete ol aḥvāl
Bilüp ilhām ile taḳdīri tesellī virdi
4. Ki Medīne’de muḥāfız olacaḳ ātīde
Buyurup ummaz iken şādī vü ḥayret geldi
5. Hük-m-i taḳdīri zuhūr itdi anıñ da öyle
Ḳal‘a-i levḫi Ḥudā ehline meftūḥ itdi

[13b]

6. Düzde taḡ gibi açık vādī-i levḫ anlar için
Sırḳat-i düzd şeyātīniñ oluyor ṭardı
7. Rehber-i himmetine pey-rev olan kām alarak
Kendü kesb itdi cezā kim ki yolundan çıḳdı

K.20.

Kezālik

1. Beyt-i maḳṣūd-ı beyāna götürür ol nāḳil
‘Arafāt-ı kıṣaṣ-ı pür-ḥıṣaṣın naḳl idicek
2. ‘Āzim-i ḥac bir efendi ki idi Bosnalı ol
İsmi de idi Reṣīd geldi buyurdı görerek
3. Ki ḫalıṣ ḥacca iriṣdirmeye sen kendüñi
Māderi yolda vefāt idecegin keṣf iderek
4. Çıkdılar vālidesiyle me‘an İstanbul’dan
Māderi itdi vefāt rāhda ‘illet gelerek
5. Maḥv u iṣbāt olan *levḥ*de olsa çāre
Himmet eylerse de bu “*ümm-i kitāb*” ḥükmi dimek
6. Ki degil bir sene bir sā‘ati kim bir ānı
Vardır āyet “ilerü gırüye gitmez” bī-ṣek³⁵³
7. “Ṣadaḳa def‘ belā vü ‘ömri mezīd itdigine”
Var ḥadīṣ levḥa göre işte bu teḥvīl itmek³⁵⁴

[14a]

K.21.

Kezālik

1. Vaṣf-ı pākiyle teberrük idüp al Ḥaḳḳ ‘aşḳı
Nefsiñe olma esīr ḳalbiñi maḥlaṣ ide Ḥaḳ
2. İṣtirā olsa daḫi Ḥaḳret-i Yusuf-āsā
Şūrīdir ṣanma ḫaḳīḳī üserāya mülḫaḳ

³⁵³ “Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” el-A'râf 7/34.

³⁵⁴ “Müslümanın sadakası ömrünü artırıp kötü ölümden korur ve Yüce Allah bununla kibir, fakirlik ve böbürlenmeyi giderir.” Heysemi, Mecmaü’z-Zevâid, “Zekat”, 4609. Hadis-i Taberânî “el-Mu’cemu’l-Evsât’ta” rivayet etmiştir. İsnadında yer alan “Kesir bin Abdillâh el-Müzenî” zayıftır.

3. Yine ol rāvī didi ‘Aşķī Efendi evvel
‘Aceme düşdi esir geldi Hudā kurtararak
4. Himmet itdi yine ol zāta bu kuṭbu’l-aķtāb
Ol ‘ibādātda muķīm rızķı Hicāz’da bularak
5. İki ‘ālemde Hudā kullıķıdır hūrriyyet
Kendüye hādimi i ‘zāz ider Rabb-i felak
6. ‘Āķıbet eyleyerek ya ‘ni dü-‘ālemde ‘azīz
Buyurur melce-i ihvānlıķa kendüyi eḥak
7. Nutķ-ı ‘ālisi zuhūr itdi yine ḥaķķında
Anda rızķ irdi ‘ibādāta muvaffak olarak
8. Ger kavī ise daḥi ‘işmeti oldu aķvā
Ya ‘ni bürhān-ı Hudā nutķı bu ğavṣıñ el-ḥak

K.22.

Kezālik

[14b]

1. Żabt idüp ḥāfızasında yine ol söyledi kim
Gördi ‘Osman Aĝa’ya kıldı be-ilhām-ı beyān
2. Rızķı anıñ da Hicāz’da olacak oldıķını
Buyurup öylece oldu o da ma’lūm u ‘ıyān
3. Çok ḥıdmetlere de oldu muvaffak orada
Ger kuşūrı var ise ‘afv ola anıñla hemān
4. Ki başı bozuĝa ser-gerdelik itdi orada
Dildir a ‘zā-yı teniñ başı bozuk itme amān

5. Var ḥadīṣ “hep cesedi ṣāliḥ ider ḳalb de ṣalāḥ”
“Olsa fāsīd hep ider cisme fesādı cereyān”³⁵⁵

6. Hem ḥadīṣ vādī-i “cenbeynligiñ” içinde saña
Nefsiñ a‘dā-yı ‘adūv ya‘ni ider çok ziyān³⁵⁶

7. Örtse keffiyye-i keyf ola be-kef seyf-i ṣebāt
Eyle ol düşmen-i cenbiyyeye şabrı ḳalkan

8. Hem ḥadīṣ nefsiñiñ üstüne ğazāñ efḍaldır
Şeş cihetden o da şeş-ḥāne-i ḳalb ide nişān

9. Nefs atar saña ḥavātırıla fitilli tūfegi
Aña at ignelü sen rabṭ-ı tevekkülle hemān

[15a]

10. Ki ḳrup topu gibi Ḥaḳḳ’a tevessüle ḳılup³⁵⁷
Ṭağ gibi ṭağīyi ḳum gibi düzeldir her ān

K.23.

Kezālik

1. İtdi ol Ḥaḳḳı-i ḥaḳ-gū bunı da böyle beyān
Yine nefsince ğaraḏsız bu daḥi ğayr-i ḥaḥfī
2. Raşad-ı ḳuvvet-i ḳudsiyyesi İstanbul’dan
Ḳıldı ‘Ārif Baba’ya Ka‘be-i ‘ulyā-yı celī
3. Ḥıdmet-i ‘āliyesinde bulunurdu pek çok
İrtihāline ḳarīb öyle de şād itdi anı

³⁵⁵ ...“Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçücük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalptir.” Buhārī, İmān 39.

³⁵⁶ “Senin en şiddetli düşmanın, iki yanının arasında bulunan nefstir.” İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, (İstanbul: Beka Yayıncılık 2019) 1/351.

³⁵⁷ Krup topu, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonra Osmanlı Devleti’nin Avrupa’dan temin ettiği savaş topu firmasının adıdır. Mehmet Beşirli, “Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Ordusunun Top Mühimmatı Alımında Pazar Mücadelesi: Alman Friedrich Krupp Firması ve Rakipleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, (Aralık 2004), 170-171.

4. Haccı itmiş idi ‘Ārif Baba zāhirce de līk
Bāṭinen zāhir olup gördi yine ol beyti
5. Gösterir ehl-i raşad ḥādimine bi’t-ta’rīf
Pek ‘amādır raşad-ı ma’nevīniñ inkārı
6. Ya’ni dūrbīn u raşadda da esāsdır dīde
Oluyor nūr-ı başīrin derece ḥaḳ-bīni
7. Gözleyüp ḥıdmetini baḳmalı kesb-i feyze
Himmeti eyleye ru’yetde o beyt şāhibini
8. Beyti görmekten emel bilmelidir ma’nāsın
Bā-ḥuşuş olmalıdır ‘ārif-i maẓmūn-ı ḥafī

[15b]

K.B.5.

Kezālik

1. Meskeni tekyede defn olacağın söyler idi
Bildigim tıyduğum olmuşdı muḳaddem inşā
2. Şimdi ol Ḥaḳḳı Efendi daḥi böyle didi kim
Anları bu da mü’eyyed idügidir eclā
3. Ba’zılar medfenini şordı bu tekye buyurup
Ġayb-ı ḥamse didiler vāḳıf olur mı aşlā³⁵⁸
4. Didi Ḥaḳ bildirecek o daḥi ma’lūm olur
Ġayrı olmaz burasın kıldı müyesser Mevlā

³⁵⁸ “Muğayyebāt-ı hams: Allah’tan başkasının bilemeyeceği beş gaybî konudur. Bu konular Kuran’da (Lokman 31/34) geçmektedir. Diğer beyitte bu konulardan bahsedilecektir.

5. Çok tedāvülle o beş ğayb olur āyetde şarīh
Cümle ğaybı daħi manşūş bilür ancak ki Hūdā³⁵⁹

6. Zāhir-i şer‘-i mübîn dīde-i zāhir-bīndir
Baṭın-i şer‘ide dūrbīn u raşaddan iclā

7. Ki anıñ ile görünür ceberūt u lāhūt
Raşadıñ bildiği arz ile biraz hāl-i semā

(Kāle’n-nebiyyü -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihī ve şaḥbihī ecma‘in ve sellem- izā teḥayyertüm fi’l-umūr fe’s-te‘inū min ehli’l-ḳubūri)³⁶⁰

8. Bu ḥadīş sizler umūr içre idince ḥayret
İsti‘āneyi idiñ ehl-i ḳubūrdan icrā

[16a]

9. “Sırr-ı (mūtū)” da memāt hālī tutan sağ iken³⁶¹
İki ‘ālemde de züvvārını eyler ihyā

10. Rıḥletinde de ider himmet-i rūḥāniyye
Ḳudsiyān ma‘nevi sağ ḳalbiñi sağ tutsun aña

11. ‘Āriyen ehl-i ḳubūr ise olur aḥz-ı ‘iber
Diyü şerḥ eylediler iş-bu ḥadīşi füzalā

12. Sırr-ı (mūtū) da idi vaḳt-i ḥayātında da ol
Ya‘ni mevtinde ḥayātında da feyzi eclā

³⁵⁹ “Kıyamet saati hakkındaki bilgi yalnız Allah’ın katındadır; O, yağmuru yağdırmakta; rahimlerdekini bilmektedir. Hiç kimse yarın ne elde edeceğini bilemez; hiç kimse nerede öleceğini bilemez; ama Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.” el-Lokmān 31/34.

³⁶⁰ “Ne yapacağınızı bilemez şaşkın bir duruma düştüğünüz zaman kabir ashabından (ölülerden) yardım isteyin.” Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1/85. “İbn Teymiyye’ye göre bu mevzu bir hadistir: ‘Onlar -yani bid’atçılar- hadis ilminin uzmanlarınca yalan kabul edilen bir hadisi rivayet ediyorlar. O da şudur: İşleriniz sarpa sardığı zaman kabir ehline muracaat ediniz. Bu hadis olsa olsa ancak şirke kapı açmak için uydurulmuştur.’ *Mecmûu’l-Fetavâ*, 2/293.

³⁶¹ “Ölüm gelip çatmadan evvel, şehvanî ve nefsanî hislerinizi terk etmek suretiyle bir nevi ölünüz.” el-Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 2/29. “İbn-i Hâcer el-Askalânî: ‘Senedli, vesikalı bir hadis değil’ demiş”, Ali el-Karî ise: ‘Mânası doğrudur’ demiştir.

13. Şerefi oldu mekân ile mekânın meşhûr³⁶²

Aña beyt olmada bu dâr nice ra‘nâ ma‘nâ

14. Gösterir iken ‘ıyân Ka‘be’yi İstanbul’dan

Bunda defn olması da hikmet-i pür-nef‘-i Hudâ

15. Neyyireyn-i dü-cihân Mekke Medîne likin³⁶³

Ḳurb u ba‘dinde görünmekde nücûm-ı evfâ

16. Ḳurb u ba‘dinde olur fâ‘ide-i zâ‘idesi

Her biri zâ‘id-i cismânîye envâr-efzâ

17. Nef‘i alektirigin muttaşıl en cismânî

Me‘haz-i kuvvet-i berkiyye yine bir ammâ

[16b]

18. Ḳalbi rabṭ itmeli tel kırmamalı ihlâşda

İder âgâh u haberdâr-ı teliğraf-âsâ

19. Hem teliğraf gibi sâde haber şanma anı

Ḳayrı yağıdırmada emṭâr u nesîm-i a‘lâ

20. Kendüni dūrî-i şūrîde görüp itme hebâ

Ola efkâr u ezkâr-ı sûtünü akrâ

21. Lenger-endâz olarak baḥr-i tevekkülde gönül

Hıfz ola şarılaraq şabra be-feyz-i Mevlâ

22. Ḳalb u göz taşırarak olsa hevâdan bulanık

Kendü kendüye çeker şâ‘ika-i ḳahr-ı Hudâ

³⁶² Kelâm-ı küberâdan; “Bir mekan şerefini orada bulunandan alır.” manasında “Şerefü’l-mekân bi’l-mekân” sözü meşhurdur. “İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi”, Somuncu Baba, (Erişim 13.05.2014).

³⁶³ Metinde “Mekke vü Medîne” şeklinde geçmektedir.

K.24.

Kezâlik

1. Yine ol râvî-i haḳ-bîn olur kim râvî
Böylece eyledi tebşîrle berâber ihtâr
2. Nezd-i pür-feyżine gelmiş idi Edhem Paşa
Didi Şeyhü'l-harem olmak emeli sende de var
3. Haḳ Te'âlâ saña da gerçi naşîb eyleyecek
Lîk taḳdîr-i Hudâ müddetiñ olmaz bisyâr
4. 'İzzle şâmil ki değil dehşet ile pek taşrîh
Lîk o ma'nâsı ḳavî fâ'ide olmaz inkâr
5. Ki virilmekle varup ol sene de ḥacc itdi
'Avdet itdikde maḳarr oldu aña dâr-ı ḳarâr
6. Hem bu dünyâca görüp işlerini aña göre
Pür-ḳuşûr ḳalmaması ni'met-i 'uzmâdır kâr

[17a]

K.B.6.

Kezâlik

1. 'İbret için birisi mu'terifen naḳl itdi
İsmi yazmayayım ḡayri umulur ḡıybet
2. Ba'zı îrâdım için 'azm idüp İstanbul'a
Ḳaldı tuḡrâsı çekilmek işe geldi ḡâyet
3. Anı Zeyrek Yokışı'nda göricek sormuş-idim
Seyf-i sâṭı' gibidir didiler anda himmet
4. Ben ḥafiyyen o nedir kim ḳılıcından ne olur
Diyerek soñra daḡi böylece itdim cür'et

5. Yaklaşınca bize yol vir çekilüp soğakdan
Diyü tahkîrle didim kendüme virdim zillet
6. Sûk geniş ise daği debdebem olmakla benim
O çekilsün didi nefsim idiyordı naḥvet
7. Hâk Te‘ālā yolunu kesdi O virmez saña yol
Buyurup virdi ḥafî söze cevāb pür-‘ibret
- [17b]
8. Ona der kim kılıcından ne olur didiñ sen
Bağ neler yapar o seyf ile Hudā’dan ḡayret
9. Hâc-ı tuğrā idi beş yüz ḡuruş anı getürüp
Virdiler redle cevāb geldi esefle giryet
10. Ba‘zı esbāb ile irādım elimden alınup
İtdi mālîyyede terkîn-i kuyūdın devlet
11. Debdebe ile çalım eyleyen ancak zālīm
Kāl u ḥālīm ola sālīm diyü lāzım ḥürmet³⁶⁴
12. Görmedi hîç refāḥ fevti daği ḥüzn iledir
Ki idüp oğlu da da‘vā vü çıkardı zîmmet
13. İtse zîreklîḡi düşmez idi böyle yokıḡa
İ’tilā eyler idi itdire Rabbim dîḡkat
14. Şu virüp zağladı seyf-i ḡaḡab-ı Bārî’yi
Kendü boynını aña çaldı keser ol elbet

³⁶⁴ Bu beyit der-kenarda yer almaktadır. Hangi beyite yerleştireceği de beyitin başında rakam ile belirlenmiştir.

15. Oldı günden güne her işlerimiz dīger gūn
Ser-nigūn itdi didi öyle ḥatāya cūr’et

16. Kāra kın içre kılıcın bulunur a’lāsı
Olmaz elbīse ile zātda noḵsāniyyet

17. Kılıcın cevheri zātında gerekdir yoḥsa
Kın u ḳabza da güher sādece zeyn ü şıḳlet

[18a]

18. Seyfiñ egriligi de toḡrıca çok kesmek içün
Ḥaẓret-i Hızır gibi fi’l-i ledün pūr-hikmet

19. Ya’ni nice ḳıssaş-ı pūr-ḥıssaş var ḥattā
“Fülk³⁶⁵ ü dīvār³⁶⁶ u şabī³⁶⁷” ḳıssaş-ı içün āyet³⁶⁸

K.25.

Kezālik

1. Didi ol Ḥaḳḳı Efendi yine ismin yazmam
Maḳşad ‘ibret ki degil ḡıybet ü sūd-ı aḡrā

2. Yapdı zīnetleri çok tekyesi içre bir şeyḥ
Göricek nuşḥ-ı ḥasen istedi itmek iḳrāz

3. O kabūl eylemedi anı ‘iyāzen bi’llāh
İtmeli şükr ü tazarru’la anı istiḳrāz

³⁶⁵ “Bunun üzerine birlikte yürüdüler. Kıyıya ulaşıp gemiye bindikleri zaman o kul gemiyi deldi. Mûsâ, ‘İçindekileri boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen çok kötü bir iş yaptın!’ dedi.” el-Kehf 18/71.

³⁶⁶ “Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar, o hemen onu doğrulttu. Mûsâ, ‘Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın’ dedi”. el-Kehf 18/77.

³⁶⁷ “Yine yola koyuldular. Nihayet bir gence rastladıklarında, o kul hemen onu öldürdü. Mûsâ dedi ki: ‘Mâsum bir insanı, bir cana karşılık olmaksızın katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!’ ” el-Kehf 18/74.

³⁶⁸ Hz. Hızır ve Hz. Musa kıssası hakkında geniş bilgi için bakınız: Kehf Suresi 60-82.

4. ‘Ayn-ı ihsân ki teşekkür bile olmazsa virir
Feyz-i kevneyne sebep şey’e ne mümkün i‘râz
5. Zîneti men‘ idicek didi o şeyh her daffe
Kendüye göre kıyâfet olup olmaz a‘râz
6. Didi ma‘nâsı anıñ hâkim olan ‘adl iderek
Şeyh olan itmelidir vâsıl-ı Rabb-i Feyyâz
7. Yine ol Şeyh bizi te‘dîbe mi geldiñ diyicek
Kıldı pür-hâr ‘iber-i nuşhı yine verd-i riyâz
8. Ben size nuşh ile siz dañi baña bi’t-tevbîh
Viririz fâ’ideyi muhtelif âb-ı ahvâz
9. Saña kalmaz burası tiz nice hey’et bula Hâk
Buyurup öyle olup kalmadı şekle enkâz

[18b]

K.26.

Kezâlik

1. Evliyâ’ bendeligi ile bulan hürriyyet
Fakr u gamdan iki ‘âlemde olurlar âzâd
2. Anlarıñ himmetine kalbi kavî bağlamalı
Dâ’imâ bendeligiyle oluyor fetḥ-i murâd
3. Didi ol râvî yine böyle ki ol kûṭb-ı güzîn
Bir esirciyle iki câriyeyi eyledi şâd
4. Satılacak idi bir câriye hemşiresi de
Ağlıyor idi olacak diyü kendüden yâd

5. Didi ol zāt bu bükādan yir ile gök ağlar
Şatması şer‘a muḥālif faḳaṭ olmuş mu‘tād
6. Bī-nikāḥ pek çoğı şer‘an olamaz istifrāş
Vüs‘at-i rızkıñı Mışr içre virir Rabb-i ‘ibād
7. Nuşḥ-i pākiyle esircilige nā’ib olarak
Mışr’da şervet irüp eyledi ḥayrāt-ābād

[19a]

K.27.

Kezālik

1. Kalemim siḥr-i ḥelāl gibi olan nazm ile de
Vaşf-ı ‘ālīsini ĩrāddan el-ḥaḳḳ ‘āciz
2. Yine ol rāvī beyān itdi biri gelmiş idi
Ki niyābetde gezüp mālı olurdı ḥā’iz
3. Bekr Efendi’dir o kim Zilelū pūr-ḥasret idi
Oğı olmazdı himem istedi itsün fā’iz
4. Didi Ḥaḳḳ ide kerem hem giderek beldeñde
Vüs‘at üzre bul o rızkı ki ḥelāl ü cā’iz
5. Gidüp oğı olarak buldı ḥelāl rızkı daḥi
İtdi red ḳādılgı oldu şalāḥı bārız
6. Yine teklīf olunup ḳādılgı istemedi
Gelmiş iken anı olmaḳlığa evvel ḥā’iz

K.B.7.

Kezâlik

1. Nakş-ı ser-levha gibi zîb-i şahâ'if bu daği
Cedvel-i çâr-cihet-i kalbe o itdi imlâ³⁶⁹

2. Ki o kûtb-ı şeref-efzâ tûruk-ı 'âliyeden
Nakşibendî didi pek hoş görünmekde baña

[19b]

3. Ki emel mevt ile Hağ rû'yeti dervîşlikde
Kabl-i mevt eyledi (mûtû)da hayâtı imâ

4. Nakşî tâcı giyinür idi görürdün pek çok
Anı evvelleri de eyliyor imiş iksâ

5. Hâzret-i Hızr ile irşādını nakl itmiş-idi
Hem Üveys ile de pîrân hâzerâtını senâ

6. Ger Üveysî'se daği kendüsi taşrîh üzre
Kangısından idügin eylemez idi inbâ

7. Sa'dî oldığı da mervî bu *Kemâl-nâmesine*
Silsile-nâme ile oldı berâber inşâ³⁷⁰

8. Nakşibend-i ten idüp kendüye bağlardı düğüm
Nakşibend-i dil ü dil eyledi zikri ebedâ

9. Cem'î câ'iz tûrukın mecma'-ı bahriyye fuyûz
Hem bu nuṭkı da muhâṭab içün irşād-efzâ

³⁶⁹ Bektâşîlik'te şeriat, tarikat, marifet ve hakikatten oluşan dört kapı anlayışı vardır. Prof. Dr. Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavuf ve Tarikarlar* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2021), 284.

³⁷⁰ Bu beyitten Düğümlü Baba'nın Sa'dîlik tarikatına mensup olduğu anlaşılmaktadır.

10. Ki muhāṭab idi naḳṣī vü libās ğayr-ı delīl
Bilüp ilhām ile oldı aña da şevḳ-ārā

11. Vesah-i nefsi ḳoma kim ola her hālde celī
Ezelī naḳṣ-ı ḥacer gibi *elest* ile *belā*

[20a]

12. Naḳṣ odur ḳalbe hemān māye-i ḳırṭās naḳṣī
Çıkmaz ammā görünür şevḳ ile baksañ maḥzā

13. Kağıdıñ üsti yazılssa da o naḳṣ-ı zātı
Turur ammā ne revā üstine ğayrın imlā

**(Ḳāle'n-nebiyyü şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā ālihī ve şahbihī ecma'in ve sellem.
Men 'arefe nefsehū fe-ḳad 'arefe Rabbehū)³⁷¹**

14. “Nefsini ‘ārif olan Haḳḳ’ı da ‘ārif” dimek
‘Acz-i nefsi bilene ḳudret-i Haḳ’dır eclā

15. Bilse ‘acz ile fenā cümle ḳuşūr nefsinde
Bilür Allāh da dimek luṭf u beḳā cümle ‘ulā

16. Başma ḥaṭ ḳālībı mühr içre de Haḳḳ ‘aksinedir
Ṭab‘ u ḥatmi çıkarır toĝrı pürüzsüz baḳ aña

17. Ḳabarup ḥārca çıkar ise ḥurūf başması-veş
Anı da düzelderek bakmalı ḥatta maḥzā

18. Naḳṣı medḥ itmesi naḳḳāşına rāci‘ oluyor
Ḥüsn-i nefsiñ de bu ma'nāca delālet-baḥşā

19. İhtilāf-ı şuver ü zātlarımız hikmet-i Haḳ
Oldı cüz' iyye irāde bize rāci‘ ammā

³⁷¹ “Nefsini bilen Rabb’ini bilir.” Aclûnî, 2, 262.

[20b]

20. Sözüñ ü rişte-i ihlâş ola kâr-ı keffîñ
Çevre-i albe vire naş-ı şeref dürr-i Hüdâ

21. Mâ-sivâ olsa da bî-rûh şuver u naş-ı yine
Cânlu naş-ı gibidir didi Fütûhât zîrâ

(Este‘îzü bi’llâhi’l-‘azîm. Ve in min şey’in illâ yüsebbihû bi-amdihî [ve lîkin] lâ tefahûne tesbîhahüm)³⁷²

22. “Hâ’a tesbîh ile amd itmeyen olmaz hîç şey”
Ğayr-i müdrikân ammâ anı didi Mevlâ

23. Olup eşyâda cemâdât daı zî-rûh demek
Diyü İbn-i ‘Arabî Hâzreti yazdı ma‘nâ³⁷³

24. Şems-i himmetle fioğrafya gibi ancak kim
Zât-ı bî-şûret-i Hâ ubbi bula naş ü beâ

25. Baş-ı rencişle atar raş-ı cihân âke teni
Naş-ı ihlâş-ı ider rûh u na‘aş-ı ihyâ

26. Naş u cism olmayarak âyîne içre eşkâl
Hîç bir şey dinemez çûnki vücûdsız mazâ

27. Sâlikiñ râbıtası öyle olup mürşidine
Zâhir-i şer‘ u Fütûhât’da dimez bir şey aña³⁷⁴

³⁷² “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder; O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.” el-İsrâ 17/44.

³⁷³ İbn Arabî’ye göre yaratılış esnasında öncelikle suretler oluştu her şey cansız ve ruhsuz iken vücuda gelip sonrasında ruhları yaratıldı. Muhyiddîn-i Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Selahaddin Alpay (İstanbul: Seda Yayınevi 1971), 36.

³⁷⁴ İbn Arabî Allah dostunu dost edinmenin o kişinin dinine girmek olduğunu söyler. Ancak dostluk kurmak yalnızca Allah ile olur çûnki “Eşyanın ayniyeti bellidir ve ayniyetin tekevvünü de bir başka mevcudiyyet olmayıp Hakk’ın mevcudiyyetidir. Arabî, *Fütûhât*, 202.

28. İki mir'ât-ı muḳābil arasında bulunan
Ḳāt ḳāt içden içe pīṣ ü pesi görür eclā

[21a]

29. Ḳalb-i mürşid ile sālīk daḥi böyle olarak
Sālīkiñ 'aybı var ise görüp eyler imḥā

30. Dūr-bīn cāmları-āsā virerek 'ayn-ı yakīn
Nūrī nāḳışlara ḥaḳ-bīnligi eyler peydā

31. İsmi pertevsiz olan cām ki pertevlüdür
Cem' ider nokṭa-i ḳalbine güneşden o zīyā

32. Mürşid anıñ gibi bā-rābıṭa Ḥaḳ nūrı virüp
Ḳav gibi ḳavramada sālīki feyz-i evfā

33. Baḥre dūr-bīnle bāḳınca deñiz olmaz dūr-bīn
Cām u āyīne daḥi vāṣıtalarḍır maḥzā

34. Güneşin ḳurşı deḡil nūrı geṇer cām u ḳava
İşte vaḥdetiñe vüçüd³⁷⁵ da denilür bu gūnā³⁷⁶

35. Şadr-ı İslām'da ḇok zāḥir u bāṭın 'ilmi
Rabṭ u tedvīn-i kütübden var idi istiḡnā

36. Yazdırup Ḥaẓret-i 'Osmān görüp ḥāfızı az
Birer iḳlīme yedi muṣḥafı ḳıldı isrā

37. Fuṣalā zāḥir u bāṭınca 'ulūmīde yine
İḥtiyācātı görüp de kütüb itdi imlā

³⁷⁵ “Âlemdeki çokluğun kendisinden geldiği tek bir varlık vardır.” fikridir. Her şeyin Allah'ın iradesi ve tecellesiyle olduğu düşünülür. İbn Arabî'nin varlık anlayışına dayanan bir felsefedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 329.

³⁷⁶ Bu beyit kitabın der-kenar kısmına yazılmıştır.

38. Mültecī rābıtası mısl-i ṭabī'ı her bār
Şoñra ġāflet çoğalup olmada ta'lımi ārā

39. Vāşıta-güş ise de dirse yine ḥācelere
Rabṭ-ı çeşm ü dil ile fā'ide vardır evfā

[21b]

(Este 'ızzü bi'llāhi'l- 'azım: Kūl yā eyyühe'llezīne hādū in ze'amtüm enneküm evliyā' u li'llāhi min dūni'n-nāsi fe-temennevü'l-mevte in küntüm şādiķın)³⁷⁷

40. Ey ḥabībim bunu da söyle Yahudiler'e kim
Nāsda mümtāz iseñiz zu'men olup dost-ı Hūdā

41. İdiñiz mevti temennī söziñiz şādiķ ise
Çünkü mevt ile olur rü'yet-i Rabb-i Yektā

(Kāle'n-nebiyyü şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā ālihī ve şahbihī ecma'in ve sellem: Ekşirü zikra hā[z]imi'l-lezzāt)³⁷⁸

42. Zikr-i mevt olmağ<i>le hāzim-i lezzāt-ı cihān
Anı ikşār idiñiz kim ola ma'mūr uķbā

(Kāle'n-nebiyyü şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā ālihī ve şahbihī ecma'in ve sellem: "Sebeķa'l-müferridüne. Kālū: Ve me'l-müferridün yā Resūla'llāh? Kāle'z-zākirūna'llāhe keşīran ve'z-zākirāt.")³⁷⁹

43. Fā'ik olmaķda müferrid bulunanlar buyurup
Şordılar bunda müferrid de ne ola ma'nā

44. Zikr-i Bārī'yi ricāl ile nisādan kimler
Çok iderler ise anlar didi Faḥr-i dü-serā

[22a]

³⁷⁷ "De ki: 'Ey yahudiler! Başka insanlar değil, yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve şayet sözünüze sadıksanız haydi ölümü temenni edin!'" el-Cuma 62/6.

³⁷⁸ "Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. Rasûlallah şöyle buyurdu: Lezzetleri keseni sık sık anın! Ölümü kastediyor." Tirmizî, "Zühd", 2(2409). Metinde "hārim" yazılmıştır.

³⁷⁹ "Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- 'Müferridler öne geçti' buyurdu. Bunun üzerine sahabeler: 'Müferridler ne demektir, yâ Rasûlallah?' diye sordular. Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-: 'Allah'ı çokça zikredip, anan erkekler ve kadınlardır.' buyurdu." Müslim, "Zikir", 4.

(Este ‘izü bi’llâhi’l-‘azîm. Ez-zâkirîna’llâhe keşîran ve’z-zâkirâti e’adda’llâhu lehüm mağfîraten ve ecran ‘azîmen)³⁸⁰

45. Anlara mağfîret ü ecr-i ‘azîmî ihzâr
Kıldı Hakk oldu bu âyet o hadîs-veş eclâ
46. Zîkr-i kâlbîyi degil dise de mu’teddün bih
Kendü gûş itmeli lafzın diyü bulan ‘ulemâ
47. Şâri’în zîkr-i lisân emri olan şeydedir ol
Ki gazellerde olan zîkr u kırâ’ât-âsâ
48. Bî-telaffuz o göñül zîkri de mu’teddün bih
Didiler şer’-i ilâhîde fuḥûl-i fuḫalâ
49. Vârid oldı hafaza tuymayacak zîkr-i hafî
Oldı kat kat ki yetmiş derece ecr-efzâ
50. Oldı vâridine kim zîkr-i hafî hayru’z-zîkr
Lîk zann itme hafîye göre böyle ma’nâ³⁸¹
51. Ki olup rûḥda bi’l-kuvve laṭîfe Hakk’dan
Vâridât olmayacak fi’len alınmaz îfâ
52. Kavl-i şüfiyyedir ol cümle didi lîk şavâb
Şâri’în emri gibi itmeli ihdâs ü edâ
53. Kavl-i şüfiyyeyi bunda daḥi kâbil taṭyîḳ
Vâridâtsiz dimek ‘aşkıyla olamaz icrâ

[22b]

³⁸⁰ ...“Allah’ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.” el-Ahzâb 33/35.

³⁸¹ Zikrin en hayırlısı gizli olanı, rızkın hayırlısı kifâyet edenidir. Ahmed b. Hanbel, “Müsned”, 76. Hafî zîkr, Abdulhâlik Gücdüvânî ile birlikte Nakşibendiyye tarikatine girmiş olan zikir çeşididir. Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 301.

54. Çünkü cüz' iyye irāde ki medār-ı teklîf
Dal aña cümle-i pîrân ile hep ehl-i Hüdā

55. Biri ez-cümle ider Meşnevî böyle îzāh
Zihne takrîb için olmak ile temsîl-nümā

56. Bozsa destârını bād münkir aña tarılmaz
Bozsa insân tarılır işte odur istiṣnā

57. Mesnevî' de bu daḥi Ḥazret-i Mevlānā' nîñ
Kavl-i 'ālîleri îrād-ı meşel nuşḥ-ārā

58. Öyle münkir çıkup ağaçda yir iken meyve
Şāhibin gördi didi yokdur irādem aṣlā

59. Şāhibi döğdi o feryād idicek didi hemān
Seni ben döğmiyorum yokdur irādem kaṭ' ā³⁸²

**(Este'îzü bi'llāhi'l-'azîm. İnne fî ḥalkî's-semāvāti ve'l-arzî veḥtilāfî'l-leyli ve'n-
nehāri le-āyātin li-ülü'l-elbāb. Ellezîne yezkürüne'llāhe kıyāmen ve ku'üden ve 'alā
cünübihim ve yetefekkerüne fî-ḥalkî's-semāvāti ve'l-arz. Rabbenā mā ḥalaḳte hāzā
bāṭılen sübhāneke fe-ḳınā 'azābe'n-nār)³⁸³**

60. Didi Ḥaḳ ḥalk-ı semāvāt ile arzda vardır
Ḥaḳḳ'a bürhān ki bî-ḥālîḳ olamaz peydā

[23a]

61. İḥtilāfı da gice vü gündüzün öyle bürhān
Derk iderler bunu kimlerse ḥaḳîḳî 'uḳalā

³⁸² Hikayenin tamamı için bkz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevî-i Ma'nevî, çev. Derya Örs- Hicabi Kırlangıç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 5/ 3077.

³⁸³ “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda aklıselim sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler:) ‘Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru!’ ” el-Âl-i İmrân 3/190-191.

62. Kā'im u kā'id iken yaṭur iken ki dā'im
Zıkr-i Hakk ile ider fikri daḥi bu gūnā

63. Ki 'abes eylemedeñ bunları Yā Rab sen ḥalk
Seni tenzihdeyiz itme bizi nāra isrā

64. İş-bu ezkārı namāz cāmi' u efḍāl-terdir
Fikri ta'limde mü'eyyid bu ḥadīs yine aña

**(Kāle'n-nebiyyü 'aleyhi ve 'alā ālihī efḍalü's-şalavāti ve's-selāmi ve 'alā aşḥābihī
bi't-tamām: Tefekkerū fī-ālā'i'llāhi ve lā tetefekkerū fī-zāti'llāh)³⁸⁴**

65. Hakk'ın ihsān u 'ināyātını fikr eyleyesiz
Zāt-ı bī-çünını fikr eylemeyesiz kaṭ'ā

(El-'aczü 'an deraki'l-idrāki idrākun.) (Ve'l-baḥşü 'an sırrı zāti'llāhi işrākun)³⁸⁵

66. Çār-yār-ı şeref-ārādan iki zāta daḥi
Oluyor bunu buyurdıkları ketb ü imlā

67. 'Aczini rütbe-i idrākden idrāk idrāk
Zāt-ı Haq sırrını baḥş itmesidir şirk-i Ḥudā

K.28.

Kezālik

[23b]

1. İdiyor böyle daḥi nakl u beyān ol rāvī
Ki Kabartaylı³⁸⁶ Muḥammed Beg aña gelmiş-idi
2. Mısr'a gitmekligi teşvīk iderek rızkı için
Oraya varmağla o da refāhı buldı

³⁸⁴ “Allah'ın zatını düşünmeyin, onun nimetlerin düşünün.” Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 1/81.

³⁸⁵ Hz. Ebu Bekir: Allah'ın nasıllığını anlayamayacağını anlamak, O'nu anlamaktır. Hz. Ömer: O'nun zatının sırrını araştırmak şirktir.

³⁸⁶ Kabartaylar, bugünkü Rusya içerisinde yer alan Kabarta-Balkar Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan müslüman bir halktır. Davut Dursun, “Kabartaylar” *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/12-13.

3. Fakr ile nefsi kabarmakla atar niceleri
Tay gibi şahlanarak düşdi ezildi kaldı
4. Eger ol zahme tayanmak ile toğrı yürise
Ġāşiye ya‘ni kıyāmet günü sürçmez idi
5. Sīne-bend ola ‘iber ü naḥvet ile baş dikenin
Çarpılır dizginine kalur olur pā-bendi
6. Sözi kem söyleme ağzına takılup yırtar
Nīk ü bed söz diyeninindir yine aña döndi
(Este‘izü bi’llāhi’l-‘azīm. El-ḥabīsātu li’l-ḥabīsine ve’l-ḥabīsüne li’l-ḥabīsāt ve’t-ṭayyibātu li’t-ṭayyibine ve’t-ṭayyibüne li’t-ṭayyibāt)³⁸⁷
7. Ṭayyibāt ile ḥabīsātı didiler zevcāt
Kelimāt ile de tefsīrin efāzıl yazdı
8. Halk ‘adāvetle olur pā-be-riḳab-ı ta‘ḳīb
Esbi kuşkun ve ḳulansız bırağur kibri kerı

[24a]

K.29.

Kezālik

1. Eyliyor naḳl-i ḥasen böyle daḥi ol rāvī
Bir muḥācir var idi Mısr’da ismi de Ḥasan
2. Bulmayup ḥāl-i refāh anda şıķılmış idi pek
Geldi İstanbul’a kim ola ta‘ayyüş ile şen
3. Göriceksin yine Mısr’a git orada rızķın
Diyerek olmuş idi himmet ile zıll-efken

³⁸⁷ “Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara lâyıktır. Temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır...” en-Nūr 24/26.

4. Evvelā bulmamış iken sığınacak sāye
Virdi ric‘atle refāhı aña Rabb-i pür-menn
5. Rızkı Hâk kıldı zamân ile mekânda ihsân
Anı tağyîr daği gerçi ki gelmez elden
6. İtse cüz’iyye irâdesini ‘aksi insân
Yorulur ya‘ni ki ihtâr daği lutf-ı rûşen
7. Evliyâ himmetidir böyle maşîr u melce’
Bulmaz İstanbul içinde daği bol rızkı giden

K.B.8.

Kezâlik

1. Didi ol rāvî gelüp Şâlih Efendi ki anıñ
Aşlı da idi Kabartaylı ta‘ayyüşde diler
2. Kaşdı itmekdi esirciligi men‘ eyleyerek
Didi İskenderî’de rızkıñ olacak evfer

[24b]

3. Git aña lîkin esirciligi kaşşâblığı da
Kahveciligi daği eylemeden eyle hâzer
4. Başka şan‘atlar ile eyleyesin kesb-i helâl
Buyurup oldu yine bu daği öyle aẓhar
5. Şimdi nâdir üserâ şer‘a muvâfık olmak
Şûm olur kal‘-i hâcer kat‘-ı şecer bey‘-i beşer³⁸⁸

³⁸⁸ Metinde “kal‘-i hâcer ü kat‘-ı şecer ü bey‘-i beşer” şeklinde yazmaktadır. Fakat vezne uymadığı için vav harfleri, virgül olarak kullanıldığı düşünülerek çıkarılmıştır.

6. Lāzım olmak ile kaşşāb cevāz var şer‘an³⁸⁹
İtmiyor emri seniñ olmamağındır bihter

7. (Uḳṭülū) emri bile ḥayye vü ‘aḳreb içün³⁹⁰
‘Ulemā ḡayr-ı vücbı ki cevāzı didiler

8. Hakkı ḥazretleri şer‘ise de ḳaṭl-i ḥayye
Didi dervīş iseñ incitme ki rūḥa mazhar

9. Baḥr u ber şaydı ḥelāl oldığı manşūş ise de
Yalnız ḥalli beyān yine şe‘āmet evfer

10. Ḳahvelerde çok olup ḡıybet ü dil-süz sözler
Ḳavurur dilleri taşar ḳabarır çig kişiler

11. Var ḥadīs esb ü nisvān u eviñ ba‘zısı şūm
Diyü ba‘zı ‘ulemā şūmı üçe ḥaşr eyler³⁹¹

12. Didi ba‘zı fuṣalā başka da meş‘ūm vardır
Oldı taşrīḥ sebebi cümleye lāzım anlar

[25a]

13. Ba‘zısı daḥi bütün nefy-i şe‘āmet idiyor
Olsa bunlar da olur yok dimekdir didiler

K.B.9.

Kezālik

1. Pür-‘iber bunı da naḳl itmededir ol rāwī
Ḳışşadan ḥişşe gerek ismine lāzım taşrīḥ

³⁸⁹ “Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında-...” el-Maide 5/3. Kettânî bu ayet-i kerîmeyi kasaplık mesleğine dayandırmaktadır. Nebi Bozkurt, “Kasap”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/533-535.

³⁹⁰ “Yılan fasıktır. Akrep de fare de karga da fasıktır (hepsi öldürülür).” el-Ehâdîs, 205/1.

³⁹¹ “Eğer herhangi bir şeyde uğursuzluk olsaydı o, kadında, attı, meskende olurdu.” Buhârî, “Kitâbu’l-cihâd ve’s-siyer”, 6/47.

2. Biriniñ şeyh-i haremlik emelin keşf iderek
Çalgıya meylini de keşf ile kıldı telmih
3. Ya'ni tıngırdıya meylin var olur mı hā'il
Hıdmetiñ anda olacaķ mı seniñ daħi melih
4. Yā naşib ile cevāb virmek ile yine didi
İtmeliydiñ söziñi qavl-i niyāzla taşih
5. Ya'ni lāzım idi dimekligiñ inşā'allāh
Buyurup kıldı bu temşil ile daħi tavzih
6. Borcuñ olsa kerem ümīd ile gitseñ birine
İtmeli luṭfi recā ide 'ināyetle ferih
7. Dime borcum var olur nice baķalım sen aña
Buyurup nuṭķ-ı muḳaddesleri oldı teşrih
8. Gitdi şeyhu'l-harem olmak ile ammā anda
İtdi çalgıyla düğün çalgıya var men'-i şarih
9. Pūlsuz def ile i'lān-ı nikāh şer'ī kim
Var ise söylenile māni'-i 'aḳd u tenkīh³⁹²
10. Ol düğünü iki oğlı içün itmiş idi
Kendüyi anları da itmedi şoñra tervih
11. Olmadı kendü muvaffaķ o iki oğlı daħi
Oldılar ba'zı sebeplerle perişān-ı şarih

[25b]

³⁹² “Gayrimeşrū birleşme ile meşrū evliliği birbirinden ayıran şey, def çalmak ve ilān etmektir.” Tirmizî, “Nikāh”, 6.

12. Dügün itmekle dü-gün şöñra döğünme göğsi
Tükenür olsa da çok itmeli dü-kevni melîh

13. Bâ-ḥuşûş emkine-i ‘âliyenîñ eşrefi o
Dâ’imâ kesb-i şeref itmeli bî-fi‘l-i kabîh

K.B.10.

Kezâlik

1. Hâcî Torun Efendi ki şehîr-i ‘ulemâ
Mişli İstanbul u Rum ili Anaṭolı’da az³⁹³
2. Kayserîlü o didi evvel-i tahşîlimde
Çalışup ‘ilmi yine idemiyordum iḥrâz
3. Öküze ‘ibret ile gît bakarak al sebakı
Didi kıldı baña da himmet o ilhâm-perdâz
4. Toplar ağzında suyu şöñra yutar cinsi bakar
Aña bakdıķda baña münfehim olmuşdı bu râz

[26a]

5. Toplanup sa’y ile ‘ilm oldu baña da nef’i
Didi bâṭınca da bâ-ḥâl-i ḥasen şöhret-sâz
6. Zâhiren nâmı Torun neşr ile ceddü’l-‘ulemâ’
Bâṭinen sîreti sîr-âb-ı fuyûz u mümtâz
7. Var ḥadîş iş-bu cihân âḥirete mezra‘adır³⁹⁴
Biçilür anda ne kim zer‘ ola bunda çok u az
8. Kâsvetîñ ḳalmamalı seng ü ḥas ü ḥâşâķı
Arz-ı ‘ömri süriyor çifte öküz kış ile yaz

³⁹³ Metinde “İstanbul u Rum ili vü Anaṭolı’da az” şeklinde geçer.

³⁹⁴ “Dünya ahiretin tarlasıdır.” El-Acluni, “Keşfu’l-Hafâ”, 1/412.

9. Aḥmak öküzdür o göz kim bakar ‘ibret almaz
Sen kızum alma ‘amel-mānde kı ile yaz ou vü yaz
10. Ayağın aymak ile almaz aḥibbā-yı cihān
Sü’-i niyyetle u atma ola sūd āf-ı tırāz
11. Sü’-i niyyet ile virmemeli pay nīrāna
Māye-i albi yoğur tā ide afvet iḥrāz
12. Ki riyā ağızı kesilür toyıramaz oyunı
Geçirir varsa o ḥālden ki ider urt ibrāz
13. ala yayık gibi ammā ki gönül yağ bağlar
Süzilür süzi-i zāhirle olur dil i ‘zāz

K.30.

Kezālik

1. ayseriyyeli Kūuk Ḥāfız Efendi de ehīr
Ki kibār-ı ‘ulemādandır o da naql idiyor
2. Geldi zihnime niun kendüye dinür Baba
Nezd-i pākinde idim ḥikmeti gösterdi nūr
3. ocuğı olmadığın didi gelüp bir ḥatun
Bir noḥud virdi didi ekli ehār-enbe olur
4. ahveniñ dānelerinden de dirüp birisini
Peñ-enbe anı da ekl ile bul didi sürür
5. Olmaz iken ocuğı ḥāmil olup hem tev’em
Oğı ār-enbe kıızı yevm-i ḥamīs itdi zuhūr

[26b]

6. Cedd-i a' lā-yı himemdir o fuyūzıñ kāmı
Evliyā böyle de Baba ile tavşîf oluyor

K.31.

Kezâlik

1. Kayseriyye'de Küçük Hâfız Efendi bunu da
Naql ider o da büyük himmete olmuş mazhar
2. Ya'ni tevlîd-i fuyûzât ile Baba vaşfin
Añlayup öyle de vaşf eyliyor idi evfer
3. Hâk dü-'âlemde seni mazhar-ı hayr ide didi
Neşr-i 'ilme baña tevfiķ daħi oldu ekşer

K.32.

Kezâlik

1. Yine ol Hâkkı Efendi idiyor böyle beyân
İltifât itmedi gelmişse de biri göricek

[27a]

2. Sorulınca didi söz olmalı düz ağız ile
Düzdüñ ağızına bakılmaz özi egri diyicek
3. Şoñra fehm oldu ki on kimseyi katl eylemiş o
Tıtdı hem-şehri<si>de anı soķaķda göricek

K.33.

Kezâlik

1. Kayseriyyeli bir 'âlim didi ismi de Hüseyn
Dört 'iyâlim var iken olmamış idi evlâd
2. Faķat 'âlemde bir oğlum olup iki ayağı
Üstüñ'ânsız gibi gezmez yine olmazdı nihâd
3. Bir 'işâbe kuşagımla şarup ayaklarını
Didi yarın vire şıhḥât aña da Rabb-i 'ibâd

4. Öylece irtesi gün başladı meşye o daḥi
Kuvvet-i himmetidir cümlemizi eyledi şād
5. Kām-ı şıdk ile şebāt üzre ayak başmalı dil
Yol alup kām bulup rūh u ten olsun ābād

K.34.

Kezālik

1. Naḳl iderdi bunu da kendüsi Rüşdi Paşa
İbn-i Şirvānī ki olmuş idi şadr-ı a‘zam
2. Henüz İstanbul’a geldim ben oturmak üzere
Bāyezīd Medresesin sordum o didi aḳdem
3. Anı parmak ile gösterdi didi bā-ilhām
Gösterirler seni parmak ile şöıra ‘ālem
4. Ne münāşib olacaḳsa anı da söyleyerek
Saña ḥayr eylemez anlar didi nuşḥ-ı a‘zam
5. Hem büyük yirde ḳalacaḳ idügin remz iderek
Bulmadı ḥayr o münāşible hep oldu ḥarām
6. Türbe-i ‘āliye-i Ḥazret-i İbn-i ‘Abbās
Medfeni oldu Ḥudā’dan aña da oldı kerem

K.35.

Kezālik

1. Bir efendi daḥi naḳl itdi ki ismi de Celīl
Zā’ir oldum ki libāsını yamamaḳda idi
2. Ben yamadım diledim himmetini kim da‘vām
Uzamışdı ideler şer‘ ile rū’yet anı

3. Bir ricām da kızıma ‘arız idi baygınlık
Çāresizdim himemiyle ola Hakk’ıñ keremi
4. Himmet itdikde o da ‘vām hemen oldu ihkāk
Bir nohūdı kızım içün virerek böyle didi
5. (Hel etā) sūresini eyle kırā’at soñra³⁹⁵
(‘Ādiyāt) sūresini şuya koyup da nohūdı³⁹⁶

[28a]

6. İçir ol ābı yüzine dizine gögsine sür
Şem‘asız yața o şeb böyle şifā-yāb oldu

K.36.

Kezālik

1. Yine ol Hakkı-i hak-bīn idiyor böyle beyān
Kıldı bir medrese içün dañi nuş u ihtār
2. Sa‘y olunmaz ise tahşīl-i ‘ulūm-ı şer‘a
Muhterik olacağın kıldı beyān u tezkār
3. Yandı çok geçmeyerek bakmalı bā-çeşm-i ‘iber
Bu numūne ki Hudā cismi dañi öyle yağar
4. Şarf u naḥv olmağ<ı>la hādīm-i ‘ilm-i şer‘ī
Niyeti ḥayr olıcağ andan olur ‘add ü şümār
5. Bir kığılcım ile iḥrāk-ı kebīr olmadadır
Cüz’ice şer‘a muḥālif dañi eyler izrār
6. Bā-ḥuşuş zelzele-i sā‘at olup kahr-ı ‘azīm
Hırş-ı dünyā ise kār-gīr dañi olur umar

³⁹⁵ İnsan Suresi 76.

³⁹⁶ Adiyat Suresi 100.

K.37.

Kezālik

1. Yine ol Hakkı-i haq-gören olur kim mervī
Kara Beg-nām maḥalden de Bekir Beg geldi
2. Hacı Han ile huşūmetleri vardı orada
Havf itmek ile İstanbul'a gelmiş idi
- [28b]
3. Virdi bir parça-i elbise-i 'ulyālarını
Havfı kalmamağı anıñ ile himmet kıldı
4. Bir ğuruşu daḥi virdi bereket olmağ için
Yine sen beldeñe git eyleme havfı didi
5. 'Avdet itdikde Hudā virmedi hīç yine telāş
Harb idüp Muşafa Han Hacı Han'ı öldürdi
6. Hem Bekir Beg varıcağ rağbet ü taltīf iderek
Her umūrındaki me'mūrlara baş itdi

K.38.

Kezālik

1. Bu da ol Hakkı Efendi'den olur kim maḥkī
Geldi Kaşğarlı idi Gülşen Efendi de aña
2. Didi oğlum düşüp atdan kırılup pāy u eli
Kıldı rü'yāmda bir zāt aña tebşīr-i şifā'
3. Oldı ta'bīr o zāt Hāzret-i Hızr olmalıdır
Yāḥud o ğavṣ-ı zamāndır idecek himmet aña
4. Şimdi gördükde hemān bildim o rü'yāmda benim
Gördüğüm zāt-ı celīlīñ seniñ işte haqqā

5. İki baklayı mübârek deheniyle şak idüp
Şür aña didi ‘aķıbinde şifâ virdi Hūdā
6. Çok zamān meşyede bī-ķudret iken gezdi hemān
Kām-yāb oldılar ismidir anıñ da Musa

[29a]

K.39.

Kezālik

1. Bu da maḥķīdir o Ḥaķķı-i refīķa-bīnden
Bir faķīr sa‘y ile ögrenmedi sâ‘atçılığı
2. İrtifā‘-ı şerefi bulmasınıñ vaķti gelüp
Nūr-ı şems-i himem aldı gidüp ebr-i kederi
3. Ki şeref maṭla‘ı parmakları ile anıñ
Güşların dīdelerin sıgadı buldı hūneri³⁹⁷
4. Pek mahāret ile üstādı yaparken sâ‘at
Hemen ol gün gidüp ol eyledi ikmāl anı
5. Gördi rü’yā daḥi üstādı da müselleme idi
Virdi üstādlığa ruḥşat hem aña dūḥterini
6. Eyleyüp ḥacc-ı şerīfi de Medīne’de ķalup
Vüs‘at-i rızķ ile itmekde ta‘ayyüş o daḥi

K.40.

Kezālik

1. Pertev-i ķalb-i münīri bu daḥi ol ķuṭbuñ
Böylece itmede ol rāvī-i ḥaķ-bīn tebyīn

³⁹⁷ Metinde “Güşların u dīdelerin” şeklinde geçer.

2. Ki Münîr-nâm Efendi çalışırken pek çok
Nûr-ı ‘ilm ile şeref bulamıyup oldu hâzîn
3. Mazhar-ı himmeti olmakla suhûletle hemân
Kıldı taḥşîle muvaffâk anı da Rabb-i Mu‘în

[29b]

4. Şoñra zâ‘ir olıcaḡ kıldı ru‘ûsı himmet
Kıldı Tarsus‘da refâhı da be-ilhâm ta‘yîn
5. Kâm-yâb oldu ru‘ûs ile gidüp Tarsus‘a
Kehfîñ aşḥâbı gibi rāḡat ile oldu nişîn
6. Nevm-i ḡafletden idüp ‘ilm ile ḡalbin îkâz
Oldı hem hırş-ı cihân ile tolaşmaḡdan emîn

K.41.

Kezâlik

1. Belḡli Hâşim Efendi didi İstanbul‘a
Ba‘zı Çin emti‘ası şatmaḡa oldım ‘âzim
2. Yolda şoyılmış-idim faḡr ile itdikde vürûd
Bir hilâli ben o ḡavṣı göricek virmiş-idim
3. Baña on parayı anıñ içün i‘tâ itdi
Hem teberrük virerek didi saña bu lâzım
4. Ki libâs pârça-i ‘ulyâsı idi didi saña
ḡayr olur ḡastelere bür‘e ide Rab dâ‘im
5. Daḡsiṡân ile Qarabaḡ arasında var idi
Bir melik kim oluyor bunda vezir-veş ḡâ‘im

6. Bunda vāliyle idāre olunan cāh gibi līk
Olur ‘unvānı mülk anlara olmaz ḥākīm

[30a]

7. Beş seneden berü ḥaste bulunan oğlına Ḥaḳ
Virdi anıñla şifā oldu baña çok mükrim
8. Māl-i mesrūkumı buldurdı hem itdim ḥaccı
Himmeti kıldı be-kām itdi ğumūmdan sālīm

K.42.

Kezālik

1. Yine ol Haḳḳı-i ḥaḳ-gören olur kim muḥkī
Biri gelmiş idi Māçīnlü ismi Bayram
2. Vālīler gibi mülūkdār ki ṭavā’if denilür
Bu da anlardan imiş nesli olup da ḥükkām
3. Ya’ni ḥükm eylemiş o ba’zı maḥallinde anıñ
Ḥavf-ı ḥaşmıyla firār itmiş o olmuş nā-kām
4. Gelmiş İstanbul’a ammā ki bilür kimseyi de
Bulmayup acınacak rütbe irişdi ālām
5. Himem-i pür-ḥikemi ile getürdüp zeytūn
Aña yidirdi çekirdekle me’an bi’l-ibrām
6. Feyz-i nuṭkıyla olup ‘āzīm-i sūy-ı vaṭanı
Vāşıl oldıḳda be-kām itdi Ḥudā-yı ‘Allām
7. Nesliniñ taht-ı ḥükümetlerini zabt iden
Bī-veled fevt ü yine oldu bu anıñla be-kām

[30b]

8. O da rıhlet ile maḥdūmı geçüp de yirine
Ḥacca gelmişdi Ḥicāz ehline itdi ikrām
9. Pederinden işidüp ol daḥi naḳl itdi bunı
Şād olup öylece himmet ile itdi bayram

K.43.

Kezālik

1. Aṭana'dan gelüp 'Oṣmān Efendi-nām-zāt
Şatmağa iki 'Arap cāriye de var idi
2. Şatması cā'iz idi fī'atını bulmaz idim
Didi himmetle o çoğına bile şatıldı³⁹⁸
3. Anadan toğma çocuğum topal idi çünki
Ayağı et gibi gūyā ki yoğ-idi kemigi
4. Çocuğa elbīse-i 'āliyesi pārçasını
Luṭf idüp böylece ta'rīf ile de emr itdi
5. Sūre-i Vāḳı'a'yı Sūre-i Feth'i okuyup³⁹⁹
Āba vaż'ıyla vücūdına şuyı sür didi
6. Öylece eyleyicek şıḥḥati kesb eyleyerek
Gezemezken o daḥi sā'iri-āsā gezdi

K.44.

Kezālik

1. Naḳl ider Yusuf Efendi o da Dağıstānī
İsmidir vālidiniñ de anıñ 'Abdu'r-Raḥmān

³⁹⁸ Bu beyit der-kenarda yer almaktadır.

³⁹⁹ Metinde "Sūre-i Vāḳı'a'yı vü Sūre-i Feth'i" şeklinde geçer.

2. Baña olmuşdı merāk mertebede albimce
Cümle mü'minde emelse de beā-yı mān

[31a]

3. Niyyet-i acc ile vāıl olup İstanbul'a
Göricek kef ile ıldı beni daı ādān
4. Didi ayırmaya Mevlā seni de māndan
İki olu olacak tācir idecek Yezdān
5. Gelmemek ile cihāna benim evlādım hī
Ārzū eyliyor idim anı daı her ān
6. Mübrem olmakla ader memleketi almayacak
Ol 'ibādetle didi sen de Hicāz'da iskān
7. Cümlesi öyle olup beldemi aldı Mosov
Mübrem olduda ader āresi olmaz ityān

K.45.

Kezālik

1. Didi Amed Aa avvā-baı o da ālih
Tābi'-i ey-i arem ya'ni ki Dāvūd Paa
2. Köprili-zāde birisi gelerek Badād'a
Didi menūb idi emvālime buldurdı rehā
3. Ki Dügümlü Baba azretler'e himmet buyurup
Yine mecmū'ı baa redd ile oldu i'tā

K.46.

Kezālik

1. Yine ol Amed Aa nal idiyor bunu daı
Köprili-zāde'den iitmek ile bu gūnā

[31b]

2. Ki biri katl olunacak idi İstanbul'da
Himmet-i 'āliyesi ile anıñ buldı rehā
3. Bā-ḥuşūş rütbe-i 'ulyā ile de oldu be-ḳām
Ḳat ḳat eyledi mesrūr Cenāb-ı Mevlā

K.47.

Kezālik

1. Yine ol Aḥmed Ağa didi tıyup bunları ben
Geldim İstanbul'a itdimdi ziyāret arzū
2. Talep itmişdi yoğurt ile hıyarı getürüp
Ekl ile eyledi i 'tā baña da ol ḥaḳ-gū
3. İdecekler seni vaḳti ile ḳavvāş-başı
Ol Medīne'de 'ibādet ile ḥıdmet-memlū
4. Eski şevbi diyü geldikde dile virdi cevāb
İgne dikiş diker ammā ki libās giymez o
5. Orada itdim 'ibādet ile ḳavvāş-başılık
Didi ḥālā anı īfādadır öyle kendü
6. Rişteniñ ucı dikiş tıutmağa *dügümlü* gerek
Ḥaḳḳ'a dil rabṭını īmāda o ḳuṭb-ı dil-cū
7. Şafvet-i zāt ile igne dikeyor esbābı
Sādece bir göriniş olsa sivā-yı ḳuṭnū

[32a]

K.48.

Kezālik

1. Bir efendi ki anıñ ismi dañi ‘Abd-i Kerīm
Vaṭanı idi Cezāyır idiyor böyle beyān
2. Virdi yaykamağ içün mendilin İstanbul’da
Verd-i ter gibi idi yaykar iken gördüm ‘ıyān
3. Baña dimişdi Medīne’ye ‘azīmet eyle
Ba‘zılar olmuş-idi kalbime ğaflet-efşān
4. Yaykanup kalmadı mendil-i dilimde ğaflet
Bir yigirmi paralık kıldı teberrük ihsān
5. Ol yigirmiligi sehven virecekdım hattā
Kıldı ihtār anı da Hāzret-i Rabb-i Mennān
6. Harem-i muhterem-i Hāzret-i Fahr-i Rusūl’e
Kıldı ikinci imāmlıkla beni Hāk şādān
7. Eyledi hāl-i refāh ile Medīne’de muķīm
Diyü şükr ile sitāyişlerin itdi ityān
8. Hāl-i pür-hüzn-i Cezāyır’dan o oldu maḥfūz
Mübrem olmakla kazā itdi Frenk zabṭ u ziyān

K.49.

Kezālik

1. Nākili oldu bunıñ da Hacı Aḥmed Paşa
Der-sa‘ādetde ta‘ayyüşde şıkıldım didi pek
2. Bir dilim kavunı ekl itdim o virmekle baña
Eyledi himmet-i pür-luṭfı anı ekl idicek

[32b]

3. Ki didi devlet umūrında bulunmağ emeliñ
Kavun-āsā emeli ola müyesser yimek
4. ‘Askere yazılarak kesb-i refāh itmiş-idim
Haccı da itdim edā yine o himmet iderek
5. Zabt olunmuş idi mālım anı da istidrād
Eyledim oldı refāh böyle daħi kām irerek

K.50.

Kezālik

1. Konyalı Hācı Süleymān Efendi söyler
Hacca ‘azm eyleyicek hırsıza tutuldum ben
2. On konak kaldı Medīne’ye çıkup ormandan
Bir harāmī kemerim aldı olup topuz zen
3. Akçe çok idi içinde olarak pek mahzūn
Mīr-i hac şurre emīni idi ‘āciz andan⁴⁰⁰
4. ‘Avdet itdikde ezilmiş iki bakla virüp ol
Didi saç kumla o ormana gidüp de yine sen
5. Akçeñi anda tamāmen yine Hağ sana virüp
Gösterir hırsızın ile saña ‘ibret-rūşen

[33a]

6. Yine hacca gidüp orada o gūnā serpdim
Kemerim buldum o ormanda nazar eyler iken
7. Üstühˆānıyla libāsı da anıñ orada
Buldum ‘ibret ile gösterdi Hudā-yı pür-menn

K.51.

⁴⁰⁰ Metinde “Mīr-i hac u şurre emīni” şeklinde geçer.

Kezâlik

1. Küçük ‘Osmân Ağa‘dan oluyor bu maḥkî
Üsküdar’da ben uşaklık idiyordum aḡdem
2. Geziyordum taleb-i rızık ile İstanbul’da
Hem temâşâda idim oldu alay-ı a‘zam
3. Ol zamânda bulunan şâhın alayı idi
Seyr iderken didi ol zât-ı kerâmet-tev’em
4. Sevḳ-i şeytân saña sâde temâşâyı emel
Maḡsadiñ rızık ise Hâḡ’dan dile ḡaḡḡâ ekrem
5. Ölecek yıkılacak kuruyacak şeylerden⁴⁰¹
Taleb itme dile Hâḡ’dan ol ider luṭf u kerem
6. Ki Hicâz içre ḡusûsâ ki Medîne’de seni
Ḥıdmet-i Ḥazret-i Şâh-ı Rusûl eyler ḡürrem
7. Öylece oldu diyü o da teşekkürle diyüp
Bu daḡı oldu yine zîver-i kırtâs u ḡalem

K.52.

Kezâlik

[33b]

1. Yine ol Hâḡḡı Efendi idiyor böyle beyân
Biri gelmiş idi İstanbul’a hem de zengîn
2. Kîseñi didi çıkar lîkin ‘iyâzen bi’llâh
Virdi on para ḡaḡâret ile fîkr oldu ḡarîn

⁴⁰¹ Metinde “Ölecek ü yıkılacak u kuruyacak” şeklinde geçer.

3. Der-sa‘âdetde huşûşâtını ol göremedi
Kendü de zevcesi de haste olup itdi enîn
4. Böyle çok zimmeti çekmekle anîñ bir dostı
Haqqına kıldı du‘â vaz‘-ı teberrük kām-bîn
5. Harem-i muhterem-i Hâzret-i Fahr-i Rusûl’üñ
Hâk-i pür-feyzi ile kıldı du‘âyı tarşîn
6. Didi rü’yâda bu dostına o gavş eyledi Hâk
Hürmet-i hâk-i şeref-nâkle kabûline karîn
7. Zevc ü zevce daği ol şeb görüp öyle rü’yâ
Buldılar ‘âfiyet anlar daği kıldı tebyîn
8. Tesviye oldı muqaddemce kalan işleri hep
Hem anîñ hürmetine kendünüñ afvı da mübîn

K.53.

Kezâlik

1. Kayseyiyye’de Büyük ‘Âlim Efendi ki şehîr
Şöhreti gibi büyük kadri de beyne’l-‘ulemâ’
2. Didi ben ‘azm idüp İstanbul’a maşşûdum idi
Yeñçeri ‘askerine kendümi itmek imlâ
3. Hâl-i âtisini keşfen didi İstanbul’uñ
Yeñçeri olma yine beldeñe git didi baña
4. ‘Âlim olmağhıma himmet ile kıldı kerem
Bir gurus kim bereket ile ola yümn-efzâ

[34a]

5. ‘İlmi tahşîle muvaffaq buyurup rızkımı da
Kıldı vüs‘atde benim hamd ola Rabb-i Yektâ
6. Giderim köylere mäh-ı ramazānda lîkin
Olmayup faqr için neşr-i naşāyih maḥzā

K.54.

Kezâlik

1. Naql ider Aḥmed Efendi ki Buḥaralıdır
Seyyid ü şâlih o da ḥikmet-i Ḥaqq itdi zuhûr
2. Ki şoyulmuş idim ‘âzim iken İstanbul’a
Gördi didi baña ol zât-ı kerâmet-mevfûr
3. Git Medîne’ye saña Ḥazret-i Ḥaqq ‘azze vü cell
Rızkı tevsî‘ ider ol zaḥmeti virmez bulunur
4. Varıcaḳ anda tezevvücle refâh irdi baña
Geldi sârık maraḫa düş iderek Rabb-i ḡayûr

[34b]

5. Ḥacca gelmişdi idüp tevbe vü istiḡfârı
Mālımı kendüliginden virüp oldum mesrûr

K.55.

Kezâlik

1. Bir efendi daḫi naql itmede ismi de ‘Alî
Arnabudluḳ’dan idim kıldı baña da himmet
2. Der-sa‘âdet’de çeküp dîḳ-i ta‘ayyüş ben de
Didi git Mekke’de vüs‘at vire Rabb-i ‘İzzet
3. Gidicek anda zuhûr itdi baña ḥâl-i refâh
Diyerek itdi o da hamd ü şenâ vü midḫat

K.56.

Kezālik

1. Naql ider Rüstem Ağa aşlı Giridlüdür anıñ
Beldeme ‘avdet idecek idim İstanbul’dan
2. Anda mālñ yoğ-ise gitmeyesin beyhūde
Buyurup oldı bu temşıl ile de pend-efken
3. Ki güneşde kurıdılur yıkanınca gömlek
Mekke yāhud Medīne’de muķīm olmalı sen
4. Mekke’ye geldim irişdi baña hāl-i şervet
Baña da hūr-ı kerāmetleri oldı rüşen
5. Gerçi ma‘lūm Girid’in hāl-i esef-baḥşāsı
Ol zamān yoğ-idi ammā ki eşer fetretiden

[35a]

K.57.

Kezālik

1. Yine ol Hakkı Efendi idiyor böyle bile
Buyururdı ola vaktiyle kelāmlar icrā
2. Ya ‘ni vakti geçicek mīvede kalmaz lezzet
Kalsa da vakti gibi olabilür mi a ‘lā
3. Sen didiñ vaşf-ı celīlini fülān gün yazalım
Gelmemişdim baña te’kīdle göründi rü’yā
4. Ki Kemāl’iñ didigi üzre aña ‘āzim ol
Didi tevbīḥ ile rü’yāmda o ğavş-ı Mevlā
5. Sū-i zann itme ğaraż şanma ğınā-yı kalbi
Olarak şıdķ u şalāḥda o da oldı inşā

6. Hakk-ı nā-çizime de hâlen ü kâlen bu daği
Eşer-i hüsn-i kabûl bî-had ola hamd-i Hudâ

K.58.

Kezâlik

1. Söylüyor Aḥmed Efendi ki odur Yozgādī
Geldim İstanbul'a taḥşîl-i 'ulûma ammâ
2. Hâl-i fakr eyledi ḥammâllığa mecbûr beni
Sâ'iliyyet bile itmeklige muẓtar hattâ
3. Tutarak bâb-ı cevâmi'de çevirüp pāpûş
Geçinürüm baña cüz'î olup akçe i'tâ
4. İtdi hoş râyiḥa-cûş giydigi pāpûşından
Bir ğuruş virdi didi şakla teberrük-efzâ
5. Hâzret-i Hâk saña 'ilmi daği iḥsân eyler
Diyü kılmış idi tebşîr o ğavṣ-ı Mevlâ
6. Ğaflet itmekle anıñ nışfını şarf itmiş-idim
Nışfı kaldı yine der-hâl bereket geldi bañâ
7. Bir ḥ'âce yanına aldı baña ta'lîm-i 'ulûm
İtdi hem merḥamet idüp beni infāk iksâ⁴⁰²
8. Ben talep eylemeden kim ki soḳakda görse
Virir oldu baña akçe bereket o ḥakḳâ
9. 'İlmi taḥşîle ru'ûsa daği nâ'il oldum
Neşre de kıldı Medîne'de muvaffak Mevlâ

⁴⁰² Metinde "infāk u iksâ" şeklinde geçer.

10. Rızkımı bunda yine virmede vüs‘at üzere
Diyerek hamd ile itmekde o da medh ü senā

K.59.

Kezālik

1. Dağsitānlı ‘Alī Beg böylece naql eyledi kim
Şadr-ı vakte götürüp bār-gīri itdim taḳdīm
2. Ol ḳabūl itmedi bu zāt didi vir pād-şāha
Nice olur diyerek geldi baña ḥavf u bīm

[36a]

3. Yine te‘kīd buyurmaḳla cesāret geldi
Şāha gösterdi ḳapuya varıcaḳ Rabb-i ‘Alīm
4. Şordurup söyleyicek ḥüsn-i ḳabūl itdi hemān
Beni talḳīf ile iḥsān ile ḳıldı ten‘īm
5. Eyledim ḥacc-ı şerīfī daḫi anıñla edā
Rehber-i feyz eşerü‘l-Ḥaḳ yine ol ḳuṭb-ı kerīm
6. Dest-gīr oldı piyāde iken aña da dimeḳ
Şeh-süvār-ı reh-i maḳşūd olarak buldı na‘īm
7. İrdirüp aşl-ı sarāy-ı Şeh-i Kevneyn’e anı
Dünyevī uḫrevīde eyledi böyle ten‘īm

K.60.

Kezālik

1. Didi Turḫallı ‘Osmān Efendi böyle
Dīḳ-i ḥālim olarak dergehin itdim melce’
2. Kīseme vaż‘ u teberrük olarak ḥıfz için
Bir yigirmi paralık virdi ki yūsre mebde’

3. Didi bir şey kapalı akmaz açılursa akar
Kıldı temşîl berekâtı o kerâmet-menşe'
4. Ya taşadduk ki virir Hakk añâ kat kat 'ıvaz
Nice âyât⁴⁰³ u eḥādīs⁴⁰⁴ yazıldı fe'kra'

[36b]

5. Rūzgār medḥal ü maḥrec ile eyler cereyān
Sādece medḥal-i bī-maḥreci şanma mence'

K.B.11.

Kezâlik

1. Arnabudluk'dan irişdi bir efendi daḥi
Muştafâ ismi de anıñ idiyor böyle beyān
2. Kaç maḥallerde bulundumsa refāh bulamadım
Geldim İstanbul'a ḥammâllığa oldum pūyān
3. Bir dūḥān çıbıgını kendüye ihdâ iderek
Hüsn-i ta'zīm idicek himmeti kıldı şādān
4. Git buyurmuşdı Medīne-i şeref-baḥşāya
Otur anda virecek vüs'ati Rabb-i Mennān
5. Bir ğuruşu da teberrük olarak hıfz için
Virdi ḥarc-ı rehe Hakk itdi sebebler iḥsān
6. Gelerek anda daḥi ḥāl-i refāhı buldum
Diyü ḥamd ile o da itdi şenāsın tibyān
7. Toğrı kıl dil çıbıgın koyma zifir-i ğaflet
Evliyānıñ nefes-i pāki ide hoş cereyān

⁴⁰³ "Allah'a ve resulüne iman edin; O'nun size emanet olarak verdiklerinden, başkaları için de harcayın. İçinizden iman edip böyle harcamada bulunanlara büyük mükâfat vardır." el-Hadîd 52/7.

⁴⁰⁴ "Kudsî Hadis: Ey Ademoğlu! İnfâk et ki ben de sana infâk edeyim." Müslim, "Zekat", 3/36.

8. Birtakım ğıybet ile kimseyi geçme zinhār
Düşürüp ağızı lüle gibi tağıtma ki ziyān

[37a]

9. (Hāzret-i ‘Abd-i Ğanī Nāblusī) didi mübāh
Bağ risālede dūhān tönbeği de birdir ‘ıyān⁴⁰⁵

10. Evliyāya hele hīç mu‘teriz olma zinhār
Kehrubānīñ vesahı tutmadığı ğayr-i nihān

11. Pāk ağızlıkla zihī pāk eteklik ile hep
Zih-i pūr-gevher-i pāk-i himemi feyz-efşān

12. Kavlama akçe hūlūş çaķmak ile şatma riyā
Kibrit-āsā dil ider kīse-i cismiñ sūzān

K.61.

Kezālik

1. İdiyor bunu Selanikli Çıgaloğlu beyān
Benden almış idi nā-ḥāķ biri kırķ biñ ğuruş
2. Ḥāķsız iken olarak aña müsā‘id vālī
Geldim İstanbul’a deryā-yı keder eyledi cūş
3. İstimā‘ eyleyüp o nuşḥ ile gönderdi ḥayr
İtmedi vālī kabūl eyledi hem ğayzı ḥurūş
4. Beni ḥabs eyledi ammā ki hemān ḥastelenüp
Yine çıkardı benim ḥātırımı eyledi ḥoş
5. Virdi nā-ḥāķ alıvirdiğini bi’l-istirdād
Ḥastelik eyledi āġāh anı yā görmüş düş

⁴⁰⁵ Bahsi geçen risāle şudur: es-Sulh Beyne’l İhvān fī Hükmi İbāhātī’d-Duhān. Bu eserinde Nablusī tütün içmenin mübah olduğu görüşünü delilleriyle ortaya koyar. Ayşegül Yılmaz, “es-Sulh Beyne’l İhvān fī Hükmi İbāhātī’d-Duhān, Abdülġanī b. İsmāil en-Nablusī” *Dergiabant* 7/13 (Mayıs 2019), 337-340.

[37b]

6. Öylece hastelice düşmeden akdem düşünüp
Görme hîç korkılı düş nuş ile ıķāz ola gūş

K.62.

Kezālik

1. Yine ol Hakkı Efendi'den olur kim mervī
Meşķ alup biri henüz yazuya bed' itmiş-idi
2. Didi üstāz idecek Hakk seni üstāz-ı kevn
Saña hem de virecek kātib olur bir veledi
3. Hüsni-i a'mâlde ammā o bulunmaz pek de
Diyü ilhāmıla vücūdı yoğ-iken aña didi
4. İtdi kendü ile oğlu daħi ol gūne zuhūr
Pederin hālını nisbet olunur evlādı
5. Meşelā elf şevāb-ı pederin kıddinden
Bilinür nokta kadar tül u kaşırse kıddi
6. Pederi meşķ-i meşakķatle vücūda çıkarır
Nuş u ta'līmını derk ile gerek taklīdi
7. Andan ahsen yazar iseñ ol olur senden şen
Līk uşūlī bozarak karalama kilik ü yedi

K.63.

Kezālik

1. Aşanalı bir efendi ki Halīl ismi daħi
Didi İstanbul'a gitdim ola hakkım ihķāk

[38a]

2. Lık bakılmadı maḥzūn olarak ḳalmıř-idim
Oḡlumuñ gözleri de görmez olup virdi merāk
3. Himmet itmek ile Ḥaḳ üzre görüldi o ḥuřūř
Virdi iki noḡudı oḡluma da bā-iřfāk
4. Süricek gözlerine irtesi gün buldı řifā
Gördi igne deligin görerek atmazken ayak
5. Ka‘be-i ‘āliyede ravza-i feyz-‘ā’idede⁴⁰⁶
Baña da eyle du‘ā didi be-luṭf-ı Ḥallāk
6. Añladım ḥaccı daḡı ḳıldı o gūnā īmā
Himmet-i fā’iḳasın sābıḳa ḳıldı ilḥāk
7. Gitdim anlarda du‘āsını da īfā itdim
Kendü anlar da ḥaḳīḳī ki degil hīḉ ırāk

K.64.

Kezālik

1. Naḳl ider řālih Efendi ki Buḡārālıdır
Geldim İstanbul’a faḳrım ile oldum berber
2. Ḳıldı teřrīf dükānımıza gördi üstād
Birin eylerdi tırāř eyledi terk açık ser
3. Didi sen anı tırāř eyle bırakma nāḳıř
Sünnet-i ḳaṭ‘-ı řevārib emelim bu da ider
4. Anı īfā idicek ḥācib ü liḡyelerini
Cüz’ī tanzīm dilerim ba‘zı řuyūḡ çün düzler

[38b]

⁴⁰⁶ Metinde “Ka‘be-i ‘āliyede vü ravza-i feyz-‘ā’idede” şeklinde geçer.

5. Anları düzlemegi men ‘ ü benim hālimi de
Keşf ile didi aşıl adıma hālîñ beñzer
6. Hırçlığı virdi teberrük olarak fazlaca da
Bir ğuruş kim ola hıfz-ile refāhım evfer
7. İtme berberligi şimdi o degildir memdūh
Mısr’a git eyleye hūsn-i ‘amele Hāk mazhar
8. ‘İlmi çok olmasa da fā’ik olur hūsn-i ‘amel
Bî-‘amel ‘ilm-i hemān sādece nakşa beñzer
9. Götürüp Mısr’a berāberce beni bir tüccār
Duhterin virdi Hudā nuṭķını kıldı azhar
10. Bıyığı kaṭ ‘ u şaķal hālî ile kalmak için
Var ḥadīṣ ustura⁴⁰⁷ mikrāşla niçün düzlerler⁴⁰⁸
11. Sūs için kaşını ğayrı da düzeltmek memnū‘
Var ḥadīṣ hilķati tebdīl dimekdir anlar⁴⁰⁹

K.65.

Kezālik

1. Bu da muḥkī oluyor Hākķı Efendi’den kim
Biri rü’ yāsını nakl itdi buyurdi ta ‘bīr
- [39a]
2. Bir kişi de bulunup itdi ‘iyāzen bi’llāh
Kizb olarak aña rü’ yā diyü nakl ü taķdīr

⁴⁰⁷ Metinde “ustura vü mikrāş” şeklinde geçer.

⁴⁰⁸ “Bıyıkları kısaltın, sakalları çokça ve uzunca bırakın.” Müslim, “Tahâret”, 1/52.

⁴⁰⁹ “Alah şu kadınlara lanet etmiştir: Doğün yapanlar, yaptıranlar, yüzün tüylerini yoldurtanlar, seyrek dişli güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan sırtkanlar, Allah’ın yarattığını değiştirenler.” Müslim, “Kitābu’l-libās ve’z-zīnet”, 120.

3. Ger dūrūğ oldıđı kendūsine mülhem ise de
Dimeyüp kızb idüğın böylece kıldı ta‘zır
4. Hakk aña nice mücāzāt-ı şedīde virecek
Oldıđın kendūsine didi cemī‘-i taqdır
5. Şoñra kızb oldığını söyledi ammā o kişi
Didi taqdır birini buldı olunmaz tağyır
6. İkisinde de zühūr itdi yine nuṭkı gibi
Var ḥadīs kızb ile rü‘yā demek ‘ișyān-ı kebır⁴¹⁰
7. Var ḥadīs yine kebā’irden olup her bir kızb⁴¹¹
‘Ulemā ba‘zısına itdi cevāzı taqrır
8. Ya‘ni kim şer‘ ile maqbūl olacak şüretde
Ḥayrı celb ile zarar selbi içün kıldı ḥaşır⁴¹²

K.66.

Kezālik

1. Didi Gülşen Baba Yozğad’a civār kıyededir
Bāğ u bostān u tarlalarım oldı ‘aṭıl
2. Maşraf u zaḥmet ile gerçi olurdı nābit
Lākin olmaz idi nef‘i çüriyüp bī-ḥaşıl

[39b]

3. Gitdim İstanbul’a itdikde recā kıldı kerem
Aña elvān-ı libās parçasın itdi vāşıl

⁴¹⁰ “Her kim görmediği bir rüyayı gördüm diye iddia ve ısrar ederse (kıyamet gününde) ona iki şâr(arpa) tanesinin birbirine düğümlemesi teklif ve hiçbir zaman yapamayacağı bu işle azap olunur.” Buhârî, “Ta’bîr”, 45.

⁴¹¹ Hz. Peygamber’e büyük günahlar soruldu. Peygamber: “Allah’a ortak tanımak, ana-babaya ezâ etmek, (haksız olarak) insan öldürmek, yalan şahitliği yapmaktır.” buyurdu. Buhârî, “Şehâdet”, 10.

⁴¹² Yalan yalnız üç yerde caizdir: Adam, karısını memnun etmek için konuşur, harpte yalan ve insanları birbiriyle barıştırmak için yalan söylemek.” Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 26.

4. Ya‘ni kazğan tolısı şuya bunı važ‘ iderek
Anıñ eṭrāfına saç didi o kāmı mevşıl
5. Buḡl-i tab‘ım daḡı ilhām olaraq kendüsin
Eyledi nuşh-ı seḡā didi baḡıllık bātıl
6. Emri üzre idicek ḡaşıl olup her biri çün
Eyledim borcum edā oldı refāhım ḡaşıl

K.67.

Kezālik

1. Naql ider ‘İşmet Efendi ki Toḡad beldesidir
Şatacaḡ idim ‘arāzīmi görüp bī-maḡşūl
2. Çeldüḡin ile ticāret idicek olmuş-idim
Alup İstanbul’a şatmaḡ içün itdim mevşūl
3. Ḥālimi keşf ü kırā’atle şuyı bir şīşeye
Ḳoydı kim nūrun ‘ale’n-nūr olarak itdi duḡūl
4. Ki kırā’atle femi nūrun ‘ale’n-nūr el-ḡaḡ⁴¹³
Didi zāri’ler ile iç bunı bulduḡda vüşūl
5. İsti‘āze iderek anlar ile birlikde
Besmeleyle idesiz bed’i virir Ḥaḡ maḡşūl

[40a]

6. Hem taşadduḡ ile emr itdi idüp cümlesini
Ḥāşılāt borcumı virdirdi refāh buldı ḡuşūl

⁴¹³ “Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” en-Nûr 24/35.

K.68.

Kezâlik

1. Bir efendi Zilelû ismi daği Mūsâ'dır
Bâ-teşekkür idiyor böyle beyân ü tezkâr
2. İsmiñi şordı didi gerçi efendi dirler
Lîkin 'ilm itmedi taqđır-i Hudâ-yı Ğaffâr
3. Didi şulbünde bir oğluñ gelicek pek 'âlim
Oldı oğlum ki Hudâ 'ilmini itdi bisyâr
4. İsm-i mağdûmı 'Ömer Anağolı'da meşhûr
Vâlid ü mâderiniñ qalbine pek tölî mesâr

K.69.

Kezâlik

1. Bu da menkûl oluyor Hakkı Efendi'den kim
Biri evlendirüp oğlın gelini olmadı râm
2. Didi sen beldeñe gitdikde fülân zât orada
Şöyle bir nüsha yaza didi buyurdı ifhâm
3. Virdi bal mumı ki anıñla yazup suya qosun
Kızıñ üstine ol âb serpile Hakkı ide be-kâm
4. Öyle itmek ile meşhûralığı şavuşdı
Kıldı yâr zevcine der-hâl Hudâ-yı 'Allâm

[40b]

K.70.

Kezâlik

1. Bir efendi ki Belîğ ismi Sarıyer'de muķīm
Didi bāşūrdan oğlum çekiyordı zaħmet
2. Henüz üç dört yaşında idi qaldı bī-tāb
Dübürin hārice iħrācda idi ol 'illet
3. Bayılır idi maħalline i'āde olıcaķ
'Āfiyet buldı hemān andan alınca himmet

K.71.

Kezālik

1. Yine ol Hāķķı-i haķ-bīn rivāyet eyler
Biriniñ oğlınıñ oldu gözi çiçekle merīz
2. Bir buçuk yıl kapanup görmedi açılsa aķup
Kendüyi her göreniñ itdi huzūruñ tenķīz
3. Pederiniñ nazarı haķķ-ı meşāyihda 'alīl
Ya'ni inanmayup itmekde olurmuş ta'rīz
4. Mütedāvil görüp ellerde ser üzre himemi
Kütüb-i vaşf-ı celīlin o da itdi taķrīz
5. Himmet itdikde recā sevb-i şerīfinden aña
Virdi bir pāre ki ol pāre-i feyzi ta'vīz
6. Himmetiyle açılup irtesi igne deligin
Gördi mer'ī olamazken şecer ü seng-i 'arīz

[41a]

K.72.

Kezālik

1. Hācı Şā'ib Paşa'nıñ kölesi Rüstem Ağa
Didi bir hastelige uğramış-idim evvel

2. Oğlumı da tutarak şar‘a uzardı bir gün
Kār u kesbime daħi bunlar içün geldi ħalel
3. Eyledim ben de ziyāretle niyāz-ı himmet
Bir noħud virdi didi vire şifā Rabb-i ecel
4. Ezerek şu ile nışfin ol içe nışfını sen
Diyü tefhīm buyurmuşdı o zāt-ı ekmel
5. Öyle itdikde şifā geldi aña da baña da
‘Āfiyet arzına toħm eyledi Ĥaķķ ‘azze vü cell
6. Kıt‘ası asğar u az ise de çok feyzi büyük
Ki dinür ħayr kelāmlar daħi mā қalle ve dell⁴¹⁴

K.73.

Kezālik

1. Bir efendi daħi naķl eyledi Dağistānī
Şehr-i feyż oldu penāħ maħlaşı da idi Penāħ
2. Ĥasretim var idi kim olmadı ħiç evlādım
Diledim himmetini vire Cenāb-ı Allāh
3. Pederiñiz ile görüşmüş idim evvel buyurup
Kıldı tefhīm ola tā mihr ü vefādan āgāh
4. Dāderiñiñ de seniñ de ola çok oğluñuz
Diyü tebsīr buyurmuşdı be-ilhām-ı İlāh
5. Dāderimden de veled olmaz idi ismi Ziyā
Aña da himmetidir ħıbtā ki neyyir ü māh

[41b]

⁴¹⁴ "Allah'ın zikri dışında kelāmı çok yapmayın (çok konuşmayın)..." Tirmizî, "Zühd", 62.

6. İkimiziñ daħi oğullarımız itdi tulu‘
Ferqadān gibi ziyā virdi gidüp hūzn-i siyāh

K.74.

Kezālik

1. Şūfiler Tekyesi şeyhiniñ iki oğlu kim
Biri Rāġīb biriniñ ismi daħi ‘Abdu’llāh
2. Didiler olmuyor idi ikimizden de veled
Eyledi bizlere de himmeti ol feyz-i penāh
3. Oğluñuz da kıznıñız da ola dimişdi bize
Geçmedi çok arası oldu hemān luṭf-ı İlāh
4. Birer oğlumuz ile oldu birer dūḥterimiz
Hasreti koymadı bizlerde o kuṭb-ı āġāh

K.75.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Muḥammed’dır anıñ
Aḳsarāy’da görerek eyledim aña ta’zīm
2. Līk ḥavf itmiş-idim anı da keşf ile didi
Ḥayr idüp biz zararı eylemeyiz eyleme bīm
3. Bir yigirmi paralık virdi teberrük didi hem
Oldı ıṣṭabl-ı hümāyūnda rızkıñ taḳsīm
4. Git didi mīr-āḥūr dā’iresine şimdi
Añladım ḳahve ocağında olup cüz’i muḳīm
5. Var imiş beş kīse aḳçe ile me’mūriyyet
Baña taḳrīz ile buldurdı refāh Rabb-i Kerīm

[42a]

K.76.

Kezâlik

1. Didi Tefvîk Beg odur yoklamada şimdi müdür
İhtisâb içre karındaşı Cemil Beg daği
2. Ki çocuklukda teşâdüf iderek kendüsin
Mısr buğdayı virüp almış-idik himmetini
3. Ömrüñizce kalemiñizce de nef'i göresiz
Buyurup hamd ola var her birimizde ikisi
4. 'Ömrüñ 'uqbâcâ şümûli daği me' mül olunur
Anlara da vire 'uqbâca da Mevlâ feyzî
5. Leb lebî zikr-i İlâhî ile tezyîn iderek
Uḥrevî feyze sebep oldığı da emr-i celî
6. Luṭf-ı Bārî'ye bahâne ki bahâne lâzım
Lîk olup muhtesib-i nefsiñ anı yoklamalı
7. Kalem-i tevbe ile defter-i a'mâliñden
Eyle tenzîl-i ḥatâ zamm ile ḥüsn-i 'ameli
8. Tâ'ib- i zenb olan bî-günehe beñzer kim
Var şeref-şâdır olup böyle ḥadîs-i Nebevî⁴¹⁵
9. 'Ulemâ didi yıkanmışla cedîd sevb-âsâ
Tâhir ikisi de ammâ ki cedîddir 'âlî

[42b]

⁴¹⁵ “Günahtan tevbe eden kimse, hiç günahı olmayan kimse gibidir.” İbn Mâce, “Zühd”, 30.

K.77.

Kezâlik

1. Yine ol Hakkı Efendi idiyor böyle beyân
Kethudâ itdi birini Hâcî Şâ'ib Paşa
2. Kethudâ oğlu olan Zühdi Beg'i kucasına
Alarak gider iken gördi o gavṣ-ı Mevlâ
3. Hâcî Şâ'ib Paşa'ya didi olur bu dâmâd
Kethudâ güş idicek buldı sürür-ı evfâ
4. Kethudâlıkda devâmında bile şek var iken
Kalarak 'âkıbet oldı o da böyle eclâ

K.78.

Kezâlik

1. Vanlı 'Ârif Ağa böyle ifâde idiyor
Ya'ni mâliyyede meclisde odur baş kavvâş
2. Düşdi oğlum ayağı oldı sakat kim hukemâ
Didiler çâresi yok kesmeli misl-i mikrâş
3. Bir yeşil bez ile bir bakla ezüp virdi o zât
Eyledi böylece Kur'an'la da tertîb-i havâş
4. Sûre-i Vâkı'a vü Feth'i kırâ'at iderek
Bunlar<ı> sür ayağına didi ol gavṣu'l-hâş
5. Der-'akab kesb-i şifâ eyledi böyle idicek
Toğrulup oldı kavî o daği mânend-raşâş
6. Emel-i vâkı'anın fethi içün bezm-i dile
Bağ laîf böyle himem bulmalıdır bâ-ihlâş

[43a]

7. Dest-giriñ olarak koymaya kalbiñi şakat
İ'vicacı gider vire ayağıñı düz baş

K.79.

Kezālik

1. Didi Maḥmūd Ağa mālīyyede kahveci başı
Düşdüm atdan şakat oldum belim idi iki kat
2. Sā'iliyyet idiyordum acıyup ḥ'ış-āvend
Mevtimi istediler kalmadı ümmīd-i necāt
3. Gördi ol zāt kalem-i pür-himem-i engüşten
Ağzına eyledi idḥāl odur feyze devāt
4. Çıkarup eyledi imdād midādın ĩmā
Ėayb-ı kırtāsına yazıldı necātıma berāt
5. Pek çatırdadı belim toğrılup evvelki gibi
Yüsri de buldum o 'usr idi esās-ı āfāt
6. Būm-ı ġaflet idicek lāne-i ḥam-geşte beli
Ur gidüp kaçırarak rāst ider böyle zevāt
7. Rāst gelmeklik içün niyetiñi rāst eyle
Var ḥadīṣ çün hemān a' mālīñ esāsı niyyāt⁴¹⁶

K.80.

Kezālik

1. Naql ider Ḥilmi Efendi ki Medīne içre
İki yıl olmuş-idi maḥkemede ol nā'ib

⁴¹⁶ “Ameller ancak niyete göredir. Bir kimse niyet ettiğı ne ise eline geçecek olan odur ...” Müslim, “İmāre”, 45.

2. Oğlumuñ iki qolı gāyet ile çarpık idi
Dili h̄āric idi olmazdı dehānı h̄ācib
3. Ben de himmet diledim bir noh̄udı şardı beze
Virdi bu vech-ile emr itdi o zāt-ı şā'ib
4. Şeb-i işneyn iricek nışfa bunı ağızına vir
Kollarına daḥi sür ola şifā-yı cālib
5. Öyle itdikde dili ağızına girdi der-hāl
Toğrılup qolları da oldı ğumūmı sālīb
6. Dil qarīb olsa Medīne'dir uzak olsa da ten
Dil uzatma ki o h̄āzır t̄urur ammā ğā'ib
7. Bu'l-Ḥanīfe buyurur cismim olup Baġdād'da
Yine qalbimle Medīne'de bulunmaq sākıb
8. Ten Medīne'de t̄urup olmaya dil Baġdād'da
Ya'ni her şey'i göñül sālīb olur hem kāsib
9. Toğrı t̄ut maḥkeme-i muḥkeme-i qalbi hemān
Dili ağızında t̄utup qollarıñ olsun şā'ib

[44a]

K.81.

Kezālik

1. Qadri Beg naql idiyor oqur idim elif ile bā
Vālidem nezd-i mu'ālāsına itdi īşāl

2. Didi bu kâtib olur zevcesi de nef'î ider
Akrabâsı da idüp fâ'ide eyler hoş-ḥāl
3. Öylece itdi zuhûr her biri de ser-tâ-ser
Metn-i nuṭkından olur şerḥ u beyân 'ilm-i ḥāl
4. Luṭf için şarf yigirmi toḳuz ammâ ol zât
Dil lisânıyla da virmekde dile ḥüsn-i me'âl
5. Ki muḥâtablarının ḥâline evḳâta göre
Dil ile dil ile de luṭfı olur ḥayr-ı meḳâl
6. Elf-ba-yı elf fakîre daḥi yeter rızqın
Dir idi çekmeye tâ zahmet ile pây-ı melâl
7. Mekteb ü medrese vü tekye-i ḥayrî câmi'
Dergeh-i himmet ü feyzinden olur istikmâl
8. Leyl-i dünyâ irecek ḥaşr ile şubḥ u felaḳa
Dersi ögreñ bularaḳ ḥâce-i pür-feyz ü kemâl
9. Âl ü mâl sūd-ı cihân oynama çocuk gibice
Ḳaderiñi ḳalb-i selîm ancaḳ ider 'âlu'l-'âl

[44b]

K.82.

Kezâlik

1. Didi Şeyḥ 'Ârif o kim Ḥazret-i Nûre'd-dîniñ
Çoḳ zamân tekye-i 'ulyâlarına post-nişîn
2. Geldik İstanbul'a Bağdâdlı idik efḳar idik
Mâderimiñ de ta'ayyüşde idi ḳâlbi ḥazîn

3. Cāmeler ahz ile yaykardı anıñla geçinüp
Pür-kederken bizi himmet ile kıldı kām-bîn

4. Didi başıñda seniñ ṯac ṯurıyor ol tekye
Oldı maħlūl anıñ şeyhligini iste hemîn

5. Ṯalibi çok u büyük tekye vü iṟadı keşir
Baña virilmesi ẖiç olmadı me' mûle qarîn

[45a]

6. Kuvvet-i qalbi virüp nuṭṭ-ı şeref-baḥşı hemân
İstedim oldı müyesser baña bā-sehl ü mübîn

7. Göz ile āb u havā gerçi ki ḥālî görünür
Baḳsa içinde neler görmededir ḥurde-bîn

8. Gözüñüñ gördigine g̱itme hemân zāhirce
Ḥurde-bîn-i himem-i bāṭını Ḥaḳḳ ide mu'în

9. Şafra olsa görünür ḥulḳ dönüyor ammā
Ne döner ḥulḳ u ne başın görünür öyle hemîn

10. Kesme üm̱idiñi ẖiç raḥmet ü ravḥu'llāh'dan
Kışaş-ı pür-ḥışaş ile ider āyet tebyîn⁴¹⁷

K.83.

Kezālik

1. Üsküdār'da Bedevī şeyḥi ḥikāyet idiyor
Muştafā ismi daḥi evveli imiş kātib

2. Ḥiddet-i ṭab' ile kātiblik idemez idim
Baña nuşḥ u himemi kıldı o zāt-ı şā'ib

⁴¹⁷ “Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!” el-Yusuf 12/87.

3. Turuḳ-ı ‘āliyeden ol bedevīye dāhil
Tekye yapdır didi oldum aña der-ḫāl ṭālib

4. Bir maḫal buldum anıñ dindi civārı tekye
Vardır ırādı binā hedm olup oldı ğā’ib

[45b]

5. Anı inşā ile ırādını ibkāya daḫi
Virdi tevfiḳ-i suhūletle Ḥudā-yı Ğālib

6. Var ḥadīs ḫayr u ‘ibādetde şu ‘ūbet deñlü
Oluyor gerçi kişi ecr ü şevābı kāsib⁴¹⁸

7. Şabr iden ḫaḳḳına böyle ise de ṭab’ı ḥadīd
İtmese şabrı ḫaṭā ecrini olur sālīb

K.84.

Kezālik

1. Didi Kürd Şālīḫ Efendi ki ben İstanbul’a
Varıcaḳ efḳār u hem-şehrilerim idi refiḳ
2. Żıḳ-i faḳr oynadaraḳ maymunı ḳalsa aḳçe
Baña ḫıfz itdiriyorlardı bilüp yār-ı şefiḳ
3. Tekye öñinde muḳaddem bulunan köşke gelüp
Himmet istemege virdi baña ḫakk-ı tevfiḳ
4. Vüzerādan biri kim ismi daḫi Şa’du’llāh
Ḥıdmetine virerek eyledi şa’dı terfiḳ
5. İrtihāline degin raġbeti çoġaldı baña
Himmeti ḳıldı anıñ ile Hicāz’a teşvīḳ

⁴¹⁸ Rasulullah’ın yanına bir kimse geldi ve kendisine sadakanın en büyüğünü sordu. Allah Rasulü de: “(Sevabı büyük sadaka) senin sıhhatli, son derece mala düşkün, fakirlikten korkar, zenginlikten hoşlanır bulduğun halde verdiği sadakadır...” buyurdu. Müslim, “Zekat”, 31.

6. Ol Medīne'de vefāt itdi mücāvır olarak
Beni de vüs'at ile itmede Mevlā terzīk

[46a]

7. Pek büyük hānesi var anda iḳāmet idiyor
Seyr-i 'ibret ola *Allāhu veliyyü't-tevfīk*
8. Ki oyun terk ile derk itdi 'uyūn-ı şerefi
Şüm-ı maymunı idüp şervet-i maymun tezhīk

K.B.12.

Kezālik

1. Tahkiye itmededir bunı Bahā'u'd-dīn Ağa
Hāl-i fakrım olarak bulamamışdım çāre
2. Başım üstinde ḥoros gibi olup da bir şey
Seslenüp şan'at ile bahş olunurdu para
3. Himmet-i 'āliyesi virdi refāh ile ferāh
Rāst gelmiş idim ol zāt-ı kerāmetkāra
4. Oldı Paşa ̐apusunda baña ḥıdmet der-hāl
Düşmedim gezmege ol şüret ile āvāre
5. Gün-be-gün hāl-i yesārı çoğalup rütbe alup
Şāhib-i hāne olup şardı o pek güç yara
6. Ḥoros-āsā çıkarak başa öter sāhte şuver
Mākiyān gibi yayılmaḳ düşürür ızrāra
7. Beyza-i va'di çürük yatma kuluçğa gibi kim
Kām-ı civcisini iḳdām idemez izhāra

[46b]

8. Evliyā' himmetidir beyza-i bayzā-yı şahīḥ
Ḳat ḳat feyzi ḳurūn ile irer ikṣāra
9. Vakt-i taḳdīriṇi germiyyet-i ḳalb ile gözet
İtme tebrīdle izā'a gezerek āvāre
10. Kesilür vaḳitsiz ötse ḥorosıñ başı dinür
Şāhibiñ vaḳtı ile yem virir anı ara
11. Fıṣklar fıṣkısını eşme ta' ayyüş ola pāk
Rif'at-i ḥāne tūnek ḳalbiñi baḳ īmāra
12. Fol degil mi kūmes-ārā bu cihān cılıḳ itdi
Nice maḡrūrı ḳıgırtlarken idüp bī-çāre
13. Nā-ḥalef beyza-i murğ-āb gibidir canlanıcaḳ
Şuya ṭalmaḳla decāca ḳalıyor āvāre
14. İsteme ṣervet-i dünyā ile çok ḥāl-i semen
Ki semīn ṭavuk irer tencere-i idbāra

K.85.

Kezālik

1. Söylüyor Ḥaḳḳı Efendi yine bu vech-ile kim
Daḡıstānlı biri tüccārdır ismi Hāşim
2. İstedi olmaḡı aḡşāb dükkānlar ammā
Bulunup re'y-i muḳaddeslerini ben şordum
3. Mübrem olmaḳla ḳazā didi ḳarīben iḥrāk
Olur anlar yine ilhām ile Rabb-i dā'im

[47a]

4. İ'timād itmeyüp ol kula 'iyāzen bi'llāh
Yandı mālı da dükkānlarla 'inādı zālīm
5. Kendü kendüye kişi itdigini gāyr idemez
Oturır hüzñ ile kim olsa 'ināden kā'im
6. Ki 'inād mihr-i dile oldu harīk kundağı
Mālını şardı çocuk gibi o yāhud nā'im

K.86.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Celāle'd-dīn'dir
Dağıstān'dan gelerek var idi fakr u fākam
2. Ki muhācir olarak şıkılup İstanbul'da
Kalbime geldi tese''ül derece hüzñ ü elem
3. Kıldı terfiye ile tefrīh beni de der-hāl
Naqd-i bī-gāyet-i himmetle o zāt-ı ikrām
4. Nā'ib-i şer'-i şerīf eyledi yemīn nuṭkı
O kime geldi yesār arḳaya gitdi ol ḡam
5. Neyyir-i feyzi tūlū' eyleyicek fevḳimde
Taht-ı arḳa geçerek ḳalmadı ḡam miṣl-i zulüm
6. Güneşin nūrına itdikce teveccüh ḳameriñ
Pertevi artmaḳ ile olmadadır bedr-i etemm
7. Küre-i arz güneşle ḳameriñ arasına
Hā'il oldıḳca azalur buña diller tev'em

[47b]

K.87.

Kezâlik

1. Bir efendi didi ismi de anıñ ‘Abd-i Laţîf
Söyledim kendüye soķākda teşādüf iderek
2. Baña ya‘ni ki büyük hıdmet içün himmetini
İstedim kalbim ider idi Medīne’de dilek
3. Keşf idüp didi Medīne’de hazīneye müdür
Olasın oldı naşīb arası çok geçmeyerek

K.88.

Kezâlik

1. İtdi bu vech-ile de yine beyān u taķrîr
Ol efendi ki anın ismi daħi ‘Abd-i Laţîf
2. Benim evlād emelim idi Hudā kıldı kerem
Kalbimi keşf ile himmet idüp ol zāt-ı şerîf

K.89.

Kezâlik

1. Bir efendi daħi naķl eyledi ismi Īsā
Dağsitān’dan o da İstanbul’ı kıldı mesken
2. Burusa’da benim eşyām olundı sırķat
Olmadı çāre taħarrīsine sa’y itmiş-iken
3. Himmet-i ‘āliyesin eyleyicek istiḥşāl
Der-‘aķab oldı celī feyzi olup nūr-efken
4. Ki karanlık oţaya şem‘a olunca idḥāl
Görünür her tarafı der-‘aķab anıñ rüşen

[48a]

5. Sönse şem‘a yine pertev virir ıḳād idene
Ḳalma ḡulmetde ḡuşūr üffimi itmek ile sen
6. Ki ḡuşūrıñla ḡuşūrıña ḡarañlık maḡşūr
Ḳıbr ile şallama zīnhār aña dest ü dāmen
7. Elde başda taşıyup aña teveccüh lāzım
Şem‘asız göz göremez ḡulmet-i ḡaflet var iken
8. Ḥāne vü elbīsesi gevher-i dünyā ḡolsa
Pādişāh olsa da bī-şem‘ olabilmez yine şen

K.90.

Kezālik

1. Gürci Nu‘mān Efendi ki şehīr-i ‘ulemā
‘Aşrımızdaki odur mişl-i İmām-ı A‘zam
2. Ḥilye-i faẓl u şalāḥ ile şalābet ile pek
Buldı cümle ‘ulemāya anı fā’ik ‘ālem
3. O da söyler ki Dügümlü Baba Ḥazretleri’dir
Ḳuṭb-ı aḡṡab-ı zamān ‘ayn-ı fuyūzāt u himem
4. Bunı da naḡl idiyor idi ki dimişdi baña
Oḡlıña bağlayalım ḡ‘āceliḡiñ ola kerem
5. Ol zamān ḡaste iken himmet idüp buldı şifā
‘İlmi de sūnnete göre çoḡalıyor her dem
6. İrtihāl eyleyerek soñra o Nu‘mān-ı zamān
Oḡlı ders okuduyor ḡ‘āceligidir tev‘em

[48b]

7. Vak̄te mevķũf pederi gibi be-nām olmaķlık
Her şıfāta o da sa'y itmeli taķşĩline hem

K.91.

Kezālik

1. Bũyle de naķl ũ beyān itdi o Nu'mān-ı zamān
Bir efendi gelũp İstanbul'a İķilli idi
2. Muştafā ismi anıñ ders-i şerĩki sebk̄dır
Şeyh-i İslām-ı zamān iken o taķķĩr gũrdi
3. Sā'il-āsā kapudan kendũyi t̄ard itmişler
Gũrdi ol ğavş-ı gũzĩn keşf ile bũyle didi
4. Şeyh-i İslām'a naşĩhat idesin benden kim
Haķķ-ı şirket gũzedilmek fużalānıñ kaşdı
5. Beyt-i mālda olarak hem 'ulemānıñ haķķı
Aña gũre saña da ide ma'āş-ı ĩrād
6. Yoġsa te'dĩb olur didigini de o h̄'ace
Şeyh-i İslām'a gelũp sũyledi ra'ş e geldi
7. Koġdı h̄adimleri bũyle didigine t̄arılup
Bi't-te'ākub olarak h̄aste hemān celb itdi
8. Mar'aş'a eyledi nā'ib anı tatyĩb iderek
Ra'ş e-i 'ibreti z̄abt itse maraż gelmez idi

K.92.

Kezālik

[49a]

1. Burusalı bir efendi ki Sũleymān ismi
Didi İstanbul'a ben mād̄erim ile geldim

2. Gözlerim görmez idi fakr ile muṣṭar idik
Bir küçük evde kirā ile olurdıḳ ḳā'im

3. Vālidem cāmeler aḥz ile yıḳayup andan
Geçinürdik ben ise işe yaramaz idim

4. Getirüp vālideme başḳa oṭadan fincān
OḒlınıñ gözlerine sür didi keşfen ḥālim

5. Sürerek gözlerime kendin o şeb rü'yāda
Gördüm açıldı gözüm irtesi aña gitdim

6. Kendüdür gördigim ol vech-ile rü'yāda bilüp
Vālidem yıḳayacaḳ cāmeñizi vir didim

7. Virdi ḳıldı si'a-i rızḳımız içün himmet
Fakr u fāḳa marazından daḩi ḳıldı sālim

8. Cāmesi ābını ol ḥānede maḥfūz yire
Vālidem defn idiyordu ki ri'āyet lāzım

9. Bī-icāre bize mīri anı taḩşış idi
Başḳa ḥāne daḩi luṭf eyledi Rabb-i dā'im

[49b]

K.93.

Kezālik

1. Ḵıldı ol Ḥaḳḳı Efendi bunu da taḩkiye kim
İstedi himmetin Īrānlu biri bit-ta'zīm

2. 'Alī Ekber dinilür olmaz imiş evlādı
Ḥānesi de yoḒ-imiş eyledi arz u tefhīm

3. İki-içün daḥi pek itdi niyāz-ı himmet
Bî-dirîğ eyledi kim böyle Ḥudā luṭfı ‘amīm
4. Arası geçmedi çok itdi zuhūr evlādı
Ḥāne de virdi aña Ḥazret-i Ḥallāk-ı Kerīm

K.94.

Kezālik

1. Mültezimlikde idi Rıf‘at Efendi söyler
Suleḥādan olarak o da ḥayātda ḥālā
2. Şiddet üzre olarak ḥaste çocuk iken ben
Pederim eyledi kırk biñ guruş şarfı baña
3. Yine ammā ki rehā-yāb olamamış idim
Bir noḥud virdi o kuṭb irdi hemān bür’ ü şifā
4. Ağniyādan olacaḳdır ide tekye bünyāden
Diyü olmuşdı baña ḥayra delālet-efzā
5. Ḥalıcılarda olan ḥāl idi tekyesini Ḥaḳ
Kıldı ḥayrāna muvaffaḳ bu da himmet-i ḥaḳḳā

[50a]

6. Gerçi cüz’iyye irāde ile işler tüccār
Lîk mi‘mār u mühendis eṣeri ḥüsn-i binā
7. Ḥasenāt emr u mükāfātı da va‘d eyledi Ḥaḳ
Luṭf-ı Ḥaḳ’dır o biz itsek daḥi sa‘y-ı evfā⁴¹⁹

⁴¹⁹ “İçinizden hayra çağırın, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.” el-Âl-i İmrân 3/104.

8. Seyyi'ât nehy ü mücâzâtını da kıldı beyân
Kudret-i Hâk'la faķaķ bizden olur maķż-ı ģatâ⁴²⁰

K.95.

Kezâlik

1. İdiyor Hâķķı Efendi bunu da zîb-i beyân
Bir Buģârâlı gelüp eylemiş-idi ta'zîm
2. Kendüye didi be-ilhâm maĥall-i rızķın
Kıldı ģaber ana da sa'y itmegi nuķ u tefhîm
3. Giderek anda varup kendüye zengîn ģatun
Serveti virdi anîñ ile Hudâvend-i Kerîm
4. Tekye yapıdırmaģa da oldu muvaffaķ orada
Feyzi mi'mârına var sitte-i ķāyd-ı terkîm

K.96.

Kezâlik

1. Didi bu vech-ile ol Hâķķı Efendi yine kim
Muşţafâ Beg emel itmiş idi ģâne yapmak
2. Didi şimdi o ģurukda feseķa çoģaldı
Anîñ içün buralar keşret ile ģârķ olacak

[50b]

3. Gerçi kim emr-i Hudâ olsa yanar âb daģı
Tab'ı tebdîl ider ģâlikı her şey'îñ Hâķ
4. Zâhiren ebniye kâr-gîrligi ģıfza kâr-gîr
Bunda yapıķda anı yapmalı kâr-gîr olarak

⁴²⁰ “O tövbekârlar, ibadet edenler, hamdedenler, dünyada yolcu gibi yaşayanlar, rükûa varanlar, secde edenler, iyiliģi teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah'ın sınırlarını gözetkenler; müjdele o müminleri!” et-Tevbe 9/112.

5. O kabûl eylemeyüp emrin ‘iyāzen bi’llāh
Yapdı aḥşāb beton eşyāsı da gitdi yanarak
6. Dünyevî kırı ile yaş daḥi yanmaḳda şehîr
Uḥrevî rabṭ-ı ‘ivaż virmede bî-medḥale Ḥaḳ
7. Lîkin âyet daḥi var tehlikeden eyle ḥazer
Beyt-i ḳalb ola ḳavî çürige olma mülḥaḳ⁴²¹
8. Reh-i Bārî’de olan hicret oluyor ma’dūd
Kāfir u fāsıḳa bir ḳarış uzak oturmak
9. Ki luzūmî derece eyle tebā’ud dimeḳ
Mümkin olmaz ise cüz’ide daḥi ecr olacak
10. Ḳalḳamazsañ olıcaḳ şer’a muḥālîf bir şey
Ecr olur yüz çevir imkân ḳadar uzak tırarak

K.97.

Kezâlik

1. Taḥkiye itdi yine Ḥaḳḳı Efendi böyle
Şeyḥ-i İslām-ı Buḥārâ daḥi fevt olmuş-idi
2. OḒlınıñ ismi de Allāh ḳulı idi aña lîk
İ’tibār olmadı mālî daḥi Ḓaşben gitdi
3. Gelür iken buraya yolda daḥi ḥırsızlar
Her ne varsa alup İstanbul’a efḳar geldi
4. Yolda menḥûb u maḥallindeki maḒşûb mālî
Yine kendüsine gelmekligi himmet ḳıldı

⁴²¹ “Müminler müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa artık Allah ile olan bağıını koparmış demektir. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunmanız başkadır. Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Sonunda dönüş Allah’adır.” el-Âl-i İmrân 3/28.

5. Pederi mesnedine olamasa da nā'il
Eyleyüp hayr du'ā cümlesini Haq virdi
6. Hiçbir yirde de Allāh kulından geçmez
Kullara inse zulüm ol ider istirdādı
7. Ecr-i şabrı aña bu gavsa da ecr-i himemi
Haq virir zulmi iden nefesine itmiş oldu

K.98.

Kezālik

1. Yine ol Haqqı-i haq-gū idiyor böyle beyān
Dürer-āsā 'iber aḥz eyle olup da āgāh
2. İsmi ma'lūm ise de istemem itmek taḥrīr
Eyledi bir kişi taḥkīr 'iyāzen bi'llāh
3. Yine raḥm eyleyerek gitme binüp bār-gīre
Ki düşürür didi ol kuṭb-ı 'ināyāt-penāh

[51b]

4. İtmemiş idi kabūl düşdi helāk oldu hemān
Gelmedi kendüye göstermiş iken luṭf ile rāh
5. Nefsi bār-gīr kişiniñ çiftelilik itmededir
Ki düşer bār-gīrān kibr ü 'inādla nā-gāh
6. Na'line mīḥına urmaḳla ḡurūr esteriniñ
Düşme ister diyü nefis ardına gümrah
7. Şehvār-ı himeme olmalı her dem pey-rev
Bā-ḥuşuş raḥm ile de öylece kıldı āgāh

K.99.

Kezâlik

1. Didi ol Hakkı Efendi yine Hakk hakkı ider
‘Arz-ı hâl-i ‘iberi eyleyelim ola müfid
2. Birisi eyledi taḥkîr ‘iyāzen bi’llāh
İsmi istemez anıñ da beyān u taḳyîd
3. ‘Arz-ı hâlcî idi ol gice helâk oldı hemān
Müntakimlikle tecellî buyurup Rabb-i Vahîd
4. ‘Ömri kırtâsını yırtar aña battâl iş ider
İtmeli ḥüsn-i me’âl fikri hemān kil-k-i sedîd
5. Hâl-i dîvân-ı ilâhîye havâle olacak
Rû-beyâz ola olup evvelâ taḣḣîḣ-i tesvîd
6. Kâtibin yazmada a‘mâli kirâmdır anlar
Haşr içinde çıkarır kaydı virir cümle nüvîd

[52a]

7. Meclis ü maḥkeme-i muḥkime-i maḥşerde
Pür-ḥicâb olma gidüp şıdḳ ile bul hâl-i sa‘îd

K.100.

Kezâlik

1. İtdi ol Hakkı-i ḥaḳ-gû bunı da taḥkiye kim
İsmi de didi ammâ ki ne lâzım inbâ
2. Kışr-ı ğıybet çıkarılup ḳala lübb-i ‘ibret
Şahn-ı nuṣṣıñ ḳapağı sofraya olmaz isrâ
3. Ya‘ni taḥkîr iderek anı ‘iyāzen bi’llāh
Ḥānesine gidiyor idi ‘anûd bir paşa

4. Yine lutf ile buyurdi ki didiñ böylece lîk
Hâneñe gitme bu şeb başka yiri kıl süknâ
5. İsti‘âze iderim yine o tahkîr iderek
Beytine gitdi o şeb katl olunup buldı cezâ
6. Ğayretu’llâh ider ‘afv olmasa dâ’im te’ dîb
Kat kat eyledi kendüsine o celb-i belâ

K.B.13.

Kezâlik

1. Didi ol Hakkı-i haq-bîn u haq-gû bunu da
İsmiñi yazmayalım ‘ibret emeldir maḥzâ
2. ‘Unf u redd ile cevâb virmiş-idi bir kimse
Müskirât terkini nuş eyleyüp ‘Ârif Baba
3. Didi âtisini de keşf ile bu gavṣ-ı güzîn
Müskirât güşuñı sağır gözüñ eyler a‘mâ
4. Vardır âyet ki odur necs-i ‘amel şeytânîdan
Kalur içeñ de vefâtıñda bulunsa ne belâ⁴²²
5. İsti‘âze ideriz ol çok idüp tahkîri
Oldı bâ-nûr ‘iber-i nuṭkı yine bu gûnâ
6. Ya‘ni İslâm bol olup yine bu İslâmbol’da
Evliyâdan daḥi çok zât defîn oldı aña

[52b]

⁴²² “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şüphesiz şeytan içki ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?” el-Mâide 5/90-91.

7. Hâk defîn itmeyecekdir seni İstanbul'da
Evliyâ pertevi var sen ise maḥrûm-ı ziyâ
8. Evliyâ medfen-i pâkine civâr defn olana
Nûr virir mü' min ise her biri pertev-efzâ
9. Çünkü bak iş-bu cihân içre büyükler beyti
Soğağa pencere vü bâbdan olur şu 'le-nümâ
10. Hâk hemân hıfz ide o şûret-i tahkîrde yine
Gaybdan didi ne mümkün idebilmek inbâ
11. Yine bu zât-ı muḥaddes didi gerçi gaybı
Bilür için ki hemân Ḥazret-i Rabb-i A'âlâ
12. Kullarından diledigine daḥi bildirerek
Söylemez kendü saña vâsıta eyler Mevlâ
13. Söyleyen ben degilim vâsıtayım söylemege
'İlm ü nuṭkum da anıñ didi o kuṭb-ı yektâ

[53a]

14. Göremez işidemez oldu nihâyet o kişi
Ölerek Dürzi karasında defîn oldu aña

K.B.14.

Kezâlik

1. Nakl ider Aḥmed Ağa aḳdem esîrci idim
Terkini nuṣṣ u refâh ile beni eyledi şâd
2. İmtisâl eyleyecek virdi gınâyı Yezdân
Faḳra olmuşdum esîr himmeti kıldı âzâd

3. Defter-i (naḥnu ḵasemnā) da yazılmış erzāk⁴²³
Hür iken nefsiñe ḵulluḵ ile olma berbād
4. Arzda bir cānlı bulunmaz anıñ illā rızḵı
Baña vācib buyurur naşş ile Ḥallāk-ı ‘ibād⁴²⁴
5. Gerçi Mevlā üzerine olamaz hīç vācib
‘Aczi īrās ider eylemek olmaz isnād⁴²⁵
6. Kendü kendüye anı vācib idüp ‘acz olmaz
Diyü tefsīrin efāzıl idiyor zıkr ile yād
7. Yine āyet ki Ḥudā cennet ile mü’minden
Müşterī enfüs ü emvāline kim ide cihād⁴²⁶
8. Ḳatlı ider ü katlı olunurlar reh-i Ḥaḵ’da anlar
Va’di de Ḥaḵ kütüb-i menzile eyler īrād
- [53b]
9. Ḥaḵḵ ile ‘ahdine kim itse vefā istibşār
İdiñ ol bey’ ü şirā ribḥi büyük fevz-i nihād
10. Kişiniñ kendüsiniñ nefis ü hevā terbiyeti
Var ḥadīşde de cihād efḍali olmuş aña yād⁴²⁷

⁴²³ “...Dünya hayatında onların geçimlerini biz paylaştırdık...” ez-Zuhruf 43/32.

⁴²⁴ “Yeryüzünde kimıldayan hiçbir canlı yoktur ki rızḵı Allah’ın üzerine olmasın...” el-Hud 11/6.

⁴²⁵ Bu beyitten Allah’ın bütün fiillerinin iyi olmasının zorunlu olduğunu düşünen Mutezile ekolüne karşı çıkıldığı anlaşılır. Mahsum Aytepe, “Mu’tezile’nin Aslah Teorisi ve Basra Mu’tezile’sinin Aslah Anlayışının Tahlili” *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5/1, (Bahar 2019), 85-104.

⁴²⁶ “Ey iman edenler! Sizi, elem verici azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi? Allah’a ve resulüne iman edersiniz, Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edersiniz. Bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır. O sizi bağışlar, sizi altından ırmaklar akan cenntlere, adn cennetleri içindeki güzel köşkler koyar. İşte büyük kurtuluş budur.” es-Saff 61/10-12.

⁴²⁷ “Büyük cihad, nefsin heva ve hevesine karşı yapılan cihaddır.” Beyhakî, “Zühd”, 1/165.

11. Var hadīs yine ki kāfirle ğazā aşğar
Ğazavāt ekberidir nefsinı ıslāha cihād⁴²⁸
12. Nefsiñ ıslāhına ciddir ħasenātıñ ceddi
Ki tevellüd ile her ħayr aña evlād aḥfād⁴²⁹
13. Oldı küffārle cihād ol ħasenātıñ birisi
Dinür emşāli ile aña kibār-ı evlād
14. Bāyezīd Ḥazretleri'niñ nuṭkı olur ru'yet-i Ḥak
Ḥubb-ı Ḥakḳ ile ḳatıl diyyeti kim rūḥ-ı murād

K.101.

Kezālik

1. Gülşen-i vaşf-ı celīlinden alup mişl-i nesīm
Bunı ol Ḥakḳı-i ḥak-gū yine eyler ḥoş-bū
2. Şuleḥādan idi bir zāt aña gelmiş idi līk
Olmamışdı ṭuruk-ı 'āliye müntesib o
3. Keşf ile didi ki ṭolğun bulunan ğonca-i gül
Saña beñzer içi var oldığı ma'lūm memlū
4. Ger tehīlikle şararup ḳalır ise dinilür
Gül olamaz içi boş ğonca egerçi yine bu
5. Ḥak muvaffak idecek yapmağa bir tekyeyi de
Şeyḥligi ehl olan itsün diyerek ol ḥak-gū
6. Didi evlādı bulunduğın o virdi cevāb
Yok dimek çok ise de fā'idesiz çünki ḳamu

⁴²⁸ Peygamber Efendimiz bir gazve dönüşünde: “Küçük cihaddan(kafirle savaş) büyük cihada(nefis ile savaş) döndük.” buyurmuştur. Aclûnî, 2/1362.

⁴²⁹ Metinde “evlād u aḥfād” şeklinde geçer.

7. Yine her nutķı zuhūr itdi yapup tekve daķı
Şeyhligi öyle vaşıyyet ile göçdi kendü
8. Oğlı naşılse alup şeyhligi soñra eline
Şatdı irādını vü şeyhligi olup da bed-hū
9. Gözlerin görmez idüp kıldı perīşān Hudā
Zabţ-ı ‘ibret ola bā-çeşm-i teyakkuż Yā Hū
10. Pederinde de kuşūr oldı mı ba‘zı gūnā
Bilmem āharların iğfāl ile mi almış o

K.102.

Kezālik

1. Bunı da eyledi ol Hakkı Efendi irād
Şarf-ı diķķat ile ser-māye ‘iber itmeli kār
2. Didi Sivaslı İbrāhīm Efendi daķı kim
Tekve yaptım ise de idemedim vakf ihzār

[54b]

3. Didi tekve yapanıñ kalp gözi açık olup
Zāhiren hānesiniñ bābı da açık hemvār
4. Olur ihlāşla du‘ā şöylece maķbūl didi kim
Haţ yazıldıkda kabūl itmede kāğıddır kār
5. Çüvid atılsa da dīvār anı tutmaz didi hem
Şıva ammā ki rutubet ile vardıkda tutar
6. İderek himmeti irādı da vakf eylemege
Aña da kıldı muvaffaķ beni Rabb-i Ğaffār

K.103.

Kezâlik

1. Söyledi Yūsuf Efendi ki odur Yozgādī
Gitdim İstanbul’a maḳşūdum iḳāmet itmek
2. Didim ol ḳuṭba ziyāretle murādım burada
Medresede oturup ders okudup geçinmek
3. Defter-i “naḥnu ḳasemnā” ya yine bā-ilhām⁴³⁰
Vāḳıf olmakla cevāb virdi o levḥi görerek
4. Sāña İstanbul u Yozgad da degildir maḳsūm
Zile’ye git orada vūs‘at ile Ḥaḳ virecek
5. Neşr-i ‘ilmiñ daḥi anda olacaḳdır buyurup
Oldı nuṭḳı yine esbāb-ı zuhūr eyleyerek

[55a]

6. Zile’de buldı refāhı idiyor neşri daḥi
Böylece vaşf u ḥikāye idiyor şükr iderek

K.104.

Kezâlik

1. Zilelü ‘Ārif Efendi Ḳara ‘Osmān oḒlı
Didi irādlarım olmuşdı be-lāḥiḳ mażbūṭ
2. Gitdi İstanbul’a kendüsini oldum zā’ir
Ḳalbimi himmet-i ‘ulyāsına ḳıldım merbūṭ
3. Baña reddi<y>içün emr-nāme yazıldı der-ḥāl
Ḳalem-i himmeti itmek ile tesrī‘-i ḥuṭūṭ

⁴³⁰ “...Dünya hayatında onların geçimlerini biz paylaştırdık...” ez-Zuhruf 43/32.

4. Hoḳḳa-i ḳālbe ḳurumuşdı medād-ı imdād
Ḳıldı tertīb olıcaḳ āb-ı fuyūzı maḥlūt
5. Mūcibince baña redd oldı hemān irādım
Andan aldıkları da kim baña idi meşrūt

K.105.

Kezālik

1. Gül gibi vaşfı olup zīb-i nihāl-i ḳalbim
Dehenimden gelür anıñ ile bŷy-ı a‘lā
2. Bir efendi didi ismi de ‘Alī Zilelūdŷr
Ḥande-rŷ olmak ile gül laḳab olmuşdı aña
3. Gitdim İstanbul’a taḥşıl-i ‘ulŷm itmek iŷn
Didim ism ŷ laḳabım himmeti bi’l-istid‘ā
4. Didi Ḥaḳ gŷldŷre ḳālbiñi saña memleketiñ
Daha lezzetlŷ gelŷr giṡ vire ‘ilmi de Ḥudā
5. Ḥamd ola ‘avdet idŷp beldeme gitdikde hemān
Ḳıldı teshıl ile Ḥaḳ ilmi de iḥsān baña
6. Gŷrmeyŷp ŷimdiye dek ḥastelik ŷ yoḥsulluḳ
Ḥande-i ŷādī-i dil olmada Ḥaḳ’dan i‘tā
7. Pŷr-ṡarāvet ider elbet himem-i ehlu’llāḥ
Ebr u nīsān u nesīm itmede arzı a‘lā
8. Faḳaṡ arṡa gelŷr anlarla baharda revnaḳ
Dŷ-cihānda ider a‘lā himem-i ehl-i Ḥudā

[55b]

K.106.

Kezālik

1. Naql ider biri anıñ ismi daħi ‘Abd-i Selām
Ben birisi<y>le nizā‘ eylemiş-idim ammā
2. Geçdi bir māh arası ħaste olup on beş gün
Fevt olunca ġarażan itdiler isnād baña
3. Kürege itdiler İstanbul’a irsāl beni
Māl u eşyāmı da zabt eyledilerdi ħāttā
4. Bāb-ı zabtıyye civārında görüp ol ġavṣı
İftirā oldıġını eyledi ilhām-ı Ĥudā
5. Didi kavvāşa ki zabtıyye müşīrine diyen
Baña nā-ħaḳḳ olarak olmaya icrā-yı cezā
6. Līk kavvāş cevāb virdi ‘iyāzen bi’llāh
Tutmayup emrini taḥḳīr daħi itdi aña
7. Didi kavvāşa Ĥudā şimdi cezāñı virecek
Bi’t-te‘ākub ‘araba karşıdan oldı peydā
8. Çignedi izdi o kavvāş helāk itdi hemān
Bāb-ı zabtıyyeye kendüm gidüp itdim inbā
9. Hep görenler daħi zabtıyye müşīrine didi
Geldi zāhirce de taḥḳīkle ġaybıñda rehā
10. Ĥaḳsız aldıkları emvālimi de cümle yine
İtdiler baña i‘āde iderim ħamd-ı Ĥudā

[56a]

K.107.

Kezâlik

1. Bir efendi daḥi naḳl itmede ismi de Selîm
Gelüp İstanbul'a görmüş-idim ol ğavṣı ben
2. Hâlimi söyleyicek didi virir rızkıñı Hâk
Git Amasya'ya otur beklemeyp burada sen
3. Gelerek oldum Amasya'da imâm-ı cāmî'
Başka esbâbla da Hâk kıldı refâhı rüşen
- [56b]
4. Cāmî' -i rızk ise de her kişiniñ taḳdîri
Böyle bir himmet ezânın işidirse aḥsen
5. Ki zamânıyla mekāna bilerek ḥâzır olur
Gelüp esbâb-ı cemâ'atleri eyler dilşen

K.108.

Kezâlik

1. Söylüyor Şâlih Efendi ki odur İzmirli
Der-sa'âdet'de 'ulûmı idiyordum taḥşîl
2. Zıbh-i ḳurbân iderek bir kişi çok laḥmi alup
Getürürken didi nuşḥ eyleyüp ol ğavṣ-ı cemîl
3. Laḥm-i ḳurbân şatılmaz u çok alınsa andan
Haşrda nâḳış olup ol yiri olur ta'tîl
4. Hâlbuki aña rükûb olunacak maḥşerde
Oluyor böyle ḥadîs-i şeref-ârâ tavşîl⁴³¹

⁴³¹ “Kurbanlarınızı sağlam, güçlü olanlardan seçin, çünkü onlar sırat köprüsünde sizin bineklerinizdir.” Kenzu'l-Ummâl, 12177.

5. Ki büyük ola dahāyā o maṭāyā gezdir
Şer‘an al ü eyle taşaddukla hediye tersil
6. Baña da vüs‘at-i rızkıñ didi beldeñde seniñ
Haccı da himmet ü tebşir iderek kıldı becil
7. Nutk-ı ‘ālisi zuhūr itdi benim haqqımda
Haccı da itdim edā luṭf iderek Rabb-i Celil

[57a]

K.109.

Kezālik

1. Nakl ider Aḥmed Efendi ki Hicāz içre muḳīm
Kāşgar da dinilür beldesi ismi Kemḥāl
2. Geldim İstanbul’a hoş ḥāl-i refāh bulamadım
Beldeme ilçi ile gidecek idim be-melāl
3. Keşf ile didi sefer ḥāl-i şakardan kaṭ‘a
Ki ḥadīṣ-i Nebevī vaḥy-i Hudā-yı müte‘āl⁴³²
4. Olıcaḳ faḳr u yetimlik daḥi munzam müşkil
Git Hicāz’a orada vüs‘at ile rızkıñı al
5. Hem teberrük olarak şarılı bez içinde
Bir yigirmiş paralık virdi o pür-feyz ü kemāl
6. İdüp esbāb-ı zuhūr ḳalmadı far u fāḳam
Dikdi eşvāb o yigirmi paralık igne mişāl
7. Beñziyor kıble-nümāyā ki Hicāz’da rızkı
Gösterüp anı da itdirdi hemān istiḥşāl

⁴³² “Yolculuk bir çeşit azaptır.” Buhârî, “Umre”, 19.

K.110.

Kezālik

1. Didi bir zāt ki o şeyh tekye-i Özbeklerde
O daḥi Ḥazret-i Ḥālid tarafında meşhūr

2. Evvelā ḥāce idim şeyhligi itdi himmet
Nuṭḡı izre çıkup esbāb hemān itdi zuhūr

[57b]

3. Oğlumuñ olmadığın söyleyicek didi olur
Kıldı ihtārı daḥi çünki menāfi‘ bulunur

4. Ki tedārik ola fehmen kader-i kaṭ‘īyi
Didi senden alur evvel anı Ḥallāk-ı Ğafūr

5. O daḥi öyle zuhūr eyledi mübrem demek
Mümkin olsa idi eyler idi yine mesrūr

K.111.

Kezālik

1. Söyledi Edhem Efendi ki odur Kıbrıslı
İmtihāna giricek naşıl ise olmadı kām

2. Mısr’a nā’ib ideyim git oraya didi baña
Olmayup hīç sebep olmaz idi melhūz u merām

3. Mısr monlalığı bir dostuma oldu tevcīh
Götürüp eyledi nā’ib yine çıktı bu kelām

4. Mısr monlalara itdikce tebeddül yine ben
Ol niyābetde bulundum kerem-i Rabb-i enām

5. Mısr vālisi arāzī daḥi baḥş itdi baña
Toḥm-ı himmet hep o kuṭbıñ idiyor şād u be-kām

K.112.

Kezālik

[58a]

1. Söyledi Haydar Ağa ol köle idi aşlı
‘Atık iden şeyh-i harem ya‘ni ki Dāvūd Paşa
2. Oğlumuñ çok çıbanı var idi nā-çār kaldım
Ki hekimler bakarak idememiş idi devā
3. Söyleyüp himmet-i ‘ulyāların itdikde niyāz
Virdi yar-ı fem-i pür-feyzini sür didi aña
4. Buldı anıñla şifā kalmadı üç günde eğer
Diyü naql ile o da itmededir hamd ü senā
5. Yarayup yarı dañi yarasına yārānıñ
Yarmadan yarı degil tām irişür luṭf-ı Hudā
6. Kalmayup yarına ol günde de var te’sīri
Hendeḡ ü yar-ı ‘ilelden geçirir morḡ-āsā
7. Şems-i himmet toḡıcaḡ irmede nūrı der-hāl
Ebr-i ḡılzat var ise dilde o tadrīc nemā
8. Bir bahār muḡtelif eşcārda olan isti’dād
Kimi pek tīz kimi soñra buluyor neşv ü nemā

K.113.

Kezālik

1. Söyledi böylece Kāsımpaşa’da ‘Ārif Beg
Vālidem ile me‘an gitmiş-idim nezdine ben
2. Māderim himmet-i kudsiyyesini itdi niyāz
Didi keşfen beni ne rütbe vü mansıb ide şen

[58b]

3. Anı sen öyle görüp hem kızıñı bir şālîḥ
İdecek ‘aḡd ü tezevvüc o da zî-servetden
4. Bende şar‘a var idi elbîsesi parçasını
Virdi didi kıoyup āba serine şık andan
5. Def‘i müşkilken o ‘illet giderek gelmedi hîç
Ol merâtible münâşib daḡı oldu rûşen
6. Öyle bir zāta naşîb eyledi hemşîremi Ḥaḡ
Ber-hayât vâlidemiz şıḡḡat ile oldu şen

K.114.

Kezâlik

1. Ḥızr Efendi ki muḡacir o da Daḡıstān’dan
Didi sâ‘illîḡi ben faḡr ile itdim taşmîm
2. Baña da oḡluma da itdi refāhı himmet
İkimiz ḡaḡḡına virdi anı Rabb-i Kerîm
3. İtmedi zûll-i su‘âle bizi muḡtâc aşlâ
Oḡlumuñ ismi Ḥamîd ḡâl-i ḡamîd irdi ‘azîm
4. Ḥazret-i Ḥızr irişür ḡul şıkılınca meşḡûr
İrdi Ḥızır himemi der-‘aḡab itdi ten‘îm
5. İtmeli ḡatl-i hevâ kim ebeveyn-i dâreyn
Ḥaderin görmeye bula veled-i ḡalb-i selîm

[59a]

6. Meliki şehrine dil fülkini ḡaşb itdirmez
İtmeli ḡaḡḡ-i riyâ ḡırḡa-i iḡlâş-ı ḡavîm

7. Yıkmayup toğruduyor Hâk şulehâ eytâmin
Kenz-i rızkın viriyor mişl-i cidâr ol teslîm

K.115.

Kezâlik

1. Bir efendi didi kim Vanlı'dır ismi de Celîl
Ben tese''ül idiyorken o buyurmuşdı hâlâş
2. Vâlidem daği tese''ülde berâberdi görüp
Virdi himmetle refâhı bize o hâş-ı havâşş
3. Virdi hıfz eyle teberrük olarak bunu didi
Bir yigirmi paralık kim o bize oldu menâş
4. Bahr-ı gam ka'rı göz açdırmadı virmezdi nefes
Virdi ol incüyi Hâk eyledi şabrı gavvâş
5. Vâlidem ile me'an tırmadayız hâne alup
Virdi vâfiye ma'âşı bize Hâk bâ-ihlâş
6. Ğark ider bahr-ı tama'da pek ilişse esbâb
Düşicek ka'rına kurtulmak için tepmegi baş
7. Nâr-ı gamla eriyüp şîr ile irdikde tava
Hüsn-i kâleb bol olur bed dökülen mişl-i raşâş

[59b]

K.116.

Kezâlik

1. İtdi bu vech-ile de Hâkķı Efendi tibyân
Bir kişiniñ saķat olmakla kolu çekdi elem
2. Bir noħud virdi didi Sûre-i Feth'i okuyup
Âba koy iç ü koluña sür ide Hâk bür'i germ

3. Öyle itdikde şifā buldı sürūra irdi
Teng-dest iken o buldı si‘a-i hāli de hem
4. Hakk’a maqbūl kuluñ kavı ü kolu hayra uzun
Zir-destindeki her dürlü olurlar hürrem
5. Hālen ü mālen ü hasmen sakatı bi’t-taṣḥīḥ
İllere el etek öpdürmezler iderler eslem
6. Sā‘id-i feyzi müsā‘id olup aqvā eyler
‘Aciz-i kuvvet-i pehlevleri Zāl ü Rüstem
7. Pençeleşmekden olur pençe-i hurşid ‘aciz
Yed-i te’yid-i füyūzı ile meşmūl ‘ālem

K.B.15.

Kezālik

1. Ber-hayāt şimdi biri didi ki o zāhirce
Pek büyük rütbe vü mesnedler iledir şādān
2. Şeyhlik ne demek olmadığın o kuṭba şordum
İmtiyāzını bu şüretle buyurdı tibyān
3. Var ḥadīs-i mütevātir ki her a‘māl ancak
Oldı niyyāt ile fi‘l olsa da anda seyyān⁴³³
4. ‘İlmi dünyā içün isterse olur nef‘i aña
Kalsa ol hālde faḳaṭ ‘ālim-i şūrī ‘unvān
5. Sālik-i feyż-i rızā’ Hakk ise mālîk olur
Şeyh o kim kalbidir āzāde-i āmāl-i cihān

[60a]

⁴³³ “Ameller ancak niyete göredir. Bir kimse niyet ettiği ne ise eline geçecek olan odur...” Müslim, “İmâre”, 45.

6. Bir beyāz bir de siyāh nokta olup alb ire⁴³⁴
Ol beyāz artmada ilāa gre ān-be-ān

7. Ol siyāh artmada artdıca cihānın ubı
Buyurup ıldı avā-ı dil ü nefsi de beyān

8. Ya ‘ni ünsiyyet ü sālīkīk ü insāniyyet
āa-i alb olarak olmadadır nūr-efān

9. āa-i nefsi cihān ubı vü ‘ucb uret
İki ordu gibi arb itmede olur seyrān

10. Ki bāup ordulara ālden olur istidlāl
aleberetini angısı eyler ityān

11. Eskiyyup itmede dūnyā ni‘amı cāme gibi
Virmeyup aa vüūd ola vüūdca ‘ümrān

[60b]

12. (*Yevme lā yenfe ‘u*) ma‘lūm yaramaz *māl ü benūn*⁴³⁵
Olmalı ā’a hemān alb-i selīmle ityān

13. Daha tafīl ile īzā bile kılmıdı didim
Sa‘y ‘ubā iderim bulur isem fey-i cihān

14. Ben kk rtbelü efar olarak ummaz iken⁴³⁶
Baa her bir olacā cāıarh itdi beyān

15. Didi ammā gz ü ebrlarının beyninde
Olmuyor ayra bulunmalıın ebnā o zamān

⁴³⁴ Metinde “Bir beyāz u bir de siyāh” şeklinde geer.

⁴³⁵ “İnsanların diriltilecei gn ve Allah’a temiz bir kalple gelenler dıında malın da ocukların da fayda vermeyecei gn beni mahcup etme!” e-uarā 26/88.

⁴³⁶ Metinde “Ben kk ü rtbelü” şeklinde geer.

16. İş-bu rāvī olarak kenz ü maḳarr bu gūnā
Nuṭṭı hep itdi zuhūr ḥikmet-i ḥaḳ bī-pāyān

K.117.

Kezālik

1. Lūṭfi Beg naḳl idiyor evvelā defter-ḥāne
Ḳalemiñde bulunurdum baña ḳıldı himmet
2. Eyle māliyyeye naḳl ü kerem-i Ḥaḳ bulasın
Buyurup oldu o da geçmeyerek çok müddet
3. Oldı māliyyede beyne'l-kütübe mu'teber ol
İdiyor ḥamd-ı İlāhī ile vaşf ü midḥat
4. Defter-i rızḳa muḥālif olamaz māla vuşul
Anı bildirmede ni'met ki çekilmez zaḥmet
5. Levḥ-i Ḥaḳ ğayb arāzīsine defter-ḥāne
Ḳayd-ı ilhām ile ḥadde göre meḳşūfiyyet
6. Ğaybı bilmez diyü terk eyleme ehlu'llāhı
Arz-ı feyz elde iken ḥā'ibi olmak naḳmet
7. Ḥaḳḳ tapu-yı zamān geçmeye ḥālī olarak
Zabı idüp 'ārif olan ḥāşıl iderler ferḥat

K.118.

Kezālik

1. Geldi İstanbul'a Ḥarput 'ulemāsından o kim
Muşṭafā ismi daḥi böylece ḳıldı inbā
2. İntisābıma sebebdır ṭuruk-ı 'āliyeye
Yine Dügümlü Baba Ḥazreti böyle maḥzā

3. Ya ‘ni pek çok<ki> kerāmâtını gördüm bi’z-zāt
Baña da nice nice nuşhı olup dürr-āsā
4. Biri ez-cümle benim neşr-i ‘ulūm eyleyerek
Ġayr-ı mensüb-ı tūrūk olduğum itdi ĩmā
5. Ki didi ‘ilmi de nāfi‘lere neşr itmelidir
Arz-ı bī-hāşıla zürrā‘ emek eyler mi hebā
6. ‘İlme nā-ehl olanı almamalıdır derse
Ehl-i ‘ilme daḡi anıñ zararı var zīrā
7. Deñiziñ acı şuyı tatlu şuya qarışsa
Anı da bozmaḡ ile bir kaba olmaz imlā

[61b]

(Kāle’n-Nebiyü şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi şall’allāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihī ecma‘īne ve sellem: “El-iḡsānū en lā ta‘būda’llāhe ke-enneke terāhū fe-in lem tekūn terāhū fe-innehū yerāke)⁴³⁷

8. Bu ḡadīs üzre ‘ibādet tūrūḡıñ zübdesidir
Ḥaḡ Te‘ālā’yı görür gibi sen eyle ĩfā
9. Sen anı görmez iseñ de o görür yine seni
İşte bu ḡüsn-i me‘āl ḡüsn-i me‘āle ḡakkā

K.119.

Kezālik

1. ‘Ulemādan yine bir zāt ki ismi de Ḥasan
Didi ben de idiyordum aña evvel ḡıdmet
2. Sebeb-i feyz-i bahār <ki> himemidir baña da
Buldum anıñ ile ḡülzār-ı tārīḡa nisbet

⁴³⁷ Cibril hadisi: “...Cebrail (a.s) ‘Bana ihsandan haber ver’ dedi. Rasûlullâh: ‘Sanki kendisini görüyorsun gibi Allah’a ibadet etmendir. Her ne kadar sen Allah’ı görmüyorsan da O seni muhakkak görür’ buyurdu. Müslim, “İman”, 1.

3. 'Aşrınıñ kütü Beşiktaş'da Cenāb-ı Yahyā
Didi türbesine git baña idüp de himmet
4. Giderek kıldı imām anda olan tekyeye Hāk
Kıldı ihsān baña da vüs'at-i rızq ü ni'met
5. Kālbdir rūḥa beşik taşıyor ammā ki seni
Belle çocuk gibi nenni ile itme gāflet
6. Sa'y-i zikr-i Hāk ile cem'a-i cem'u'l-cem'a
Var ezān-ı himem-i ehl-i Hūdā pür-da'vet

[62a]

7. Mekteb-i ḥaşrda hep der ki Rabbu'l-felaḳa
Varacaḳken n'ola bu lu'b ile lehv ü zīnet

K.120.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi Zekerıyyā'dır anıñ
Gidüp İstanbul'a ḥammāllıḳ iderdim evvel
2. Nuşı idüp didi degil mi saña yazık böyle
Git İz<i>mid'de refāhı vire Hākḳ 'azze vü cell
3. Buldı rızqın orada kim (Hüve min 'indi'llāh)
Ġayr-ı me'mül ü ḥesābsız oluyor müstekmil
4. Olsa dil kā'im-i miḥrāb-ı tevekkül esbāb
Ma'nevī mişl-i melā'ik oluyor müstevşil

K.121.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Celāle'd-dīn'dir
Pederim idi ḳaşıḳcı baña da şan'at ü kār

2. Didi aşıkcıdır ammā pederiñ sen kātib
Olarak rızķı virir Hāzret-i Rabb-i Ğaffār
3. Bu daħi öyle zuhūr itdi diyüp ĥamd idiyor
Rızķı ol vech-ile çıķdı aşığında bisyār
4. Kişiniñ aşığı ağızına göre olmalı kim
Küçük olursa oyurmaz büyük olsa yırtar

[62b]

5. aç atal şan‘atı olsa bıçak-āsā keskin
Bereket loķması lāzım hemān ol işe yarar
6. Levħi süzgi gibi gözden geçirüp misl-i abak
Evliyā‘ kefçe-i rızķı buyurlar iħbār

K.122.

Kezālik

1. Söylüyor Edhem Ağa kendüsi āzādlu köle
Hāl-i fakrım var idi zā‘iri olmuşdum ben
2. Kesdi tırnakların iş-bu şu kenarına anı
Didi defn eyle Hūdā albime kıldı rüşen
3. Ki teberrük olarak ĥıfzı ideyim nezdimde
Bir teberrük de ‘ilāve idüp oldum dil-şen
4. Dikdi bir nışf ğuruşı kīseme kendüleri
İdesin Şām’a ‘azīmet diyü emr eyledi sen
5. Gitdim ekmekciye çıķdıķda huzūrından anıñ
Ekmege almadı para olarak rahm-efken

6. Görmedim şöıra şu ‘ûbet o teberrükler ile
Şâm’a vardıkda meşâmm-ı dile geldi gülşen

7. Ki meşâyıhdan olan Sâlim Efendi orada
Duhterin virdi bulup şerveti ben gitdi hazen

[63a]

8. Sağ iken nâhun-ı şîr kesdigi tırnağa zebûn
Şayd-ı âmâl idemez itdiremez eb‘ad iken

9. Hep şadef her birine himmeti dürr-i yektâ
Öyle incü ki ziyâ-i bereketle ahsen

10. Pençeleşse de zebûn pençe-i hurşîd aña kim
İki ‘âlemde nice nice ziyâsı rûşen

K.123.

Kezâlik

1. Ehl-i ğarbdan oluyor Şeyh ‘Alî itdi beyân
Pederimle me‘an İstanbul’a vârid olduk

2. Anıñ ismi de Hâsan’dır o zamân bir tekye
Şâm’da maḥlûl idi talibleri çıkdı sık sık

3. ‘Arz-ı hâl anıñ içün yüz kadara varmış-idi
Tutmalı yüz kadara çün o ḥaḳîkî sâ’ik

4. Zâ’ir olduk pederime iderek himmet o zât
Kıldı iḥsân-ı suhûlet ile Rabb-i Hâlik

5. Şöıra ol rihlet idince baña da virildi
Ol ziyâret ni‘amından ki dilimde zâ’ik

K.124.

Kezâlik

[63b]

1. Ejdehânlu olaraq hem de Aşıl Aḥmed Beg
Kendü ḥâliyle me‘an itmede böyle ta‘rîf
2. Der-sa‘âdet’de ayağımda pabûc eskiyerek
Almadan ‘âciz idim faqr ile ol rütbe za‘îf
3. Galebelik idi bir gün anı göstermemeye
Sûḳda oturdum o ḳuṭb itdi oraya teşrîf
4. Beni şorduḳda dilenci didiler ammâ kim
Bildî ilhâm ile ḥâlim didi ol zât-ı şerîf
5. Ki dilenci degil ol anda aşâlet vardır
Şâm’a gît didi himemle beni kıldı talṭîf
6. Bi’s-suhûlet gelerek Şâm’a gidüp ‘askere ben
Vüs‘at-i rızḳ u rüteb virdi Hudâvend-i Laṭîf
7. Ḥabl-i faqr ayağa ḳalkarsa daḥi mahv oluyor
Ejdehâlîḳ da ‘aşâ-yı himeme göre za‘îf

K.125.

Kezâlik

1. Bir efendi didi kim Aḳ Muḥammed’le be-nâm
Gitdim İstanbul’a İskenderun idi vaṭanım
2. Âteş-i faqr ḥarâret virerek ḳalbime pek
Ḳarpuzı bulamadım ḳabıḡını ekl itdim
3. Didi İskenderun’a gît vire Ḥaḳ rızḳ-ı keşîr
Oldı bî-dâr hemân tâli‘im iken nâ‘im

[64a]

4. ‘Avdet itdikde Hūdā hāl-i refāhı virerek
Kıldı irāda da mālīk beni anda Rabbim
5. Belde ol belde yine ben ben iken bi’l-ıḳāz
Orada haste-i faḳr olmayup oldum ḳā’im
6. Būstān bir olarak şāhibi de bir olsa
Baḳsa bir hāşılı bir güne olur mı dā’im
7. Şayf-ı pūr-feyze de fā’iḳ nefes-i ehlu’llāh
Hayf aña kim nefes aldırmaya nefsi zālīm
8. Karpuzın kendü keser şanmaya ehl-i ḡaflet
Ḳabuḡıdır görinen lezzet-i bāṭın lāzım

K.B.16.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de Muḥammed’dır anıñ
Zātı Mersinli’dır İstanbul’a gelmiş idi
2. Gitdim evḳāfa o ḡavṣ itdi oraya teşrīf
Dest-i pākinde bulunmuş idi gül böyle didi
3. Ya’ni insān daḡı bu gül gibi olmaḳ lāzım
Olur insānda da böyle ḳoḳı bilen bildi
4. Kim ki aşḡāb-ı meşāliḡden ider soñra vürūd
Men’ idüp evvele taḳdīmini tertīb itdi

[64b]

5. Hūsni-ı zān eyleyerek kendülerine ben de
Hāric-i bābda beklerdim anı da bildi

6. Çağırup Mersin'e git orada bāb-ı rızkıñ
Feth olur didi Hudā yine o gūnā virdi
7. Kim dahīli ola ol dest-i şeref-peyvestiñ
Açılır gül gibi şolmaz himemiyle ebedī
8. Himemiñ destisidir dest-i mu'allālara kim
Çeşme-i feyz ile serşār u tükenmez mededi
9. Hār-ı eşrār ile ālūde nihāl-i āmāl
Tiken üstünde oturdup çürüyor dil verdi
10. Kim ki dil virdi cihāna düşüp olur pā-māl
Ayrılan zīver-i re's oldu el üzre gezdi
11. Dāll-i dāl hubb-i cihān terk ile dir derk-i şeref
Berk ider berk-i dilin kim tuta ol ke's-i yedi
12. Baħr ü berdir aña nisbet ile fincān gibi kim
Hażret-i Hıẓr u İlyās gibi çok imdādı
13. İşte bī-hār-ı hilaf anları daħi yazdım
Bağ *Kemāl-nāmesi* bülbul gibi albiñ verdi
14. El virir gitme ile ol el ile al ālā'
Âl mıdır bālīñ u āliñde ola müstenidi

[65a]

K.126.

Kezālik

1. Karşı Şâdık Efendi didi İstanbul'a
Geldim aḫz ile re's olmak için hem nâ'ib
2. İtdim esbāba teşebbüs kesilüp ümīdim
'Avdet itmede idim ḥüzni olup da kāsib
3. Nâ'ib olmaklığımı kıuds-i şerīfe imā
Kıldı bā-kuvvet-i kıudsiyye o zāt-ı şā'ib
4. İrtesi gün virilüp baña niyābet-i kıuds
Hem ru'ūs oldı kerem himmeti yine cāzib
5. Ḥurde-bīn tursa daḫi falye-i top üzre hemān
Şavtı virmez güneşin olmasa nūrın cālib
6. Evliyā' zuhr-ı zuhūr vaqtini ilhāmla bilüp
İrdirir şems-i fuyūzātı be-fark-ı tālīb

K.127.

Kezālik

1. Didi Selmān Efendi ki Kudüslidür o zāt
Türbe-i Ḥazret-i Ḥālid'de bulundum zā'ir
2. Gördüm ol kuṭbı du'āya açarak sağ elini
Sol elin sol yanağı üstüne kılmış sātir
3. Çekdi 'aşk-ı āhı yanıma gelerek şordı baña
Ben didim ḥayr ise de olmadı kāmım zāhir
4. Ya'ni mazlūmlara taḥlīs için zālimden
Meclis a'zālīgı beldemde murād-ı ḥātır

[65b]

5. Geldim İstanbul'a kimse yüzüme bakmadı hem
Baña evlād-ı kerem eyleye Rabb-i Kādir
6. Dört 'iyālim var alup başkalarında evvel
Olmadı hīç yine ḥayr-ı emel iken bāhir
7. Ya'ni uhdemdeki īrād ḳalup evlādıma da
Eylesünler yine iṭ'ām-ı faḳīr u 'ābir
8. Meclis a'zālīgını himmet idüp oldı hemān
Oldı evlāda daḫi himmeti böyle müşmīr
9. Virdi iki noḥudı ābını iç zevceñ ile
Buyurup oldı üç oḡlum anıñ ile bir bir
10. Her birisi daḫi şālīḫ olarak müfteḥirim
Bā-ḥuşuş var yine nuṭḳı olurum pek şākir
11. Ḳıldı rıḫletde de īmānla selāmet himmet
Dil niyāz itmede incāzda Rabb-i Ġāfir

K.B.17.

Kezālik

1. Bir efendi didi ḳudsī o da ismi Mūsā
Muḥtesib idi fülān aḡa baña ḡulm itdi
2. Ḳırḳ lira rüşvet alup çiftligimi āḫarine
Virdirüp 'arz idicek kimse beni diñlemedi
3. Baḡre atmaḳ diledim kendümi ol ḫūzn ile ben
Māder-āsā irüp ol sāḫil-i kām nuşḫ itdi

[66a]

4. Tarafımdandı ki ol hakkıñı ihkāk itsün
Pek fenā hāle girer diñlemez ise kendi
5. Kuds-i ‘avdetle didim anı mü’eyyid olarak
Muhtesib ol gice şiddet ile rü’yā gördi
6. Boynuna darbe urulmuş eşer ü ağrısı da
Kaldı birkaç gün o çok kimse ‘iberle bakdı
7. Eyledi tevbe ile hakkımı ihkāk diyüp
Ol efendi orada şāhib-i tekye oldı
8. Rızık-ı tayyib ile Hāk mişl-i Benī İsrā’ıl
Kurtarup hüznini Fir‘avn gibi gark itdi
9. Tūr-ı kalbiñde turup tavr-ı Cenāb-ı Mūsā
Vādī-i kudsī tecellī ile bulsun şādı
10. Beşeriyyetle tabī‘iyyede fakrıñ havfı
Hakdır *esme ‘u ve erā* didi karībdır ebedī⁴³⁸
11. Bahır-ı gafletde turuk on iki meşhur u açık
Hakk’a enfās-ı halāyık gibi gerçi ‘adedi
12. Yed-i beyzā vü ‘aşā-yı himem-i ehlu’llāh
İki ‘ālemde necāt ile fuyūza bādi
13. Tih-i hayretde koma kendüñi havfa düşerek
(*Fevka eydihim*) iken kudret-i Yezdān yedi⁴³⁹

[66b]

⁴³⁸ “Korkmayın, bilin ki ben sizinle beraberim; iştirim, görürüm.” et-Tâhâ 20/46.

⁴³⁹ “...Allah’ın eli onların elleri üzerindedir...” el-Feth 48/10.

14. Saña Haḳ lutfı gibi lutfı idüp itme fesād
Sāmīrī baḏdı yine mālī didi *min indī*⁴⁴⁰
15. ‘İcl-i zīnetde ḥovār olsa da ṭapma ḥor gör
Ḳoğ buzağı sen olup bülbul-i verd-i ḥuldi
16. Şadeḳāt nef‘a riyā maḥve irer manşūşdur
Fıkr olunsa bilinür nicesi de görüldi

K.128.

Kezālik

1. Didi bir zāt Şekili ismi de ‘Abdu’r-Raḥmān
Geldim İstanbul’a faḳr itmiş-idi cānıma ṭaḳ
2. Ḳıl kadar emr-i ta‘ayyüşde baña ser-rişte
Çıkmayup sedd-i ramaḳ olmuş-idi bey‘-i ṭaraḳ
3. Bir ṭaraḳ aldı şatun benden o ḳuṭbu’l-aḳṭāb
Didi git Şām’a virir vüs‘at-i rızḳı Rezzāk
4. Tekye şeyḥligi de virir buyurup himmet idüp
Çoḳ sebep itdi ṭaraḳ dişleri-āsā ilşāk
5. Öylece itdi zuḥūr Şām’a da dāḥil olıcaḳ
Rūz u şām itmedeyimdir de du‘āsın el-ḥaḳ
6. Mū-yı pīçide-i ḳalbi çoḳ arayup ṭarayup
Açamazdım serimi kehle-i ğam itdi ḳonaḳ
7. Şıḳ u segrek ser ü liḥyesine ehl-i cāḥiñ
Şarılup yüz şuyı dökseñ düşürüp atar ırak

[67a]

⁴⁴⁰ Mûsâ sordu: “Peki senin zorun neydi ey Sâmirî?”. “Ben onların görmediklerini gördüm, bu yüzden elçinin izinden bir avuç avuçladım ve onu attım. Nefsime beni böyle yapmaya itti.” diye cevap verdi. et-Tâhâ 20/95-96.

8. Ser-nevişt-i kaderiñ aķ u siyāhı niceğir
Rızķ öñüñe düşiceķ fehm olunu sen aña baķ

K.129.

Kezālik

1. Didi Şirvānlı Mikā'ıl Efendi bunu kim
Hālim efķardı aña gitdim idüp bir hığmet
2. Şām'a teşvīķ ü teberrük olarak şaķla diyü
Bir yigirmi paralıķ virdi o 'ālī-himmet
3. Şām'da bū-yı refāh geldi meşāmm-ı ķalbe
Yağdı arz-ı dil-i yābis üzerine rahmet
4. Bir buluķ pāresi oldu o yigirmi paralıķ
Ki degil nişf ğuruş eyledi cūş tām şervet

K.130.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi de anıñ 'Abd-i Şamed
Dağsitāndan burada dāderin itmiş ārzū
2. Burusa'da işidüp gitdi oraya daķi līķ
Yolda şoyulmuş iken tutmadı aña hoş-rū
3. Pek şıkıldı Burusa'da ki teķāturda idi
Gözleri tōldı acı şanma hılv-i şeftālū
4. Nerm-i dille ipek-āsā çeküp uzun ğurbet
Cā-nefes ķalbini yaķdı o böcek gibi ķamu
5. Zā'ir olduķda didi Hāķ saña eyler muhtāc
İstedigiñ gibi ķullañ ola hāđim saña o

[67b]

6. Vüs‘at-i rızkı da himmet iderek virmiş-idi
Bir yigirmi paralık didi teberrük ola bu
7. Duğteriniñ kızınıñ gözleri de görmez idi
Bir noğud virdi aña merdümek<i> kām-memlū
8. Gözlerine yine anıñ ile fer virdi Hudā
Si‘a-i māl ile de buldı refāhı kendü
9. Ol qarındaşın aña itdi Hudā hıdmet-kār
‘İbretiñ baq ötesine berüsine Yā Hū

K.131.

Kezālik

[68a]

1. Didi ol Hakkı Efendi ki vürūd itmiş-idi
Pek ğanī zevc ü veled şāhibesi bir hatun
2. Zevci fevt oldu oğullığı idi şāhib-cāh
Sāyesinde yine olmuşdı refāh üzre derūn
3. Dıķ u faķrı işidüp itdi ta‘accüb didi kim
Hiç insānı o eyler mi bu gūnā meşhūn
4. Oğlınıñ nevbet-i ikbāli gelince pek çok
Olur öyle didi bā-hikmet-i Rabb-i bī-çün
5. Mübrem olmakla zuhūr itdi ne lāzım taşrīh
Eylesün Hāzret-i Hāk cümleyi yine memnūn

K.132.

Kezālik

1. Yine ol Hakkı Efendi didi bā-hikmet-i Hāk
Buraya geldi Cüday Beg dağı efkar düşerek

2. Sādeli-nām cemā‘at ki Dağıstān’da olup
Ümerā-zādelerinden idi hoş-ḥāl o da pek
3. İtdi emlākini anıñ daḥi Moskov maḡsūb
Şurba yir idi ‘imāretlere nā-çār giderek
4. Bir noḥud ezdi didi āb ile emlākiñe saç
Si‘a-i ḥālını de böyle aña bildirerek
5. Varıcaḡ beldeñe Moskov saña raḡbetle yine
Aḡz u ḡasb itdigi emlākiñi redd eyleyecek
6. Varıcaḡ böyle idüp buldı refāh u raḡbet
Mübrem olduḡda ne mümkin anı nām virdirmek
7. Ehl-i ĩmān cemā‘atlerine de himmet
Sāde taḡdīr-i Ḥudā’ya göre mümkin itmek
8. Vaḡf-ı ‘imāretde ezilmiş iken ammā ḡalbi
Pek ‘imāretdir idüp vāḡıf u himmet irmek

[68b]

K.133.

Kezālik

1. Didi ol Ḥaḡḡı-i ḡaḡ-gū ki Cevād Beg daḥi
Zā’ir olmuşdı Dağıstān’da idi yine aşıl
2. Görmez olmuşdı ḡarındaşınıñ iki gözi de
Dindi çāre ider ancaḡ aña ol ḡavṣ-ı celīl
3. Bir noḥud ezdi didi āb ile sür gözlerine
İçirüp saç eviñ eṡrāfına olduḡda vaṡıl

4. Git şabāh nuṭkumuzuñ arasın uzatmamalı
Ki ola nef'i bi-iḥsān-ı İlāhī taḥşīl
5. Emrini öyle idüp virdi Hudā nef' u şifā
İntibāh ile bakup miḡline eyle ta'cīl

K.134.

Kezālik

1. Kıldı ol Hakkı Efendi bunı da zīb-i maḡāl
Geldi Tebrīzli biri ismi daḡi 'Abd-i Selām

[69a]

2. Hem ticāret içün anda var iken pek çok şāl
Yolda hırsız şoyarak ḡalmış-idi pür-ālām
3. Çünkü Rus<iy>ya arāżisine dāḡil hırsız
Bulması güç himemin itmiş-idi istirḡām
4. Buyurup himmeti esbāb-ı zuhūr eyleyerek
Maḡşadı geldi vücūda yeñiden oldı be-kām
5. Çünkü ser-māyesi ḡitmekle büküldi ḡaddi
Himmet-i pākine bel bağladı rāst itdi kıyām
6. Olsa Lahorlarıñ a'lāsı da nisbet ile ḡ'ār
Ki odur hırsız cālib-bū bulup virmede kām
7. O belāyı başına şarmış iken zaḡmi açup
Melhem-i raḡm ile şardırdı bu mülhem ki be-nām
8. Kendü kendüye pamuk ipligi düğümler o līk
Böyle güç zencīri açdırır aña Rabb-i enām

9. Himmeti sâdece dünyâya degildir mahşûr
İki ‘âlemde de pûşîde-i ğamm fâtih-kâm⁴⁴¹

K.135.

Kezâlik

1. Didi ol Hakkı Efendi aña itmişdi vürûd
Bir efendi ki Gümüşhaneli ismi de Münîb

[69b]

2. Bir kız alacak iken aña evvel tâlib
Var imiş kaçırarak dîdeden itmiş tağrîb
3. Akçe virmiş anı isterdi kız istemedi
Olmamış ‘ağdı didi kendümi itmey ta‘zîb
4. Akçeniñ kendüsine reddine himmet diledi
Himmet ü beldesine gitmegi kıldı tensîb
5. Varıcağ akçe suhûletle olup istirdād
Çekmedi zahmeti olmuş iken akdem taş‘îb
6. Hıfz ide Hakk idemez artık anı ‘ağd u kabûl
Hem ezelden aña demek ki degil idi naşîb

K.136.

Kezâlik

1. Nakl ider Şâlih Efendi ki Gümüşhanelidir
Baña da nuşh iderek rızkı buyurdu ihţâr
2. Mısr’dadır saña vüs‘at ile rızq oraya git
Didi beyhûde yire itmeye sa‘y u efkâr

⁴⁴¹ Metinde “pûşîde-i ğamm u fâtih-kâm” şeklinde geçer.

3. Oğuyup Sûre-i Mâ'ûn'ı ki bed'i [E-ra'eyt]⁴⁴²
Didi miskîn ü yetîm olmalı tatyîb her bâr

4. Varıcağ geldi refâh 'âmel olup ol gûnâ
Oldı tatyîb-i mesâkîn ü yetîmân baña kâr

[70a]

5. Cümle Qur'ân ile me'mûr-ı 'ameldir herkes
Hisseti men' ile te'kîd dimek añadır kâr

6. Yediyüz misli de ihsân olur ecr-i şıdka
Daha da çok oluyor âyet o da bağ nice kâr⁴⁴³

K.137.

Kezâlik

1. Bir efendi didi ismi de Hâsan'dır anıñ
Geldi İstanbul'a Canık tarafından kendü
2. Mağşadım idi ru'ûs olamamışdım nâ'il
Buña cân pek şıkılup gelmiş-idi tâ-begelü
3. Evliyâ' re's-i ru'ûsı idi 'aşrında o zât
Himmeti eyleyicek buldı huşûl bu ârzû
4. Şu'le-pâş olsa gülîñ başına mânende-i şîd
Beste-leb iken açar serlere şaçar hoş-bû
5. Hüzni ile olsa gönül medrese-i münderiş
Yeñi başdan ider i'mâr irişüp ez-her-sû

⁴⁴² El-Mâûn 107. suredir.

⁴⁴³ "Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir." el-Bakara 2/261.

6. Şeyh-i İslām'ın aña itmiş imāle kalbin
Şāhib-i bāğ uyanıksa bulanık kalmaz şu

K.138.

Kezālik

1. İdiyor Rıf'at Efendi daħi takrīr ü beyān
Maḳşadım idi ru'ūs aḫz ile bulmaḳ ferḫat

[70b]

2. Desters olamadım ref'et ü kāmın yirine
Ḳalbime gelmiş-idi zūll ile maḫzūniyyet

3. Şeyh-i İslām o ru'ūsı baña da oldu müşīr
Ma'nevī itdi bu ser-'asker ü serdār himmet

4. Evliyā' itmede ordu-yı ḳulūbı taḳlīb
Hük-m-i taḳdīrle ḳumandayı ider pūr-miknet

5. Deñizi tağları pūr-cūş idendir rūzgār
Ki görünmez ise de itdiren odur ḫareket

6. Evliyā' öyle mülūkdür ki mülūk-i dünyā
Anlara ḫādim olup bulmada mülk-i ferḫat

7. Mosḳov'da ḫarb sözi altmış toḳuz içre olıcaḳ
İş-bu zāt himmet ü tebşīr idüp oldu nuşret

8. Anı da gūş iden çok olup itdim taḫrīr
Ber-ḫayāt biri mecīd ḫ'āce-i şāhib-şöhret

K.139.

Kezālik

1. Ḳarḡılı Şālih Efendi daħi naḳl eyledi kim
Ben de aldım himem-i 'āliyesi ile ru'ūs

2. Mürtebiť çünkü ru'ûs hep kalem-i takdîre
Kargılar top u tüfenk egmede hükmiyle ru'ûs

[71a]

3. Halbuki evveli pek çok çalışup alamadım
Zâhir-i hâlce esbâbdan oldum me'bûs

4. Bâtınen çeşme-i himmetlere ser-şâr olıcağ
Toldı kalb-i ru'ûsâ meyl ile mânend-kü'ûs

5. Ma'nevî himmeti imâ vü imâle eyler
Şeyh-i İslâm'dan işâretse de sūrî mahsûs

6. Ma'nevî pençe batağdan çıkarır misl-i cenâh
Tâfra ile uçamaz kuş gibi mürgâb u horûs

K.B.18.

Kezâlik

1. Erzurumlu bir efendi didi ismi de Reşîd
Geldim İstanbul'a itdim aña 'azm-i dergâh
2. Erzurum içre didim cāriyemi ğayb itdim
Kıldı ilhām ile taşrîh u <y>irinden āgâh
3. Oraya git diyerek gitdim oradan buldum
Kıldı Hâk kalb-i şeref-celbini āgâh her gâh
4. Halkdan âzâde o (*Lā tühliküm*) âyet didi Hâk
Olmaya māl ü veled hâ'iliñ (*'an zikri'llāh*)⁴⁴⁴

⁴⁴⁴“ Ey iman edenler! Mallarınız da çocuklarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Bunu yapanlar mutlaka hüsrana uğramışlardır.” el-Münâfikûn 63/9.

5. (*Rābiṭū*) āyeti pençin ki Hudā'ya ʔalbi⁴⁴⁵
Bağlayup rābiṭadır hāle odur mihr ile māh

[71b]

6. (*İşterā*) naşşı ile müşterī mü' minlere Hāḳ
Māl ü nefsinde fedā itdi cihāden li'llāh⁴⁴⁶

7. Olarak beyt-i cinān eyle ʔerāḡı Hāḳḳ'ın
Çok cenāna viriyor şu'le be-vefk-i dil-h'āh

8. Nār-ı dūzaḡda uyandırmayarak kölelerin
Kül<I>eriñ ḡ'ābdan uyandırmada feyzi şeh-rāh

9. Kendü kendüyi düğümlı iderek şūrīce
Anı nā-ḳābil içüb perde idendi nā-gāh

10. Aḡup ol perdeyi erbābın iderdi dil-seyr
Dil ü dilden emelin eyleyicek istiknāh

11. Ḥabl-i delü emel idi o düğümler anda
Ma'nevī cāhı celīl cezbe ile şūreti ʔāh

12. 'Ayn-ı feyzi yine mānend-i cinān cāriyedir
Selsebīl himemi velī idiyor ol āḡāh⁴⁴⁷

K.140.

Kezālik

1. Böylece bunı da Aḡmed Beg ifāde idiyor
Daḡsitān'da idi Rusiya'ya mülküm mazbūt

⁴⁴⁵ “Ey iman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, düşmana karşı hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın), Allah’a karşı gelmekten sakının ki başarıya ulaşabilesiniz.” el-Âl-i İmrân 2/200.

⁴⁴⁶ “Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır...” et-Tevbe 9/111.

⁴⁴⁷ “Oradaki selsebil denilen bir pınardan.” el-İnsân 76/18.

2. Dügüminden birini virdi didi yaz taqrır
Üzerine bunı sür Hakk'a ol dil merbût

[72a]

3. Rus me'mûrlarına şoñra vir ol taqriri
İder Allāh be-kām olmaya qalbiñde qunût
4. Şoñra İzmir'de seniñ çok görünüyor rızqıñ
Ki olur *nañnu kasemnā* nice inse meşrût⁴⁴⁸
5. Oldı emlakim i'ade idecek ol gūnā
Ol düğüm açdı dile ye's olacaqqen maqlût
6. Bir düğümnden ki anı mess idicek taqdire
İtdi emlakı teqarrür ol iken Rus'a menût

K.141.

Kezālik

1. Söyledi bunı Muhammed Ağa Erzincanlı
Baña medyün olarak itdi vefāt Mūsā Beg
2. Borcını oğlı edā itmedi mīrāsından
Himmet istemiş-idim aña 'azm eyleyerek
3. Didi sen söyle lisānımdan aña itsün edā
Çünkü te'dīb iderim virmese lāzım bilmek
4. Söyledim virmedi ammā ki hemān irtesi gün
Virdi ol şeb anı rü'yā ile terhīb iderek

K.142.

Kezālik

1. İtdi ol Hakkı Efendi bunı da taḥkiye kim
Ağniyādan birini gördi o daḥi ma'lūm

⁴⁴⁸ "...Dünya hayatında onların geçimlerini biz paylaştırdık..." ez-Zuhruf 43/32.

[72b]

2. Maḳṣad ‘ibret olarak ğıybete varmamak için
İstemez ismi şarāḥatle olunmak merḳūm
3. Pek çok akçe götürenler var iken istemeyüp
Az bile isteyüp olurdı ledünnī bu ‘ulūm
4. Kimden akçe taleb eyler ise ni‘metdir aña
Derk u gūş olmağla her kese oldu meczūm
5. Bu kişiden taleb itdikde ‘iyāzen bi’llāh
Akçe çok sende didi ya‘ni ki taḥḳīr mefhūm
6. İddihār itmeyüp aldığını erbābına hep
Baḥş idüp ceyb ü mekânı da degildi mektūm
7. Ğayr-ı melḥūzı aña itdiği için isnād
Ğayr-ı melḥūzı iken şerveti oldu ma‘dūm
8. Eceliñ didi qarīb yine bu lūṭfen iḥṭār
Ḥastelendi sağ iken iş-bu ḥaṭā mişl-i semūm
9. Az zamānda ölerək mālı daḥi oldu telef
Mişli nā-yāb diyü şervetle ölürken mevsūm

K.143.

Kezālik

1. Dest-māl-i ‘iber ile gözi silmeklik için
Diyüp ol Ḥaḳḳı Efendi bu da oldu taḥrīr

[73a]

2. İştirā itmege bir yağlığa tālib olıcak
İtdi yağlıkcı Ḥudā hıfz ide anı taḥḳīr

3. Luṭfen iḥṭār ile didi günehiñ çok ammā
Yine taḥḳīr ile o olmadı ammā ki ḥabīr
4. Saña yarın gice ma‘lūm olacaḳdır buyurup
İtdi izḥār anı da Ḥaẓret-i Ḥallāḳ-ı Qadīr
5. Ḥaste bile degil iken o gice fevt oldı
Tevbeyi itdi mi bilmem yine fevt ü taḳṣīr

K.144.

Kezālik

1. Āb-ı nāb-ı ‘iberiñ aḥzına pūr-tāb olaraq
Kām-yāb olmalıdır bu daḥi andan mervī
2. Şu ṭaleb eyleyecek aña ‘iyāzen bi’llāh
İtdi taḥḳīrle muḥāṭab bulunan redd emri
3. Didi mevt saña irer ḥāl-i ḥarāretde iken
Şuyı ṭalib olalar bulamayup mu‘ṭiyi
4. Bi’t-te‘ākub o daḥi ḥastelenüp ol gūnā
‘Aṭaş-ı ḳalb ile terk itdi cihānda bedeni
5. Bıḳdı āteş ile burc-ı bedenin tutdı ṭopa
Kendü da‘vet iderek ḡayret-i Ḥaḳ ordusunu

[73b]

K.145.

Kezālik

1. Muşṭafā Beg idiyor böyle ifāde ki o zāt
Üsküdarlı olarak ḳalbi idi pūr-iḥlāş

2. Didim ‘ilmiyyede ger hâkim-i şer‘î olsam
Şer‘-i Bārī’ye hemân eyler idim sa‘yimi hâş
3. Didi kâdı-i Medīne ide Hâk bi’t-tebşîr
Ben ‘avâmdan idim ammâ ki odur hâşş-ı havâş
4. Girdüm ‘ilmiyyeye esbâb çıkup ol buldı vücūd
Ölçdi biçdi himemi niyyetimi çün mikrâş
5. Çok degil ‘ilmi Medīne’de bâ-hüsni revîş
Medh olur kadh olacak şeyden ola kalb-i halâş
6. Şecer-i dil sağ iken az ise de berk-i ‘ulûm
Mîve-i hüsni ‘amel ile olur hayra menâş

K.146.

Kezâlik

1. Eyledi Hakkı Efendi bunu da tahkiye kim
Gördi aşgar çocuğı eyledi böyle himmet
2. Ki kalemde elini būs idecekler didi kim
Bulur akrânına anda ola rüçhaniyyet

[74a]

3. Mektebe bile henüz başlamamış soñra gidüp
Kaleme de giderek buldı o gūnâ rif‘at

K.147.

Kezâlik

1. Nakl ider Mîr Reşîd semti Vefâ Meydânı
Pederim aldı beni yanına gider idi

2. Gördi ol zāt-ı himemkārı müsinn oldum ben
Tūl-i ‘ömri buña himmet buyuruñ dimiş-idi
3. Öyle himmet buyurup da taleb eyler iseñ
Seniñ ‘ömrüñi de Mevlā virecek aña didi
4. Didi “āmīn” pederim rāzı olup itdi vefāt
Baña Hāk ‘ömr-i tavīli kerem ü luṭf itdi
5. Cümleye dār-ı bekā oldı Vefā Meydānı
Bī-vefādır bu cihān her gelen andan gider
6. ‘Ömre noḡsān u ziyāde dinemez buña da kim⁴⁴⁹
Bunı da böyle bilüp Hāk aña göre virdi
7. Ya ‘ni böyle pederi ‘ömrini aña virecek
Diyü Hāk ‘ilmi muḡītdir ezelī vü ebedī
8. Kader öyle idügin eyleyüp ilhām-ı Hūdā
Nuṭḡı ol ḡuṭb-ı gūzīniñ anıñ içün oldı

[74b]

K.148.

Kezālik

1. Naḡl ider Feyzi Efendi vaṭanı Kayseri’dir
Pederiniñ idi ismi de Şafā vü ‘ālim
2. Didi ol zāt pederime olur oḡluñ kātib
Olmaz ‘ālim didi hātif yine oldı mülhim

⁴⁴⁹ “Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” el-A’râf 7/34.

3. Vālidem kendüsi için şorıcağ bi'l-ihtār
Didi imāndan ayırmaya Rabb-i Dā'im
4. Hażm-ı nefes ile didi bunda günāhlar ile biz
Çok bulunmağdan ise gitmesi hayr u sālīm
5. Pederim 'azm-i beḳā itdi beş on gün soñra
Rızķımı kıldı kitābet ile Mevlā ḳā'im
6. Olmadım 'ilme muvaffağ ḳaderim böyle imiş
Olsa mümkün yine himmetle olurdu mükrim
7. Şīve-i haṭṭ-ı ḳader gösterilür himmetde
Aña taṭbīḳde bātınca olanlar 'ālim

K.149.

Kezālik

1. İtdi ol Haḳḳı-i haḳ-gū yine baḥş-i 'ibret
Her kişi da'vet ider nefesine hayr u şerri
2. Bedel-i hac olarak bir kişi 'azm eyleyicek
İsti'āze ideriz itdi aña taḥḳīri
3. Bedel-i hac bulunan paraya yazık buyurup
İ'tizār eylemedi olmuş iken ihtārı
4. Varup İskenderī'de sirḳat olup ol aḳçe
'Avdet ile didi ben eylemişim taḳşīri
5. Ağlayup itdi recā himmeti oldu şāyān
Yine İskenderī'ye git diyü oldu emri

[75a]

6. Gitdi buldı anı feyż-i himemiyle orada
‘Ayb rayb ile kişı ğayb idiyor çok yüsri

K.150.

Kezālik

1. Didi bu vech-ile ol Hakkı-i ħak-gū ħak-bīn⁴⁵⁰
Muştafa Kādı Efendi daħi gelmişdi aña
2. Hacca ‘āzim idi İstanbul ahālīlerine
Mu‘teriz olmuş-idi görmek ile bu gūnā
3. İhtilāt itdigine müslim ü ğayr-ı müslim
Şıķılup böyle cevābı aña kıldı i‘tā
4. Kilim ile bürün el ile sürün çāre nedir
Buyurup kızmamasın itmiş-idi nuşhı edā
5. Berf ü bārān geçemez zāhir-i ħālde cisme
Kim ki mānend-kilim olsa libāsı aķvā
6. Sen kilimi bürünüp ince libāsı giyene
İzdihāmdan sürünürseñ de degil raħne saña
7. Ol kilimle keçe dil mīl-i ‘uluvv fi’l-arżdan
Dār-ı cennāta ħaşır itmesi ħāl-i a‘lā
8. (Lā yürīdūne) dimek şerrin (‘uluvven fi’l-arż)⁴⁵¹
Ħayr ise niyyet o ‘uķbāca da bādī-i ‘alā⁴⁵²

[75b]

⁴⁵⁰ Metinde “ħak-gū vü ħak-bīn” şeklinde geçer.

⁴⁵¹ “İşte âhiret yurdu. Onu yeryüzünde haksız üstünlük kurmak ve bozgunculuk çıkarmak istemeyenler için hazırlamış bulunuyoruz. İyi son, Allah’a karşı gelmekten sakınanların olacaktır.” el-Kasas 28/83.

⁴⁵² Bu beyit der-kenarda yer almaktadır.

9. Didi ol Muştafa Kādī benim olmaz veledim
Şu ile içmege iki nohud itdi i'tā
10. İçdi emri gibi yemeniyle olup bir oğlu
İsmi anıñ da Muḥammed o da şöhet-ārā
11. Kādī-i millet-i İslām o Dağıstān'da
Mu'teber cümleñiñ 'indinde de kādri ḥalā

K.151.

Kezālik

1. Söylüyor yine bu şüretle o ḥaḳ-gū Ḥaḳḳı
Ḥaccı ifā ile Selmān Efendi geldi
2. Dağıstān mevṭını olmaḳ ile gitmek dileyüp
Kendüñiñ şeyḫi olamaz diyü men' itmiş-idi
3. Bi't-teşādüf olup ol ḳuṭb-ı güzīni zā'ir
Bu murādın u veledi olmadığın naḳl itdi

[76a]

4. Virüp elbīse-i 'ulyālarınıñ parçasını
Āba vaż' eyleyerek zevceñ ile iç didi
5. Korkma git beldeñe ger olsa telāş Moskov'dan
Yama elbīseñe Ḥaḳḳ'ıñ ire hıfza mededi
6. Pek müsinn iken olup bir kıızı vü bir maḥdūmı
Ḥānedānı daḫi anıñ yine hürmet buldı
7. Ḥānedānlarca Dağıstān'da fā'ik-terdir
Zıkr olan Muştafa Kādī'nıñ anıñ evlādı

K.152.

Kezâlik

1. Söyledi Şâlih Efendi ki o Antakyalıdır
Habs olunmuş idi oğlum olup isnâd-ı zinâ
2. İtdiler çiftligimi ğasb irüp İstanbul’a
Himmet-i ‘âliyesin kesb ile Hâk virdi rehâ
3. Ki maħallince daħi ifk idügi zâhir olup
Oğlumâ geldi rehâ çiftligim irişdi baña
4. Habs u nāmūsca rehâ himmet-i işneyn olarak
Luţf-ı şâliş oluyor çiftligi virdirmek aña
5. Ki ħarâb ħalbini mânend-i Ĥabîb-i Neccâr⁴⁵³
Kıldı Akşâ’yı Medîne-i emelden inşâ
- [76b]
6. Şayha-i vâhîde ħahr itmeye gel toğrı yola
Ehl-i Ĥaħħ olmaya tekzîble şaħın istihzâ

K.153.

Kezâlik

1. Didi Şâdık Beg o Beylan’da aşıl-zâde olup
‘Arz-ı ħâl eyledim İstanbul’a itmekle vürüd
2. Ki müdürî bileniñ nefy ü otuz biñ ğuruş
Aldı añlamadım oldu ümîdim mefkûd
3. Zâ’ir olmaħla idüp himmetini istihşâl
Geldi yümniyle hemân cā-yı ħuşûle maħşûd

⁴⁵³ Yasin Suresi’nin tefsirinde anlatılan bir kimsedir. Rivayete göre iman etmiş ve kavmini uyarmıştır fakat kavmi onu öldürmüştür. İmam Hâfız İbn Kesîr, tah. Abdurrezzak el-Mehdi, *İbn-i Kesîr Tefsîri* (İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2015), 193-196.

4. Beldeme oldum i‘āde baña akçem virilüp
Ol müdür ‘azl ü sefâlet daği çekdi memdūd
5. Beylan’a soñralara Hâk beni itdi müdür
Çok bilen var nice nice himemi nā-ma‘dūd
6. Böyle rehber bilerek gam beleninde kalma
Tā ola sāhil ü şahrā-yı emeller meşhūd
7. Şahmerān ismi yalan cismi daği olsa yılan
Bağdı Fir‘avn ile Hāmān yüzi üzre merdūd⁴⁵⁴
8. Şadıkiyyetle müdür ol ki kazā-i kalbe
Nefy-i ālām ile mālın bulur iklīm-i vücūd
9. Süt liman iken olur kūh gibi baħr-ı gāzab
Kesilür ye’s ile imāndan lezzetli sūd
10. Ejder olsa da ‘aşā şanma ‘aşā yine mūtī
Evliyā himmeti Mūsā’da ‘aşā-veş mevcūd
11. Urıcağ baħrı ider dostına yābis dura yol
Hem ider āb-ı lezīzde haceri a‘yün-i cūd

[77a]

K.154.

Kezālik

1. Sarı Şeyh Tekyesi Gülek Boğazı’nda⁴⁵⁵ kâ’in
Şeyh ‘Alī post-nişini olarak naql eyler

⁴⁵⁴ “Kārûn, Firavun ve Hāmân’ın âkıbeti de aynı oldu. Gerçekte Mūsâ onlara açık seçik deliller getirmişti; ama onlar yeryüzünde ululuk tasladılar. Oysa kaçıp kurtulmaya güçleri de yoktu.” el-Ankebut 29/39.

⁴⁵⁵ Tarsus’ta bulunan ve Osmanlı Devleti zamanında mecburî hac yolu istikameti üzerinde bulunan bir yerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Efkan Uzun, “Gülek Boğazı, Tarihi ve Stratejik Önemi” *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Kış 2017), 41.

2. Tekye ta'mîr ile tahşîş oluna ta'yînât
Diyü İstanbul'a gidüp de çalışdım evfer
3. Olmamış idi recâ itmiş-iken bi'd-defe'at
Viridi bir pâre-i sevbini o kûtb-ı ekber
4. Didi şok aba şuyı tekyeniñ etrâfına saç
Ne kâlırsa pederiñ kabrine dök anı be-ser
5. 'Avdet itdim görüp ol-vech-ile rü'yâda daħı
Emri üzre idicek anlara oldum mazhar
6. Geldi ta'mîr ile ma'vlüb-ı kader ta'yînât
Virile emri bu da ma'nevî ol zâtdan eser
7. Zâhir ümmîdimi kesdim dönüp İstanbul'dan
Ma'nevî iden imâle himemidir azhar

[77b]

K.155.

Kezâlik

1. Didi Aḥmed Beg anıñ kendü olup 'Ayntâbî
Germir'e oldı müdür 'azl olaraq gelmiş-idi
2. Zevcemiñ 'illet-i ğaşyi olarak hem kızımıñ
Söylemez idi lisânı baña pek ḥüzn irdi
3. Şarf idüp anlara yiz biñ ğuruş oldum medyun
Sâ'iliyyet derece destime tarlık geldi

4. Yine Germir'e mūdīr oldum o himmet idicek
Sūre-i Vākı'a Feth'i ⁴⁵⁶oķu vū üfle didi
5. Emri üzre idicek dūķterim oldu intāk
Zevcemiñ 'illet-i ğaşıyi de şavışup gitdi

K.B.19.

Kezālik

[78a]

1. Bir ağa naķl idiyor ismi anıñ İsrāfīl
Kayseriyye tarafında aña bir ķarye vaţan
2. Eylemiş idi sekiz biñ <ki> ğuruş istikrāz
Arnavud çingenesi-nām kimesne benden
3. Dūr-ı şer'ıyle ğüzeşte daķı virmek üzre
Senedini vireyim şāhid ile gel didi sen
4. İrtesi münkir olup idemedim ben işbāt
Kızb ile itdi yemīn irdi derūnuma ħüzün
5. Himmetin bende o zatıñ idicek istirhām
Didi zāhircesi işbāt aña 'acziñ rūşen
6. Bāţınisi bu ki derde düşüp iķrār eyler
Böylece eyle naşīhat aña gidüp benden
7. Söyledim ħıfz ide Haķ virdi ħakāretle cevāb
Kıldı der-ĥāl cezā böylece Rabb-i pūr-menn

⁴⁵⁶ Metinde "Sūre-i Vākı'a vū Feth'i" şeklinde geçer.

8. Dizleri tutmaz olup gözleri dağı kapanup
Oldı řāhid dağı celb eyleyüp ikrār-efken
9. Didi ol zāt iki yıl soñra olur hāre aña
Keşf idüp nezrimi de vir didi muhtāclara sen
10. İki yıl geçdi virüp himmet ile iki nohud
Başladı meşye yine gözlere oldı rüşen

[78b]

11. Lık ol ğavṣ-ı celīl didi baña gelmesün o
Hemān evlādına raḥmen diledim bür'ini ben
12. Mevt ü ḥařrı düşünüp kııl sekenāt ü ḥarekāt
Şūr-ı 'ibret bularak kıřřa-i İsrāfīl'den
13. Aḥz ü i 'tā-yı nefes şūr içün iki řāhid
Dünyevī zevk selefdir ḥalefe 'ibret-zen
14. Bekleme tā kulağıña gelüp ihlāke deĝin
'İberi itmeli gevher gibi mengüş aḥsen
15. Göziñe diziñe тұrur ni'amı Mevlā'nıñ
Ḥaḳḳ'a baḳ ḥaḳca yüri çeşm ü ayaĝın var iken
16. Dūr-ı řer'ide olan 'ömr-i güzeřte fā'iz
(Yemḥaku'llāh) ile maḥv olma ribālar gibi sen⁴⁵⁷
17. Gözle cüz'iyye irāde ki emānet ezeli
'Āciz arz ile semāvāt ü cebeller andan

⁴⁵⁷ “Allah faizi tüketir, sadakaları ise arttırır ve Allah hiçbir inkārcı günahkārı sevmez.” el-Bakara 2/276.

18. Halka nezriñe vefâ eyle hem ol şâkir-i Hâk
Ecri kat kat şadakât Hakk’a olur karz-ı hasen

K.156.

Kezâlik

1. Nakl olur bu dañi Sakızlı Halîl Ağa’dan
Habs olunmuş idi oğlum olarak katl isnâd
- [79a]
2. Fevt olmuşdı refîkı denilen habs içre
Olmadı çâre idersem de bükâ vü feryâd
3. Nısf-ı diyyet virecek hem yedi yıl habs olacak
Diyü kat’ice cevâbı baña oldu îrâd
4. Himmeti kıldı halâş ifk idüğün zâhir idüp
Hazret-i Hızr gibi eyledi hakkâ imdâd
5. Sakız-âsâ yapışup ifk ile çignenmiş-idi
Fem gibi mahbus-ı dîkde kalarak bulmadı dâd
6. Ba’zı aşhâb-ı ğaraž dişlûgi kuvvetlü olup
Yâhud emvâle dimâğ ile lisân döndürür âd
7. Gıcırı bükme te’emmülsüz iden ahkâmı
Bozılır şişse de kadri olarak levn aña bād

K.157.

Kezâlik

1. Kıldı ol Hakkı Efendi bunu da nuşh-âmîz
Güş idüp kendülerinden yine böyle tibyân
2. Ki buyurmuş idi hubb itmedeyim bir miqdâr
Tutup emsâline nisbetle bu hoş hâli fülân

3. Ya‘ni maḥzūz misāfir olarak kendüyi hem
Cümleden aşağı görmekle tevāzu‘-efşān

[79b]

4. Hasteye daḥi ri‘āyetle o gūnā söyler
İş-bu nuṭkıyla murād ‘ibret ala ‘aksi olan
5. Çünkü keşf eyleyüp aḥvāl-i muḥāṭabları hep
İktizāsına göre nuşhı iderdi ityān
6. Yine āyāt ü eḥādīsī mü‘eyyed bu daḥi
Kıldı teşvīk olup ilhām-ı zuhūli bulunan⁴⁵⁸

K.158.

Kezālik

1. Nakl ider bunu da ol rāvi-i ḥaḳ-bīn andan
Var (mine‘l-mehdī ile‘l-laḥd) olarak yine ‘iber⁴⁵⁹
2. Didi aḥvāl-i muḥāṭablar olup da ilhām
Tıfl-ı nefsiñ başına aşkı gibi nuṭkı güher
3. Ellerdir kapalı toğdığı vaḳt insānıñ
Öldiginde tutar açık diyeyim niçün ider
4. İbtidādan çalışur tutmak içün dünyāyı
Soñra beyhūde vü tutulmayacak fehm eyler
5. Derk idüp kendüyi de birbirini de iz‘āc
İtmegi terk ile berk olmalı ḥaḳḳa diller

⁴⁵⁸ “Din ancak Allah için, Rasûlü için, müslümanların imamları için ve bütün halk için nasihattir.” Buhari, “İman”, 42.

⁴⁵⁹ “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.” Bu ibarenin yer aldığı bir hadisi kaynağına rastlamadık. Bunun yerine “İlim Çin’de de olsa gidip öğrenin. Zira ilim öğrenme gayreti her müslümana farzdır.” Beyhakî, “Şuabu’l-İmân”, 1543.

6. İle al eylemek ile ele girmez bir şey
Girse de yel alur öldükde turābın beller

[80a]

7. El meded il girecek hāne saña el virmez
Āl ü evlāda cinān mūrışı nuşhıñ bihter

K.159.

Kezālik

1. Kıldı ol Hakkı Efendi yine ‘ibretle beyān
Gıybet olmamak için ismi olunmaz taşrīh
2. Birisi zevcesini eyledi taṭlīk hem de
Ba‘zı eşyāsını da virmedi kat kat kabīh
3. Sebeb-i şer‘i bulunmazsa ṭalak ‘inda’llāh
Her mübāh ebğazıdır böyle ḥadīs içre şarḥ⁴⁶⁰
4. Zevcesi istemeyüp ric‘ati mālın diledi
Didi virsün olurum aña selām ile naşīh
5. Almamış idi selāmını ‘iyāzen bi’llāh
Virmedi mālını da seyf-i Hudā itdi cerīh
6. Ki o gün kalbi belādan yanarak hastelenüp
İtdi seccāde ile<n> gitmegi aña telmīh
7. Virdi hakkın didi sen böyle kalup bir miqdār
Terbiyet ile Hudā itmeli ṭab‘ıñ şaḥīh
8. Şoñra yār-ı fem-i pür-feyzi ile buldı şifā
Nūr medādı yine müsveddeyi kıldı taşḥīh

⁴⁶⁰ “Helal (yani haram olmayan) şeyler içinde Allah Teâlâ’nın en çok buğzettiği şey (sebepsiz yere yapılan) boşamadır.” İbn Mâce, Sünen, 2/2018.

[80b]

K.160.

Kezâlik

1. Bir efendi didi ismi de anıñ İbrâhîm
Dağsitân'da bulunan Eskişehirli'dir o
2. Beldemizden idüp ehlim ile Moskov iħrâc
Acınacak derece fakr ile olduk memlû
3. Biz olup hâl-i zarûret ile lutfâ 'atşân
Çeşme-sâr-ı himemi eyledi sîrâb dil-cû
4. Si'a-i hâl ü merâtib bulup anıñla hûşûl
Ka'be-i kalbe şafâ virdi o zemzem gibi şû
5. Moskov oldı bize nâr-ı zararîñ mancınığı
Kıldı Hâk berd ü selâm ü bereketle memlû

K.161.

Kezâlik

1. Didi İlyâs Efendi ki Şekilidir o zât
Fakr irişdi bize de itdigimizde hicret
2. Şalağa ekl idiyorken baña da bir miqdâr
Virerek eyledi it'âm-ı ta'âm-ı himmet
3. Aç kalmak derece dîk-i ta'ayyüş var iken
Kıldı dil-sîr açup h'ân-ı refâh ü bereket
4. Tabakât-ı rûtebiñ dâhil-i şahını olarak
Bize de hâşş u lezîz irmede nân u ni'met

[81a]

5. Telh ü nā-ḥoş görünür şabr u şebāt ammā kim
İştihā-yı himeme bā'ış o virir lezzet
6. Turş-rū olma kuzum tatlu melîḥ ni'meti çok
Ki o ni'metlere nisbet şalaṭa bu zaḥmet
7. Himmeti Ḥazret-i İlyās ü Hızır'a beñzer
İtme şekki aña her ḥâlde eyle hürmet

K.162.

Kezâlik

1. Bir Amasyalı didi Ḥacı-başı ile şehîr
Pederim fevt olıcaḵ olmuş-idim pek taẓyîḵ
2. Borcı vardır dinilüp cânib-i mîrîye anîñ
Eylemişler idi emvâlini zabṭ u ta'vîḵ
3. Zâ'ir oldum idicek himmetini istirḥām
Baña da eyledi şâyân yine ol ğavṣ-ı ḥaḳîḵ
4. Mâl-i maẓbûṭ baña oldı i'âde tekrâr
Zimmeti çıkmadı ḥaḳḳıyla olundı taḥḳîḵ
5. Gerçi kim sehv ü ḥisâb bir be-ḥisâb-ı ebced
Toğrılar böyle eb ü ced gibi bir kuṭb-ı şefîḵ
6. Raḳam-ı sa'yıña bir noḳṭaca da eylese zamm
Müttefikler ola on kat be-feyz-i tevḥîḵ
7. Çok kazansañ himemin rütbe-i i'dād gibi kām
Bî-ḥisâb olmak ile kābil olamaz tenmîḵ

[81b]

8. Şıfr-ı zā'id gibi tevfihsiz olan ğayret boş
Elde bir şey kıalamaz hıç tutup atma şık şık

K.163.

Kezālik

1. Eyledi tahkiye ol Hakkı Efendi bunı da
Añlayup ehl-i vukūf olmalıdır nefse müdür
2. Ki taleb itdi müdür olmasını bir kişiniñ
Cem' olup gerçi ahālī-i kazā bā-tağdır
3. Her naşılsa olunup sözleri red kalmış-idi
Himmeti eyleyicek eyledi Mevlā teysir
4. Bir buçuk yıl geçerek kalmış-iken oldu be-kām
Hem ahālī-i kazā buldı sürürü da vefir

K.164.

Kezālik

1. Bir efendi ki Zeki nakl ile itmekde beyān
Dost idim Edrineli Hamza Efendi ile ben
2. İki çiftliği olup birini kendü sağ iken
İtdi tahşiş fuqarāya viriyordu andan

[82a]

3. Virmedi oğlu Süleymān Efendi o göçüp
Uğraşup lehv ile de oldu felāket-rüşen
4. Gelüp İstanbul'a itmişdi tese''ül hattā
Soñra olmuşdı nedāmet ile tevbet-efken

5. Zā'ir olduḡda ezüp iki noḡud virdi didi
Oḡu ḡazḡana ḡoyup šaḡ anı emlākiñe sen⁴⁶¹
6. Sūre-i Fātiḡa vü Vāḡı'a vü Feth'i aña
Ya'ni emr itdi ḡırā'at ide eyler iken
7. Öyle itdikde Ḥudā'dan bereket irdi hemān
Servet-i sābıḡasıyla yine oldu dil-šen

K.165.

Kezālik

1. Oldı mervī bu da ol Ḥaḡḡı Efendi'den kim
Oldı bir šeyḡ aña ta'zīmle yine böyle be-kām
2. Bereket ola nüfūzuña buyurmuşdı aña
Didi bir tekye bināsı oluyor baña merām
3. Didi yapıdır anı kim zā'ir ü ehl-i cānib
Çoḡ olur böyle miᡤālī daḡı ḡıldı ifhām
4. Berf berf üzre yaḡar ḡuᡤ ḡuᡤ ile šayd olunur
Bala gelmekde zübāb ḡikmet-i Rabb-i 'Allām

[82b]

5. Yapidırup ḡastelere oldu mü'essir nefesi
Oldı mevfūr gelüp giden aña ḡaᡤᡤ u 'avām
6. Ki Edirneḡapusındadır o İstanbul'da
Ṭaᡤcı Tekyesi dinilmek ile mevsūm u be-nām

⁴⁶¹ Metinde “Oḡu vü ḡazḡana” šeklinde geḡer.

K.166.

Kezâlik

1. Naql ider Tal‘at Efendi ki odur şimdi şeyh
Çocuk iken kaleme gitmegi oldum ṯalib
2. Didi kaᅅı kaleme ister iseñ git aña ḻik
Görünür rızkı sarāyca gidüp olmak kāsib
3. Tekye vü medrese-veş hayra idüp şarf-ı māl
Kıldı himmet ki şalāhı olayım ben cālīb
4. Turuk-ı ‘āliyeden kaᅅısın istek itseñ
Diyü sen eyle duᅇül cümle ki feyzi cāzib
5. Kaleme soñra sarāy hıdmetine itdi duᅇül
Yalısın tekiye idüp eyledi ᅇālın şā’ib
6. İnzivā eyleyerek kendü de irşād idiyor
Halvetidendir o müsteᅇlef ü yüsre şāᅇib

K.167.

Kezâlik

1. Bir efendi didi ismi de anıñ Sa‘de‘d-dīn
Pederim fevt olarak kaldım ‘amucamda yetīm

[83a]

2. Haremi döger iken kolumı kırmış idi
Koᅅdılar sā’il olup kalmış-idi ᅇālīm elīm
3. Eyledim anı ziyāretle ᅇikāye böyle
Virdi bir pāre-i elbisesin ol kuᅇb-ı kerīm
4. Yaykayup şuyını sür Sūre-i Feth’i okuyup
Ol kırık koluña dimek ile kıldı tefhīm

5. Öyle itdikde o şeb irtesi sağlandı kolum
Bir gürüş virdi teberrük o da kîmyâ-yı ‘azîm
6. Ummadığım derece geldi baña çok ihsân
Harc-ı rāh oldu buyurdu yine ol ķutb-ı rahîm
7. Mısr’a git Hāk sana bir kāfir eliyle luķfı
İdecek şöıra Medîne’ye git ol anda muķîm
8. Gidicek Mısr’da soķāķda bir çekmeceyi
Buldum itdim anı bir kāfir arardı teslîm
9. Seksan altun baña ikrām iderek o kāfir
Eyledi rızķı Medîne’de de çok Rabb-i Kādîm
10. Nice kîmyâ ki degil sâde cihāna maķşûr
Kıldı ol kân-ı fuyûzât ile daķi ten’îm

[83b]

K.168.

Kezâlik

1. İntibāh u ‘iber içün bu da taķrîr olunur
Bir efendi didi Mar‘aşlıdır ismi de ‘Ömer
2. Pederim birine hemşiremiñ ‘aķd olmasını
Eylemiş idi vaşıyyet idüp ‘uķbāya sefer
3. Ğayrıya virdim anıñ nām-zed itdigi ķişı
Kırılup geldi baña ma‘nevî bunlardan eşer
4. Ki perîşân olarak ‘azm idüp İstanbul’a
Keşf ile didi ki te’diyye ider Hāk mażhar

5. Zü'ntikām olmak ile Hâk daha çek bir miqdār
Terbiyet bul da Hudā rızkını kılsun ekşer
6. Ba'de Mısr'a oradan da Hicāz'a giderek
Si'a-i hālî kerem eyleye Rabb-i Ekber
7. Çāresin bulamadım öyle alup bir miqdār
Şoñra esbāb ıkup itmiş-idim Mısr'a sefer
8. Küberādan birisi hānesine itdi imām
Eyledim 'azm-i Hicāz itdi o luf-ı evfer
9. Vüs'at-i rüzīyi Hakk anda da ihsān itdi
Rūze-i cū'da şab<ı>r ile refāh 'ıdi irer
10. Öyle imsāk-i muvakkat daı şabr eyler iseñ
Nef'i var herkese hālîne göre şatma zarar

[84a]

K.169.

Kezālik

1. İnebolulu Perīşān Aa didi adem
Yine bol gelmedi pes itdi perīşān beni
2. Himmetin yine de o hāl iün istirhām
Didi Beyrūt'da seniñ vüs'at-i rızkını ezelī
3. Varıca eyledi Beyrūt'da Mevlā tevsī'
Yorma Beyrūt adar yirde derūn ile teni

K.170.

Kezālik

1. Didi Taşköprölü avvāş 'Alā'e'd-dīn Aa
Hāl-i fakrım var idi olmuş-idim pek hāste

2. Bakacak kimse bulunmazdı soķāķda kaldım
İtdi engüşt ile mes re's ü dizim āheste
3. Bir yigirmi paralık virdi teberrük olarak
Mısr'a git didigi her şey ķadere vābeste
4. Maraz eczā'etini öyle perīşān idicek
Rište-i şıhḥati işbi'leri kıldı beste
5. Mısr'a gitdim orada ḥāl-i refāhı buldum
Oldı ol nışf ğuruş şervete tām gül-deste
6. Nice mażmūn-ı dilāraları şāmil oluyor
Nışf beyt ise de bir mısrā' olup berceste
7. Feyzi Ḥaķ eyledi Taşķöprü 'Alā'e'd-dīn'e
Ḥaşırñ aḥķāmını da kıldı aña vābeste
8. Yıkamaz seyl-i ḍalāl dīni faķať kim ki çıkup
Ol sele girse żarardan olamaz vāreste

[84b]

K.171.

Kezālik

1. İtdi taķrīr ü ifāde yine ol rāvī kim
Birisi gelmiş-idi Şām re'āyāsından
2. Akçe virdi didi ekl eyle ḥelāl şey olarak
Müskirāt gibi ḥarām nesneye virme bunı sen
3. Mucibince idicek gördi o şeb rü'yāda
İdiyor böyle 'ināyetleri Rabb-i Zü'l-menn

4. Ravza-i 'āliye-i Hāzret-i Fahr-i Rusūl'i
Ka'be'tu'llāh'ı ziyāretle de olmuş dil-şen
5. Gösterilmişdi makāmı da behişt içinde
Müslim oldu hemān īmān olarak nūr-efken
6. Eyledi hürmet ü ikrām aña 'Osmān Paşa
Cidde vālisi idi şoñra o hacc eyler iken

[85a]

7. Taraf-ı Hāzret-i Hamza'da Medīne'de muķīm
Olarak ismi de Mūsā vü refāhı rüşen
8. Oldı maḥdūmı Muḥammed de Medīne içre
Kātib-i şāhib-i servet yine bā-zühd-i ḥasen

K.172.

Kezālik

1. Didi ol Hāķķı Efendi birin ammā ismi
Ġayr-ı lāzım diyü yazmaz kalemı şanma kaşır
2. Ki o kimse gelicek kendüyi kendüye anıñ
Bildirüp ğayra da virdi 'iberi yine vefır
3. Pek çok altun virilüp almaz iken ol kişiden
İstedi cüz'ice akçe o degil idi 'asır
4. Var iken didi o yok akçem 'iyāzen bi'llāh
Maķşadı buḥl idi yāḥud anı itmek taḥķır
5. Hāl-i ātisini keşf ile didi gerçi saña
Şöyle şöyle ezeli oldu münāşib taķdır

6. Şoñra medhûl ü perîşân olacaķ oldığını
İnkisâr yâ aña iħbâr gibi kıldı takrîr
7. İtdi bunlar da zuhûr öyle hemân ser-tâ-ser
Kendü biten o kişi itdi eliyle tedmîr

[85b]

K.B.20.

Kezâlik

1. Didi ol Hakkı Efendi yine bir kimseyi kim
Şorma bâğ-ı ‘alemini ‘inebi ‘ibreti al
2. Muħlişâne gelüp evvel didi var şu aķçem
Ne ticâret ile âyâ ola kâr istiħşâl
3. Eylemiş idi zirâ‘at içün anı teşvîķ
Zengin oldu yine gelmişse de mağrûru’l-ħâl
4. Didi şimdi n’ideyim lîkin ‘iyâzen bi’llâh
Eyledi kendüye taħķîrlü ta‘bîrle su‘âl
5. Gücenüp aña şoğan şarmısak al dimiş-idi⁴⁶²
Andan ol-ħaķla perîşân didi niçün bu melâl
6. Muħlişâne olıcaķ oldu cevâbım ħâliş
Şoñra zu‘mıña göre didi saña redd-i maķâl
7. Vardır âyet güzel ağaķ gibidir güzel söz
Kökleri arzu tutar göge ider ref‘-i nihâl⁴⁶³

⁴⁶² Metinde “şoğan u şarmısak” şeklinde geçer.

⁴⁶³ “Allah’ın nasıl bir misal getirdiğini görmedin mi? Güzel sözü, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. O ağaķ, rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara böyle misaller getirmektedir.” el-İbrâhîm 14/24.

8. Ya‘ni var gölgesi anıñ ile de hayrı olup
Mīvesi de çok olup ref‘i olur istikmāl
9. Niyyet-i hayr ola kim arz-ı kulūbuñ toħmı
Ĥod-be-ĥod nefsiñ işi bed söz ile bed if‘āl

[86a]

10. Bed kelām köksüz ağaç gibi yirinde ebter
Ki Ebū Cehl’iñ olan ĥanzala ĥarpuzı mişāl
11. Sāyesi olmaz ezilür o ayak altında
Mīvesi acı alınmaz gören atar der-ĥāl
12. Cüz’ice seyl gelüp yel eser ise tıramaz
Sürünüp yirde o her ĥâlde bulur izmiĥlāl

K.B.21.

KezālİK

1. Dürer-āsā ‘iber al mecd-i ĥaşaş ĥa‘rından
Çekiyor tecrübe ĥavvāşı miĥen yā batıyor
2. Tecrübe tılgıcı ya‘ni düşüyor tehlikeye
Çıkarılmış dürer-i nuşĥı alup ol mesrūr
3. Gerçi hep ehl-i Ĥudā ebĥur-ı raĥmet-efzā
Nefesiñ zabt ile andan nefes al itme ĥuşūr
4. Fuĥarā ĥalbi sükūnetlü deñiz gibi iken
Tecrübe itme anı da yine mevci mevfūr
5. Size virilse selām siz viriñ andan aĥsen
Yā anıñ mişlini didi bize Ĥallāĥ-ı Şekūr

6. Zāhiri müslim olan kim ise virdikde selām
Ġayr-ı mü'min dime Kıur'an'da bu dađı mezkūr

7. Öyle lü'lü' ki kıaşas-ı kūdek-i nefse lala
İki 'ālemde dağı nef'-i celīli bulunur

[86b]

8. Akçe virmeklige muhtāc dağı itmeyerek
Dikkat-i zihniñi virmeklik ile kıazanılır

9. Didi ez-cümle yine Hakkı Efendi bunı kim
Bir uşak geldi perişānlığı idi mevfūr

10. Der-sa'ādet'de kıazanmışdı otuz biñ ğuruş
Naĥveti eyledi cūş aña olup da maġrūr

11. Almamış idi selāmını 'iyāzen bi'llāh
Şekl-i dervīşde bir zāta bakup o menfūr

12. Kıalbi yıkıldı yıkıldı o da ĥaste düşerek
Gitdi ol akçe eṭibbāya maraž olmadı dūr

13. Göricek ĥālini keşf ile buyurdi tevbīĥ
Himmet itdirmedi andan da buña Rabb-ı ğayūr

14. Arası geçmedi çok itdi helāk ol 'illet
Hıfz ide cümlemizi Hāzret-i Hāllāk-ı Ġafūr

15. Kıalb çok kıalboluyor anıñ içün kıalb ismi
Hak muķallibdir aña rācī olup nācī tūr

16. Zer-i maķbūl ide Hāk sikke-i tevfiķi ile
Kālīb olur kıāleb-i nefsinde kıalanlar maġrūr

17. Kıl u kâl ahsen-i hâl ile ola hall ü kâl
Yal<ı>nız kâleb-i fem sahte yüzüğe urılır

[87a]

K.173.

Kezâlik

1. Eyledi böyle Hacı Aḥmed Efendi tibyân
Ḳayseriyye tarafı Ḳaraḥiṣâr'da o muḳîm
2. Ki evâ'ilde beni eylediler taḥşildâr
Aḳçeyi eyler idim anda müdürle teslîm
3. Bulmadım anı otuz biñ ğuruşu zevcesine
Virdim inkâr iderek oldu baña keyd-i 'azîm
4. Zabt itmişdi arâzîmi muḳâbil olarak
Geldim İstanbul'a kıldı himem ol ḳuṭb-ı kerîm
5. Baña bir leblebiyi ki ezerek bi'l-i 'tâ
Ol arâzîye bunu saç diyü kıldı ta'lîm
6. Tarafımdan o müdürle de naşîhat eyle
Buyurup emrini ol-vech-ile kıldım tetmîm
7. Gördi rü'yâda müdür zevcesini bir kuyıya
Atacak kendüsi teşrîf ile ol ğavṣ-ı feḥîm
8. Zevcesi de o gice böylece rü'yâ görerek
Virdi ketm itdigini eyledi ol ğün tefhîm
9. Kendüme oldu arâzîm i'âde ben de
Ḥacc ü vaḳf itdim anı râzı ola Rabb-i Raḥîm

[87b]

10. Zevrak için gelür irādı Medīne'ye anıñ
Bāb-ı rahmet tarafında olunuyor takṣīm
11. Himmetiyle bularak vüs'at-ı rızkı daḥi ben
Belde içre olurum Ḥaḳḳ'a 'ibādetle muḳīm

K.174.

Kezālik

1. Söyledi Şeyḥ Ḥasan meskenim olan tekye
Urfa'dadır 'Ali-nām tācir anı itdi binā
2. Soñra vakfiyla me'an şatdı ḥükümetde olan
Geldim İstanbul'a oldı himemi nūr-efzā
3. Ki 'aḳībinde em<i>r-nāme yazıldı oraya
Cümle vakfı ile tekye yine virildi baña
4. Ya'ni ben 'āciz oturmuş idim İstanbul'da
Ma'nevī himmeti te'sir idüp oldı icrā

K.B.22.

Kezālik

1. Naḳl ider bunı da 'Ayntablı Şafā-nām tācir
Varup İstanbul'a rāst geldim aña eyledi şād
2. Oğlumuñ maḥlaşı Muḥlis ayağı çapraz idi
Gezemez oldığını kendüsine itdim yād
3. Kızımıñ pāyı da paşmazdı olup laḥm-āsā
İkisi<y>çün daḥi himmetle buyurdı imdād
4. Şevb-i 'ālīleriniñ parçası hem iki noḥud
Virdi bu vech-ile de nuṭḳı buyurdı irād

[88a]

5. İçeler ābını hem sür ser ü göğüslerine
Hüsni-zan virdi o nuṭkı ile Ḥallāk-ı ‘ibād
 6. Kīsede var idi beş yüz ğuruşum tekmilen
Virdim ammā ki ḳabūl itmedi ol pāk-nihād
 7. Faḳaṭ üç beş ğuruş aldı kīseme nefh iderek
Bereketlü ola dimekle de ḳıldı dil-şād
 8. Buldı oğlumla ḳızım emrini īfāda rehā
Aḳçece olmadı kīsemde de noḳşā<n> ü nefād⁴⁶⁴
 9. Ḳalb ise rāst u şafā rāst gelüp böyle zevāt
Çapraz u ‘āciz olur rāst u ḳavī mişl-i ‘imād
 10. ‘Ayntab olmada muḥlişlere böyle himemi
İşte mālen bedenlen merdümün ‘ayn-ı murād
 11. Nefh-i himmetle dem-i Ḥazret-i ‘İsā-āsā
İzn-i Ḥaḳḳ ile ḥayāt bulur ümīdsiz ecsād
 12. Murğ-ı dil hey’et-i kām ile çıkup çamurdan
Luṭf-ı Ḥaḳ’la ide nefh-i himemi ḥayy-ı reşād
 13. Nefs-i a‘mā ola nūr şerefiyle bīnā
Ġaflet ebraşlığı bulsun nefesi ile nefād
- [88b]
14. İddihār eyleyüp ekl itdigini beyt-i diliñ
Baña da didi ki Ḥaḳ’dan aña ilhām mu’tād

⁴⁶⁴ Metinde “noḳşād ü nefād” şeklinde geçer.

15. ‘Afv ü ıslāh ide Hāk himmetidir baña kemāl
Eyleye feyz ile dergāh-ı Hūdā’ya iş‘ād

16. Bulalım mā’ide-i fā’ide-i zā’ideyi
Evvel ü āhır olup ‘īd dü-‘ālem ile şād

K.175.

Kezālik

1. Yine ol Hākķı Efendi idiyor böyle beyān
Geldi bir zāt Dağıstān’da hükümetde idi
2. Zābı idüp mülkini Rus itdi karındaşın esīr
Kaçarak kendü gelüp hacc-ı şerīfe gitti
3. Zā’ir oldu işidüp vaşfını ol kūtübīñ o da
Himmet-i ‘āliyesin istedi hālını didi
4. Sen varup hacc-ı şerīfi iderek beldeñe git
Buyurup böylece tebşīr ile de şād itdi
5. Ki yine itdirir emlākiñ i‘āde saña Hāk
Ol esīr dāderiñ içün daħi irer mededi
6. Yine Yezdān anı zābı idüp ez-cānib-i Rus
Seni de zābı ider dāderiñ olur bādī

[89a]

7. Oldı hep öyle hem ikisi de zābı orada
İzn-i Hāk olsa olur kāmilen istirdādı

K.176.

Kezālik

1. Yine ol Hākķı Efendi idiyor böyle beyān
Oldı şākī Şekli geldi biri Moskov’dan

2. Ğaşb u zabt itmiş-idi çünkü anıñ mālını da
Loğma geçmez boğazından ki tolı idi hüzün
3. Sürünüp itdi recā aylığı İstanbul'da
Didi ol isteme aylık yine git beldeñe sen
4. Ki seniñ mālını⁴⁶⁵ Haq itdirecek istirdād
Çekme zahmet burada anda ider kalbini şen
5. Varıcağ Rus'i didi olmaya ğāyra sārī
Mālını virdi anıñ bu da umulmaz iken
6. Cümlesi hikmet-i *Lā yes'elü 'ammā yef'al*
İzn-i Haq deñlü şefā'at oluyor Mevlā'dan

K.177.

Kezālik

1. Didi bir mīr anıñ ismi dağı 'Abdu'r-Raḥmān
Bāb-ı zabtıyyede kātib idim oldum ma'zūl
2. Didi gördükde müdürlik virecekdir saña Haq
Üsküdar'da vire zengin haremi olma melūl
3. Lākin elbīseme bakup ilişik itme diyü
Keşf idüp hātıramı nuşhı dağı eyledi ol
4. Bir müdürlik virilüp öyle de zevce aldım
Üsküdar'da anı almağ degil iken me'mūl
5. Himmetiyle baña da hāl-i refāh ü rāḥat
Gelerek luṭf-ı Hudā ḥayr ile itdi meşmūl

⁴⁶⁵ Metinde “māñılı” şeklinde yanlış yazılmıştır.

6. İzn-i Hakk ile ol esbābı vücūda getürür
Olmaz eşvābına bir şey'ine ilişmege ol
7. Çocuk oynar bebege giydirir a'lā eşvāb
Var mı bir fā'ide mānşīb daħi virir bol bol
8. Pādişāh oğlı diyüp pādişehiñ kızın alup
Soñra süpründiye atar bebek olur maħzūl
9. Hayr ola cāh u tezevvüde şeref-zātda ola⁴⁶⁶
Yoħsa yorulma çocuk gibi şaķın olma 'acūl

K.B.23.

Kezālik

[90a]

1. Hāzret-i Hālik'a hāmd itmedeyim 'āciz-ter
İdemem 'ācizim ol ğavsa daħi şükri edā
2. Vālilikden gelüp itmişdi ziyāret anı
Müteveffā pederim Hācı Vecīhī Paşa
3. Yine keşfen didi geldiñ buraya manşıbdan⁴⁶⁷
Nice yanmış yire gitseñ buluyor neşv ü nemā
4. Hem nihāyetde mübārek yir olur saña maķarr
Hem birisi olur evlādıññ enfa' evfā
5. Saña da nesliñe de cümleye de kendüye de
Olacak nef'i diyü eyledi tebşīr a'lā

⁴⁶⁶ Metinde “tezevvüde vü şeref-zātda” şeklinde geçer.

⁴⁶⁷ Metinde “manşīb” şeklinde geçer.

6. Pederim böyle diyüp umdığım evlādım da
Eylemiş idi Kemāl'dir diyü taşrīh hattā
7. Söyler iken var idi hayli zevāt yanında
Vüzerādan daḥi İsmā'īl ü Şafvet Paşa
8. Bunı yazmakla emel kendümi medḥ olmayarak
Hakk'a taḥdīs-i ni'ama yine ol ğavṣı senā
9. Kalben iḥlāşım egerçi ezeli vü ebedi
Hıdmetim fi'len o nuṭkında idi nā-peydā
10. Kendü nefsimde kuşurum için itdim ḥavfı
Çok ziyāretde henüz olmadım ol demde aña
11. Pederim kaṅı yire naşb olunup gitdi ise
Öyle oldığım ahālisi de söyler ḥālā
12. Türbe-i 'āliye-i Ḥazret-i İbn-i 'Abbās
Medfeni oldı ki yek kubbeye pür-feyz ü 'alā
13. Bizlere cümleye de Ḥazret-i Hakk 'azze vü cell
Ḥaḍr-ı feyzini o ğavṣıñ da ide dād-efzā
14. Kadem-i Ḥazret-i Hızır itmede nābit gezicek
Hāk-pāyıyım o kuṭbuñ vire dārında 'alā
15. Kīmyā-yı himemiyle zer-i ḥāliş ola dil
Sırrahū ḳaddese Rabbī ve bihī neffe'anā

[90b]

K.178.

Kezâlik

1. Eyledi tahkiye bu vech-ile bir zât yine kim
Muştafâ ismi de Bağdādî olup gelmiş-idi
2. Ben daği mużtarib olmuş idim İstanbul'da
Göricek hâlimi keşf eyleyerek böyle didi
3. Ki Medîne'ye git anda seni h'âce iderek
Hağ refâhı virecekdir diyü iħbâr itdi
4. Fârsî h'âcesi oldum oraya 'azm idicek
Biñ ğuruş aylık ile hâl-i tereffüh irdi

[91a]

K.179.

Kezâlik

1. Nağl ider 'Alî Beg kórķuyor idim pek çok
Ba'zılar eyleyecekdi beni ğâyet dil-hûn
2. Himmete eyledim ol kûtbı görüp bize niyâz
Didi evķâfca Hağ rızķ ile eyler memnûn
3. Kórķma bir cānibe evķâf-ı umûrıyla seni
Gönderirler didi ol zât-ı kerāmet-meşhûn
4. Bi't-te'ākub virilüp öylece me'mûriyyet
Kórķduğum olmadı andan daği oldum me'mûn

K.180.

Kezâlik

1. Bunı da kıldı Hācı Aħmed Efendi tibyān
Üsküdarlı olarak efķar idim evvelā ben

2. Baña evkâfda tuğrâcılığı himmet idüp
Bu berât-ı dile çekmişdi nişân-ı ahsen
3. Şoñra da vâliden ile haremin ile me'an
Hac idersiz diyü kat kat buyurdi dil-şen
4. Cümlesi hâşıl olup öyle be-luţf-ı Yezdân
Haķ refâhı virerek gitdi serî'an o hüzn
5. Vâkıfız biz de mu'accel ü mü'eccel-i dâ'im
Luţfunuñ oldığını nice nice nûr-efken

[91b]

K.181.

Kezâlik

1. Tahkiye itmiş-idi 'Abd-ı Kerîm Paşa kim
Akdem olmuş idi zabtiyye müşîri daħi bu
2. Var mı beytiñ didi evvel baña ol kuţb-ı kerîm
Olmadıgın diyicek eyledi îzâh kamu
3. Üsküdar cânibi sen anı yapar iseñ de
Resmî kışla gibi olur daħi dimiş idi o
4. Didi zabtiyye müşîri olacak olduğumı
Baña paşa bile dinmez iken o âlî-gû
5. Ol-ţarîķde yaparak beytini resmin bakılup
Oldı kışla gibi düz ya'ñi degildir dil-cû

K.182.

Kezâlik

1. Yine nakl eyledi ol 'Abd-ı Kerîm Paşa kim
Kıldı dâmâd Muhammed 'Ali Paşa'yı beyân

2. Ya‘ni ātīde ne gūnā olacaḵ aḥvālī
Didi īzāḥ ile ol ḵuṭb-ı me‘ālī-‘unvān
3. Ki o ṣahriyyet-i ṣāḥāneye nā‘il olacaḵ
Şu münāṣib virilecek diyü ḵıldı tibyān
4. Şūret-i rıḥletini bile ḥaber virmiş-idi
Vaḵti ile hepisi nuṭḵı gibi oldu ‘ıyān

[92a]

5. Müstaḵīm ehl-i Ḥudā ṭab‘ı ḥilāf olmaz hīç
Anlarıñ muḥbiri ilhām-ı Ḥudā-yı Mennān
6. Ḥāl ü māzī gibi ātī içün anlar ḡazete
Ki başıretle vaḵāyi‘ be-ḥaḵīḵatdir ‘ıyān
7. İḵtizāsına göre resmī vü ḡayr-ı resmī
Kāḥ ider ketm-i ḥavādīs ki iderler i‘lān
8. Dāḥil ü ḥāric-i dūnyāyı semāvāt-āsā
Bī-sütūn şāmil ü devvār be-ḥūkm-i Yezdān
9. Ḥālīḵ’ıñ ḥūkm-i nizāmāt-ı rızāsını bilür
İmtiyāz şāḥibi ammā gözedir anı hemān
10. Müşterī nef‘-i ḥuṣūṣī vü ‘umūmīyi bilür
Anda mecāzen anıñ ecrini luṭf-ı Yezdān
11. Vaṣfı yevmiyye çıḵan her ḡazeteden evfer
Bilerek söylemede vaḵtine çok irmiş olan

K.183.

Kezâlik

1. Ber-hayât kâtib-i sır Muştafâ Paşa didi kim
Beni dāmād idinecek idi Sulţān Maḥmūd
2. Oldı kendümce kuşūrum ki o kuţba bir gün
İ'tirāz itdim ola cümleye hıfz-ı Ma'būd

[92b]

3. Ki didim hey'etiñi itdiñ oyuncak gibi sen
Eyledi böyle cevābın o kerāmet-ālūd
4. Sulţān almaqlığıñı itdim oyuncak buyurup
Kalb-i şāhāneye Haḫ kıldı o 'azmı mesdūd
5. Ya'ni taḥvīl olarak irtesi gün ol niyyet
Aña ta'zīm iden oldı anıñla mes'ūd
6. Nā'ib olmuşdı aña Muştafâ Paşa çokdan
Bi'n-nedāmet didi zann olmaya ğıybet maḫşūd
7. Çok menāşīb ile çend def'a da ser-'asker olup
Şimdi de ḥāṭır mer'ī olup itmekde ku'ūd

K.184.

Kezâlik

1. Naql ider bir paşa ki evveli mīrāḥūr idi
Bir gün esbān-ı hümāyūnı iderdim imrār
2. Gördüm ol ğavşı yolından çevirüp esbānı
Hürmet itdim ki 'ubūr olmaya aña düşvār
3. Emelim idi vezāret anı kıldı himmet
İtdim üçünci gün anıñ ile iḥrāz-mesār

4. Şoñra ammā ki teşādüfde ‘iyāzen bi’llāh
Hürmeti eylemeyüp ‘azl ile oldı ğam-h`ār

[93a]

5. Didi üç dört ğuruşa tönbeği aḥz eyleyerek
Sen götür tekyeye ol zāt-ı kerāmet-āşār
6. ‘Ucb-ı nefis ‘arız olup eylememiş emrin edā
‘Azl olundı arası itmesi çok yine güzār
7. Nık ü bed şeyleri cālib kişiniñ kalbidir
Ḥayrı bul ḥayra idüp ğayret ü sa‘yi her bār

K.185.

Kezālik

1. Naḳl ider Ḥayri Efendi ki muḳaddem bir şeyḥ
Yapdı tekyesine parmaḳlığı zīnet olarak
2. Didi niçün iki ğünlük bu cihāna ‘uḳbā
Böyle şeyle değişilüp de izā‘a olmaḳ
3. Fuḳarāya idüp ikrām ele al ‘uḳbāyı
Buyurup kim dise de lāzım o nuşḥı tutmaḳ
4. Böyle zāt dimiş iken bile ‘iyāzen bi’llāh
Söyledi ‘ucb u ğurūr ile kelāmlar bularaḳ
5. Didi bizler de ṭarīḳatdeyiz ammā ğaybı
Bilemez kimse anı bilmede Mevlā ancaḳ
6. Buyurup ğaybı egerçi bilür ancak Mevlā
Diledigine daḥi bildirir anı yine Ḥaḳ

[93b]

7. Gerçi çok kimse tarīkatde faķaķ nār-ı tırurķ
İtmeli ķalbini pişkin ki muzır ķig ķalmaq
8. İki ğün şoñra fevt oldu faķaķ itdi recā
Oğlı iķün ki naşīb ola yirinde tırmaq
9. Buyurup himmeti şeyḫ oldu yirine oğlı
Ķorķulurdi çok olup tālībi andan almak

K.186.

Kezālik

1. Üsküdar'da bulunan tekyelerin birisiniñ
Şeyḫi itmiş idi taḥķīr 'iyāzen bi'llāh
2. Yaķarak tekyeñi sen didi revā mı gezmek
İ'tizārsızdı yine eylemedi anı penāh
3. Faķaķ itmişdi o şeb āteş iķün pek tenbīh
Diķķat olmaķlığı ammā ki yanup oldu tebāh
4. Müştehirdir ki dinür ķurı ile yaş da yanar
Tekye anıñ evi gibi idi yaķdı Allāh
5. Fi'l-i Ḥaķ ḥāşılı *Lā yūs'elü 'ammā yef'al*
Bānī-i evvel ü şānīye olur luţf-ı İlāh

K.187.

Kezālik

1. İdiyor naķl ü beyān Vanlı Ḥacı 'Abdi Beg
Beni ḥabs itdi alup mālımı da ba'zılar

[94a]

2. 'Arz-ı hāl eyleyerek yaz benim ismimi daḥi
Pādişāha didi vir baña o ğavş-ı ekber

3. Gördi ser-kâtib-i m̄a-beyn idi bir beg anı
Baña ilişmiş-idi şûret-i tevbîhde ker
4. Gördi tehdîd ile rû' yâyı o şeb irtesi gün
İ'tizâr itdi baña mālımı virdirdiler
5. Oldum ihsân-ı menâşıbla da mesrûr u be-kām
Diyerek itmededir o da şenâ-yı evfer

K.188.

Kezâlik

1. Kıldı ol Hakkı Efendi bunu da taḥkiye kim
Geldi Kütahyalı İsmâ'îl Efendi de aña
2. Çıkarılmışdı 'imâretde iken me'mûr ol
Fakr ile oldu ḥarâb himmetini itdi recâ
3. Ben Medîne'ye buḥurcı seni itdim buyurup
Kıldı pür-tîb-i meşâmm-ı emelin 'ûd-âsâ
4. Virilüp kendüye ol ḥıdmet 'azîmet itdi
Çok zamân oldu o ḥıdmetle muṭayyeb ḥaḳḳâ
5. Kırş-ı şemsiñ daḥi ğıbtagehidir ravzâ-i pāk
İrtihâline deġin oldu bu ḥıdmet de aña

[94b]

6. Herkesiñ 'ömri geḥüp bitmededir ancak kim
Nîk ü bed rāyiḥa-i fi'li gelür qarşu aña
7. 'Aşıkıñ olsa buḥûrdan teni şūrîce dūr
Yine ma'sûḳına irdirmededir nefḥ-i şenâ

K.189.

Kezâlik

1. Naql ider Şâkir Efendi ki o Mağnisalu
‘Askere yazılacak idim olup da efkar
2. Ben hazine-i ‘alâ-yı Nebevî’ye seni
Eyledim didi mücellid o da oldu azhar
3. İktizâ itdi mücellid ola irsâl oraya
Haq beni dillere ihtâr ile gönderdiler
4. Gelüp anıñla Medîne’de ta‘ayyüşle yesâr
Harc-ı râhı dañi evvelce baña virdiler
5. Bâ-refâh o da Medîne’de mücâvir hâlâ
İztırâbıñ pürüzi koymadı anda da eşer
6. Şıkılup cendere-i fakr ile İstanbul’da
Cild-i şan‘at bozılacak idi olsa ‘asker
7. Muntazam eyledi şîrâze-i himmetle anı
Bâ-ıuşuş maqlebini eyledi şehr-i enver
8. Şûretâ muttaşıl olmaz ise de ol maqleb
Cümle evrâk dil-i ‘âşıka şâmil azhar

K.190.

Kezâlik

1. Naql ider Hâcî Süleymân Efendi dañi kim
Zâtı Ürgüblü olup o da mücellid idi
2. Fakr ile ben dañi muştâr idim İstanbul’da
Sen git o Şâkir Efendi’ye refîk ol didi

3. Ya‘ni anıñ ile birlikde mücellidlik idüp
Bul Medīne’de refāhı diyü himmet itdi
4. Ba‘zı esbāb zuhūr eyleyerek ben de gelüp
Baña da aña refākat ile vüs‘at irdi
5. Cild ile üstine mevzū‘ ğılāfı-āsā
İttifāken ikisine de yesār buldurdı
6. Bir kitāb feyz ü Medīne olarak maḥfazası
Andadır rūḥ varakı dūr ise daḥi cildi
7. Bir kitābdan nerede olsa daḥi naql ü beyān
Yine andan olarak cildi de bulur idi

K.191.

Kezālik

1. Bir efendi didi ismi ‘Alī Mūsā’dır anıñ
Ben de İstanbul’a geldim anı oldum zā’ir
2. Oldı şāyān benim ḥaqqıma da himmeti kim
Nuṭḡ-ı ‘ālisi daḥi oldı bu gūnā şādır
3. Git Medīne’de te’ehhül olarak saña naşīb
Ḥāneyi de ide iḥsān Ḥudā-yı Kādir
4. Hem Medīne’de ḥazīneye kitābet saña da
Bu şabāḥ virile bunda ola şādī zāhır
5. Nuṭḡı üzre o kitābet baña evinde iken
O şabāḥ virilerek oldı sürūrum bāhır

[95b]

6. Gidicek anda te'ehhül daħi olmuşdı naşīb
Hāneyi de virerek Hāk ferah oldı vāfir

K.192.

Kezālik

1. Muştafā-nām bir efendi idiyor naql ü beyān
Zā'ir oldum gelüp İstanbul'a ben daħi aña
2. Ben Çürükşolı olup fakr ile de muẓtariben
Çürük idim şoluyordum ğam ile şubh u mesā
3. Ol rūġan maħzenine didi mūdīrlık virdim
Git hazīne-i celīl-i Nebeviyye'de saña
4. Orada bulunanı başķa maħalle koyalar
Rāzı olmaz ise ħor boynın aşıġı Mevlā
5. İstedi şeyh-i ħarem ile Medīne'de mūdīr
İkisi de ide ol ħıdmeti tefvīz baña
6. Selefime daha ħoķ aylık ile bir ħıdmet
Oldı teklīf o yine virmedi naşılşā rızā
7. Gūş idüp ħaķķına ol kuţbuñ 'iyāzen bi'llāh
Söyledi ba'zı kelām ħürmeti itdi ilgā
8. Ol gice oldı helāk irtesi gün celb oldum
İtdiler aña mūdīr bu daħi ħikmet-maħżā
9. Ġıybet olmamak içün itmeyelim tafşīlin
İde her ħāl ü maħalde daħi maħfūz Hūdā

[96a]

K.193.

Kezālik

1. Bir efendi daḥi muḫṭar idi ismi de Ḥamīd
Hicret itmiş [idi] İstanbul’a Dağıstān’dan
2. İstinād bul yol alınmaz yine himmet lāzım
Āsitānın bulup anıñ o da oldı dil-şen
3. Didi emr itdi baña Mekke’de şöyle bir zāt
Var selāmımla merāmıñ aña söyle git sen
4. Giderek buldum anı Hindli Nazīf ismi daḥi
Bir konak yapıdurup itdi baña iḥsān aḥsen

[96b]

5. Virdi beş biñ guruş ĩrādı daḥi sāl-be-sāl
İdiyor ḥulḳ-ı ḥamīd yūs-r-i nazīfī rūşen
6. Rabṭ ider birbirine anı ilik düğme gibi⁴⁶⁸
İş-bu gavş idi Dügümlü olarak feyz-efken
7. El kavuşdur tırarak ehl-i Ḥudā’ya dīvān
Ele ilden ne açup başıñ gögsiñ dögseñ

K.194.

Kezālik

1. Dağıstān’dan Qayalı Ḥacı Ağa Beg didi kim
Māl ü emlākimi Rusiyalı zabṭ itmiş-idi
2. Gelüp İstanbul’a tırlık çekerek ben daḥi
İstinād bol ise de para vü pulum yok idi

⁴⁶⁸ Metinde “ilik ü düğme” şeklinde geçer.

3. Gördüm ol kûṭb-ı güzîn eyledi ʔalbim taṭmîn
Ki olur māl ü emlâkiñiñ istirdadı
4. Hâlbukim yolda beni öldürecek Moskovlar
Diyü ʔalbime muḳaddemce telâş çok geldi
5. Himemi vehmimi maḥv itdi gidüp geldim sağ
Ummaz idim baña cümlesi yine virildi
6. Giderek Mekke-i ‘ulyâda mücâvir o daḥi
Âminen anda refâh üzre ‘ibâdet itdi
7. Ğayr-ı zî-zer ‘sebeb olsa daḥi vâdî-i dil
Cümle şeyden şemerât virmede rızq-ı ebedî
8. Evliyâ olmağ<ı>la Hâzret-i Hallâk’a ḥalîl
Aña da böylece feyz ü bereket irdirdi

[97a]

K.195.

Kezâlik

1. Naḳl ider bunı da ol Hâḳḳı Efendi yine kim
Geldi Afğanlı biri ismi daḥi ‘Abd-i Ḥalîm
2. İtmiş Īrânlu esîr oğlu Hüseyn’i tutarak
Himmet-i ‘âliyesin istedi bâ-ḥüzn-i ‘azîm
3. Didi Īrân’da fülân beldede vardır bir zât
Ḳonyalıdır diyüp îzâḥ ile kıldı ta‘lîm
4. Aña git söyle didi hem de teberrük olarak
Bir ğuruşu daḥi kılmış idi aña teslîm

5. Fakr ı varken o teberrük ile zahmetsizce
Giderek buldı anı hālını itdi tefhīm
6. O daħi vaşf ü teşekkürde olup ol ğavşa
Buldurup oğlını virdi iderek çok tekrīm
7. Gelüp oğlı ile İstanbul’a gördükde didi
Siz Medīne’ye gidüp olmalısız anda muķtīm

[97b]

8. Kālebiñi daħi burak orada dimiş-idi
Vardılar anda refāh virdi yine Rabb-i Kerīm
9. Şoñra kendü orada fevt olup oğlı şağdır
Şağılur şīr emel-i sedye-i kalb olsa selīm

K.196.

Kezālik

1. Kışşadan hisseyi ‘ibret ile al haķķıyla
Yine ol Hāķķı Efendi bunı da itdi beyān
2. Bir kişi kibr ile gelmişdi ‘iyāzen bi’llāh
Varmasun ğıybete ismin neye lāzım i’lān
3. Didi var sende kerāmet didiler söyle benim
Var iki maķşadım anlar idecek mi şādān
4. İkişi de olamaz didi cevābında anıñ
Olmadı hīç biri sa’y itmiş iken bī-pāyān
5. Sebebi ne ise devletce de iķdām olunup
Hīç birisine yine olmadı çāre ityān

6. Güvenilmez dolab olsa da Firengisi kavî
Güveden hıfz olabilmez aña konulsa da nân

7. Gergedan boynuzını yidi güve seyf üzre
Pek kavî maḥfaẓa içre idi maḥfûz her ân

[98a]

8. Gergedan seyf⁴⁶⁹ ü kavî maḥfaẓa az‘âf güveniñ
Olmadı ḥā‘ili Ḥaḳ itmeli maḥdûs hemân

9. Zâhir u bâṭına da cüz‘iye küllîye daḥi
Ehl-i Ḥaḳ himmet-i Ḥaḳ luṭfını eyler ityân

K.197.

Kezâlik

1. ‘İbret-âlûd olarak yine o ḥaḳḳı söyler
Geldi bir şeyḥ libâsındaki külfet idi tek
2. Güldi düğümlerine bakup ‘iyâzen bi’llâh
Baḳdı ol ḳuṭb-ı güzîn aña tebessüm iderek
3. Sebebin şordı buyurdu saña ḥayretgendir
Başka bir kimse de bu mertebe sūs görmeyerek
4. O daḥi didi Ḥudâ hıfz ide daḥki sebebin
Hem de bir tekyeye şeyḥ olacağın söyleyerek
5. Taḥkiye itdi alacaḳ idi zengin zevce
Didi olmaz ikisinde de şebâṭı görmek
6. Virilüp tekye berâṭı didi aldım işte
Lâkin alındı girü ba‘zı sebep görünerek

⁴⁶⁹ Metinde “Gergedan ü seyf” şeklinde geçer.

7. O kadın itdi vefât kalmadı mîrâsı da çok
İnkisâr olmayup ‘ömrin budur ihtâr itmek

[98b]

8. Nâ-be-câ dahki te‘ākub idiyor hūzn ü bükā
Bâ-huşuş ‘ayn-ı bükā vü zarar öyle gülmek
9. ‘Atyeb-‘anber görünür huşk u düğümler içre
Pür-güher kâsede de zehri ne mümkün içmek

K.198.

Kezâlik

1. Yine ol Hakkı Efendi idiyor nakl ü beyân
Bir kişi gelmiş-idi böyle buyurdi ihtâr
2. Git seni mîr Hüseyn ‘askere tahtır itsün
Soñra paşa iderek Hakk virecek saña mesâr
3. Hem de bir şahibe-i şervet olan zevceyi de
Virecek Hazret-i Mevlâ diyü kıldı aḥbâr
4. Öylece rütbe vü zevce iderek Hakk ihsân
Nuṭṭ-ı ‘âlîlerini eyledi yine ızhâr

K.B.24.

Kezâlik

1. Nakl ider Şadık Efendi ki Kavaqlıdır ol
Ben uşaklık idiyordum olup evvel efkar
2. Sarıgından yire düşmüşdi hilâli virdim
Hoşlanup böylece nuṭṭ itdi o gavṣ-ı ekber
3. Şeyḥ-i İslâm’a imâm olmağımı himmet idüp
Hemân esbâb-ı zuhûrı anıñ oldı azhar

[99a]

4. Lîk bâ-hikmet-i Hâk bir kişi māni‘ olarak
Söyledim kendülere bu da demek hükm-i kader
5. Sen şabāh na‘şı namāzını kılup da anıñ
O imāmet saña tefvîz olacak didiler
6. Didigi üzre o fevt oldu imām oldum o gün
İnkisār mı bilemem maķşadı yāhud haber
7. ‘Uzvı anıñ daři ğālib ise de ğayret-i Hâk
İder icrā ide Hâk bizleri hayra mazhar
8. Gümüşüñ neşv ü nemāsı keteniñ imhāsı
Kamu ile idügin naķl idiyor ba‘zılar
9. Bu hilāl Şādık’a öyle olarak bā’iş-i feyż
Emriniñ ‘aksi giden buldı ketān gibi zarar
10. Bir çekirdek ile inbāt idiyor Hâk şeceri
Bir kıgılcımla bināyı daşi iħrāk eyler
11. Yiri münbitse çekirdek buluyor neşv ü nemā
Bir kıgılcımla yaķar kendü evin münkirler
12. Gerçi Hâk fā‘il olup var himemiñde eŗeri
Kendüye celb ider kendü kişi nef‘ ü zarar

K.199.

Kezālik

[99b]

1. Bunı da yine ifāde idiyor ol Hâķķı
İtmeli aħz-ı ‘iber fā’ide olur hāzır

2. Evvelā olsa da emsālī bu daḥī te'kīd
Ki binā muḥkem olur taşları olsa vāfir
3. Lāf ile kāfile-i ġāfileye nāfile pend
Gūş-ı inşāfla anı olmalı aḥze kādir
4. Ġāfiliñ kendüyi kendü ile ilzām için
Nuşḥ olup redd ile o kendüyi eyler ḥāsir
5. Bulmalı mā'ide-i fā'ide-i zā'ideyi
Olur inkār-ı ni'amdan naḳam ammā zāhir
6. İki dāder var idi kim pederi şeyḥ olarak
Luṭfını gördi o ḳuṭbıñ hepisi de bāhir
7. Ol iki dāder idüp birbiri ile ġavġā
Luṭf ile eyledi nuşḥı ki dürr-i yektādır
8. Küçigine buyurunca o büyükdür senden
İçdi taḥḳīre taşaddī ile zehr-i müdemir⁴⁷⁰
9. Babañ evvel ölerek soñra daḥī sen giderek
Şeyḥ olur ol büyüġüñ sen o emelden kāşir
10. Ser-tā-ser itdi zuḥūr nuṭḳ-ı pür-ilhāmı yine
Ḥaṭar-ı a'zamı kesb itmede kesr-i ḥāṭır
11. Zārar olmaz cebele kendüyi aṭan kırılur
Ne ḳadar yüksege çıkmışsa o deñlü müksir

[100a]

⁴⁷⁰ Vezin gereği “müdemmir” yerine “müdemir” şeklinde okunmuştur.

K.B.25.

Kezālik

1. Naql ider ‘Ārif Efendi köle idim evvel
Eyledim anı ziyāret ile taḥṣīl-i murād
2. Gömlegimi baña yayka diyü emr itmiş-idi
Yaykadam himmetini böyle buyurdı ĩrād
3. Ki Medīne’de fülān ḥıdmete itdim ta’yīn
Oralarda daha ol başka münāṣible de ṣād
4. Git ṣabāḥ ol turuḡ didi ‘azīmet itdim
Varıcaḡ didigi ol ḥıdmete oldum iḡ‘ād
5. Ki o ḥıdmetde olan itmiş o eṣnāda vefāt
Anı da keṣf ile kıldı beni dimek iş‘ād
6. Oralarda virilüp başka münāṣib de baña
Si‘a-i ḥāli kerem eyledi Rezzāḡ-ı ‘ibād
7. Kim ki eyler ise pīrahen-i ḡalbi taṡḥīr
Evliyā böyle nice luṡf ile eyler ābād

[100b]

8. Gelmez iki yaḡası birbire tutmaz eli kām
Ehl-i Ḥaḡ dāmını tutmaḡda pīṣin iden ‘inād
9. Ḥıfz-ı ‘işmet ile çok olsa ḡamīṣ-i nefsiñ
Rīḡ-i pākiyle olur dīde-i maḡṣūd küṣād
10. Čāh u zindān olur cāh u murāda meydān
Ṣıḡma kendüñi ki rü’yā gibi dūnyā da nefād

11. Var hadîsde ki cihân âhirete mezra‘adır⁴⁷¹
Kaht-ı mahşer bilinüp olmalı hâzır aña zād

12. Mālik-i Mısr-ı emel itmededir hikmet-i Hāk
Şatdırup şūrī köle itse de eyler dil-şād

K.200.

Kezālik

1. Bir efendi didi kim Hācı Muḥammed ismi
Şīrvan kādısı idim beni ‘azl eylediler

2. Niyet-i hacc ile gelmiş idim İstanbul’a
Anı da zā’ir olup himmete kıldı mazhar

3. Didi git hacca ararlar seni ‘avdet idicek
Yine ol manşıbıñ ile seni Hāk şād eyler

4. Bu daḥi öyle zuhūr itdi tamāmıyla yine
Semerāt-ı himemi virdi sürūr-ı evfer

[101a]

5. Hükmini maḥkeme-i muḥkeme-i taḥdīriñ
İder i‘lām aña ilhām ile Rabb-i Ekber

6. Zāhiren maḥkemedede olmasa aḥkām iḥkām
Şer‘-i Hāk muḥkem anıñla yine hükmi mahşer

7. İtse de hükmini *Lā yes’elü ammā yef‘al*
Şer‘i gözle yine fetvā-yı şerī‘at aḫhar

8. Ya‘ni oralara Moskov olarak müstevlī
Bulut olmuş ise de şems-i şerī‘at-envār

⁴⁷¹ “Dünya ahiretin tarlasıdır.” el-Acluni, “Keşfu’l-Hafā”, 1/412.

9. Ki görünmezse bulut ile ziyāsi güneşin
Gündüz olmak yine andan görür ekvānı beşer

K.201.

Kezālik

1. Didi İdrīs Efendi ki Selanikli'dir
Beni nā-ḥaḳḳ olarak eyledi vālī ızrār
2. Bir taraftan yine şıkışdırıyordu şadışup
Geldim İstanbul'a ol ıḩṩṩb-ı güzīn virdi mesār
3. Nārgīle mārṑīci şıkışmış ayıkla diyerek
Emrin itdikde edā didi yine beldeñe var
4. Mālın virmegi mi dīdesi kör olmağı mı
Oğlı ölmekligi mi ister ola istifsār
5. Korkmayup böyle su'āl eyle buyurmuş idi
Söyledim tarılarak eyledi ḩabse tesyār
6. Der- 'aḩab oğlını rü'yāda buyurmuş tehdīd
Çıkarup mālını virdi baña yine tekrār

[101b]

K.202.

Kezālik

1. Oldı mervī yine ol ḩaḩḩı Efendi'den kim
Geldi 'Aynṩablı biri maḩşadı olmak ḩavvāş
2. Mest-i 'ulyālarınıñ yırtığını dikmiş-idi
Diline dikdi nihāl-i emel ol ḩāşş-ı ḩavāş
3. İtdi dilenmege ḩācet mes iderken aḩnā
Mess-i kīmyā-yı himemle zer olur böyle raşāş

4. Kīmyā ismi olup cismi bulunmaz ancak
Bu havāş ehl-i Hudā'nın nefes-i pākine hāş
5. Didi git Mısr'a selāmım daḥi taḥrīr iderek
'Arz-ı hāl vir orada vāliye Hakk ide hālāş
6. Öyle itdikde Hudā virdi baña hāl-i refāh
Ayağı düz başar ol kim ide kalben ihlāş
7. Hayr u şer mess ider ancak ki Hudā'dan manşuş
Var şefā'at daḥi manşuş ola Hakk ehli menāş

[102a]

K.203.

Kezālik

1. Bir kitābe müte'addid ne kadar cild olsa
Bir dimekdir yine anda bulunan cild-i vücūd
2. Hep Kemāl-nāme'sine feyzi olup rūḥānī
Cild-i sādīs daḥi rūḥlu olarak yümn-ālūd
3. Yine bir namlu tabanca dimedir Revolver
Altı dāneyle şadā olsa da anda mevcūd
4. Ya'ni her cildi gibi olsa tefe''ül bunda
Niyet-i kalb ü aḥkāmı oluyor meşhūd

K.204.

Hātime-i Cild-i Sādīs

1. Ḥamd-i bī-ḥad ki Kemāl-nāmesiniñ bu cildi
Oldı ikmāl idemem vaşfını ḥaqqıyla edā

2. Başladım sābi‘ine Hāḡ ide ikmāl-i kemāl
İsti‘āne iderim melce’im ol ġavṣ-ı Hudā
3. Ḳabr-i pākinde de her yirde de Ḳur’ān, ṣalavāt⁴⁷²
Oḡuyup rūḡına ḡıl ecr-i celīlin ihdā

⁴⁷² Metinde “Ḳur’ān u ṣalavāt” şeklinde geçer.

SONUÇ

Tez çalışması olarak transkripsiyonunu yaptığımız İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba isimli eserinin altıncı cildi incelendiğinde eserin konusu olan Düğümlü Baba ve menkıbeleri, eserin yazarı ve yazıldığı dönemin özellikleri hakkında birtakım malumât elde edilmiştir. Tarihî ve edebî alanlarda önem arz eden Menâkıb-nâme-i Düğümlü Baba'nın diğer ciltleri de kısmen incelenmekle birlikte kendi cildimize binaen bazı sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Eserin yazıldığı tarihsel süreçte “Tanzimat Fermanı” yayınlanmış ve bununla birlikte devlet içinde ve halk arasında “Batılılaşma” başlamış ve bununla birlikte Avrupa’ya özen artmıştır. Nitekim yabancı dil olarak Batı dilleri özellikle Fransızca öğrenilmiş, kültürden giyim-kuşama kadar birçok alanda akeri, siyasi ve toplumsal değişimler yaşanmıştır. Böylesi bir dönüşümden sanat ve edebiyat da nasibini almıştır. “Tanzimat Edebiyatı” ile birlikte yazarlar roman, makale, tiyatro gibi yeni edebî türlerde eserler vermiştir. Burada önemli olan nokta ise halkın tamamının bu değişim sürecini benimsememesidir. Sâdık Kemâl, geleneği sürdürmek isteyen ve eski görgüsünü değiştirmek istemeyen tarafta olduğunu artık pek rağbet görmeyen menkıbe kültürü dairesinde ısrarla kalarak ispatlamıştır. Aynı zamanda tercih ettiği hayat tarzı ve bazı görüşleri sebebiyle mesleki hayatında birçok azil vakası yaşamıştır.
2. Transkribe ve tahlil etmeye çalıştığımız altıncı ciltte; Osmanlı-Rus Savaşı, Kırım Savaşı, Girit Kuşatması ve Cezayir’in İşgali gibi önemli tarihî meselelerin işlendiği görülmüştür. Aktarımlar tarihî gerçeklikle uyumludur. Eserde işlenen bütün menkıbeler, müellif tarafından çoğunca ispatlarıyla birlikte aktarılmıştır. Sâdık Kemâl ravilerini seçerken titiz davranmıştır. Onların doğru sözlü ve güvenilir kişiler olmasına ayrıca özen göstermiştir.
3. Müellifin Düğümlü Baba’ya olan hürmetinin ne raddede olduğu, şeyhi hakkında on ciltlik bir eser yazmasından anlaşılmaktadır. Eserinde şeyhinden doğal olarak zât-ı celîl, kutbu’l-aktab, keramet-âlûd gibi güzel vasıflarla bahsetmiştir. Kemâl-nâme’nin altıncı cildinde, şimdiye kadar neşredilen diğer ciltlere kıyasla çok daha fazla ayet ve hadis yer almaktadır. Zaman zaman anlatılan bir kerametten önce veya sonra menkıbe aktarımı usulünden çıkılmış neredeyse vaaz verir gibi müellif tarafından nasihat içeren bir anlatım yapılmıştır. Bununla birlikte Sâdık Kemâl’in diğer yazdığı eserler de

incelendiğinde fıkıh, İslam tarihi, tefsir, hadis, kelam, tasavvuf gibi dini ilimler bilgisinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

4. Eserde kaşıkçılık, sandıkçılık, hattatlık, terzilik ile ilgili terimler yer almış ve bütünlük içerisinde işlenmiştir. Yine dönemin özelliğini yansıttığı anlaşılan beton, Krupp topu, Rovelver, telgraf, elektrik vd. gibi yabancı kelimeler yer almıştır.
5. Eserin ayrıcı vasıflarından biri, hususan keramet anlatıları bakımından kerametlerini anlattığı şahısla çağdaş olmasıdır. Dolayısıyla doğru bilgiler verme ihtimali diğer birçok örneğe göre daha yüksek olsa gerektir. Özellikle tarihsel olarak daha eski dönemde yazılan menkıbelerin çoğu, öncelikle halkın muhayyilesinde ortaya çıkmış ve çok sonra yazıya geçirilmiştir. Sâdık Kemâl için ise durum farklıdır. Çünkü kendisi Dügümlü Baba'yı şahsen görmüş, tanımış ve deyim yerindeyse onun ömür hikâyesine eşlik etmiştir. Dolayısıyla olayların yanlış veya abartılı anlatması oldukça düşük bir ihtimaldir.
6. Muhtevası bakımından incelendiğinde menkıbeler “kevnî ve manevî” diye adlandırdığımız iki keramet çeşidi altında sınıflandırılmıştır. Menkıbelerin içeriği takip edildiğinde Dügümlü Baba maîşette dara düşen kişilerin rızık bulmasını sağlamış, çocuğu olmayan kimselerin evlat sahibi olmasına vesile olmuş, kişilerin doğuştan gelen veya sonradan oluşan hastalıklarına himmetiyle sıhhat vermiş, eşyası kaybolan insanların mallarının yerini bildirmiştir. Kendisine hiçbir şey denilmediği hâlde şahısların aklından geçirdiği bir suali cevaplamış veya içlerinde hissettikleri kötü duygu ve düşünceleri gidermiştir. Dolayısıyla kerametler, yaşantının geniş bir alanını taramaktadır. Yalnızca kalburüstü olaylardan dem vurulmamaktadır.
7. Menkıbeler anlatılırken müellif muhakkak her şeyin Hüdâ'nın inayetiyle gerçekleştiğini ve kerametlerin kadere bir müdahale olmadığını belirtmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdulkerim Kuşeyrî. Haz. Süleyman Uludağ. *Kuşeyrî Risâlesi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1991.
- Abdurrezzak Kâşânî. Çev. Ekrem Demirli, *Tasavvuf Sözlüğü Letâifu'l-a'lâm fî işârâti ehli'l-ilhâm*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanevî. Çev. Naim Erdoğan. *Ramuzu'l-Ehâdis Tercümesi*. İstanbul: Pamuk Yayınevi, 1989.
- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988.
- Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî. Çev. Ali Erkan. *Kitâbü't-ta'rîfât Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Apaydın, H. Yunus. "Mütevâtir", *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Aytepe, Mahsum. "Mu'tezile'nin Aslah Teorisi ve Basra Mu'tezile'sinin Aslah Anlayışının Tahlili". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5/1 (Bahar 2019), 85-104.
- Bağdatlı İsmâil Paşa. *Hediyyetü'l-Arifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Beşirli, Mehmet. "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Ordusunun Top Mühimmatı Alımında Pazar Mücadelesi: Alman Friedrich Krupp Firması ve Rakipleri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15 (Aralık 2004), 169-203.
- Bozkurt, Nebi. "Kasap". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Bursalı Mehmet Tahir. Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Can, Dilara. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Hâmis (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

- Danişmend, İsmail Hami. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.
- Dikmen, Melek. *Son Dönem Osmanlı Şuarasından İsmâil Sâdık Kemâl Paşa ve Âsâr-ı Kemâl'i*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- Dursun, Davut. “Kabartaylar”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Efendioğlu, Mehmet. “Râvî”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- el-Aclûnî. Çev. Mustafa Genç. *Keşfü'l-Hafâ*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019.
- el-Beyhakî. Çev. Hüseyin Yıldız vd. *Beyhaki el-Câmi' li-Şu'abi'l-Îmân*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2015.
- el-Hâc İbrâhîm. *Şerh-i Belâgat*. İstanbul: Matba'a-i Osmâniyye, 1301.
- el-Heysemî. Çev. Hüseyin Yıldız vd. *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l- Fevâid*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2015.
- et-Tirmizî. Çev. Osman Zeki Mollamehmedoğlu. *Sünen-i Tirmizi Tercemesi*. İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, 1973.
- Gölpınarlı, Haz. Abdülbâki. *Tasavvuftan Günümüze Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004.
- Güneş, Kadir. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2015.
- Işık, Mustafa. “Hacı Hâfız Efendi”. *Kayseri Ansiklopedisi*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.
- İbn Mâce. Çev. Haydar Hatipoğlu. *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: Kahraman Neşriyat, 2012.
- İmam Buhârî. Çev. Mehmed Sofuoğlu. *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.

- İmam Hâfız İbn Kesîr. Tah. Abdurrezzak el-Mehdi. *İbn-i Kesîr Tefsîri*. İstanbul: Karınca & Polen Yayınları, 2015.
- İmam Müslim. Çev. Mehmed Sofuoğlu. *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2014.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2019.
- İsmâil Sâdık Kemâl, *Âsâr-ı Kemâl*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal, 1050.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Kalkışım, M.Muhsin. “ ‘Allah’ ve ‘Muhammed’ isimlerinin Türkçeleştirilmesi Sürecinde Ses ve Anlam Değişimlerini Tahlil Denemesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/12 (Aralık 2020), 234-244.
- Kara, Mustafa. *Din Hayatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1977.
- Kesik, Beyhan- Şenödeyici, Özer. *Aruz Teori ve Uygulama*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2019.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, 2018.
- Koç, Havva. “Kemal İsmail Paşa”. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Korkusuz, M. Şefik. *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*. İstanbul: IQ Sanat Yayınları, 2016.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları, Atmeydanı Sarayı, Pertev Paşa Sarayı, Çinili Köşk*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası, 1942.

- Köprülü, Mehmet Fuad. *Edebiyat Araştırmaları I*. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2018.
- Köprülü, Mehmet Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Kuneralp, Sinan. *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*. İstanbul: İsis Yayınları, 1999.
- Külekçi, Numan. *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2022.
- Levend, Agah Sırrı. Halk ve Tasavvufî Halk Edebiyatı. *Türk Dili Dergisi* 18/207 (Aralık 1968), 199-204.
- Mehmed Salâhî. Haz. Ali Birinci. *Kâmûs-ı Osmânî*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Mehmed Süreyya. Haz. Nuri Akbayer. *Sicill-i Osmânî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mermer, Kenan. *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp Kasîde-i Bürde Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. Çev. Derya Örs- Hicabi Kırlangıç. *Mesnevî-i Ma'nevî*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Muhyiddin-i Arabî. Çev. Selahaddin Alpay. *Fütûhât-ı Mekkiyye* İstanbul: Sada Yayınevi, 2001.
- Mütercim Âsım Efendi. Haz. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

- Ortaylı, İlber vd. *Payitaht-ı Zemin Eminönü: Bir Dünya Başkenti*. İstanbul: Eminönü Belediyesi Yayınları, 2008.
- Önce, Nergiz. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Sâni (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1993.
- Sakaoğlu, Necdet. *Çeşm-i Cihan Amasra*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999.
- Sakaoğlu, Nejd. “Düğümlü Baba”. *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Sannav, Sabri Can. “Kırım Savaşı’nın (1853-1856) Balkanlar’daki Milliyetçilik Hareketlerine Etkileri”. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi* 5/9, (2022), 257-277.
- Saraç, Yekta. Ed. Abdulkadir Gürer. *Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Saraç, Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi*. İstanbul: Gökkubbe Yayınevi, 2019.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul- Minnetoğlu, İbrahim. *Örnekle ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2002.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet-İnalcık, Halil. *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2006.
- Suad el-Hakîm. Çev. Ekrem Demirli. *İbnu’l-Arabî Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2004.
- Subaşı, Hüsrev. *Ayaş ve Bünyamin Ayaşî*. Ankara: Ayaş Belediyesi Yayınları, 1993.
- Şahin, Haşim. “Menâkıbnâme”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

- Şihâbü'd-dîn Sühreverdî. Haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, *Avârifü'l-meârif Tasavvufun Esasları*. İstanbul: Vefa Yayıncılık, 1990.
- Tâhirü'l-Mevlevî. *Tedrisât-ı Edebiyye'den Nazm u Eşkâl-i Nazm*. Der-saadet: Mahmud Bey Matbaası, 1329.
- Tâhirü'l-Mevlevî. Tah. Kemâl Edip Kürkçüoğlu. *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Tahralı, Mustafa. Ed. Semih Ceylan. *Türkiye'de Tarikatlar "Rıfâiyye"*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988.
- Taşan, Nazım. *Kemâl-nâme-i Düğümlü Baba Cild-i Evvel (İnceleme-Metin)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Tosun, Necdet. *Bahâeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Türer, Osman. "Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetine Dair Tarihî Bir Örnek", *Türk Dünyası Edebiyatçıları* 28 (Şubat 1984), 181-183.
- Türkhan, Aysan (Ediskun). *Konuşan Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Uludağ, Süleyman vd., *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*. İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- Uzun, Efkan. "Gülek Boğazı, Tarihi ve Stratejik Önemi". *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 3/2 (Kış 2017), 32-55.
- Yılmaz, Ayşegül. "es-Sulh Beyne'l- İhvân fî İbâhâti'd-Duhân". *Dergiabant* 7/13 (Bahar 2019), 337-340.

Yılmaz, Hasan Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.

Yurdagür, Metin. “el-Minh c f  Şuabi’l- m n” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Kaynakça hazırlanırken ISNAD Atıf Sistemi’nin 2. versiyonu kullanılmıştır.

SÖZLÜK

A.

āb: su

-āver: getiren, veren

āgāh: haberdâr, uyanık

-āmīz: karıştıran

ālūd: karışmış

‘adüvv: düşman

ağrāz: maksatlar, niyetler

aḥfād: torunlar, gelecek nesiller

‘arīz: geniş

‘arż-ı ḥāl: dilekçe

‘atīk: azat edilmiş köle

‘avdet: geri dönme

B.

bād: rüzgar, yel

bār-gīr: beygir

-bahşā: bahşeden, veren

batn: karın

başıbozuk: halktan toplanan asker

becīl: itibarlı, hatrı sayılan

bed: kötü, çirkin

bedīd: açık, aşikar

benūn: oğullar

ber: toprak

berf: kar

berk: şimşek

bī-çün: kendisine soru sorulamayan; Allah

bī-dār: uykusuz

bīm: korku

bisyār:

buḥul: cimrilik

būs: öpme

būr' : şifa

C.

cāh: yüksek mevki, makam

cāy: yer, mevki

ceberūt: Allah'ın kudreti

celb: kendine doğru çekme

cemādāt: cansız cisimler

cerḥ: yaralama

cinān: cennetler

cūş: coşma, taşma

Ç.

çāh: kuyu

çar-yār: Hz. Muhammed'in halifelerine verilen isim, dört halife

çuka: yün kumaş

çüvid: toz boya

D.

dāder: erkek kardeş

dāl: dalalet eden

dāyin: alacaklı

debdebe: gösteriş

dehen: ağız

der-‘aḳab: hemen arkasından, akabinde

derk: anlama

dest: el

destār: sarık

ḍīḳ: darlık

duḥter: kız çocuk

dūr: uzak

dü-kevn: iki alem

dürūḡ: yalan

düzd: hırsız

E.

ebr: bulut

eclā: pek aşıkâr

-efken: yıkmak, yıkan

-efzā: arttıran, çoḡaltan

emti‘a: mallar

endāz: atan, atıcı

enīn: inleme

enguṣt: parmak

esb: at

eshām: hisseler, paylar

eteklik: çubuk takımı, tütün

evā‘il: evveller

evfā: en çok, pek

F.

fā‘iḳ: üstün

fāḳa: yoksulluk, fakirlik

fem: dudak

fenā' : kalıcı olmama, ölümlülük
fevt: ölüm
fuḥūl: en önde gidenler
fuyūzāt: feyizler, manevi tecelliler
fūlk: gemi
fuḫalā: faziletli kişiler

G.

ġarḳ: boğulma
ġavvāṣ: dalgıç
ġilāf: kılıf, kın
ġirye: ağlama
ġūnā: çeşit, tarz
ġūṣ: kulak
ġuyūb: bilinmez, gayplar
ġüher: cevher
ġün-be-ġün: günden güne
ġüzīn: seçen, seçilmiş

H.

ḫā'il: engel
ḫā'iz: sahip
ḫabl: ip, bağ
ḫarc-ı rāh: yol harçlığı
ḫamūle: yük çuvalı
ḫatm: tamamlamak
ḫayye: yılan
ḫazer: sakınmak
hemṣīre: kız kardeş
her-bār: her defasında

himmet: yardım, ihsan
ħisset: cimrilik
ħod-be-ħod: kendi kendine
ħuld: ebedilik, ölümsüzlük
ħulūş çakmak: yaranmak için dalkavukluk yapmak
ħurde-bīn: küçük ve ince şeyleri görebilen
ħurşīd: güneş
ħurūş: coşma
ħuṭūṭ: yazılar, hatlar

I.

ıṣṭabl: ahır
‘ıvāz: bedel
‘ıyān: görünür, aşıkâr

İ.

ibrām: ısrar, zorlama
ibtidā: başlama
‘icl: erkek buzağı
idbār: bahtsızlık
ifrāt: aşırılık
ihķāk: yerine getirme
īrād: kazanç, söyleme
ikdār: kudret verme
ikrāz: ödünç verme
i‘lām: anlatma, bildirme
inbā: haber verme
irtikāb: kötü bir iş yapma, rüşvet alma
‘ışābe: sarık
isti‘āze: sığınmak, korunmak
istibşār: müjdeli haber alma

istiğnā: göz tokluğu
istikrāz: borçlanma
istirdād: geri alma
ityān: getirilme, bildirme
‘iyāl: eş, çoluk çocuk
‘iyāzen billāh: Allāh’a sığındık, Allāh korusun
i‘zāz: ağırlama

K.

kām-yāb: isteğine erişmiş
kār-gīr: taş veya tuğladan yapılmış bina
kamu: bütün, hep
ka‘r: dip, derinlik
karīn: yakın
katre: damla
kefçe: kepçe
kehle: bit
kerāmet: akıl sınırlarını aşan tabiatüstü iş, hârikulâde hal
ketḥüdā: kahya
kırtas: kağıt
kışr: dış taraf, zahir
kilk: kamış kalem
kufl: kilit
kulan: kısrak
kurb: yakınlık
kurş: gök cisimlerinin yerden görünen daire şeklindeki yüzeyi
kuskun: hayvanın eyerine bağlanan kayış
kuṭb: merkez, Hakk’ın âlemdeki halîfesi
kuṭnū: pamuklu kumaş

L.

lāhūt: uluhiyet alemi

lāmi‘: parlak, parlayan

leb: dudak

ledün: Allah katı

lehv: faydasız iş, eğlence

lenger-endāz: gemi demiri

levm: serzeniş

liḥye: sakal

līk: lakin

lūbb: öz, iç

M.

māder: anne

ma‘dūd: sayısı belli olan, sayılan

maḥzā: yalnız, ancak

mānend: benzer, iş

mārpuç: nargile hortumu

maḥdūm: erkek evlat

maḥlūt: karışık, karışmış

ma‘zūl: işten çıkarılmış, azledilmiş

me‘āl: anlam, kavram

mengūş: küpe

menūt: bağlı olan, bağlı

meşķ: hüsn-i hat öğrencisinin hazırladığı ödev

mevc: dalga

mevfūr: çok, bol

mezmūm: kınanmış, ayıp

mīr-i hac: hac yolcularının güvenliğini sağlamakla görevli kişi

mīnā: cam, şişe

muẓtarr: zorlanmış kimse, mecbur
mübrem: kaçınılmaz, zarûî
münîr: aydınlık veren, parlak
müsellem: tespit edilmiş, doğruluğu ispatlanmış
müte‘âl: çok ulu, yüce
mütekâsil: tembellik yapan, üşengeç

N.

nābit: gelişen, yerden çıkıp büyüyen
naḥvet: kibir
naḫmet: intikam, ceza
necât: kurtulma, kurtuluş
nedāmet: pişmanlık
nefād: bitme, yok olma
nesā’ih: nasihatler
nesīm: hafif, ılık rüzgar
nevāl: talih, kısmet
nevīd: güzel haber, müjde
nezd: kat, huzur
nihād: yaratılış, tabiat
nīk: iyi, güzel
nisvān: kadınlar
niyābet: vekillik
nūş: içmek
-nümā: gösteren, bildiren

P.

pā(y): ayak
pehlev: belde, şehir
pertev: ışık, parlaklık

pīçīde: bükülmüş, kırıılmış
pīrān: pirlar, önderler
pīş-geh: ön, huzur
pūr-menn: çokça iyilik etme, ihsanda bulunma

R.

rahş: gösterişli, güzel at
rehā: kurtuluş
re'y: görüş
ric'at: geri dönme
rif'at: yükseklik, özellikle mevki yüksekliği
rihlet: göç etmek, ölmek
rişte: iplik, bağ
rūy: yüz

S.

şā'ib: hedefe varan, isabetli
sā'iliyet: dilencilik
şā'ika: yıldırım
sāriq: hırsız
sa'd: mutluluk
şayd: av, avlanma
şahya: bağırma, çığlık
sebak: ders
sehhāre: büyü yapan kadın
sehven: yanlışlıkla
sehm: korku, dehşet
serā: saray
ser-dār: komutan

ser-gerdelik: gönüllü askerlerin başı
ser-tā-ser: baştan başa
senā: övgü, övme
seng: taş
sevb: elbise
seyf: kılıç
sezā: yaraşır, lâyük
sirkat: çalma, hırsızlık
şurre emīni: hac yolcularının mallarını korumakla görevli kişi
şulehā: iyi işler yapan kimseler, salihler
sūd: fayda, kar
sükker: şeker
süknā: oturulan yer

Ş.

şāri‘ : hüküm koyan, Allah (c.c.) ve Hz. Muhammed
şahmerān: efsaneye göre yılanların başı
şeb: gece
şeh-rāh: ana yol, doğru yol
şeh-süvār: usta binici
şem‘a: mum, ışık
şeş: altı (6)
şu‘le: ateş alevi
şüm: uğursuzluk
şümār: sayı, sayma
şümül: içine alma, kapsama

T.

ta‘ayyüş: yaşama, geçinme
tafra: sıçrama, büyüklenme

tarāvet: tazelik, körpelik
ta' rīz: dokunaklı, kinayeli söz söyleme
tard: kovma, uzaklaştırma
tebcīl: yüceltme, ikram etme
te' dīb: terbiye etme
te' diye: ödeme
tefe' 'ül: fala bakma, uğur sayma
tefrīṭ: gerekenden aşağıda olma
tese' 'ül: dilenme
tesviye: hallolma, düzelme
tevbīḥ: azarlama
tev' em: ikiz
tevcīh: yöneltme
tevsī': genişletme
tezkār: hatırlama, anma
tibyān: açıklamak
tömbeki: nargiley içilen tütün
turş: ekşi

U.

'uqbā: ahiret yurdu
'ulyā: çok yüce
'uyūn: gözler
'uzmā: çok büyük

Ü.

üstūḥ'ān: kemik

V.

vābeste: (bir şeyin arkasına) bağlı

vāfir: çok, bol
vāreste: kurtulmuş
vāridāt: gelirler, feyizler
vech: yüz, yön
verd: gül
vesaḥ: kir
viṣāl: ulaşmak, kavuşmak
vürūd: varma, ulaşma
vüs‘at: genişlik, bolluk

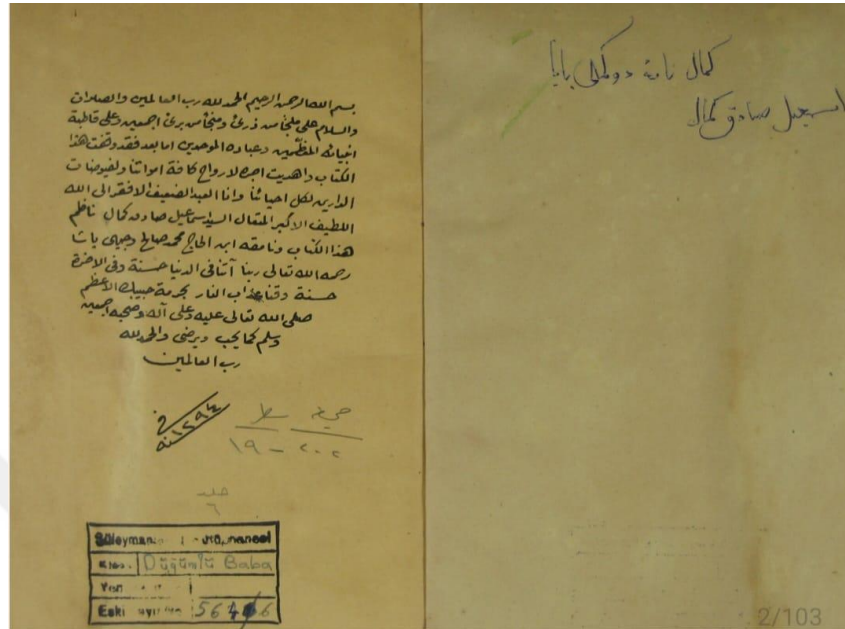
Y.

yābis: kuru
yād: hatırlama
yar: ağız suyu, salya
yed: el
yesār: sol
yektā: tek, benzersiz
yezdān: Allāh
yūmn: bereket, uğur
yūs: kolaylık

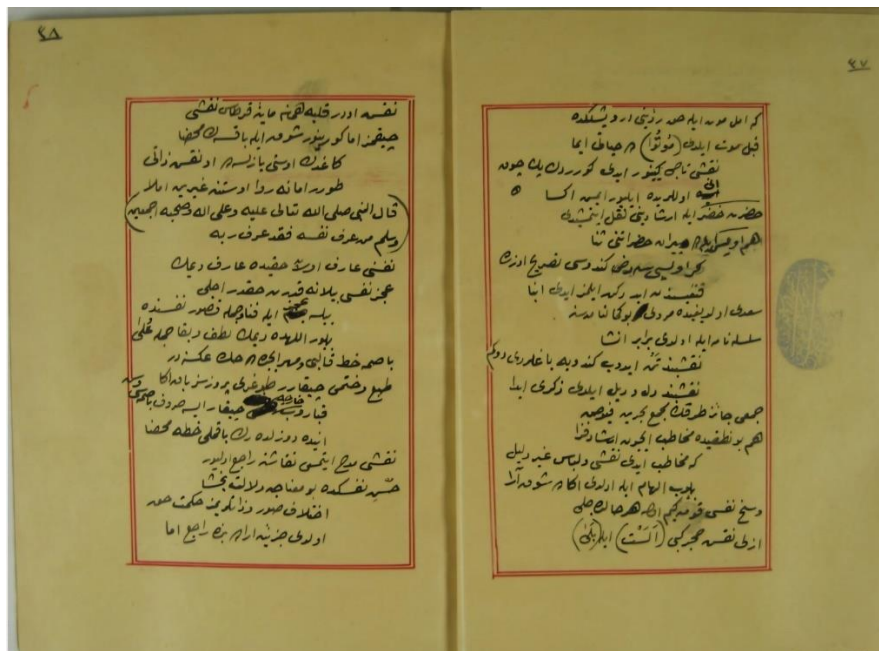
Z.

zāl ü rüstem: Pehlevî edebiyatında efsanevî iki karakter
zer: altın
zevāt: zatlar, saygın kimseler
zeyn: süs
zīrek: zeka
zill: gölge
zu‘m: batıl

Ek 1: Altıncı Ciltten Örnek Nüshalar

Zahriye bölümünün yer aldığı vr.

Altıncı ciltten örnek varaklar: 19b-20a.

Ek 2: Düğümlü Baba'nın Kabri

Sultan I. Ahmet Türbesi

Ek 3: Düğümlü Baba'nın Asası

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Melike ŞENTÜRK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat Bölümü
Makale ve Bildiriler	
1. Melike Şentürk, “İstılâhî ve İctimâî Bağlamda İsâr”, <i>Karadeniz 14. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi</i> , ed. Hecer Hüseynova (Batum: Ekim 2023), 243-251.	